

UZUN YAŞAMANIN SIRRI AYDIN BOYSAN

TÜRKİYE \$ BANKASI
Kültür Yayınları

4. baskı

TÜRK EDEBİYATI

AYDIN BOYSAN
UZUN YAŞAMANIN SIRRI

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2007

EDİTÖR
ALİ ALKAN İNAL

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASKI: EKİM 2008

IV. BASKI: EKİM 2008

ISBN 978-9944-88-509-6

BASKI
YAYLACIK MATBAACILIK
(0212) 612 58 60

LİTROS YOLU FATİH SANAYİ SİTESİ NO: 12/197-203
TOPKAPI İSTANBUL

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, NO: 144/4 BEYOĞLU 34430 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskulture.com.tr

Anlatı

uzun yaşımanın sırrı

AYDIN BOYSAN

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

İçindekiler

ÖNSÖZ · VII

BİRİNCİ BÖLÜM

Sanat ve Çevre · 1

İKİNCİ BÖLÜM

Dostlar-Kitaplar · 21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Evren ve Dünyamız · 39

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Gençlik Yıllarından · 57

BEŞİNCİ BÖLÜM

Vehbi Koç'lu Yıllardan · 91

ALTINCI BÖLÜM

Sokaklarda · 117

YEDİNCİ BÖLÜM

Kentlerimiz ve Politika · 135

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Ayduk Koray · 155

DOKUZUNCU BÖLÜM

Eski Günlerden · 165

ONUNCU BÖLÜM
Prof.Dr. Tarık Minkari · 187

ON BİRİNCİ BÖLÜM
Eski Dostlar · 201

ON İKİNCİ BÖLÜM
Bazı Yapılar Üzerine · 223

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Sedat Hakkı Eldem · 241

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Mizah ve Dem · 257

ON BEŞİNCİ BÖLÜM
Yaşam Sahneleri · 277

ON ALTINCI BÖLÜM
Kişilikler · 291

ÖNSÖZ

Kitabın yazılması bitti. Her şey tamam... Bir noksan, önsöz yazılması kaldı. Adı önsöz'dür ama, hep sonradan yazılır.

Şu ana kadar her iş, neşe ve huzurla yapıldı. Oysa bana sıkıntı veren bir konu: Önsöz yazmak.

Önceki kitaplarımdan birinde, Önsöz başlığımın altına, sadece üç harf yazmıştım Birinci harf “y” ikinci harf “o” ve üçüncüsü de “k” idi. Yani ”Yok” demiş ve nokta koymuştum.

Yüzlerce sayfa yazıdan sonra yazılan işte o önsöz'de (bazen çırpınırcasına) bir şeyler anlatmaya çalışmanın, anlamı yok. Kitap sunulmuştur ve elinizdedir.

Saygılar sunarım.
AYDIN BOYSAN

BİRİNCİ BÖLÜM
Sanat ve Çevre

Ab! Bütün ömrümde böyle gülebilseydim.

1.1. Kalite

Hayatta en çok aranması gereken özelliklerden birisi: Kalite... Herkeste... Her işte... Her şeyde... Ahlakta, politikada, sanatta.

Önce, yaşam biçimi olarak kalite üzerinde kısaca duralım. Yürek karartacak tanımlardan da kaçınmadan. Karamsar tanımlar da iyimser tanımlar da insanı ille üzüntüye boğmamalı... Hepsini dinleyip, anlamak gerek... Her türlüşünün en yararlı amacı, insanı düşündürmeye alıştırması... Her şeyi, her an sürekli düşünmeye abone olmak gerekir.

İnsan beyinleri yabancı düşüncelere kiralanacak odalar değil ki... Kabul edecekleri ışıkları bile, kendi süzgeçlerinden geçirerek, kendine özgü düşünce tarzları edinme yuvalarıdır insan beyinleri.

60 yıl kadar önce okuduğum ve hâlâ unutamadığım bir sahne, Duhamel'in bir kitabındandır. İki arkadaş konuşurken birisi: "Benim bu konuda bazı düşüncelerim var!" deyince ötekisi: "Olamaz! İnsan bu konuda hazırlanmış düşüncelere sahip olamaz. Bu konuyu her defasında yeniden bir kez daha düşünür" demektedir.

60 yıldır unutamadığım sözler bunlar!

Politikacının da nasıl düşünmesi gerektiğini öğretici sözler oluyor. İyimserlik de, kötümserlik de politikacının huyunda olmasa gerekir.

İyimserlik, yanılma tehlikesine nisbeten daha yakın olmak demektir.

Ya karamsarlık nelerden kaynaklanabilir? Diyelim ki talih-siz rastlantılardan... İyi ama talih ya da talih-sizlik bütün insanların yaşam planı içinde bulunuyor. Gerekli olan, karşı koyabilme gücü... Gücü olmayanın karamsar olma hakkı da yok.

Yaşamak, diyelim ki bağışlanmış bir haktır. Bu hakkı doğru kullanmak ise, kaliteli bir yaşamın avansı olabilir ama, garantisi olmaz.

İngilizler, kaliteli politikacının eğitime babaannesinden başlanır derler. Anlatmak isterler ki, önce babası iyi terbiye görmeli, sonra da bu baba, politikacı olacak oğlunun nasıl yetiştirileceğini öğrenmiş olmalıdır.

Oysa dünyaya, özellikle bize bakıyoruz da görüyoruz ki politikacıların eğitime değil babaannesinden, kendisinden bile başlanmamış... Bambaşka mesleklerden, yaşı ilerlemiş bazı kimseler, politikanın doruklarına paraşütle iniyorlar.

Bir benzetme, sanırım ki bu olayı da aydınlatıyor. Deniyor ki: "Politikadaki karizma ile çapkınlıktaki iktidar aynıdır. Ya vardır ya yoktur. Sonradan kesinlikle eklenemez."

Sanatta iyi kaliteye ulaşabilmenin önemli başlangıcı, tasarlama kademesidir. Hayal kurma ile karıştırmadan, tasarlama sözüyle andığımız zihinsel eylem, sanatta olduğu gibi bilimde de yol gösterici rol oynar.

Bilim de insan yaşamının kalitesini yükseltme amacı taşır. Bu amaç, ruhsal gelişmeleri de, maddesel yaşam şartlarının iyileştirilmesini de içerir.

Ahlakta kalite aramanın yollarına, ters pusular kurulabilir. İnsanlar mekan-para-çıkar-dünya zevkleri

pusularıyla yoldan çıkarılabilir. Bu pusular, yaşama biçimlerinin yollarına döşenmiş mayınlardır.

İyi kalite ile iyi ahlak birbirinden kopmaz. İyi ahlakın göstergesi iyi karakterdir.

Teknik açısından uzay çağı başlamış bulunuyor. Ancak insanların etik yani ahlak açısından, yontma taş döneminden çok uzaklaşmış olmadıkları görülüyor.

Buna da rağmen bu ahenk gelişmemişliği karanlığında parlamakta olan bazı insanlar, bazı olaylar var ama, bu pırıltılar karanlık gecelerin yıldız kaymaları gibi seyrek ne yazık ki!

Kültür edinmenin tek yolu olarak yalnız televizyonla yetinmeye girişenlerin doğru yolda olmadıklarını da açıklamak borcumuzdur.

Kitap okuyan kafasını çalıştırmak zorundadır ki, okunduğunu anlasın. Kitap okumak bir zihinsel antrenmandır... Spor antrenmanına benzer.

Televizyon seyircisi ise, tribündeki futbol seyircisi gibi olayı uzaktan seyreder.

“İşleyen demir ışıldar” demesini bilmişiz ama, işleyen kafalardan ödümüz kopmuş. “Su küçüğün söz büyüğün” tekerlemesiyle bir saçmalık çıkartmışız, yaşlıların kemikleşen düşünce yapılarını çocuklardan saklamaya girişmişiz.”Düşün, düşün-zordur işin” diye bir herze yumurtlamışız, doğru çözüm yolunun ancak sakın düşünerek bulunabileceğinden kuşku yaratmışız.

Oysa hızlı düşünmek, aynı zaman ölçüsü içine daha çok hayat sokmak... Hızlı düşünmek, ömrü uzatmak... Uzun yaşamının doğru yolu da bu!.. Dünyayı ve evreni, geçmişi ve geleceği ile zihinlere sindirmenin güvenli yolu ancak böyle bulunabiliyor.

1.2. Yaşamın Kalitesi

Yaşamının kalitesi diye söze başlarsak, konuya ter-sinden girmiş olacağız. Doğru girişin başlangıcı, insa-nın yaşamından olmalıdır.

Her şeyden önce hangi sözcükleri, hangi anlamda kullandığınızı belirtmem gerekiyor. Türkçemizi anlam-sız yabancı işgallerden kurtarma yolunda 1930'larda başlayan sadeleşme; ilgi, inanç, sonuç gibi sözcükleri günlük yaşayışımıza yerleştirdiği halde, hayat sözcüğü hâlâ ortalıkta dolaşıyor. Dilerim yakında, yaşayış ve yaşam gibi sözcükler, günlük "hayat"ımıza da yerleşir.

Bazı mesleklerde kalite, o işi uygulayan meslek sa-hiplerinin ahlak düzeyine sıkı sıkıya bağlıdır. Hemen gösterebileceğimiz iki örnek, hekimlik ve hâkimliktir. Öteki mesleklerin farklı bir durumda olabileceğini ak-lına getirebilenler ise, ahlaka ters gelen yolda çıkar pe-şinde koşanlardır.

Bazı "özsöz"ler var. Bunlara aforizma da deniyor. Bu özsözler, sanki her konuda, çoğu zaman tek bir cümle ile her kavramı anlatabilme savında... Bunla-rın, ne denli ulu olursa olsun her kavrama bir derece ışık tuttukları görülüyor. Ama bu ışıklar, bir "an"lık... Hemen sönüyor. Üstelik ne denli büyük olursa olsun, konuya tek bir noktadan bakılmış olu-yor.

Oysa her konuya çok sayıda değişik noktadan, çok değişik zamanlarda bakmak şart... Aforizma pusula-rından kurtulmanın bir çaresi, aynı konuda çok sayı-da aforizmanın hepsini birden göz önüne almak ve de-ğerlendirmek...

Denir ki yaşayış, "İyimserler için bir komedya, kö-tümserler için bir tragedyadır." Kulağa hoş gelen bir

söz ama, gerçeklere uymuyor. Hem iyimserlerle kötümserler arasında kesin ayrımlar yapılamaz. Zaten yaşamak ne yalnız komedya, ne de yalnız tragedyadır.

Her kişi hepsini birden yaşar. Ancak çoğunluk ne yaşadığının farkına varmayan bireylerden oluşur.

Bir üstadın parlak biçimde özetlediğine göre: “Yaşamın, bizim ona verdiğimizden başka bir anlamı yoktur.” (T. Wilder)

Yaşamak, kişinin bilinçlenmeye başlamasından, bilincini yitirdiği son âna kadar, yalnız acıların da, yalnız eğlencenin de kümелendiği, bir zaman parçası değildir.

“Yaşama savaşı” demeye de alışmışızdır. Bu da yanlış... Çünkü yaşamak, savaş değil, savaşımdır, yani mücadeledir. Eğer bir insanın savaşıma değer bulduğu amaçları var ise, yaşamak ona helaldir, haktır.

Zihinsel tembellikler, hatta durgunluklar, yani zihinsel olarak ölmenin başlangıçları, ruhsal ölümleri bedensel ölümlerden çokook daha öncesinde başlatır. İşte bunun için denir ki:

“Kim bilir, kim diyebilir ki, ölüm nerede başlar, hayat nerede biter?..”

Bedensel ölümlerin de felsefesini, tıp bilimi şöyle yapar: “İnsan doğduğu anda ölmeye de başlar.”

Bunlardan belki de çıkarılabilir gibi gözüken bir sonuç şudur ki, ruhsal ölümler bedensel ölümlerden çok önce başlayabilir.

Bir mizahçı, “Hayatta sürekli olarak ‘hayati tehlike’ vardır” diyordu (E. Kaestner). Bir ressam (O. Koschka), tabloya benzeterek, “Yaşayış bir natürmort değildir” diyordu. Yaşayışın durgunluklarla sakatlanmaması gerektiğini, aksine, sürekli bir hareketler zinciri olduğunu anlatmak istiyordu.

Yaşamayı başarabilmek için anahtar kavram: “Yaşamayı sevmek.”

Yaşamının başarılmasından da öte, yaşamayı sevecek sanatlaştırma gücüne varılmalıdır ki, yaşama sevincinin vereceği huzura kavuşulabilsin. Yaşamak, çok yanıyla sevdaya (aşka) benzer, sevilenden çok, sevenin zihinsel gücüyle yaratılabilmiş olan...

1.3. Mozaik Sanatı

Yazı ne ki? Akla gelen sözcüklerin anlamlara giydirilmiş giysisi... Kılıfı diyecektim, diyemedim, giysisi dedim. Az bir şey daha, kibar olsun diye... Nasıl ortaya çıkacak bu yazı denen şey? Sözcüklerden bir mozaik yaparak.

Yazı nasıl başlar, nasıl biter?.. Anlamlar üzerinde zıplaya-sıçraya gezerek yürür. Her düşünce bölümünü, birbirine takarak... Ya nasıl takılacak ki? Anlamları ve sözcükleri birbirine çengelleyerek... Deneyelim bakalım!

Mozaik dedik, der demez aklımıza ne gelir? Bizans elbet! Mozaik sanatının tarihteki en parlak örnekleri Bizans'ta yaratılan eserlerdir.

Konuşulan dilleri de, tıpkı mozaik sanatına benzetmek olası... Her dil bir sözcükler mozaığı... Hatta her sözcük, bu mozaığın taşlarından biri.

Dünya mozaik sanatının binyıllar daha etkinliğini yitirmeyecek örnekleri, binyıllar daha anlamları yitirmeyecek bir mimarlık eserinin koynunda yatıyor: Ayasofya'da.

Ayasofya dedik ya, söz eksik kaldı. Ayasofya Camisi diyecektim.

İşte bu iki sözcük, sadece iki sözcük, uygarlıklar mozaığı içindeki anlamı yüzyıllara geçmiş, parlak bir ad oluyor.

Neden mi? Bir Hristiyan azizesi olan St. Sophie ile bir Müslüman sözcüğü olan cami sözcüklerini birleştirdiği için... Sadece bu iki sözcük dinler arasında bulunması gereken ruhsal toleransın, hoşgörünün, insancıl bir bileşimidir, ne yazık ki dinler arasında çok seyrek görülen bir saygı tablosudur. Ama kimse bu inceliğin farkında değildir.

Sadece bu iki sözcük, tek başına bir uygarlık nişanesidir. Çerçevenip asılsa yeridir. Yanına tarihteki en parlak birkaç mimarlık eserinden biri olan binanın fotoğrafı da eklense iyi olur. Hele yapıldığı zaman hatırlanırsa, Ayasofya binası tüm insanlık tarihindeki mimarlık eserlerinin doruğunda yerini alır.

Hem bina mimarlığı, hem de mozaikleri ile...

Dedik ya, her dil de bir sözcükler mozağıdır diye. Sözcükleri de konuşma ve yapılar, tıpkı mozaik taşları gibi mutlaka doğru seçerek yerleştirmelidir.

Ya bu doğru seçimi yapacak olan belli mi?.. Evet ruh yapacak. Nasıl yapıldığını ise, Konfüçius sözle açıklayacak:

“Ruhu olan, doğru sözleri kesinlikle bulur. Ancak yalnız sözlere sahip olanın, bunları doğru yerleştirmek için zorunlu olan ruhu, henüz ortalarda yoktur.”

Ruhu da olan, sözcükleri de doğru kullanmasını bilen Shakespeare, uyarır: “Konuşmak yeterli değil. Doğru konuşmak da zorunludur.”

Bu konuda son sözleri söylemek için çağıracağım Montaigne şöyle söyler:

“Gerçekten açık ve aydınlık düşünceleri olan, onu ifade edebilir. Ruh sorunlara egemen ise, sözler düşünceleri kendiliğinden izler.”

1.4. Sanat Merceği

Bilgisayarlar önceleri insan beyinlerinin düşünme gücüyle planlandı, şimdi artık bilgisayarlar tarafından planlanıyor. Bu planlamaya artık insan akli yetmiyor.

Ancak bilgisayar, yalnız verilen yönde çalışıyor, ondan beklenmedik sonuç çıkmıyor. Bir başka deyimle: tekdüze... Oysa insan beyni ille de verilen yönde çalışmıyor, değişken ve oynak...

Bilgisayarın “gerçekçi” olduğu kuşkusuz. İnsan beyninin ise bazen gerçeklerden kaçışından kuşku duyulamaz. Hele “gerçeküstü sanat” olabileceği savları bu kaçışın tek örneği değildir. Saçmalıktır bu yakıştırma.

Sanatın doğayı taklit ettiği gibi savların peşinden, doğanın sanatı taklit ettiği gibi yankılar duyulur. Hepsi palavradır. Hiçbiri ötekini taklit etmez. Zıtlasma gibi bir ilişkileri ya da eylemleri de yoktur.

Gerçeğe yaklaştırmaya çalışarak görünür ki sanatın doğadan aldığı hayal, bir sanat merceğinden geçmiş hayaldir, anlattığı odur. Mercekten geçmeyen hayal kartpostaldır. Müzik, mimarlık eserleri için ise değerlendirme bambaşka anlatımlarla olabilir.

1.5. Einstein

Öğretmen Bey sınıfta, aksi mi aksi! Anlatıyor: “Erkeklerin beyni, kadınlardan büyüktür. Bundan ne sonuç çıkacağını bilen var mı?” Kız öğrenci biliyor: “Sorun’un nicelikle çözülmediği sonucu çıkar.”

Baba oğluna, Hayvanat Bahçesi gezdiren. Çocuk sorar: “Eşeklerin biri büyük, öteki küçük, hangisi baba’dır?” Baba bilir: “Aman evlâdım! Eşegin büyüğü her zaman babadır.”

Einstein bir huy edinmişti. Yakınlarıyla birlikte olduğu akşam yemeklerinde, paltosu sırtında iken, ceketini çıkarıyordu. Herkes alkışlarken, karısı kızıyordu: “Antrenmanlar dahil, belki elli kere ceket ütölüyorum.”

Einstein’i İsviçre’den Berlin’e getirip profesör görevi sağlayan kişi, ünlü bilgin Max Planck idi. Bir gün birlikte yemek sofrasındaiken Einstein onun bacağını oturduğu iskemleye bağlamıştı. Einstein anlaşılamayacak kadar hoş bir insandı. Keman da çalardı.

1.6. Mimar Sinan

Sürekli gazete yazıları “da” yazdığım 10+3=13 yılda, dünya gezilerim sırasında da, ülkemizde de çok çeşitli konularda röportajlar yaptım ve yayınladım. Röportaj her zaman değilse bile, ilginç bir konuşma türüdür. Okuyan için de kolaylıktır.

Toplumumuz tarihinde yetişen en önemli kişiliklerimizin birisi, kuşku yok ki Mimar Sinan’dır. Sunduğum bu yazıda Mimar Sinan’ı, bu sefer tersine, benimle yapılmış bir röportaj yazısında anacağım. Sorular, bir grup mimarlık öğrencisinin ziyaretinde, onlar tarafından yönetilmiştir.

Soru: “Sinan nasıl olup da yüzyıllarca önce toplumumuzda yetişme olanağı bulabilmiştir?”

A.B.: “Sinan’ı yetiştiren ve unutulmaz başarılarına zemin oluşturan, içinde yaşadığı toplumdur. O dönemde yaşama kültürünün ve sanata verilen önemin en yüksek düzeye çıkışı toplumu yüceltmıştır.

Padişahlar yalnız savaşçı kişilikleriyle yükselmemişlerdir, sanat ve kültürün de yücelmesinde etken olmuşlardır. Fatih Sultan Mehmet, Venedikli Bellini’yi

İstanbul'a getirerek yağlıboya tablolarını yaptırır. Yıldırım Beyazıt filozoftur. II. Selim şair ve bestecidir.

Daha önemlisi, sadrazam ve vezirlerin (başbakan ve bakanların) sanatçı veya sanatsever olmalarıdır.

Sinan çağı, Türk mimarlığının değil, Türk toplumunun altın çağıdır.”

Soru: “Sinan’ın yetişme biçimi konusunda açık bilgiler verilmiyor. Doğru bilgilere nasıl ulaşılır?”

A.B.: “Sinan devşirmedir. Yani daha küçük çocuk yaşında yabancı ülkelerden savaş sonu getirilerek, Türk toplumu içinde yetiştirilmiştir. Yani bütün padişah annelerine göre, daha da Türk kabul edilmesi gerekir.

Bin yüzyıla yaklaşan ömründe, beş padişah dönemi (Yıldırım Beyazıt, Yavuz Selim, Kanuni Süleyman, II. Selim, III. Murat) yaşamıştır.

1490-92 yıllarında doğduğu kabul edilen Sinan’ın 1588 yılında öldüğü kabul ediliyor. Dramatik bir olay, Sinan’ın ölüm kaydının bulunmayışıdır.”

Soru: “Sinan çağındaki yapı olanakları ve sistemleriyle şimdikiler arasında ne farklar bulunuyor:

A.B.: “Hiç unutulmaması gereken bir başka olay, Sinan’ın yaşadığı çağda ve günümüzden yaklaşık 200 yıl öncesine kadar bütün yapılarda (ahşap karkas dışında), yalnız ve yalnız, yığma kargir yapı sisteminin kullanılmakta olmasıdır. Yapının bütün elemanları, basınca çalışmaktadır. Görüntüler ne denli karmaşık olabilse de, taşıyıcı sistem çok ama çok sadedir. Hatta basittir. Bütün elemanlar basınç altındadır.

Değişik görünümlere aldanmamalıdır. Piramitlerden camilere kadar, katedrallerden köprülere kadar bütün yapılar, tek bir cins etki, yani sadece basınç altındadır.

Çok sonra ortaya çıkan çelik ve betonarme yapılar gibi çok değişik biçimlerde güçlü olan çekmeye de çalışır taşıyıcı sistemler ve malzeme ortada yoktur. Var olabilen, yalnız kemer ve kubbe ile direklerdir.

Günümüze göre yapı olanakları son derecede sınırlıdır. Çelik ve betonarme ile yapılabilen, son derecede ufuk açıcı olanaklar ortada yokken, betonarme kabuk ve çelik asma sistemler ortada yokken, o son derecede basit yığna strüktürlerle o görkemli mimari form zenginliklerini yaratabilmek, ancak deha eseri olabilir. Hemen mutlaka eklerim ki ben bu deha sözcüğünü ağızma kolay geldiği için kullanmam... Yıllarca düşünüp tartmadan kullanma alışkanlığım yok!”

Soru: “Büyük yapıları tasarlama ve inşa etmek, o zaman çok daha zor mu oluyordu?”

A.B.: “Çizim olanakları son derece sınırlı iken, daha bilgisayar çizimleri ve hesapları akıllarda yokken, o binbir karmaşık görüntülü kocaman cami kitlelerini tasarlamak, akla zor sığan bir yetenek cinsidir ama, şaşırtacak bir başka yanı daha vardır.

Yeryüzündeki o görkemli kitle kompozisyonunu daha projede ve gerçekte ortada yokken temellerini de doğru yerde planlamak ve yapmak da günümüzde gözden kaçan bir marifet olsa gerekir.”

Soru: “Pek çok yapı Sinan adıyla anılıyor.

O zamanın olanakları da düşünülürse, bunca işin nasıl yapılabildiği sorusu akla gelmez mi?”

A.B.: “Çok ilgi çeken bir başka olay, hayvanlardan başka taşıt aracı bulunmayan bir dönem yaşanırken, Mekke’den Macaristan’a kadar, 500’e yakın yapının, Sinan adıyla anılmasıdır.

Bu gerçekten çıkarılması gereken sonuç, Sinan'ın öğrenci yetiştirme yeteneğinin ve organizasyon gücünün, hayranlık verecek kadar müstesna oluşudur. Üstâd ve öncüdür.“

Soru: “Sinan şimdiki zamanda yaşasaydı nasıl yapılar yapardı?”

“Yığına yapı taşıyıcı strüktürel sistemin olanakları, bugün artık boğucu olduğu anlaşılacak kadar sınırlıdır.

Ancak Sinan bu ufuksuz zorluklara da karşın, kendinden önce ve sonrakilerin beceremediği görkemli bir başarıya ulaşmıştır. Kendi içinde parçalanmalara gitmeden, yaptığı bütün camilerde görkemli bir iç hacim bütünlüğü sağlamıştır.

İnanırım ki Sinan günümüzde dünyaya gelmiş bir mimar olsaydı, yapamayacağı tek örnek, eskiden yaptığı gibi kargir kemer ve kubbeli yapılar olacaktı. Betonarme veya çelik yepyeni strüktürel sistem ve malzeme ile bizi bugün şaşırtacak eserler verecekti.”

Soru: “Toplumumuzun yeni Sinan'ları nerededir?”

A.B.: “Edep dahilinde verilebilecek yanıt, ancak şöyle olabilir:

Yeni Fatih Sultan Mehmet'ler, yeni Kanuni Süleyman'lar nerede ise orada.

Kişiliğine sevgi ile bağlı olduğum Prof. Erhan Karaesmen'in, mühendis olarak üstün kavrama gücüne de övgüm yürektendir.

Ancak onun Selimiye mimarisini anlatışındaki üstün ifade gücü için, mühendis olması da, profesör olması da yetmez. O, Selimiye anlatışıyla öylesine güçlü bir edebiyat anlatımı örneği vermiştir ki, ben bu kez onu yazar sıfatıyla da bir kez daha saygıyla överim.”

1.7. Prof.Cevat apan

Cevat apan, İngiltere'nin o en ünlü niversitele-rinden Cambridge mezunu.

O yıllar o niversite çevresindeki arkadaşları ara-sında James Watson ve Francis Crick de bulunuyor ki, bu iki genç adam 1962 yılında DNA yapısını çözümledikleri için, Nobel dl almış müstesna kişi-ler... Cevat geceleri James Watson'la birlikte caz dinli-yor. Arkadaşlarından Amerikalı Peter Pauling, Cam-bridge'de yüksek lisans yapıyor. Kendisi Einstein ev-resinde bulunan iki Nobel dll Linus Pauling'in oğlu...

O kutsal ve nurani ehreli Cevat, bu arkadaşlığı ne de güzel anlatıyor:

“Peter’le arkadaşlığımız, ‘ayyaşlıktan’ başladı. Müthiş ikici ve ehlikeyf bir Amerikalı idi.”

Müstesna Cevat dostumun o nurani yüzü bu fotoğrafta pek belli olmuyor.

Cevat'ın sonraları da uzun yıllar görüştüğü Antonia Drobbie (Byatt), en büyük edebiyat ödülllerinden "Bocker"ı alıyor.

Antonia ve yazar John Berger ile İngiltere'de başlayan dostlukları, onların Türkiye'ye gelişlerinde de yeni sahnelerle zenginleşiyor. Berger'ler ülkemizi de sevmişler. Hele otomobille dönüş yolunda uğradıkları Edirne'de Selimiye Cami'sine bayılıyorlar. Mektupta diyorlar ki:

"O sesler hâlâ kulağımda... Selimiye'nin güzelliği hâlâ gözlerimin önünde... Unutamıyorum."

Cevat, Berger'in iki kitabını, eşi Sayın Gönül Çapan da "Goya" adlı oyununu Türkçe'ye çevirmiş.

Cevat'ın İngiltere'de, Cambridge'de kazandığı Nobel ödüllü müstesna dostluklarını anlattıktan sonra, İstanbul'dakilerini anlatmazsam, sunuşum eksik kalacak. Galatasaray Çiçek Pasajı'ndaki arkadaşları arasında, Fethi Naci, Tunç Başaran, Naci Güçhan, Besim Dalgıç, Turhan Günay, Balıkçı Nuri ve elbet ben varım.

Cevat Türkiye'ye döndükten sonra, önceleri yaşam programında bulunan bir gelişme oluyor. Sabahattin Eyüboğlu, Mina Urgan, Vahit Turhan gibi düzenli kimselerle bazı tanışmalar sonunda, Cevat kendisini birdenbire İ.Ü.Edebiyat Fakültesi'ne girmiş buluyor. O fakültede 20 yıl çalışarak doçent ve profesör oluyor. Sonra, başka üniversitelere geçiyor.

Cevat konuşurken anlatıyor:

"Hayatta beni en çok mutlu eden nedenlerden biri, dostluklar dışında öğrencilerimle olan ilişkilerim... İnsanı bir çeşit genç tutan, belli bir takım güzellikleri paylaşma olanağı veren bir iş bu hocalık... 60'lı yıllardan beri hâlâ dostluk ettiğim, bir çeşit akrabalık ilişki-

Gece yarısı karanlığında bile pırıl pırıl parlayan Cevat Çapan.

leri kurduğum öğrencilerim var. Bazılarını sen de tanıyorsun. Mesela Naci Güçhan... O da, bir çoğu da, şimdi profesör oldu.”

Cevat bir nefes alıp ekliyor:

“Profesör olmak matah bir şey değil ama...”

Ben itiraz ediyorum:

“Yok, yooook! Bu da adamına göre!..”

Bir kitap fuarı sabah saatlerinde, Cevat’la bir kahve içerek konuşuyoruz. Fethi Naci de yanımızda... Cevat, Yaşar Kemal’i anlatıyor:

“Onunla yakın ilişkilerimiz oldu. Yazar olarak da çok sevdiğim bir insan... Elbet müthiş bir abartma huyu olduğunu da bilirim”.

Benim aklıma bir yazısı geliyor:

“Yaşar Kemal, Fethi Naci’nin babasını öyle bir yazmış ki, Naci bile babasını tanımamış.” Fethi Naci ekliyor:

“Deformasyon var!.. Uyduruyor kerata...”

Söz yine Cevat’ta:

“Ben Yaşar’a şöyle söyledim: ‘O kadar güzel anlatıyorsun ki, doğrudan daha doğru oluyor’ derdim.”

Cevat, dünya şiirine ulaşmanızı sağlayabilecek görkemli şiir çevirileri yapıyor. Bu çabası ile öylesine görkemli ve hem de değerli çalışmalar yapmıştır ki, bu çaba sabır taşı çatlatacak cinstendir.

Hatta başka arkadaşlarımı da katarak derlediği şiir çevirileri, en az yarım düzine kocaman cilt oluşturur.

Bu hazineyi basabilmek için, hem görkemli ve hem de sabırlı “yayınevi” bulunması şarttır. Bu seçkin yayını başarması söz konusu olan yayınevleri, ya görüşmeleri uzata uzata vazgeçmiş ya da parasal zorluklarla batmış bulunuyor.

Tükenmeyen sadece Cevat’ın sabrıdır.

Cevat Çapan, ruhsal bir hazinedir. Biraz kapalıdır. Az konuşur. Ama bütün hazineler büsbütün kapalıdır, Cevat Hazinesi ise seyrek de olsa, arada bir açılır. Aydınlik ve gönül ferahlığı saçır.

Edasıyla, konuşma biçimiyle, gülümsemesi ile, velhasıl her şeysiyle “kutsalmış gibi” bir hali vardır. Ama o, göklerde uzakta duran kutsallardan değildir. Cuma sofrasında bile, bizim gibi “yudum” alır.

Bizim cuma günleri Çiçek Pasajı’nda toplanan “Pervasızlar Takımı”nın, bilgiç ve sakın kişisidir. O takım ki, hepsi cevherli kişilerdir (!), hiçbiri ağzına geleni söylemeye çekinmez, parlatılmış kalaylar (yani okkalı küfürler) hepsinin ağzından fışkırır, Cevat hariç... O, nuranî çehresi, edepli gülümsemesi ve ders veren sakalıyla, sakın konuşur, hiç küfür etmez.

Ben bu hınzırlara bildirdim ki, kim Cevat’ın küfür ettiğini duyarsa bir şişe, banda alırsa, iki şişe rakı vereceğim.

Cevat bir dünya insanı... Bütün dünyayı, geçmiş ve geleceğiyle birlikte zihnine sığdıracak kadar ilgisi ve bilgisi var. Ama sevgili Cevat, toplumumuzdan da, Anadolumuzdan da hiç ama hiç uzaklaşmıyor. Zihinsel kökleri hâlâ Anadolu'dan kopmayan bir dünya insanı.

Cevat şiiriyle hayal alemlerine sürüklüyor ama, ham-hayal alemlerine değil... Abartmaları ve dilin olanaklarını duygu dolancılığına dönüştüren Divan Edebiyatı beleşçilerine, şaklabanlarına hiç mi hiç benzemiyor.

Benim çiçeklerime, evet çiçeklerime, niçin Mozart müziği dinlettiğimi unutmayan ve değerlendiren, pek ender kişiliklerden birisidir Cevat...

Şiir çevirisi konusunda da engin emekler harcamış Cevat, bu duyarlı konuyu bir cümlede özetleyerek gerçeğe yaklaşılabilecek yolu gösteriyor:

“... birçok eleştirmen, birçok edebiyat meraklısı, ‘Şiir çevrilmez’ deyip çıkıyor işin içinden. Hatta çok önemli şairler bile ‘Şiir çeviride yiten şeydir’ diyebiliyorlar... Öte yandan dünya edebiyatına baktığımızda, birçok büyük şair, ancak çevirileriyle tanınabilmiş, se-vilebilmiş. Homeros’tan günümüze kadar böyle...”

Bir can noktaya daha dokunuyor:

“... şiir çevrilmez deyip, işin içinden çıkıyorlar nasılsa(!). Şiir hakkında konuşarak şiiri sakatlamamalı... Fazla söz kaldırmayan bir şey şiir, o yüzden susmak en iyisi.”

İşte tam Cevat!.. Susarak bile ne güzel anlatıyor.

Cevat’ı rüyamda görüyorum... Sevinip bağıriyorum: “Cevaaat!..”

O yine en güzel cevabı veriyor:

Gülümseyerek susuyor.

1.8. Büyük Patlama (Big Bang)

Evren'in sonunu bırak!
Başlarını düşün önce!

Büyük patlama olmadan,
Evren sessiz bir boşluktu,
Hiçbir şey kımıldamazdı,
"Şey" neydi, kimse bilmezdi
zaten kimse de yoktu ki.

Boşluk nasıl bir şeydi ki?
Buna da yanıt olmazdı.
Ama böylesi bir boşluk
Sonuna kadar zamanın
Uzayıp kalamazdı ki

Tiyatro oyununda bile
Sessizlik sonsuz olmazdı.
Uzun susmalar sonunda
Haykırışlar gelmeliydi

Uzun sessizlikten sonra,
Doğurgan canlı patladı.
Madde ortalığa çıktı.
Zaman çalışmaya girdi.

Maddeler arası boşluktan
Mekân meydanlara çıktı.
Hareket denen kaynaktan
Zaman ortalara çıktı.

Zaman olmasaydı eğer,
Hareket de olamazdı.
Hareket olmasaydı da,
Canlı ne yapabilirdi ki?

İKİNCİ BÖLÜM
Dostluklar - Kitaplar

*İstiklal Caddesi'nde Ara Güler, Oktay Akbal ve Fethi Naci ile
tesadüfen bir gündüz zamanı.*

2.1. Uzun Yaşamının Gizi

İnsan ömrünün en parlak ve sağlam dayanaklarının başında kitap gelir. Tanımı: “Periyodik olmayan 49 sayfa üzeri yayınlar”dır.

Okul kitapları sözlerimizin dışında kalır. Bu kitaplar, ancak temel inşası yollarını gösterir. Temel bitirilip kapatılacak, insan binasının toprak üstüne yükselecek bölümleri, kültür güneşinin ışıklarıyla aydınlanacaktır ancak... Ya kültür nasıl tarif edilir: “Kültür, binlerce yıl süresince insanlara daha az esir olmaları için bağışlanan sanat-sevgi ve düşünce biçimlerinin toplamıdır.” (Malraux)

Evet, kültür yetkinlikleri (mükemmelliği) süresiz arama eğiliminin birikimidir. Amaç, insanca yaşamının zevkine varabilecek derinlik, genişlik ve yükseklikte bir zihinsel dünya yaratabilmektir. Öğrenmeden, bilmeden sevmek de, nefret etmek de ilkeliktir.

Okul kitaplarından sonra kitap okumayı artık bitirdim sanan, artık kitap okumayan kişinin beyni kabuk bağlar. İnsan beyninin en çok çalışan hücreleri ise, beyin kabuğuna en yakın olanlardır.

Yalnız okul kitaplarının kültür için yeteceği gibi ufuksuz bir düşüncenin yanında, yalnız meslek kitaplarımızın yeteceği gibi bir düşünce de benzeri bir ufeksuzluk ifadesidir. Mesleğinden başka kitap okumakla övünen ünlü kişilere de rastlamışım.

Bu tip ünlüler, toplumda ortalıkta dolaşırlar ama, bu kişiler yalnız bedensel kımıldamayı sürdüren, ruhları çoktan dünyasını değiştirmiş kişilerdir.

Okul kitaplarının da, meslek kitaplarının da, isterse projektör ışığı gibi güçlü olsun, aydınlatma açıları dardır ve sınırlıdır.

Uygar insan ise 360 derecelik çevresini de, gökyüzünü ve yeraltını da, geçmişi de, geleceği de, yalnız bütün dünyayı değil, uzayı da bütün derinlikleriyle, doğru ve tam öğrenmek zorundadır. 15 milyar ışık yılı uzakta yıldızların keşfedildiğini de... Güneşimiz ışığının dünyamıza yalnız 8 buçuk dakikada geldiğini de bilerek.

Kitap deyince, bütün yayınlananların iyi olduğu söylenemez, elbet kötü ve tehlikeli kitaplar da azımsanacak sayıda değil!

Bilimsel gerçeklere aykırı savlar ve masallar içeren bütün kitaplar kötüdür. Safsata ve hurafelerle halkın kafasında, karanlık ticareti yapmaya, korku yaratmaya dönük bütün kitaplar, kötü ve zararlıdır.

Bunları ortaya çıkaranlar, تنها beyinli kimselerin yollarına mayın döşeyen anarşistlerdir. Bu pusuları kuranlar, bu mayınlar patladığı zaman, çoktan ortadan çekilmiş olurlar.

Hele politika basamaklarını çıkmış kişilerin, okul ve meslek kitapları dışına çıkmamışlarsa, bulundukları bütün koltuklar fuzuli işgaledir.

Eski yıllarda politikacının “dünya görüşü”ne sahip olması istenir ve beklenirdi. Bu devir artık geçti. Önemli görevlere istekli bütün politikacıların artık dünya görüşüne değil, uzay görüşüne sahip olmaları şarttır.

Dünyaya ve uzaya dar açıdan bakan politikacı, toplumun da görüş açısını daraltma çabasına girer.

Dar kafalı politikası, toplumun da ileri zaman ufuklarına yönelişine götürmeye teşvik etmez, aksine halkın istediği yere yönelişine razı olur.

“Kültür güneşinin alçak ufuklarda dolaştığı ülkelerde, cücelerin gölgesi büyük olur.”

Hassas bir konuyu, kısaca ama açıkça deşmek de gerekiyor.

Kültür edinmenin tek yolu olarak yalnız televizyonla yetinmeye girişenlerin, doğru yolda olmadıklarını da açıklamak borcumuzdur.

Kitap okuyan kafasını çalıştırmak zorundadır ki, okunduğunu anlasın. Kitap okumak, bir zihinsel antrenmandır... Spor antrenmanına benzer.

Televizyon seyircisi ise, tribündeki futbol seyircisi gibi, olayı uzaktan seyrederek.

“İşleyen demir ııldar” demesini bilmişiz ama, işleyen kafalardan ödümüz kopmuş. “Su küçüğün söz büyüğün” tekerlemesiyle bir saçmalık çıkartmışız, yaşlıların kemikleşen düşünce yapılarını çocuklardan saklamaya girişmişiz. “Düşün, düşün; zordur işin” diye bir herze yumurtlamışız, doğru çözüm yolunun ancak sakın düşünerek bulunabileceğinden kuşku yaratmışız.

Oysa hızlı düşünmek, aynı zaman ölçüsü içine daha çok hayat sokmak... Hızlı düşünmek, ömrü uzatmak... Uzun yaşamanın doğru yolu da bu!.. Dünyayı ve evreni, geçmiş ve geleceği ile zihinlere sindirmenin güvenli yolu ancak böyle bulunabiliyor.

2.2. Yükselen Yıldız

Doktorlarla ilişki, istisnasız hepimizin anılarında özel bir yer işgal ediyor. Ben de, bu ilişkileri iyice ısıtan davranışlar içinde oldum.

Korkaklar doktorlardan kaçıyor. Anlamıyorlar ki kendilerini büsbütün tehlikeye atıyorlar. Daha kafasız tipler doktorlardan bilgi saklıyor. Sanki gerçeği söylerse, tedavi daha ağır şartlarla olacak sanıyorlar... ya da bazı suçlarının gizli kalabileceğini.

Güzeller güzeli genç kız doktora giderek muayene oldu. Neden olduğunu anlamadığı gelişmelerden şikayet ediyordu. Doktor muayeneyi bitirip bulgularını neşe içinde anlatmaya başladı: “Kocanıza diyebilirsiniz ki...” Genç hanım, hemen sözünü kesti: “Benim kocam yok!” Doktor bu sefer söze başka yönden girdi: “Sevgilerinize diyebilirsiniz ki...” Genç kız hemen yine sözünü kesti: “Benim sevgilim yok!”

Anlatım yolları tıkanan doktor, gidip pencereyi açtı. Gökyüzüne bakmaya başladı. Dakikalarca konuşmadı.

Huzursuzlanan genç kız sordu: “Siz beni bırakıp da, ne arıyorsunuz?”

Doktor açıkladı:

“Sizinkine benzer bir durum, iki bin küsur yıl önce Meryem Ana’nın başına gelmişti. Hiçbir erkek yakını olmadığı halde bebek doğurmuş ve gökyüzünde bir yıldız göklere yükselmişti. Anlaşılan, olay bir kez daha gerçekleşti ki, göklere yükselen ikinci bir yıldızı daha arıyorum.”

2.3. Sabah Şaşkınlığı

Ne yapmalı? İyimser mi olmalı, kötümser mi? İkisi de olmamalı denirse, içi boş bir söz edilmiş olur. İnsan denen canlı, hem iyimser, hem de kötümser olmadan duramıyor. Tek kişiler bile böyle! Hem de o tek kişi, bazen iyimser, bazen de kötümser.. Hem de aynı konuda.

Üstelik bu sonuç da her zaman döneklikten doğmuyor.

Ne için iyimser olmalıyız ya da ne için kötümser?.. Bunun formülü yok! Yok da, değişkenlik döneklikten doğmuyorsa, tutarlı davranışlar denen övgü etiketi ki-me yapıştırılacak?

Her konuda, kellede hazır düşünceler ambarlamanın yanlış olduğunu anlatan George Duhamel çok haklıdır.

Sabahlarımız gazete okumakla başlar. Başlıklar aldatıcı değilse önemlidir. Haberlerin küçük yazılar okunarak değerlendirilmesi doğrudur. Başlıklar çoğu zaman yandaşlık esintisiyle çarpıtılmıştır. Öyle olmasa bile, ille de vurucu olsun diye garipleştir.

Sevilen yazarlar mutlaka okunur. Seilmeyen yazarlar mutlaka atlanır. Spor sayfalarına göz atılır.

Bu sırada kahvaltı edilmektedir. Telefon çalar, aynı mendebur kişidir, sabah sabah... Günün ilk küfürü dudakları yarararak dışarı püskürür.

Sonra mı? Sonrası başka yazıda.

2.4. *Kitap Okumak*

Çok kitap okuyanların neden uzun ömürlü olduğu, merak edilir. Çünkü yaşama iksiri olan kitap, kişinin yaşama fırtınalarına ve günlük hayatın bayağılıklarına karşı koruyan kalkanı olur.

Paul Valéry'ye göre: "Güzel bir kitap, her şeyden önce bir okuma aracıdır. Ancak aynı zamanda bir sanat eseridir, bir kişisel karakter ifadesidir. Hür olma ile geçerlik kazanan kişisel düşüncenin bütün belirtilerini taşır."

Evet, okul kitapları da genç insanların beyin ve ruhlarını geliştirir, ufuklarını açar. Meslek kitapları da ömür boyu aynı yararları sağlar.

Ancak okul ve meslek kitaplarından sonra artık okumaktan vazgeçen, gazeteden başka bir şey okumayan kişinin beyni tembelleşir. Düşünme, karşılaştırma ve sonuç çıkarabilme yetenekleri buharlaşır, uçar gider.

Japon mucizesi, Japonların dünyanın en çok kitap okuyan ulus (yılda kişi başına 25) olmasından kaynaklanır.

2.5. Atıf Bilgin

Atıf Bilgin, eskiden çok kullandığımız hoş bir deyimle, “dünya görmüş” bir kişiydi. Bu deyim hoştu ama, yetersizdi. Çünkü Bilgin, gözleriyle gördüğünü, beyninde tartmasını da bilirdi. Kendisini ziyarete niçin geldiğimi de, biliyordu.

Dünyada onun da, benim de gördüğümüz ilginç şeyleri birlikte konuşmak istiyordum. “Amacım” deyip işi şişirmeyeyim de, niyetim diyeyim: Göremediğim şeyler varsa, hem öğrenmiş, hem de kendimi tartmış olacaktım.

Konuya Kaliforniya’nın Pasifik kıyılarından girdik. İkimiz de aklımıza aynı benzemezliği takmıştık. Aynı ülkenin, aynı kıyılarında ve üstelik nispeten yakın iki önemli kenti San Francisco ile Los Angeles, birbirine hiç benzemiyordu. Söze Bilgin girdi:

“San Francisco’da benim yüreğime dokunan, o şehrin tramvayları oldu. Hele bizim İstanbul’un eski tramvaylarına benzeyişi gözlerimi yaşartmıştı. Vatman yoldaki yayaları, ayağıyla bir çan çalarak uyarıyordu. Vagon tavanına iki yandan boydan boya asılı bir kordon yolcular tarafından kullanılıyordu. Yaklaşılan durakta inmek isteyen yolcu bunu vatmana bildirmek için kordonu iki kere çekiyordu.”

Ben de anımsadığım ilginç bir olayı anlattım:

“Bilir misin, bu tramvaylar otomobillere göre çok yavaş olduğu için, o koca şehrin trafiğini tıkıyorlardı. Şehir yönetimi bu tramvayları büsbütün kaldırmak istedi. San Francisco halkı: “Biz tramvaylarımızdan vazgeçmeyiz!” diye isyan etti. Halk dediğin, böyle olmalı... Şehrinin, her şeyine sahip çıkmak!” Onun da aklına bizdeki örnek geldi:

“Ya bizde ne oldu? İstanbul’daki tramvaylarımız, bizim yaşamımızın ayrılmaz bir parçasıydı. O tramvaylar olmadan biz bu şehirde yaşayamazdık. Biz öğrenci olarak bu tramvaylara iki, evet, yalnız iki kuruşa binerdik. Okulumuza da, Beyoğlu tiyatrolarına da tramvay olmasaydı gidemezdik. İstanbul tramvayları, Başbakan Adnan Menderes’in tek başına verdiği kararla kaldırıldı.”

“Biz ne yaptık o zaman? Karşı koyduk mu?”.

“Yooo! Biz de tıpkı halk gibi, ağzımızı bile açmadık.”

“Daha utanç veren yanı işin, haydi milyonlarca demeyelim de yüz binlerce aydın kişi geçinenlerden yalnız ikisi, yani sen ve ben de, karşı koymayı bırak, ağzımızı açtık mı?” Bilgin devam etti:

“Tramvay-tren-metro, kitle taşıtı. Otobüs bile onların yerini tutamıyor. Bize göre çok daha zengin Avrupa şehirlerinde trafik yükünün en ağır bölümünü sırtlayan taşıt cinsi hâlâ raylı sistemler... Al Paris’i, Londra’yı...”

Ben de doğruladım:

“İstanbul trafiğinin normal vatandaş için işkenceye dönüşmesi, bu tip raylı sistemlerin noksanlığından doğmuyor mu?”

“Parasal gücü sınırlı olan, yani çalışarak geçinmeye mahkum olan bütün saygıdeğer insanlarımız için İs-

tanbul'un kitle taşıtı sorununu çözmek, tüm politikacıların vicdan görevi... Bu görev, yalnız iktidardaki politikacıların değil, isterse muhalif olsun, tüm politikacıların vicdan görevi...”

Sordu:

“Oysa hepsi birden ne ile uğraşıyor?”

“Türbanla...”

“Ayıp yahu!.. Ancak unutmayalım ki onlar konularını nasıl şaşırdıysa, biz de onlar gibi şaşırdık... Ne konuşuyorduk biz?”

“Birleşik Amerika... San Francisco...”

“Konuya dönelim!”

2.6. Kaliforniya’da

Atıf, San Francisco’da, kendisini duygulandıran görüntüleri anlatıyordu:

“Aman efendim aman! Benim bayıldığım görüntü, göklere yükselen uçurtmalardı. Güzel biçimleri gökyüzünü en zengin görüntülerle süslüyordu. En görkemli biçimler, pasifik esintileriyle nazlı nazlı oynaşıyordu. Bayılmışım.”

“Çok duygulanmışsın... Abartmıyorsun değil mi?”

“Abarttığım yanlış, duygulandığım doğru... Bilmez misin? Biz de Samatya’da çıtalarla, renkli kağıtlarla uçurtma yapıp uçurtmaz mıydık?”

Ben de duygulandım:

“Biz dünyanın en aza kanaat ederek sevinen, mutlu olan çocukları değil miydik? Biz tek bir dosya kağıdından şeytan uçurtması da yapıp uçurtmaz mıydık. Biz bununla da mutlu olmaz mıydık?”

Atıf: “Yine sapıttık” deyip, yine San Francisco’ya döndü.

“Sokakları insan kaynar. Geceleri de sabahlara kadar tenhalaşmaz. Kalabalık saatlerde tramvaylara insanlar üzüm salkımları gibi asılır. Tıpkı bizim eski İstanbul tramvayları gibi.. Haşarı insan bolluğu var... Hippilik, San Francisco’da doğmuş... Bu şehirde amaçlı politik olmayan her türlü sokak gösterisi yapılabilir.”

“San Francisco, biz Türklerin de sevebileceği bir şehir. Sularla ilişkisi, İstanbul’u andırıyor. Bir yanı, o güzelim San Francisco körfezi, öteki yanı ise, Pasifik Okyanusu, bizim Marmara-Karadeniz ilişkisi gibi. Al körfez şehirlerinden Berkeley’i... Dünyanın en ilginç üniversite şehirlerinden biri... Bütün evleri, bahçeler içinde. Evler de o denli şirin ki, bakıyorsun adamın evi beş metre ama, altındaki otomobil altı metre”

Atıf ekledi:

“O evlerin bahçeleri de öyle gönülden, öyle bilerek çiçeklenmiş ki, hayran olunur. Ama beni asıl şaşırtan, bu bahçelerin sokak yanında bile, hiç demir parmaklık olmayışı ve serserisi bol bu şehirlerde, hiç kimsenin bu çiçeklere dokunmayışı...”

San Francisco-Los Angeles arasındaki güzelim küçük şehirleri biliyordu. Atıf Bilgin Montrey’e hayrandı:

“İşte oradaki “Sardalya Sokağı”, John Steinbeck’in kitabı ile dünyada tanındı. Tuhaflık şurada: Kimsenin doğru dürüst anlamadığı nedenlerle Pasifik’in bu şehir kıyısındaki bölümünde sardalya balıkları yitip gitmiş. Fabrikalar işsiz kalıvermiş... Ama akıllı Monterey’liler matemlere gömülmemiş, bütün eski sardalya konservesi üreten fabrikaları restoran yapmışlar. Hem para kazanmışlar, hem de şehir temizlenmiş ve güzelleşmiş.”

Ben de kendi beğendiğimi anlattım:

“Oakland kıyısında pek hoş bir köy var: Jack London köyü... Ünlü kitabı ‘İlk ve Son Şans’ı yazdığı, aynı adı taşıyan bar korunmuş, hâlâ işliyor. Bütün köy iyi korunmuş...”

Atıf, pazar günleri o köyde, zencilerin caz gösterilerini izleyip izlemediğimi sordu. Ben izlemediğimi söyleyince anlattı:

“Sabahtan akşama kadar durmadan, bıkmadan davul çalarlar. Hemen yanlarında oturan işçi kıyafetli birisinin onları sabırla ve saatlerce dinlediğini sanırsın, aldanırsın”

“Niye aldanırım?”

“Çünkü o işçi sandığın figür, bir işçi heykelidir de ondan... Jack London anısına yapılmıştır.”

“Ya o civar küçük şehirlerinden Disneyland pek hoş değil mi? Ama bir hıznırlık yapmışlar. Normal boyutlarda planlanmış bazı binaları boyutlarını yüzde 20 küçültüp öyle inşa etmişler. Elbet pek şirin gözüküyor ama, kullanılmasında zorluklar var. Herkes bütün kapılardan eğilerek geçmek zorunda.”

“Ya pek sevimli bir köy yolunda, birdenbire şimşekler çakıp, yağmurlar yağarak seller basıyor, bu köy Hollywood’da da ondan... Amaç ziyaretçileri şaşırtmak.”

2.7. Baba-Oğul Alabora’lar

Bir aile ki, sanki konservatuar... Hepsi sanatçı... Mustafa Alabora ve oğlu Mehmet Ali Alabora ile birlikteyiz.

Mustafa’nın dayısı Selahattin Pınar, ünlü besteciğimiz ve müzik üstadımız. Onun eşi Afife Jale, tiyatro tarihimizin pek önemli hanım aktrisi.

Mehmet Ali'nin annesi, Fatma Nurhayat Pınar tiyatro sanatçısı, teyzesi Melahat İçli yine tiyatro sanatçısı.

Mustafa Alabora da, Mehmet Ali Alabora da, baba-oğul ikisi de tiyatro sanatçılarıdır.

Bir akşam Mustafa ve Mehmet Ali ile buluştuk. Akşam yemeğine gideceğiz. Benim bu yaşta hâlâ aklımdan çıkmayan ve önceleri yaşadığım mekânlara gitmemize razı oldular. Oraları neresi mi olur? Elbet İstanbul'un eski kenar mahalleleri... Kenar ama, eskiden kenar olan bu mahalleler, şimdi 20 milyonu bulan nüfusuyla devleşen İstanbul'un ortasında kaldı artık... Ama benim mahallelerim, bütün değişmelere karşın, o güzelim karakterini henüz kaybetmemiş olan şehir mekânlarıdır. Bu nedenle de belleğimden ve yüreğimden bir türlü çıkmayan eski çevremdir.

Bir akşam sofrasında, birlikte üç kişiyiz. Söz aramızda üçümüz de ilginç insanlarız ama (bağışlayın lütfen!) asıl sevimli olan yaşlarımız... Mehmet Ali 30'lu, Mustafa 60'lı yaşlarda, ben ise 90'a giderken 87 yaşıma bitirmiğim. Sanki bir zaman merdiveniyiz.

*Bir yaşama basamağı: 30'lu ve 60'lı yaşlar.
Mustafa ve Mehmet Ali Alabora.*

Yaşama süreleri uzayınca, şaşılası olayların birbiri peşine kopuvermesi doğal oluyor sanki. Bu akşam yine böylesi bir olay gerçekleşiyor.

Yıllar önce diyeceğim, bir şey anlaşılmayacak, sayı belirtmem gerekiyor, 50-55 yıl kadar önce ben, Galatasaray'daki Degustasyon Restoran'da Mustafa'nın has dayı'sı Selahattin Pınar'la aynı sofralarda olurdum. Şimdi ise Mustafa ve oğlu ile aynı sofralarda yım.

Şımarmadan duramıyorum.

Acaba biraz dişimi sıksam da dünyamı değiştirmeyi iyice geciktirsem, gün olur da Mehmet Ali evladımın oğlu ile de aynı şişeli sofralarda acaba olabilir miyim diyorum!..

Ben yaşadığım eski İstanbul semtlerine neredeyse her yıl bir kez giderim. Geçmiş zamanların anılarıyla ruhumu yıkarım. Bu gezileri de “anlayışlı dostlarımla” yaparım. Bu kez arkadaşlarım, Mustafa Alabora ve Mehmet Ali Alabora oldu.

Önce Samatya çarşısına girdik. Zaman geçtikçe eski dostlar azalıyor ama, yine de tanıdıklarım var. Ayakkabı tamircisi dostum Takfor Usta artık işten çekilmiş, söylediklerine göre dünyamızdan da çekilmiş ama, başka tanıdıklar var. Tramvay yoluna çıkan merdivenin yanındaki gazeteci artık yok, ama tramvay da yok artık.

Arkadaşlarımla eski Narlıkapı Caddesi'ne(!) gidiyoruz. Eski Bizans surlarının üstüne bitişik ve o seviyede olan bu cadde (adı cadde) hemen dibine kadar gelen Marmara Denizi kıyısındaydı eski yıllarda. Biz buralarda oturanlar, evimizde soyunup mayolarımızı giyer, denize öyle giderdik. Bu kıyılar sur harabeleriyle, denizin kıyısına yaklaşan ufak binalarıyla, olağa-

nüstü tutumlu yaşanan, ama gönülleri zengin insanlarla saygıdeğer bir toplumun fotoğrafı olurdu.

Dostlarıma anlatıyorum:

“Biz bu kıyının insanları, denizle birlikte yaşırdık. Hepimiz balıkçıydık. O zaman bir kayıkla balığa çıktığımızda, iki oltacı bir gaz tenekesi balık doldurmazsak, keyfimiz kaçardı. Bizim her yaşta insanımız, denizle iç içe yaşırdı. Bu kıyı insanların bu ilişkisi, bir sahil yolu geçirilerek balta gibi kesildi. Her an binlerce taşıtın deli gibi aktığı bir yoldan, daha acımasız bir balta olamaz. Bu kıyılarda yaşayan insanların masum yaşama biçimleri, imar hırsızları tarafından çalınmış bulunuyor.”

Mustafa ve Mehmet Ali arkadaşlarım, benim pervasızca ifadelerimi haklı buluyorlar.

Benim eski yaşam çevrem, Aksaray ile Yedikule arasındadır. Doğum yerim de orasıdır. İstanbul’un fetihinden sonra adı yüzyıllarca değişmemiş olan Samatya’dır. Bütün Osmanlı döneminde yüzyıllarca adı hâlâ Samatya olan semtin adı, 20. yüzyıldaki Kıbrıs anlaşmazlıkları dolayısıyla değiştirilmiş ve Kocamustafapaşa’ya katılmıştır.

Kabul etmiyorum... Biz ki, bir Hristiyan azizesinin adına yapılmış olan Ayasofya Kilisesi’ne, fetihden sonra da hep, “Ayasofya Camisi” demek inceliğini göstermiş bir toplumuz, dolayısıyla ben de Samatya’ya hâlâ Samatya demek hakkımı kullanacağım.

Mustafa Alabora, ülkemiz aydın kişilerinin genellikle yaptığı gibi, politikaya yaklaşmayan, hatta politik konulara girmekten bile kaçan bir aydın değil... Bu nedenle aldığı hapis cezasından 1974 siyasi af kanunu nedeniyle kurtuluyor.

Hapisten çıkınca, Yaşar Kemal’in Ağrıdağı Efsanesi oyununda rol alıyor. Eşi ile orada tanışıyor.

Baba-oğul Alabora'lar, beni bir soru yönelterek şaşırtıyorlar. Mehmet Ali'nin sahneye ilk olarak ne zaman çıktığını bana soruyorlar. Ben bilemeyip şaşkınca bakınca açıklıyorlar:

“Doğmadan önceydi!” diye.

1977 yılı Kasım ayının 25'inde, Mustafa Alabora, Erdal Özyağcılar, Savaş Dinçel hepsi birden, Nazım Hikmet'in “Yolcu” oyununda sahneler... Oyun biter bitmez hepsi birden hastaneye, mutlu bir olaya koşuyorlar: Mehmet Ali Alabora dünyaya geliyor.

Hakikatli Mustafa, 30 yıl sonra 20 Aralık 2007 günü, Savaş Dinçel dostumuzun aynı yerdeki ölümünü hatırlıyor.

Mehmet Ali, mesleğini bilerek seçmiş, başarılı bir oyuncu... Geçenlerde Mehmet Ali'yi bir tiyatro sahnesinde seyrettim. 30 dakikaya yaklaşan bir konuşmayı, Türkçe dil yapısını hiç hırpalamadan, rahatlıkla ezberden yaptı. Kendisini övdüm. Dedi ki:

“Oyuncu olmayı seçmek, başka işe benzemez. Kişinin seyredilmekte olduğunu bilmesi gerekir.”

Mehmet Ali'nin çocukluktan başlayarak yaşadığı çevre, yaşamlarını sahnede de, hayatta da tiyatrodaki gibi yaşayan insanlarla dolu... onları anlatırken can alıcı noktaları belirterek konuşuyor:

“Çevremdekilerin hepsi yaşarken oynuyorlardı. Bazıları sahnede büyük değildi ama, ilginç kişilerdi, sahnede büyüklük ise şart değildir.”

Mehmet Ali 18 yaşına gelince babası Mustafa, ciddi bir önlem alıyor. Arkadaşı Salih Tozan'a rica ediyor:

“Mehmet Ali'yi al götür de, rakı içmesini öğret!”

Tozan ise arkadaşının hatırını kırmıyor elbet, Mehmet Ali ile bir akşam saat 19.00'da, Degustasyon'da

sofraya oturuyorlar. Rakı kadehlere konuyor. Meze olarak ellerine birer tane leblebi alıyorlar. Mehmet Ali rakıyı yudumladıktan sonra, o tek leblebiyi ağzına atıyor. Tozan onun eline vurarak diyor ki:

“Olmaaaz! Bir leblebi ile dört defa rakı yudumlanır!”

(Ben bu biçimde içmeye yandaş olmadığımı zorunlu olarak arada belirttikten sonra, konuya yine son akşam soframıza getireceğim.)

Sevimli sahneler sürüp gidiyor. Mustafa Alabora bir olay hatırlıyor:

“İki yıl önce bir beyefendi yolda bana yaklaştı. Bu olayı öğrendiğini belirttikten sonra: ‘Salih Tozan benim babamdı’ dedi. Konuşmasını sürdürerek: ‘Benim oğlum da 18 yaşına girdi. Onun da adı Sahil Tozan. Lütfen siz de ona, rakı içmeyi öğretir misiniz?’ dedi.”

Mustafa neşeli ama, ciddi adam, arkadaşının oğlunu kırar mı hiç?.. Elbet o da torun Salih Tozan’a rakı içmesini öğretmiş. Mustafa’yı gönülden kutladık. O da rahatladı. Bir konuda düşüncemi sordu:

“Benden televizyonda, bir Ramazan programı yapmasını istediler... Ne dersin?”

Kahkaha atmaktan nefesim tılandı.

2.8. Büyük Patlamadan Sonra

O patlamayı yaratan
Sadece bir noktacıktı.
Neler neler anlatılır
Büyük patlamadan sonra.

Bu müthiş önemli olay
Yedi bölüme ayrılır.
Hepsi bir saniye süren.

Serinleme dönemiye eğer,
Ancak beşyüzbin yıldadır.

Daha sonra ilk atomlar
Önce hidrojen ve helyum
Sonra yıldızlar-uydular
Galaksiler ve canlılar
Yirmi milyar yıl boyunca

Tarihler ve ejderhalar
Masallarla anlatılır
Evreni anlatmak ise
Akıllara sığmaz olay

Ancak denir ki ne olsa?
Bu anlama istekleri,
İnsanlarda yaşayışa
Onur veren nedenlerdir

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Evren ve Dünyamız

*Taa Avustralya'da, Sydney'de.
Yanımda oturan Abdülhak Bilsel (o tarihte) 60 yıl öncesinden lise
arkadaşım.*

3.1. Takvim – Saat

Takvim, “zaman” olayının peşine takılan bir bulgudur... Zamanı hesaplı kullanma zorunluğunun sonucu olarak ortaya çıkan, kayıt ve hesap biçimidir.

Takvim ve saat, bütün insanların yaşayışında ahenk sağlayabilmenin, tek çaresidir. Bazı şeylerin değerini kolay anlama yolu olarak diyebiliriz ki, takvim ve saat kullanmasaydık, yaşamak işkenceye dönüşürdü.

Takvim ve saat, aile kuruluşlarından başlayarak tüm yaşamda şartların birleşmesi, toplu yaşama düzeninin temel taşı oluyor. Bireyler de, kuruluşlar da, toplumlar da, devletler de aynı zaman ölçülerini kullanarak anlaşmaya başlıyorlar. Bazen de anlaşmayı yalnız orada bırakıp, zıtlasmaya başlıyorlar. Bu kafasızlığı şimdilik atlayalım.

Zaman, program adı verilen çalışma ve iş yapma eylemlerinin de, doğurgan anasıdır. Bireylerin günlük yaşama şartlarından başlayan program yapma uygarlığı, toplumların ve kuruluşların gelişme planlarına kadar yansır. Orada da kalmaz, devletlerin yıllık bütçe yapmalarına ulaşır. Sonra da uzun yıllara geçerli olacak planlamalara kadar varır.

Program denen kavram, plan yapmanın, yani “gelecek zamanı düzen altına almak” kavramının çizelgesidir. Gelecek zamanda yaratılacak olaylar ve gelişmeler

de, ancak plan yaparak, planları programlara sokarak zamana bağlamak yoluyla düzene sokulabilir, başarılabılır. Plan uygulamanın doğruluğu ise, küçük ölçüler için saatle, büyük ölçüler için takvimle kontrol edilir.

Bizde uluslararası takvim kullanılmasına Cumhuriyet dönemimizin başlarında geçilmiştir. Hafta tatillerinin bile pazar günü olması değişikliği aynı zamanların gelişmesidir.

İnsanların da, kuruluşların da, toplumların da başarıya ulaşmalarının ön şartı, geçmekte olan zamanı doğru kullanma becerisidir. Zamanı doğru kullanmasını beceremeyenlerin sonu, bu yanlışlığı ağır karşılıklarla ödemeye mahkum olduğunu öğrenmektir. Eğer telafi imkanı da kaçmışsa, dramatik sonuçlar engellenemeyecek demektir.

Kullanılan zaman dilimlerinin baş ve sonları, insanları daha dikkatli olmaya özendirir.

Eskiden her yerde, saat başlarında güzel sesler çıkaran duvar saatleri bulunurdu. Bu sesler sevimli uyarılardı.

Zaman konusunda şiirlerimizde bile hoş bir uyarı olduğunu hatırlıyorum. Bizden Ziya Paşa'nın bir deyişi şöyleydi:

“Sanma ki saat çalar / Bil başına tokmak vurur.”

Huyumuz, zaman dilimlerimizin başı ve sonunda, daha duygulu ve düşünceli olmaktır. Sanki aklımız bile bu zamanlarda daha iyi çalışır, daha hızlanır. Bu zaman dilimleri gerçekten de, yeni ve güzel umutların doğması için verimli kaynaklardır. İyimserliğimizin sıkıntı ve üzüntüleri kovabildiği fırsatlardır. Umutlarımız parlar, ruhlarımız ferahlığa koşar.

Böyle zamanlarda ve hallerde ruh ferahlığına, içi kof neşelenme kaşıntılarıyla ulaşamaz. Bilinir ki dünya zaman zaman bezdirecek kadar kötü ve karanlıktır.

Ama hep de böyle değildir.

Üzölmek kaderimizde var, kaçılmaz. Ama neşelenme yeteneğine de doğuştan sahibiz. Neşelenme fırsatı bulunmayan insan yaşamı yoktur. Seyrek de olsa bu fırsatları kaçırın kafasızlara acımak, merhametin hovardaca israfıdır.

3.2. Adil Karar

Öbür dünyada hesap vermek, pek çok insanın korkulu rüyası... Hele çok günah işleyenlerin o kıyamet günleri, sonra cennet-cehennem hükümlerinin verileceğı hesap günleri... Dinlerde hep birbirine benzer sahneler bulunuyor. Hıristiyanların hesapları da bizimkilere çok benziyor. Cehennem korkusu yüreklere sokularak insanların ve toplumların iyileşmesi bekleniyor. Cennet umutları ise, inandırmanın garanti belgesi oluyor.

Anlatılıyor ki çok haris bir Alman, ömür boyu çevresini inek sağıar gibi sağımış, kimseye iyilik de etmemiş... Bu daha önemli, çünkü günah işlememek yetmez, cennete gidebilmek için, mutlaka sevap da işlemiş olmak şart... Oysa bu Alman, kimseye de bir iyilik yapmamış. Kimseye zırnık koklatmamış.

İşte bu adam herkesin kaderine uyarak, malı-mülkü dünyada bırakıp öbür dünyaya göçüyor. Orada kendisini bütün Hıristiyanları olduğu gibi, Aziz Piyer karşılıyor. Adamın defteri açılınca görülüyor ki, günahı yok, gözüküyor ama, sevabı da yok.

Aziz Piyer tereddüt edip soruyor:

“Kayıtlarında bilgi yok... Yani sen dünyada hiçbir iyilik yapmadın mı?”

Adam:

“Yapmaz olur muyum hiç? Bir kere hasta bir kadına 25 pfenning verdim. Aç bir çocuğa da 50 pfenning verip doyurdum.”

Aziz Piyer bu denli ufak yardımlar nedeniyle tereddüt ediyor. Adama “Bekle!” deyip üst makama danışmak için içeri gidiyor ve olayı anlatıyor. “Üst Makam” karar bildiriyor:

“Eline 75 pfennig’i ver! Keratayı da cehenneme at!”

3.3. *Yeni Sömürgecilik*

Petrol üreticileri, dünyanın kanını emiyor.

Ham petrolün varili 100 doların üstüne kadar fırladı. Bu fiyat bir varil için (evet bir varil için), beş doların (evet, beş doların) altındaydı. Ne zaman mı? Daha 1973 yılında. Artış rezaleti, 20 mislini aşıyor.

Varil başına her bir dolar artış, Türkiye’nin cari işlemler dengesine 200 milyon doları aşan bir yük getiriyor. Demek ki 1973 yılından beri ülkemizin bir yıllık petrol harcaması yılda yaklaşık 20 milyar dolar artmış.

Öte yandan, bir başka akıl almaz gariplik daha bulunuyor. Tüketicinin ülkemizde ödediği paranın yaklaşık üçte ikisi vergi ve katkı payı olarak devlet tarafından alınıyor.

Masum vatandaş olarak düşünülürse görülüyor ki devletin de vergi toplamada ağır zorlukları var. Açık konuşarak diyelim ki önemli bir kısım vatandaş da vergilerin doğru toplanmasında devlete yardımcı olmuyor. Devlet kayıt dışı ekonomiden gerçek vergiyi alabilmiş olsa, petrolün tüketiciye intikal eden fiyatı bu denli yüksek olmayacak.

Dünya petrol rezervlerinin bilinen üçte ikisi Ortadoğu'da bulunuyor.

B.Amerika, Kuveyt'i işgal etti diye, Irak'ı işgal edip, Saddam'ın asılması tiyatrosunu yazıyor, oynuyor. Kendisine boyun eğen çöl kralları ve emirlerine sıcağı ve şefkatli davranıyor.

Petrol fiyatlarıyla oynanarak dünya halkının sömürülmesi B. Amerika ve Rusya tarafından seyrediliyor.

Neden acaba?

3.4. Hazretler Üzerine

Çin ziyaretimde görmüştüm. Pekin'deki o görkemli İmparator Sarayı'nın en mendebur odalarından biri, imparator hazretlerinin yatak odasıydı. Avlu aralığı gibi bir yerde, penceresinden manzara falan değil, hiçbir derinlik görülmeyen, hemen yakınındaki duvarlara bakan bir odaydı. Kim bilir? Belki bir incelik vardı da ben anlamıyordum. Osmanlı Sarayı haremî kadar zengin hanım kadrolu Çin sarayında, imparator manzara takıp da hanımların kalbi kırılmasını diyer belki... Olabilir, Çinlilerden böyle bir incelik beklenir.

Zaten imparator hazretlerinin bir sıfatı da: "Cennet Tanrısının Oğlu" değil miydi? Bizim Osmanlı padişahlarının "Zıllullahı fil âlem" (Allahın dünyadaki gölgesi) oluşu da buna benzemiyor muydu? Hazretler Tanrısallık şemsiyesine alınırdı ki, herkesin ödü kopsun.

Araya bizim eski bir olayı katmadan duramayacağım. Bütün bu yüceltmeler, aşağılık davranışlara da engel olamıyordu. Tahtından indirilen Genç Osman zindana götürülürken, bir yeniçerinin kendisine: "Ne güzel bacakların varmış" diye hallenmesi bile müm-

kün olmuştu. Anlatan, tarih öğretmenimiz Reşat Ekrem Koçu'dur.

Dönelim yine Çin Sarayı'na... İmparator hazretleri hiçbir yere yaya gidemezdi. Kendisi mutlaka, sekiz kişinin taşıdığı bir tahtırevana bindirilirdi. Saray gelenekleri hazretin ayakları üzerinde yürümesine izin vermezdi.

Çin İmparatorunun yürüyerek gitmesine izin verilen tek yer, Hela idi. Böylece yürüyen imparator hazretlerinin niyeti, ne yazık ki afişe olurdu. Hele hazret, fazla mülayim besinler alıp da ishal olursa, tüm Çin ülkesinde, hazretin rahatsızlığını duymayan kalmazdı. Ülke üzüntülere gömülürdü. Ne yazık ki bu eylem, vekalet verilerek başkalarına yaptırılamıyordu.

Ancak imparatora, dünyada kimseye verilmeyen bir hizmet sunulurdu. Hazret uyurken susayıp da uyanırsa, kendisine buzlu şerbetler sunan cariyeler, bütün gece hazır beklerdi. Benim kuşukum şöyle: Hazret şerbeti içtikten sonra, yine yatıp uyur muydu bilmem.

3.5. Evrende Sayılar

Evrendeki sayılar ürkütüyor. Bunlara göz atmak için bile, yorgun ve sinirli olmamak gerekir.

Evrende bizim Samanyolu galaksisi gibi, on milyar yıldızlar topluluğu olduğu hesaplanıyor. Sıfırları, sayılar kağıtlara sığsın diye yazmıyorum. Bizim Samanyolu galaksimizde ise, yüz milyar yıldız bulunuyor. Evrendeki yıldız sayısı on milyar kere yüz milyardır.

Sıfır bolluğundan kurtulmanın bir çaresi var. Örneğin Samanyolu galaksimizin boyu, 10^5 ışık yılıdır dendir. Anlaşılır ki, bir sayısının sağına, beş sıfır konacaktır. Yani galaksimizin boyu, yüz bin ışık yılıdır.

Saniyede 300 bin kilometre giden ışık, bir yılda yaklaşık 10 (on) trilyon kilometre yol alır. Bu mesafe ise, dünya çevresinin yaklaşık 250 milyon mislidir, dünya çapının ise yaklaşık 800 milyon mislidir.

Evrendeki yıldız sayısı ise, on milyar kere yüz milyardır, yani on sıfırın yanına on bir sıfır daha eklenecek bulunacaktır. Kısa yazılışı: 10^{21} 'dir.

Uzayın ne denli görkemli, dünyamızın ne denli önemsiz kenar mahalle gezegeni olduğu böylece anlaşılır.

3.6. *Einstein'ı Anlamak*

Ben şimdi bu yazının başlığına: "Einstein'ı Anlamak" diye bir başlık atsam, okumadan atlayan olabilir. Ben de vaktiyle, çok eskiden öyle yaptığımı itiraf etmeliyim.

Oysa kafayı zorlamaktan kaçmak, bunu alışkanlığa dönüştürmek, çok yanlış... Anlamaktan kaçmak-, basit gerçeklere de sırtını çevirmeye dönüşüyor ki, bu kendini aldatma hafifliği kötü sonuçlar doğuruyor. Böyle insanlar, pek çok konuda ne'yin ne'den olduğunu anlamadan dünyayı terk ediyorlar.

Einstein kişi ve mizaç olarak, dünyaya gelmiş en sade insanlardan birisi. Bilimin kolay anlaşılabilmesi için, her konuyu son derecede basite dönüştürüp öyle anlatıyor. Kendisini yükseklerde görüp, verdiği sonuçları herkesin anlamayacağı bir dille anlatmaya çalışmıyor, tersine kendisini sıradan aydın kişi düzeyine indirip öyle anlatıyor.

Ne zaman, ne yaptığı da önemli... Görecelik Teorisi'nin birinci bildirisini yayınladığı zaman 1905 yılı. Sıfatı mı ne? İsviçre Bern Şehri Patent bürosunun, hiç

kimsenin tanımadığı sıradan bir memuru... Yaşı mı kaç? Sadece “26.” Evet, yazım yanlış yok; yazıyla yine belirtelim: Yirmi altı yaşında.

Etkisi yüzyıllara kadar sürecek bilimsel depremi yaratan kişi, gencecik bir kişi.

Derinmiş gibi gözüken gerçeklerin, pek yakında ve açıkta olduğunu görmek için, ille de deha olmak şart değil. Bu anlatımdan Einstein deha değildi anlamı da çıkarılamaz.

Görecelik teorisinin temeli, son derecede sade gerçeklerin, hiç bilimsel züppeliklere kaçmadan, en sade mantıkla değerlendirilmesinden ibarettir.

İlk verilebilecek örnek, hatta ilkelmiş gibi bile gözüken basit gözlemlere dayanır: Her türlü maddenin hareket halindeki hızı, o basit dört işlemin temel işlemleriyle hesaplanır. Birbirine ateş eden uçaklar, eğer birbirine yaklaşıyorlarsa, kurşunlar hedefe daha çabuk varır, uzaklaşıyorlarsa daha geç.

Eğer uçaklar hızlıysa, hatta kurşunlardan daha hızlıysa o kurşunlar hedefe hiç varmaz. Bu gerçekten çıkarılacak en sade sonuç, kurşunların hızının kaynağının hızına bağlı olduğudur.

Şimdi tıpatıp aynı şartlarla, uçaklardan birbirine kurşun atıldığını değil de, projektörle ışık sıkıldığını düşünelim.

Bu ışığın hızı ve dolayısıyla herhangi bir hedefe varış zamanı, o ışık kaynağının her türlü hareketinden, uzaklaştığı anda kopar. Hemen gökyüzüne çıkıp örnek verelim:

Işığını dünyamıza bir yıl önce gönderen bir yıldızın ışığı dünyamıza tam bir yılda gelir. Işık kaynağı olan yıldız, bize ister yaklaşsın, ister uzaklaşsın.

Sonuç:

Işığın hızı sabit, hareket görecelidir.

Lütfen dikkat:

Hareket zamanla ölçüldüğüne göre, zamanın da göreceli olduğu (izafi-rölatif olduğu) sonucunu ilk akıl eden insan Einstein olmuştur.

Bir özelliğe daha dikkat etmek gereklidir. Teori, ışık hızının sabit (konstant) olduğu gerçeğine dayanır. Işığın kaynağı ile gözlemcilerinin hareketi ne olursa olsun... Işık kaynaktan çıktığı anda, sonra çıktığı her anda da ilişki kopmuştur.

Teorinin temel dayanağı, uzman kişilerin postulat (mevzuat) adını verdiği ifade biçimiyle şöyledir:

“Işık hızı, her türlü şart altında değişmez (konstant’tır, sabittir). Işık kaynağı ve gözlemcilerinin birbirine göre göreceli (izafi) olan hareketleri ne olursa olsun.”

Bu olağanüstü basit görünüşlü anlatımın, sağlıklı insan zihninin bir zaferi olduğu kabul edilir. Bu sadeliğine de karşın, bilimde çok önemli sorunlara kaynak olduğu da unutulamaz.

Her ne kadar bu gerçek yukarıdaki gibi çok açık anlatılırsa da, anlaşılmasını kolaylaştıracak bir yol daha bulunur:

Bu basit deney şöyle yapılabilir. İki saat alarak, ikisini de senkronize edelim önce... Tam ortasına da bir gözlemci koyalım. Her iki saatin yanında, aynı anda birer ışık çakılsa, tam ortadaki gözlemci iki ışığı da aynı anda görür.

Oysa aynı gözlemci saatlerden birine daha yakın dursa, aynı anda çakıldığı halde, önce yakın durduğu saatteki ışığı görür.

Her iki saatteki ışık, aynı anda çakılmış olduğu halde.

Sonuç: Hareket halinde bulunan sistemdeki zaman, duran sistemdeki zamandan farklıdır. Öyleyse zaman da harekete bağlı olarak görecelidir.

Ne denli sade, ne denli kargaşadan uzak, bilim zppelerinin karıştıramayacağı bir gerçek değil mi? Einstein'ın öbür dünyadaki ömrü sınırsız olsun!

Politikada da her şeyi böyle anlatsalar, herkes anlayacak... Herkes... Ondan korkuyorlar.

3.7. *Dünyanın Hli*

150 yıl kadar önceki bir gerçeği anımsamanın, değişikliklerin boyutlarını daha iyi gösterecek ışığı tuta- cağını sanıyorum. O zaman dünya endüstrisinin kul- landığı enerjinin yarıdan çoğu, insan ve hayvanların kol ve bacak gücünden elde ediliyordu.

Zihinsel olarak birdenbire 150 yıl sonrasına sıçrar- sak, şaşkınlık geçirmemek vurdumduymazlık olur. Uy- gar ülkelerde tarımda bile hayvan gücü kullanılmaz oldu köyler boşalıyor. şehirleşme ve şehirler vahşi bo- yutlara erişti. Motorlu taşıtlar ve uçaklar dünyayı k- ltt. Evet, uygarlık iletişim araçlarıyla insanları bir- birine yaklaştırdı ama, refahın getirdiği konfor, konut- ları bile enerji tüketime sürükledi. Artık evlerimizde teldolap yok... Anadolu'da eşekli köylü kalmadı gibi.

Gelişmelerin yabansı boyutları, dünya enerji kay- naklarının sömürülmesine yol açtı. Petrol gibi bir enerji kaynağına hesapsızca yaslanıldı. Petrol rezervle- rinin jeolojik çağların –milyonlarca yılın– bir ürünü olduğu, hele hele sınırlı olduğu gerçeği gözardı edildi.

Ama sanırım ki artık 21. yüzyıl, petrole fazla g- venmiş olan siyasi devekuşlarının kafalarını kumdan çıkarmak zorunda kalacakları dönem olacaktır.

20. ve 21. yüzyıllar insafların enerji savurganlığı ve özellikle petrol şımarıklığı yıllarıdır. Enerji bakımından, sorumsuz hazır yiyicilik dönemidir. Petrolün azalmasıyla başlayacak olan bunalım, bitişiyile birlikte yeryüzünde kitlelerin kara yazgısına dönüşecektir. Yalnız ve yalnız iki yüzyılın, dünya tarihinin çok minyatür bir bölümü olmasına da karşın, gerçek budur. Dünyanın beş milyar yıl önce dünyaya geldiği, beş milyar yıl sonra da yok olacağı düşünülürse, bu iki yüzyılın dünya ömrünün sadece 0,000000002'si, yani 100 milyonda ikisi olduğu hemen anlaşılır.

Dünyadaki sorumsuzluk zincirinin bir başka belirgin örneği, 1960 yılına kadar yüz binlerce yılda ancak üç milyara varmış olan dünya nüfusunun, 1960'dan sonraki sadece 40 yıl içinde iki katına, yani altı milyara çıkışıdır. Hızlanma 12.500 misli. Dünyada bu nüfus artış hızını karşılayacak ne tarım arazisi vardır, ne de enerji kaynağı bulunur. Bu artışların sonunda kitlelerel yok oluşlardan kaçınılamaz.

Çok uzakta gibi gözüken gelecek zamanın son derecede hızla yaklaştığını anlayabilmek için, biraz uzunca yaşamış olmak yetiyor benim gibi. İnsanlara sevişmekle, çocuk yapmak arasındaki farkı öğretmek şart! Bir olay ortaya çıkmadan önce bile, önlem almak için artık zamanın geçmiş olacağı, her kafaya kolayca girmiyor.

Dünyadaki çevre kirlenmelerinin önemli sebeplerinin başında dünya nüfusunun yeryüzünün taşıyamayacağı kadar artışı geliyor.

Ülkemiz de plansız ve ölçüsüz nüfus artışından payını almaktadır. Ne yazık ki, dünyada en çok pay aldığımız işlerden biri de nüfus artışıdır. 1920'li yıllarda 10 milyonu biraz aşan nüfusumuz, şimdi 80 milyo-

nu buldu. Bir takım halk dalkavukları, bu büyümeyi gelecek hayrına gibi göstermek gafletinden hâlâ vaz-geçmiyorlar.

3.8. *Planlama Nedir?*

“Planlamak, gelecek zamanı düzen altına almaktır” dedikten sonra, bilinir ki ülke ekonomisinden şehirlerine kadar her konu için mutlaka plan yapılacak ve mutlaka ona uyulacaktır.

Bizde ise şehir planlamaları şaşılası bir tuhaflıkla, bırakalım gelecek zamana egemen olmayı, geçmiş zamanda yapılan kaçak yapıları bile içeremez oldu. Biz güzel ülkemizde plansız gerçekleşen yönetmelik ve gecekondular kentlerini ambarladık.

Perdenin arkasında, önündekileri oynatan çıkarıcılar ve politikacılar, asıl etki ve karar sahipleri oldular. Gecekondular ve gökdelenler dahil kaçak yapılar, profesyonel kişilerin marifeti değil.

Bütün bu olan biteni sadece seyredip, ayağa kalkarak açıkça karşı koymayan, istisnasız bütün vatandaşlar da suçlu... Elbet üniversiteler, basın ve meslek örgütleri başta olmak üzere... Bizi yine bir şiir anlatır:

Ve suçlu olduğumuzu / ve suçlu oluşumuzda bir suçumuz olmadığını / ve elimizden bir şey gelmeyişiinde suçlu olduğumuzu / ve bunun bize yettiğini / çoktan biliyoruz (H.M. Enzensberger).

3.9. *Yaşamak Üzerine*

Yaşam üzerine, iyi de söylenir, kötü de söylenir ya!..

Yaşamayı sevmek gerekir. Her şart altında kendini koruyabilen insanı anlatabilmek, bilmece değil... şöyle bir özet, yıkıcı karamsarlığı yok etmelidir:

“Feryatlı ağlamalar yerine gülmeyi başarabilen insan, yeniden yaşama neşesine kavuşur.”

Yaşamının kapsamlı ve doğru tanımlarından birini, çok eski zamanlardan Hippokrates (MÖ 460-377) yapmış. Diyor ki: “Yaşam, düşünenler için bir komedya, uygulananlar için bir tragedya.”

Çarpıcı gerçekleri içeren bu tanımı okuduktan sonra, bir an durup düşünmek borç oluyor. Hemen anımsamak gerekir ki, insanlar yalnız düşünenler ve yalnız uygulananlar olarak ikiye bölünemez. Her insan, hem düşünebilir hem de uygulanabilir ama, bir yanı ağır basabilir.

Güleryüzlü olmak, insanlarda en çok aradığımız huylardan biri... hemen belirtelim ki, bu arayışta bir çıkar hesabının çabası yok. Her şeyden önce istediğimiz, bizi ömür boyu bezdirmiş olan asık suratlı insanlardan birisine daha rastlamamak. Önce hepsi bu!

Gülümsemekle sırtıtmak, birbirine hiç mi hiç benzer. Yerine yakışmayan herhangi bir eşya ya da hal için, “sırıttıyor” deriz. Gerçekten de sırtıtmak, güzel bir ruhun çehresine yakışmaz. Bazen bir anlık hınzırlıkların belirtisidir, hoş görülebilir. Eğer sebep hınzırlık değilse, sırtıtma düpedüz kafasızlıktan kaynaklanır. Oysa gülümseme, ruhsal temizliğin, duruluğun yüze yansımasıdır. Ruhun kapılarını açma korkusundan eser bulunmayışıdır... Çevrelerine kasvet saçan suratsızlara karşı insanların koruyucu melekleri, güler yüzlüler değil midir?

“İzlemek ve gülmek, dünyada yapılabilecek en önemli etkinliklerdir. Zaten biri ötekini doğurur” diyor Jacques Tati. Kendisi ömrümde izlediğim en derin filmlerden birini (Amcam), yönetmiş ve başrolünü oynamıştı. Ünlü mizahçı Werner Finck ise, yaşama gücü

verebilecek bir yol gösteriyordu: “Kim bağıra bağıra ağlanacak yerde gülebiliyorsa, yaşama, neşesine yine kavuşur.”

Kendini tutmak, kendine egemen olabilmek, üstün bir erdemdir. Hem bu huy, poker suratlılığa hiç benzermez. Uzakdoğuda, özellikle Çin’de, sabretmeyi, kendini tutmayı beceremeyip öfkelenenler için, “yüzünü yitirdi” derler. Suratsızlıkla yaklaşık anlamlara gelir. Güler yüzünü koruyamayan insan, artık saygı göremez olur.

Güler yüz ruh huzurunun, iyi yürekliliğin yansımasıdır. Güler yüzlü olmayanın huzursuzluğuna inanılır. Yakıştıırılan bu huzursuzluğun çevreye yayılması hafiflik sayılır, bağışlanmaz.

3.10. *Evren Delilerevi*

Öyle deliler evi ki bu,
Adına Evren diyorlar.
İnsan kafasına sığmaz.

Durağan tek bir parça yok!
Buluttan gezegenlere,
Ses'ten karadeliklere,
Yıldızdan Galaksilere,
Çılgınca uçuşmaktalar.

Sanır ki insan kafası
Sanki durunca düşerler.
Uzayda düşmek olmaz ki,
Yok aşağısı-yukarısı.

Delilikler tükenmiyor,
Uzayda da, insanda da.
Ya Evren sonsuz büyüktür.
Ya sonsuz sayıda Evren
Uçuşup durmaktadırlar,
Fizikleri bile başka.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Gençlik Yıllarında

*Güzel Sanatlar Akademisi'nde mimarlık öğrencisi arkadaşlarım...
Hangisi gitti, hangisi kaldı bilmem ki. Yıl 1945 idi.*

*1932 yılında ortaokulun birinci sınıfında okumaya
Pertevniyal Lisesi'nde başlamıştım.*

4.1. Sevgili Lisemizde

O yıllar, Pertevniyal Lisesi'nin orta kısmı da vardı. Biz Samatya'da oturuyorduk. Tramvayla okulun Aksaray'daki binasına gitmek, öğrenciler için yalnız iki kuruştı. Bu para şimdi önemsiz gibi gözükebilir. O zaman iki kuruşa sekiz simit alınırdı. Hesaplı olmak zorundaydık. Bu nedenle bazı günler, beş km. kadar olan bu yolu, iki kuruş masraf etmeden yürürdük... İki simit alıp, yolda yiyerek.

Biz öğrenciyken, Atatürk Bulvarı daha açılmamıştı. Yenikapı'da başlar, Aksaray'da biterdi. Okulun önünde, sonradan bulvara katılan güzel bir çiçek bahçesi vardı. Biz öğrenciler okula bu güzel bahçeden girer çıkardık. Otoriter(!) müdür bey sonraki yıllarda bizi ön

kapıdan değil, sokak arasındaki arka kapılardan işle-meye mahkum etti. Bu yanlış davranış bizim öğrenci huylarımıza kötü etkiler yaptı. Daha disiplinsiz olma hakkını kendimizde gördük. Yanlış idiyse bile, gör-dük, yanlışlık müdür beyden başlamıştı.

Aradan çok uzun yıllar geçtikten sonra bugün bile, hayranlık ve sevgiyle andığım, birlikte yaşadığımız sahneleri unutamadığım öğretmenlerimiz oldu. Bu müstesna kişilerin ben ve arkadaşlarım üzerindeki et-kilerinin iyilik ve güzelliğini, hâlâ unutamıyorum... Bunca yıl geçtikten sonra.

Öğretmenlerimizden biri, kısa ya da uzun hiçbir te-neffüse çıkarmaz, bu sırada bile öğrenciyle ilişkilerini sürdürürdü. Karşılıklı konuşmalara dönüşen bu süre-ler öğrencilere derste olduğundan daha çok şey öğre-tirdi. Konular ders programı sınırları içinde kalmazdı. Yaşamının her yanı bu tartışmaların konusuydu.

Bu öğretmen kim miydi? O ünlü Nurullah Ataç Bey'di. Sonradan Ankara'ya göçmüştü.

Orta ve lisede uzun yıllar öğrencisi olduğumuz ta-rih öğretmenimiz, Reşat Ekrem Koçu idi. Kişilik ola-rak, hem müstesna, hem de değişik bir zattı. Ondan tarih okuduğum için sevinçliyim. Çünkü kendisi tarihi en renkli ve unutulmaz sahneleriyle kafamıza soktu... Müfredat programlarının kuruluşu içinde değil.

Üstelik tarih anlatırken, eski olayları güncel geliş-melerle birlikte çarpıştırarak hem sonuç çıkarır, hem de ilgi çekerti.

O sıralarda Şehirci Prost, İstanbul İmar Planlama işinin başına getirilmişti. Doğru planladığı işler olduğu gibi, garip düşünceler de ileri sürdüğü oluyordu. Ör-neğin Beyazıt Meydanı'na, görkemli bir direk dikilecek, yaklaşık 300 metre yüksekliğindeki bu direğin üs-

tünde geceleri bir ışık parlayacaktı. Böylece Çanakka-
le Boğazı'ndan Marmara Denizi'ne geçer geçmez, ge-
miler bu ışığı görerek mest olacaktı... Üstelik bütün
Marmara kıyıları bu keyfe katılacaktı.

Bu düşünceyi duymuş olan Reşat Ekrem Koçu bir
gün derse fişek gibi girdi. Öfkesinden titriyordu.

Hocamız çok güzel resim çizerdi. Önce hiçbir söz
söylemeden karatahtaya tebeşirle olağanüstü güzel,
denizden bir İstanbul görünüşünü çizdi. O İstanbul si-
luetini Yedikule'den Kadıköy'e kadar ne güzel çizmiş-
ti... Camilerin kubbeleri ve minareleriyle birlikte.

Sonra da silüete, 200 metrelik direği eklediğinde
görüldü ki, o dünya güzeli İstanbul silüeti, bütün sihi-
rini kaybetmekte ve bu direk rezil bir fazlalığa dönüş-
mektedir. Şehrin o müstesna silüeti berbat olmaktadır.

Bu görünüş berbatlığı karşısında biz de irkilmiştik.
Ama bizim asıl irkilmemiz, hocamızın yaptığı bir ben-
zetme sonrasında bir ruhsal tepişme biçimine dönüştü.
Hocamız bu direk için müstehcen bir benzetme yap-
maya çekinmemişti. Gözleri ve yüzü kıpkırmızı olan
hocamız, bu direğin ne olduğunu şöyle özetlemişti:
“İstanbul’un hali ihtikana gelmiş kadibi”

Bu sırada biz, 5B öğrencisiydik. Yani 10. sınıf... Er-
tesi dersimizde yazılı sınav yapılması olasılığı vardı.
Sınav, ne zaman olursa olsun, kaçılacak bir işti. Biz de
sınav olasılığını atlatacak bir çare aradık bu nedenle
karatahtaya hocamızın zihnini çecek bir resim çiz-
mek gibi bir hıznırlık düşündük. Bir İstanbul silüeti te-
beşirle karatahtaya çizildi. Reşat Ekrem Koçu Bey sı-
nıftan içeri girdi, resmi gördü.

Sevgili Hocamız o anda öyle öfkelenmişti ki, hepimizi
sıra dayacağına çekmeye başladı. Kendisi yorulmasın di-
ye dolaşmıyordu da, biz sırayla önünden geçiyorduk.

Suratına tokadı yiyen ilerliyor, dayak sırasının arkasına giriyordu. Hocamız levent boylu sayılmazdı. Hatta kısa boyluydu. Uzun boylulara uzanarak vuruyordu. Ama bir aksama oldu. Arkadaşımız Topkapılı Rıdvan, çok uzun boyluydu. Ona boyu yetmedi.

Hoca da onu, iskemleye çıkararak tokatladı.

4.2. Namık Bilgin

Ortaokulun birinci sınıfına, Pertevniyal'de birlikte başladık. Semtlerimiz de yakındı. O yıllarda Namık, Davutpaşa'da otururdu. Ben Narlıkapı'da idim. Liseyi bitirinceye kadar da hep aynı sınıflarda olduk. Aynı geceler birlikte ders çalıştık, aynı günler okul duvarından atlayıp okuldan kaçtık. Aynı sinemalara, tiyatro-lara gittik. Aynı takımlarda futbol oynadık.

İri bir adam değildi. Orta boylulardan bir-iki santim kısaydı bile... ancak onun kadar güçlü bir vücut kimsede yoktu, top oynarken ona çarpan dünyasını şaşırdı. Ayağına geçen topu kimseye kaptırmazdı. Okulumuzun da futbol takımı kaptanı oldu.

Birlikte ders çalışmaktan hoşlanırdık. Çalışmayı birbirimize böylece daha iyi özendiriyorduk. Son dersleri beğenmeyip okul duvarından atlayarak kaçtığımız, Şehzadebaşı'nda sinemaya gittiğimiz de olurdu ama, tarafsız bir özet yaparsak, biz iyi niyetli öğrencilerdik. Zaman zaman kıızısan çalışkanlık huylarımız bile vardı.

İstanbul'un deniz kıyılarında yetişmiş çocukların çoğu gibi balık meraklısıydık. İyi balıkçıydık.

Olta atmakta da ustaydık. O zamanın oltaları şimdikiler gibi 20-30 metre uzunluğunda yapay üretilmiş malzemeden değildi. Oltalarımızı kendimiz örer, ürettirdik.

Kullandığımız malzeme at kuyruklarından kopardığımız kıllardı. Kaynağımız gezginci satıcıların atlarının kuyruklarıydı. Yandan ağır ağır ve sessizce yanaşıp, bir kılı kuyruktan hızla çekip kaçmazsak, zavallı hayvanın çiftesini yerdik. Günlerce topallardık.

Olta önce üç kıl ile üçlü örülür, sonra da üç tane üçlü örgü birleştirilip “dokuzlu olta” yapılırdı. İki dokuzludan onsekizli oltası olan itibarlı kişiydi. Olta uzunluğu 20-30 metre olurdu.

Sınıfımızdaki öğrenciler, büyük çoğunluğumuzla, dar gelirli ailelerin çocuklarıydık. Ekonomik yaşamının ne olduğunu bilirdik. İçinde sürekli bulunduğumuz para zorlukları bize vız gelirdi.

Cumhuriyetimizin ilk 15 yılındaki devrimlerin verdiği onur bizi mutlu etmeye yetiyordu. Aksaray’dan Samatya’ya ödenecek 2 kuruş tramvay parasını vermemek için 5 kilometreyi yürümek, bize vız gelirdi.

10 ve 11’inci sınıflarda bir lükse de kendimizi kaptırdık. Namık, Tayyar, Zeki ve ben, dört kişi para biriktirip seyrek de olsa, “akşam yemeği”ne gitmeye başladık. Büyük Langa’da Koçu’nun meyhanesine giderdik. Biriktirdiğimiz 6 liranın içkiye yetmesi için, ciddi bir sistemimiz de vardı. Daha önce yandaki kahveye gidip Nargile içersek, 6 lirayla dört kişi “kafayı buluyorduk.”

Bayram geceleri Şehzadebaşı’nda, “Komik-i Şehir” Naşit Bey’in oyunlarına giderdik. Bizim sınıftan 10-15 kişi, erken erken ilk sırayı kapardık. Oyuncular da bizi tanırdı.

Bayram gecelerinin programı daha zengin olurdu. Naşit Bey’in temsilinden önce, zamanın büyük ses sanatçısı, Hafız Burhan Bey, saz eşliğinde şarkı söyler, gazel bile okurdu. Hafız Burhan Bey’in öylesine güçlü

bir sesi vardı ki, yer gök inler, harap Turan Tiyatrosu'nun sıvaları dökülürdü.

Hafız Burhan Bey, çok güzel gazel de söylerdi. Gazel söylenirken ses yükselir yükselir de birkaç saniye sessizlik olur ya! Tam bu sırada birisi bağırdı: "Yaşa moruk!" diye...

Sanata yapılan bu saygısızlık, hatta terbiyesizlik, bizi fena halde öfkeliendirmişti.

Gazel bittikten sonra, başta Namık, gidip sarhoşu bulmuş, döverek sokağa atmıştık. Sanata karşı yapılan bu edepsizliği cezalandırmıştık.

Balık tutmayı iyi amatör balıkçılar kadar bilirdik. Kıyılarda kumları kürekle karıştırır, yem olarak kurt tutardık, karides avlardık. İyi yelken kullanırdık, düzgün kürek çekerdik.

Kayıkla gece vakti Galata Köprüsü altında lüfer tutmak, sevdiğimiz bir işti. Evlere de kova hesabı balık götürdüğümüz olurdu.

Akşamın birinde Galata Köprüsü altında lüfere çıktık. Şansımız yoktu, lüfer çıkmıyordu da, yavrusu çinekop çıkıyordu. Lüfer cinsi, denizimizin en hınzır, akıllı balığıdır. Tuttuğumuz bir çinekoptan iki yem çıkıyordu. Birini boşuna yedirip, ikincisiyle bir çinekop daha tutuyorduk. Bu yararsız av saatlerce böyle sürdü. Geceyarısı oldu. Bir lodos patladı ki, Yenikapı'ya yelkenle gidemezdik. Lodos dalgaları ve fırtınasına, saatlerce karşı koyma gücü gösteren Namık kürek çekmeseydi, o gece geri dönemezdik.

Bizim lise öğrencisi olduğumuz yıllarda İkinci Dünya Savaşı yaklaşıyordu. Bütün ülkeler savaş hazırlığı içindeydi. O yıllarda bütün lise ve üniversitelerimizin öğrencileri, her yaz üç hafta askerlik kampları yaparak savaşa hazırlanırdı.

2. Dünya Savaşı başlamadan önce biz lise öğrencileri askerlik kampı yapardık...
Mehmet Köseoğlu, Tayyar Uslu ve Namık Bilgin ile birlikte.

Bir de lise olarak son kampımızı Anadolu Hisarı kıyısındaki ilkokulda yaptık. Kamp bitti. Hepimiz bir Boğaziçi vapuruna bindik. Kamp komutanı ve subaylarımız bizi iskelede yolcu ediyordu. Lise müdürümüz de oradaydı.

Namık kardeşimiz de futbol takım kaptanımız ve elebaşımız ya! Gemi tam iskeleden ayrılırken o gür sesiyle bağırdı:

“Kıymetli komutanlarımız şerefine çok çok üç de faaa!” diye

Yüzlerce genç hep bir ağızdan haykırdık:

“Sağol, sağol, sağol!” diye.

Sevgili lisemizin ve Namık kardeşimizin zevkli anıları arasına kirli bir olay sokmak zorundayım:

Namık derece tutturmak için bir dersini ikmale bırakmış ve bütün yaz hızla çalışmıştı. Bütünleme sınavı

ise iyi geçmişti. Dersin öğretmeni, okul müdürüydü. Şaşılacak bir iş olmuş, Namık sınıfta kalmıştı.

Ve bu okul müdürü kendisine gelip sonuçları soran Namık kardeşime ağzı köpürerek:

“Sen kamp sonunda subaylar onuruna arkadaşlarını bağırtırken, orada olan beni nasıl atlarsın?.. Nasıl?..”

Haksız ve ilkel bir kin, Namık'ın bir yılına mal olmuştu. Üstelik o ateş gibi arkadaşımız, bu inanılmaz davranışın sarsıntısıyla, yaşama küsmüştü. Yine de üniversiteyi bitirmiş, dürüst ve başarılı bir ömür sürmüştü.

Öbür dünyada bu müdürle Namık, kesinlikle aynı yerde olmayacaklar. Namık cennette, öteki ise cehennemde olacak, kesinlikle.

Bana gelince, yerimi bilmiyorum ama, cehenneme gidersem, sevineceğim... Çünkü müdüre, Namık Bilgin kardeşime yaptığının hesabına sorma fırsatı doğacak. Öyleyse zevkle cehenneme!..

4.3. Keyise İda

Lisemizde unutamadığım öğretmenlerimizden birisi, Edebiyat dersimize gelen Keyise İda Hanım'dı. İnce-uzun, zarif mi zarif, edalı mı edalı, olağanüstü ölçüde güzel konuşan, müstesna bir insandı. Hep, siyah-beyaz giyinirdi. Siyahı bol, beyazı az ve serpilmiş olarak.

Günün birinde, sabah olan dersimize geldi, ama derse başlamadan: “Abdülhak Hamit vefat etti. Ben onun cenazesine gideceğim için ders yapamayacağım. Lütfen ne isterseniz yapın ama, sakın ha gürültü ederek Müdür Bey'i kızdırmayın.” dedi ve gitti.

Biz, lisemizin o zamanki öğrencileri, söz mü dinlerdik? Biraz sonra azmaya, sonra da yabansı gürültüler çıkarmaya başladık. Kısa bir süre sonra Müdür Bey'in kendisi sınıf kapısını hışımla açtı. Bizi acımasızca azarladı. Biz bu azarı önemsemedik ama, ertesi günü okula gelen Keyise İda hocamızın da kalbini kıracak gibi, kaba eleştirilerde bulunmuş... Öğrendik ve üzüldük.

Ertesi hafta dersimize gelen Keyise Hanım, bize gürültü edip de Müdür Bey'i kızdırdığımız için üzüntülerini, dakikalarca uzun uzun anlattı.

Bu anlatışı öylesine edebiyat diliyle, öylesine incelikle, öylesine derin anlamlı olmuştu ki, saygıdeğer hocamızın bize "hayvan" demek istediğini bir yıl sonra anlayabilmiştik.

4.4. İhsan Kongar

Ben ilkokulu, o zamanki adı Samatya 43. Mektep olan kuruluştaki okudum. Sonradan adı: Yedikule İlkokulu olmuştu. Bitirince de düşüm Pertevniyal Lisesi'nin orta kısmına girmekti. Liseyi de orada bitirmektir. Hepsi gerçekleşti.

Ortaokula başladığımızda, Atatürk Bulvarı henüz açılmamıştı. Yenikapı tren istasyonunda başlayan geniş bir yol Aksaray'a kadar uzanır, orada biterdi. Okulumuzun önünde, çok geniş bir çiçekli bahçe vardı. Atatürk Bulvarı açılınca, bu bahçe yok oldu, bulvar okulun kapısına kadar dayandı.

İlk yıllarda biz okulumuza, bu çiçekli bahçeden ve ön kapıdan girerdik okulun Müdürü olan kişi daha sonra bizi, dar sokaklardan geçirip, arka kapıdan sokmaya başladı. Orta ve liseyi okuyup bitirdiğim oku-

lumdan, sevgi ve saygı duymadan anımsadığım kişi, işte bu Müdür Bey'dir. Bunca yıl sonra bile.

Unutamadığım başka bir kişi, hâlâ saygı ve sevgi ile andığım bir öğretmenimiz, İhsan Kongar Bey'dir. Kendisi aynı zamanda, müdür muavini olarak da görevliydi.

Liseye geçtikten sonra kendisinden, içtimaiyat (sosyoloji), ruhiyat (psikoloji) ve felsefe ve mantık dersleri de okuduk. Adını duyardık ama, biz orta-okulda iken kendisini, müdür muavini olarak bilirdik. Çoğu sabahları okul kapısında durup bekler, gelen öğrencilerin yüzlerine bakardı. Hepimizi yüzlerimizden tanırdı.

Ortaokul öğrencisiyken kendisiyle bir kez ilişkim olmuştu. Günün birinde ne sebepleyse aşka gelmiş ve kürsünün altındaki yüksekliği tekmeleyerek feci gümbürtü sesi çıkarıyordum. Kapıdan bir arkadaş: "Geliyor!" diye bağırdı. Hepimiz sıralarımızda uslu oturmaya başladık.

İhsan Hoca birden içeri girip, en ön sırada oturan bana bağırarak sormuştu: "Kimdi o kürsü tekmeleyen?" diye... Ben ise hiç uzatmadan: "Bendim" demiştim.

İhsan Bey beni alarak yandaki müdür muavini odasına götürmüş ve demişti ki:

"Prensiplerime ilk kez aykırı davranacağım. Hemen itiraf ettiğin için seni affediyorum. Git!"

Liseye geçince, Müdür Muavini İhsan Kongar'ın öğrencisi de olmuştuk. O zaman orta-lise bütünü 10 sınıf olan okulumuzdaki hocamız, hepimizi tek tek yüzümüzden tanırdı.

Pertevniyal'de öğrenci olarak ya önlerde ya da sonlarda olmaya alışmıştım. Yararlı bulmadığımız(!) bazı

derslerde, Emine Hanım'ın bahçe duvarından atlayıp, okuldan kaçırdık da... Şehzadebaşı'nda Altın Yuva Kıraathanesi'ne gidip, pişpirik, tavla da oynadığımız olurdu.

Ciddi disiplinli İhsan Bey'in, yanına Serhademe Rahmi Efendi ve öteki hademeleri alıp, Altın Yuva Kırathanesi'nde bizi bastığı ve tabur ederek yine okula götürdüğü de olurdu. Kaçamazdık... Hepimizi tanırdı. Bu yürüyüşlere benim de katıldığım olmuştu.

Lise 10'uncu sınıftaydık. Ben birinci yazılı sınavda İhsan Kongar'ın öğrencisi olduğumuz ruhiyat (psikoloji) dersinden 10 üzerinden 4 almıştım. İkinci yazılıda yanımdakiyle fısıldaştığım için, mümeyyiz Fazıl Bey tarafından sınavdan atılmış ve sıfır almıştım. Öfkeleyen hocam da beni direkt olarak, o zaman yapılan haziran sözlü sınavına bırakmıştı.

Benim de ödüm kopmuştu. Eminönü Halkevi'nde ne kadar ruhiyat kitabı varsa, hepsini sonuna kadar öğrenmiştim. Sözlü sınavda mümeyyiz olan Nurullah Ataç'ın karşısına düşmüştüm. Ne sorsa, doğru ve güzel yanıtlar veriyordum. Hatta Ataç hocamızın, beni şaşırtma demesine bile aldanmamıştım.

Güzel'in bir tanımı vardı derste... Ataç sorunca söylemiştim: "Bizde meş'ur veya gayrimeş'ur olan güzellik telakkisiyle, obje arasında bulunan ilişkidir" diye... Ataç soruyordu:

"Yani meşru mu demek istiyorsun?"

Ben: "Hayır... Meş'ur, şuur'un müştakkatındandır (türevlerindendir). Meşru, şeriat'tan gelir." demiştim.

Ataç, sonra hemen Kongar'a dönüp sormuştu: "Sen bu çocuğu niye sözlüye bıraktın yahu!" diye... O da anlatmıştı: "Tanımazsın sen bu hıncırı!" diye... Ataç sonra bana: "Çık!" demişti.

Ama ben çıkmamıştım. Ayağa kalkarak: “Ben geçmek için ya 9 ya da 10 almalıyım. Yoksa kalırım. Lütfe sormaya devam edin!” demiştim.

Aralarında fısıldaşan hocalarım bana: “Defol!” demişler ve 10 numara vermişlerdi. Çok çeşitli biçimdeki hoca-öğrenci ilişkileri içinde bulunmuş olsak da, ben İhsan hocamı her açıdan öğrettikleri için hep sevgi ve minnetle anmışımdır. Sonraki yıllarda da, görüşme fırsatlarını hiç kaçırmadım.

Prof.Emre Kongar’ın babası olan İhsan Kongar hocamızın, pek sevilen yetişkin bir oğlunu, dağ sporu yaparken bir kazada yitirmiş olmasının acısını hiç ama hiç unutamadığını biliyorum. Bizim bu acıyı uzaktan da olsa katılmamız onu teselli edemezdi ki!

4.5. Anton Bruckner

Erkekler konusunda en doğru değerlendirmeleri kim yapabilir? Elbet en güzel, en akıllı veee en “deneyimli” hanımlar... İşte Michel Simon bir doğru hüküm, şöyle veriyordu:

“Bütün büyük çapkınlar, ellerine düşürdükleri kadının canını yakmamak sanatını iyi bilirler.”

Oysa dünyaca ünlü besteci olup da, bu konuda akıl almaz davranışlarda bulunan erkekler var. Örneğin Anton Bruckner, hanımlara davranma konusunda epeyce ilkel kalmıştı. Onlara enfiye ikram ettiğinde neden geri çevirdiklerini anlamazdı.

Zaman geldi, Lintz’de, derinden aşık olduğu olağanüstü güzel ve zarif bir hanımın akşam yemeği davetine gitti. Götüreceği hediyeyi de günlerce düşündü ve seçti.

Büyük bestecimiz davet saatinde kapıyı heyecanla çaldı. Açan güzel kadına saygılarını ve hediyesini sun-

du. Ancak güzel kadın hediye de, besteciyi de dışarı atarak kapıyı vurdu.

Hediye bir dua kitabı idi.

4.6. Reşat Ekrem Koçu

Ben ve yaşıtlarım ortaokula 1932 yılında başladık. O zaman ortaokullar, liselerle birlikte idi. Okulumuz Pertevniyal de böyle kurulmuştu. Biz daha 11-12 yaşlarında iken, başladığımız okulumuzda tarih dersini öğretmenimiz Reşat Ekrem Koçu'dan görürdük. Liseyi aynı okulda bitirinceye kadar da bazı yıllar tarih öğretmenimiz yine Reşat Ekrem Bey olmuştu.

Aradan günümüze kadar az zaman geçmedi. Geride kalan bunca çok zamana da karşın, o zamanın öğretmenlerinden bazılarını, çehresi ile de, bize yaşattıkları bazı sahnelerle de hâlâ iyi anımsadığımı sanırım.

Reşat Ekrem Bey'in unutamadığım bazı sahneleri arasında, toplumdaki değişmeler konusundaki düşün-

Reşat Ekrem Koçu Bey'in Sultanahmet Meydanı'na 300 metrelik bir direk dikilmesi için Prost'un önerisine öfkesi çok yerindeydi.

celeri gelir. Örneğin Osmanlı dönemi toplumu zamanından örnek insan olarak, matematik öğretmenimiz Kemal Sun'u gösterirdi. Bunca yıl sonra o zamanları hatırlayınca irkilmeden (hatta titremeden) duramıyorum. Çünkü bizim matematik (o zaman riyaziye denirdi) öğretmenimiz Hafız Kemal Bey'di. -O zaman ders programlarını da adı: H.Kemal yazardı. Öteki matematik öğretmeni Talha Kemal Bey, T.Kemal yapardı. Soyadı Kanunu daha çıkmamıştı.

Söze Reşat Ekrem Koçu'dan başlamışken, Hafız Kemal Bey'e atlayışının ciddi nedeni bulunuyor.

Koçu, Hafız Kemal Bey'i anlatırken, bir değerlendirmeye yapıyordu: Diyordu ki: Kemal Bey, Osmanlı toplumumuzun kültürünü hazmetmiş, çok iyi yetişmiş, bütünlüğü olan mükemmel bir insandır. Edebîyattan çok iyi anlar, Divan şiirimize bütün incelikleriyle vakıftır. Husnû-hat (kaligrafi yani güzel yazma) konusunda eğitim görmüştür. Müzik deyince, alaturka müziğimizin tüm fasıllarını bile, ayırt eder... Hafızdır ama, riyaziyeyi (matematiği) de öğretecek kadar iyi bilir."

Reşat Ekrem. Hafız Kemal Bey tanımını bitirdikten sonra, bir an durur ve bize sorardı:

"O, zamanının kültürü ile iyi yetişmiş ve doğu kültürünü iyi hazmetmiş bir insandır... Gelelim size!.. Siz ne olacaksınız? Doğü kültürünü almamıza olanak kalmadı. Batı kültüründe ise çok yeniyiz".

Sonra da kuşkusunu birden açıkladı:

"İkisini de öğrenemeyeceksiniz! Yazık!.."

Cumhuriyetimizin daha 10'uncu yılında iken söylenmiş bu sözlerden bir derece rahatsız olduğumuzu unutmuyorum... Ama kesinlikle bir derece... Çünkü biz, benim kuşağım, daha o yıllarda ve yaklaşık 12-13

yaşlarımızda iken, laik Cumhuriyetimize inanmış, ülkemizin yakın bir gelecekte dünyamızın en ileri ülkelerinden biri olacağına iman etmiş genç insanlardık.

Anavatanımızı işgal etmiş dünya büyük devletlerinin (İngiltere, Fransa, İtalya ve onların teşvik ettiği bazı komşularımızın) askerlerini, ülkemizden defetmiş olan Türkiye idik biz... Biz ülkemize derin saygı ve sevgi ile bağlı insanlardık.

Gelecek zamanlarda karşılaşacağımız bazı olayların mümkün olabileceğini söyleyen zaten ortaya çıkmadı ki... Artık Türkçe okumaya başlanmış olan ezanın, yine Arapça'ya çevrileceğini söyleyebilen bir kişi yoktu ki...

Bizim lisemizin sözüne başlamışken, Reşat Ekrem Koçu sözüne girmişken, nasıl olup da konunun Türkçe ezana kaymış olduğuna kimse şaşırmasın... Belki öyle de düşünülebilir ama, ben ve yaşitlarımızın yaşadığı zamanlar ve çevreler arasındaki akıl almaz değişiklikleri yaşamayanların, bizim halimize şaşmamasını istemek de şaşılasi bir istek gibi gözükebilir.

Bu da olur... Kim nasıl isterse, öyle düşünmeye devam etsin.

Gelelim yine, bizim Pertevniyal lisemize ve Reşat Ekrem Koçu'ya.

Tarih öğretmenimiz Koçu'nun unutamadığım yanlarından biri, o kupkuru ders programlarına uymayışı olurdu.

Hangi yılın hangi günü, kaç askerle nerede ne yapıldığı, çok önemli değildi. Önemli olan, toplumların nasıl yaşadığıydı. Hocamız değişik zamanlar içinde sürekli olarak zıplar dururdu. Olayların anlamlarından, nasıl dersler alınması gerektiğini belirtirdi. Ders programına uysun ya da uymasın...

4.7. Mesut Cemil Tel

O Mesut Cemil müzik Hocamız ki, e i bulunmaz bir İstanbul  elebisidir, kendine hakim olmak, İstanbul terbiyesinin ilk dersidir, biz Pertevniyal Lisesi'nin ha arılar güruhu, onu bile rahatsız ederdik.

 fkelendi ini yıllarca görmedik. Tek verdiği karşılık, dersi kesmek ve susmaktı. Dersi keser ve gider kürsüye oturur: “Gürültü etmeyin de ne yaparsanız yapın! Derdi. Sonra da bu yaptığına karşın, hâlâ münasebetsizlik eden olursa, onu da elindeki cezalılar ka dına not eder ve notunu kırardı.

Ben o listelere ge mi lerden biri olduğum için, susarak dersi kestiği bir günde çok uslu oturdum. A zımı a mıyor, yanımdakiyle bile olsun, tek sözcük konuşmuyordum.  ylesine uslu olmalıydım ki, kendimi cezalılar listesinden sildirmeliydim.

Ertesi ders coğrafya idi. Öğretmenimiz İhsan Bey, (Kasap lakabıyla anılırdı) görev vermişti. Ba ladığım Fransa haritasını bitirmezsem, ceza g rebilirdim. İhsan Bey tokadı bastı mı, ense kökünü yerinden oynattırdı.

Bir yandan Fransa haritasını çizerken, bir yandan da Mesut Cemil hocamıza bakıyor ve beni cezalılar listesinden sildi mi acaba diye anlamak istiyordum. Kısacası bir yandan haritayı çizerken., arada bir de hocama bakıyordum.

Dersin bitiş zili çalınca, hiç beklemedi im bir olay oldu. Mesut Cemil Bey doğru bana gelerek kulağımdan yakaladı. Beni doğru okul müdürüne götürerek: “Bu  ocuk derste benim resmimi yapıyor!” dedi.

Müdürümüz ise bütün orta okul ve liseyi okuduğumuz tüm uzun yıllarda birkaç dakika olsun saygı ve sevgi duyamadığım bir ki iydi.

Derhal sınıftaki sıramdan çantam hademe tarafından alındı ve ben okuldan geçici olarak kovuldum:

Bunca yıl sonra ister bu olay, isterse de tüm okuldaki yıllarının izlenimlerini, hep ama hep zevkle anıyorum. İsterse okuldan kovulmam olsun.

Mesut Cemil Bey yanlış anlamıştı ama, haklıydı. Benim davranışının öyle yorumlanması doğal sayılabilirdi. Bu olay dışında kendisiyle öğrencisi olarak üç yıl süren ilişkimde karşılıklı övgü dolu sahneler yaşadım.

Sonraki yıllarda da rastlaştık, görüştük. Bu olay konusunda tek sözcük konuşmadık ama, hocanın hep gönlümü neşeyle dolduran davranışlarına muhatap oldum. TRT İstanbul Radyosu Müdürü olmuştu.

Okul müdürümüze gelince, onun hakkındaki düşüncelerim, hiç ama hiç değişmedi. Sonraki yıllarda bir can arkadaşına yaptığı, ruhsal cinayeti anıran olayın üzüntü ve öfkesini, yüzyıl değişti, hâlâ yüreğimde saklıyorum.

Mesut Cemil Bey'e gelince, o insan adama, o sabırlı öğretmenime, o insanlığı ve sanatı büyük yüreğinde taşıyabilen pırlanta sanatçıya, yürek dolusu sevgim hâlâ olduğu gibi yerinde duruyor.

4.8. Kimya Öğretmenimiz

Bizim lisede kimya derslerimizi bodrum katta bulunan kimya laboratuvarında görürdük. Eski yıllardaki anlayışlarımız içinde “yiğiti lakabı ile an” sözleri de bulunduğu için, ben kimya öğretmenimizi öyle anacağım. Gerçektende bazı lakaplar, bir çeşit sevgi duyulduğu için kullanılırdı... böylesi lakaplar, o insanları küçümsemek için değil, yüceltmek için kullanılırdı.

Ben de kimya öğretmenimiz Deli Hulusi Bey'i, bu anlamda anıyor, saygı ve sevgi ile anımsıyorum.

Hulusi Bey bu laboratuvarı bize yıllar boyu ilginç kimya deneyleri de yapmıştı. Şaşkınlıklar içinde neler neler seyretmiştik. Deneyler sırasında hep izlenimlerimizi sorardı. Bir keresinde pembeleşen alev rengi için: "yeşilleniyor!" diyen arkadaşımızı uyarmıştı:

"Kör müsün be? Ben şimdi sopayı alıp, sana yeşilleneceğim" demişti.

Bir başka gün arkadaşımız Nesimi "estağfurullah!" sözünü yanlış kullandığı için kızmış ve ona:

"Evladım! Bilmediğin sözcüğü kullanma: Anlamını bildiğin sözlerle konuş! Estağfurullah demek, 'sen değilsin benim, ben değilim sensin' demektir.. Unutma! Yani birisi sana: 'Ben bu işte aptallık etim' derse, hemen estağfurullah diyeceksin... Bu o demektir ki, 'aptallığı siz yapmadınız, ben yaptım' demektir. Unutma! Estağfurullah demek, sen değilsin benim, ben değilim sensin demektir.

Hoca bundan sonra sınıfa dönüp hepimize: "Anladınız mı ula eşşoğlueşekler?" demişti.

Biz de bütün sınıf hep bir ağızdan:

"Estağfurullah!.." demiştik.

Birdenbire öfkelenen Hulusi Bey, laboratuvarındaki cam aletlerin yarısını, kafamızda kırmıştı.

Biz liseyi bitirdikten 11 yıl sonra, ülkemizde 1950 seçimleri yapılmıştı. Seçim akşamı meraktan, mahalleimizdeki seçim sandıklarını dolaşıyordum. Derken birdenbire kimya öğretmenimiz Hulusi Bey'le karşılaştım. Yaklaşıp saygılar sundum. O da eski öğrencisinin çehresini unutmamıştı.

Sohbet başladı. O bana hangi partiye oy verdiğimi sordu, söyledim. Ben ona sordum. O da söyledi.

Hocam öyle bir partiye oy vermişti ki, deli olmak işten değildi.

4.9. Öğrenim Biterken

Vaktiyle Halkevi binaları vardı. Ne güzel ve de yararlı yerlerdi. Demokrasi yobazları tarafından kapatıldılar.

Eminönü Halkevi bizim cennet yuvamızıdır. Binlerce kitap, oturacak masa-iskemle, sıcacık bir salondur. Bizim olanaklarımızdaki evlerde ders çalışılmazdı ki. Çünkü evin tek odası, ısıtılan tek odası, sesiz olamazdı ki... Biz o zamanın tutumlu yaşamaya mahkum insanların evlerinde kalorifer bulunmazdı ki...

Sanılmasın ki tarafından o zamanki yaşayışımız için şikayet var.... kesinlikle hayır!.. Şikayetimin falan yok! Çünkü biz o zaman kitap okur, tiyatroya giderdik. Konserlere giderdik. Cumhuriyetin ilk 15 yılı ülkemizin Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinin batağından kurtarılması dönemi idi. Yobazlık çukurlarına sürükleyen, böylece iktidar garantisi arayan Abdülhamit kafası çukurlarından, kurtarılmamız zamanıydı.

O zaman ezan bile, Türkçe okunurdu. E söylendiği anlaşılmasın diye, ille Arapça okunması gerekmezdi ki. Ezan da, dualar da Türkçeye çevrilip okunsa da herkes anlasa, iyi olmaz mıydı?

Ve biz okuldaki derslerimize de, Eminönü Halkevi Kitaplığı'nda çalışırdık. Orası bizim rüya barınağımızdı. Çünkü sessizdi ve sıcak olurdu.

Kitaplığa sürekli gelenler, belirli kişilerdi. Gençler arasında ben yaşıta, delişmen birisi vardı. Salonda fısıltıyla ve kısa konuşulurdu. O ise dersini fısıltıyla anla-

Mimarlık öğrendiğimiz beş yıl içinde hep birlikte çalıştığımız Ferdi Aksel Türkiye'den ayrıldıktan sonra 63 yıl içinde yalnız dört gün Paris'te birlikte olabilmıştık.

tamazsa, karşısındakini kolundan tuttuğu gibi dışarı çıkarır ve avluda bağırarak anlatırdı. Ayaküzeri tanışır ve selamlaştırdık... O kadar.

Zaman aktı. Sınav kazanarak Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Şubesi öğrencisi oldum. Dersler başladı. Birinci sabah bir de baktım ki, Eminönü Halkevi'nde tanıdığım o mavi gözlü, kıvırcık saçlı genç adam da bizim sınıfta öğrencidir. Selamlaştık. Adı: Ferdi idi.

Sonra da hemen yakınlaştık. Bizi birbirimize yaklaştıran nedenler vardı. Benzer kitapları okumaktan zevk alıyorduk. Aynı tiyatro oyunlarına ve sinema filmlerine gidiyorduk.

O zamanlar Akademi'nin, öğrenciyi düşünen bir müdürü vardı. Estetik dersini de o öğretirdi. Adı: Burhan Toprak'tı.

Zorluklarımızın farkındaydı. Öğrencilere yardım için şaşılası kolaylıklar sağlardı. Örneğin geceleri okulda, isterse bütün gece olsun, çalışma olanağı sağlaması övgüye değer bir işti. Bunun nedenlerini de açıklamazsam, yapılan işin önemi anlaşılmaz. O zaman zaten bilgisayar falan yok. Mimarlık öğrencisi o zaman proje çizimlerini ıhlamur ağacı tahtasından yapılmış masalarda çizerdi. Pek çoğumuz evlerimizde resim masasına sahip değildik. Çizim görevlerimizi okulda geceleyerek yapıyorduk.

Burhan Toprak daha sonra bir kolaylık daha sağladı. Bize evlerimize götürmek üzere resim masaları verdi. Bunlar 1x2 metre boyutlarında çok güzel ıhlamur tahtasından yapılmışlardı.

Bazı arkadaşlarımız gibi ben de, Ferdi de bu olaktan yararlanmıştık. Masalar o denli büyüktü ki, aynı masanın iki tarafında çapraz oturarak iki kişi birden proje çizebiliyordu. Biz de Ferdi ile sürekli olarak derslerimize birlikte çalışmaya başladık. Hem bizim Laleli'deki evde, hem de onların Nişantaşı'ndaki evlerinde.

Böylece hem birbirimizi uyarma fırsatı da buluyorduk. İkimizin de daha iyi bildiği, yapabildiği işler bulunuyordu. Yardımlaşmak yararlıydı. Çabuk verim alıyor, çok iş çıkarıyorduk.

Bizim mimarlık öğrenciliğimiz 1940-45 yılları arasındadır. Yani bütünüyle 2. Dünya Savaşı yılları içindeydik. Yaşam herkes için zordu ama, bizim gibi dar gelirli aileler için daha da zordu. Biz ailelerimize yardımcı olmak için dışarıda da çalışırdık.

O sırada Türkiye'deki mimar sayısı, 200'ü biraz aşardı (Şimdi 50 bine yaklaşıyor). Biz öğrenciler, mimarlara ve müteahhitlere proje çizerdik. Çizdiğimiz her saat için 30 kuruş ücret alırdık.

Ben son sınıflarda Düzce’de yapı yeri bile yönetiyordum. Akşam treniyle Adapazarı’na gider, oradan kamyon tepesinde sabaha karşı Düzce’ye varırdım. Bütün gündüz çalışır, akşam benzeri biçimde gece yolculuğu yapar, sabah derse yetişirdim.

Yaptığımız işi, porje tasarlama ve düzenlemeyi candan seviyorduk... Coşkunca... (Hatta deli gibi de desem olur). Bu nedenle 1945 yılının ikinci yarısında yapacağımız diploma projelerinin çok ama çok başarılı olmasını (şaheser desem de olur) aklımıza koymuştuk.

Bunu başarabilmek için toplumdan kopmalı, “in-zivaya” çekilmeliydik. Tüm ilişkilerimizi en aza indirmeliydik. Bunun da çaresi herkesten uzakta bir oda tutarak, resim masalarımızla birlikte oraya taşınmakla bulunabilirdi. Gece-gündüz sürekli çalışmanın başka çaresi yoktu ki.

Terk edilmiş kocaman bir konağın üst katında bir oda kiraladık. Boyutları 5x6 metre olan... Kirası ayda 15 lira... Cin fikirli olsaydık, hiç kira ödemedenden de tutabilirdik. İki katlı koskocaman boş konağı korumanın da karşılığı olmalıydı. Çamlıca tepesindeydik artık. Mazlum Ağa’nın ünlü köşkündeydik.

Görkemli masalarımızı, karyolalarımızı, kırtıpil eşyamızı taşıdık. Eski model ama çok iyi radyomuzu da.... Dahası var: Ferdi’nin piyanosunu da (Şaşılma-sın? Bizim piyanomuz da vardı).

1945 yılının birinci yarısı o odada (hayır, o konakta) geçti. Bir yandan saati 30 kuruşa dışarıya resim çizerek... Öte yandan hayranlık verici diploma projelerimize çalışarak. Sürekli açık olan radyodan, müzik ve savaş haberlerini izleyerek... Roosevelt’in ölümünü ve Hitler’in yok oluşunu duyarak.

Okulu başarıyla bitirerek mimar olduk. Mutlu haberi alınca, bahçeye çıkıp çimenlere yattık. Uykusuzluk ve yorgunluktan ölüyorduk ama, geleceğimizi düşünme zamanıydı. Ferdi daha önce düşündüğümüz gibi: “Haydi Amerika’ya gidelim” dedi. Ben: “Cebimizde tramvay parası yok. Önce para kazanıp sonra gitmeli” dedim. Sonuç mu? O hemen Amerika’ya gitti. Ben önce para kazanmak için Türkiye’de kalıp, çalışmak amacıyla Hakkari’ye gittim.

4.10. Mehmet Özer

Herkes kısa yaşamaktan, daha açık söylenirse, dünyasını çabuk değiştirmekten (yani çabuk ölmekten) korkar. Sanki bu düşünce doğruymuş gibi.

Herkes bilmiyor, uzun yaşamanın da zor mu zor olan yanları var. Hele benim gibi, çok değişik, karma-karışık dönemlerde yaşanmışsa... Doğumum 1921 yılında, İstanbul’da... Bir an düşününce, ben bile şaşıp kalıyorum bazen... Öylesine garip zamanlarda, öylesine çarpıcı değişiklikler içinde yaşamışım ki, çünkü artık “bu kadarı da fazlaydı” diyorum.

Ben doğduğumda, adına o zaman İstiklal Muharebesi (Bağımsızlık Savaşı) dediğimiz dramatik yıllardaydık. Anadolu’nun büyük bölümü İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan işgali altındaydı. Trakya bütünüyle elden çıkmıştı.

Söylemeye dilim alıştı: Osmanlı İmparatorluğu daha batmamıştı... Ama sadece resmen... Son padişah Vahdettin hâlâ tahtta idi. Türkiye Cumhuriyeti de daha doğmamıştı.

Başkumandan Mustafa Kemal’in cumhurbaşkanı olduğu ilk 15 yıl (1923-1938), Türkiye Cumhuriye-

ti'mizin onurlu dönemidir. Bu zaman süresi, geri kalmış ülkemizin çağdaş uygarlığa ulaşmak için füze gibi yükseliş dönemidir.

Akla sığmaz devrimlerin gerçekleştiği, 1923-1938 arası 15 yıl, benim ömrümün de en onurlu ve mutlu dönemidir. Sonraki yaklaşık 70 yıl ise, kimi zaman sevinez, kimi gün utanarak geçirdiğim kargaşa yıllarıdır.

Bütün olanlar içinde en ağıma giden olguların başında, aydın kişilerimizin umursamazlığı gelir. Bütün o umutsuz görünen Birinci Dünya Savaşı sonrasında, canları ve ruhlarını vererek Türkiye'yi kurtaran aydınların hayranlıkla anıyorum. Ama, o zamanın aydınlarını...

Ondan sonra da bugüne kadar, olan, biteni umursamadan, ülke kaderini uzaktan seyreden aydınlarımızı düşünüp, diyeyim ki sevinmiyorum. Önceki cümlemin sonuna en hafif deyiimi taktığımı belirterek.

Böyle zor zamanlarda avunduğum saatleri, yine yaşıttım olan arkadaşlarımla yaşıyorum... Eski günlerimizi ve çevrelerimizi anarak... Onlardan birisi Mehmet Özer olur.

Kadim arkadaşım Mehmet Özer ile aynı takımda futbol oynamışızdır. Yedikule'nin turuncu-nefti formallı Şark Şimendifer futbol takımında...

Geçenlerde bir gün buluşup, eski sentimizi, sokaklarımızı gezdik. Seyrek de olsa arada bir gezeriz ama, yine duygulandık.

Eski İstanbul'un imar tokatı yememiş çevrelerinde, değişen fazla bir şey yok. Sona ermeyen özellik, eskime ve haraplaşma... Yok olmayan, hâlâ sanki yaşamaktaymış gibi duran eski çevrelerimiz çok değişmemiş.

Narlıkapı Çıkınazı'nda bizim kiracı olarak oturduğumuz ahşap ev, biraz daha haraplaşmış ama, yine

ayakta duruyor. Narlıkapı Tiyatrosu ortadan kalkmış. Ben akranların dışında, yaşamıyor artık. Binbir kaypaklık için para harcanırken, bir sanat yuvasını ortadan kaldırılmasındaki bayağılığı Mehmet Özer’le içimize sindiremiyoruz. Anlatıyorum:

“Ben bu sahnede, Aynaroz Kadısı oyununda Bedia Muvahhit Hanım’ı ve Hazım Körmükçü Bey’i seyretmiştim. Mehmet de anlatıyor:

“ben de bu sahnede, Gedikpaşa Tiyatrosu’nun oynadığı Romeo ve Juliette’i, illüzyonist Zati Sungur’u seyretmiştim.”

Kocamustafapaşa’ya çıkıyoruz. Oradaki 28. İlkokul’a konuk giderek sahnesine çıktığımızı anıyoruz. Sümbül Efendi Camisi avlusuna gidince, ikimiz de birbirimize fark ettirmeden, zincir asılı yüzyıllık çınar ağacını arıyoruz.

Hep bize anlatırlardı ki, bu ağaca asılı ağır zincir yere düşerse, kıyamet kopacak... Bu mendebur zincir, her baklası tencere kadar büyük ve ağırdı. Çınar ağacı ise, yaşlı mı yaşlı, çürük mü çürüktü. Biz ufacık çocuklar bu ağaca ve zincire baktıkça, ömrümüzün uzun olamayacağına inanır, daha da haşarı olurduk. Mehmet yine öfke duyuyordu.

“Vicdansız herifler! Bize boş korkular çektirerek güzel günlerimizden bir bölümünü çaldılar.”

“Zamanımızı çalan hırsızlar, yalnız bunlar mı oldu? Boş umutlar ve boş korkularla bazı politikacılar da az mı zamanımızı çaldılar?”

Ben aklıma gelen bir sahneyi anlattım:

“Bize gösterilenler içinde benim unutmadığım bir sahne, asılmış bir adamdır. Bir gün babamla birlikte Yedikule-Sirkeci tramvayı ile Sultanahmet’ten geçiyorduk. Orada bir mahkumun idam hükmü infaz edil-

mişti. Göğsünde idam hükmü ilâştirilmiş asılmış adam, rüzgarın esintisiyle sallanıp duruyordu.

Çocukluk arkadaşım Mehmet, o anda anımsadığı bir şiiri okudu:

“Daracık bir sokağa / Assalar beni / Teneke, kırmızı bir fener / bir meyhane önünde / Dalgın düşüncelerle / tango tutup şarkılara /sallansam” (W.Borchert).

Tam sırasında aklına gelen bu şiir, Mehmet’le ikimizin yüreğine dokundu. Konuşmamızı sanki mırılda-narak sürdürdük. Önce ben anlattım:

“İstanbul büyümedi de patladı sanki... Ülkede 30 milyona yakın insan, eski adı gecekondulu olan ruhsatsız inşa edilmiş yapılara oturdu. Yerleşmeler de imar planları ile değil, İmar Yönetmelikleri ile oldu. Ön bahçe ile yan ve arka mesafeler yazılınca, imar düzeni kurulur sandılar diyeceğim ama, diyemem. Bilerek oynamak bıraktılar.”

Mehmet sordu:

“Benim gözlerim, olan her şeyi göremiyor. Merak ediyorum: Acaba benim görebildiklerimin arkasında ne var diye?”

Ben de aklıma geleni söyledim:

“Şair Rilke bir yazısında: “Mısırlar yaşanmış deneylerin sonucudur” diyordu. Bana göre tuhaflık ve saçmalık şurada şehirler de şiirlere benzer. Şiirler olabilirken, şehirlerin yaşanmış deneylerin sonucu olamaması, bizi günümüz şehirlerine mahkum eden acı yazgımızdır.”

4.11. Yabancılaşan Çevre

Dar sokaklarda insanlararası ilişkiler, çok daha yakın oluyordu. Hele bir-iki katlı, bahçeli evlerde komşuluk ilişkileri, çok daha insancıl olurdu.

Ben Samatya Narlıkapı Çıkınazı'ndaki komşularımızın kimler olduğunu, adlarını, işlerini, bunca yıl sonra unutmuş değilim. Oysa şimdi 42 yıldır oturduğum apartmanda, yüzlerini görmediğim komşularım bulunuyor. Hele başka nedenlerle kişisel ilişkilerimin dışındaki komşularının hiçbirini tanımıyorum. İlişkimiz yok.

Sevimsiz olmanın da ötesinde toplum içi ilişkilerdeki kopukluk, tehlikeler doğuracak kadar arttı.

Oysa eski komşuluk ilişkileri, toplumun bir çeşit taşıyıcı sistemi, taşıyıcı iskeletiydi. Yine belirtmeliyim, canlı vücutlarının taşıyıcı sistemi olan kemikler olmasa, o canlılar sürüngen olmaktan kurtulamaz... Toplum içi ilişkilerde de aile ve çevre ilişkileri, o toplumun taşıyıcı iskeleti olur. Yoksa toplum sürüngenleşir. Bu ilişkiler güçlü olmazsa, toplumun "sürüngen toplum" olmaya dönüşmesi engellenemez.

Her yıl bir kez, İstanbul'da eskiden yaşadığım semtleri, sokakları gezerim. Geçen günlerde yine, Yedikule-Samatya eski tramvay yolunda yürüdüm. Bu yolda, çoğu bahçe içinde bir-iki katlı ahşap evler bulunurdu Şimdi yol boyunca iki yanlı, beş-altı katlı bitişik apartmanlar sur duvarları gibi dizilmiş.

Bu yapılan iş, masum eski güzel şehir mekanlarımızın hırsızlar tarafından yok edilmesidir. Bu yapılan işe ise "imar" denebiliyorsa eğer, bu davranışın bir dolandırıcılık biçimi olduğu gizlenmeye çalışılıyor demektir.

4.12. Gerçek Gibi

Benim çocukluğumda, bütün İstanbul mahallelerinden anlatılan bir olay vardı.

Zaman 1930'lu yıllar. Almanya'da Hitler, İtalya'da Mussolini devletlerin başında... İkisi de düpedüz diktatör.

O zaman bir söylence (rivayet diyelim haydi) dolaşır dururdu. İtalya Diktatörü Musolini'nin Türkiye Büyükelçisi, cumhurbaşkanımız Mustafa Kemal Atatürk'ü ziyaret ediyor. İtalya'nın Türkiye'den Antalya havalisini ilhak etmek istediğini bildiriyor.

Anlatıldığına göre Atatürk elçi'ye, "Beş dakika bekleyin!" deyip dışarı çıkıyor ve biraz sonra birden içeri giriyor... Nasıl mı? Mareşal üniformasını giymiş olarak... Elçiye söylediği ise, çok kısa: "Başarabilirseniz gelin alın!" diyor ve arkasını dönüp gidiyor.

Bu olayın gerçek olup olmadığını, o zaman çok merak etmiş ve soruşturmuştum. Bilene rastlamadım.

Daha sonraki yıllarda hep düşündüm ki, önemli olan bu olayın gerçek olup olmadığı değildir. Önemli olan, bu olay gerçekleşmediyse bile, olabilir olduğuna inanabilmektir.

4.13. Perde!

Güzel Sanatlar Akademisi'nde (sonraki MSGSÜ) mimarlık okuduğumuz yıllarda yaşıyorduk. Evet, yaşıyorduk dedim ya, sözün gelişidir, o zaman şimdi azıcık anlatsam: "Ona da yaşamak mı denir?" diyenler oluyor... Desinler varsın... Biz başka türlüünü bilmiyorduk ve istemiyorduk ki.

Bizim yüksek öğrenim yıllarımızın tümü, İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) yılları içinde geçmişti.

Neler çektiğimizi uzun uzun anlatacak değilim. Sadece birkaç kısa sahneyi de anlatmazsam, hiç anlaşılmaz, sadece onların sözünü edip konuyu değiştireceğim.

Şehir içinde tramvaydan başka taşıt bilmezdik. Yalnız iki kuruş tramvay parasını vermemek için, 4-5 kilometreyi yürürdük.

Ekmek karne ile alınabilirdi Bu bile günde 150 grama kadar düşmüştü. Katık zaten çok pahalıydı bize göre. Bütün savaş yılları içinde sadece 1943 yılı Mart ayında, tıka basa doymuştuk. Çünkü Boğaziçi'ni buz kütleleri kaplamış, buzlar arasında kulağına kar suyu kaçmış, aptallaşmış torik balıkları oynasır olmuştur. Biz çatal bağladığımız sopaları zıpkın yaparak yakaladığımız birkaç kiloluk yağlı toriklerle iki hafta fazla fazla beslenmiştik. Bütün vücudumuzda sivilceler çıkmıştı. Sürekli kaşınıyorduk. Bu sefer de açlıktan değil, tokluktan perişan olmuştuk.

Maddesel yaşama koşulları açısından her şey, bu anlattıklarına göre idi. Ama biz azıcık olsun şikayetçi değildik. Dakikamız boş geçmezdi. Mezun mimarlara proje çizimi yapardık. Yakın şehirlere trenle, otobüsle, yüklü kamyon üstünde gider, yapı yeri yönetirdik.

Bu anlattıklarım madalyonun bir tarafının örnekleridir. Öbür yanı ise, mutluluklarla doluydu. Başta Eminönü Halkevi Kitaplığı kaynaklı kitaplar, sürekli okumaktan vazgeçmezdik... Roman, bilimkurgu, anı, şiir, elimize ne geçerse... Elbet Şehir Tiyatroları'mızda Shakespeare, Molière temsilleri seyrederek, klasik batı müziği konserlerine giderdik. Adam başına 8 lira ödeyerek, dünyaca ünlü piyanist Walter Giseking konserine bile gitmiştik.

Aradan uzun yıllar geçtikten sonra o yılları anımsadığımda, hiç ama hiç üzüntü duymuyorum. Bugün geriye baktığımızda sanki işkence çekiliyormuş gibi gözüken o yıllar biz, işkence falan çekmiyorduk ki... Gece gündüz deli gibi çalışıyor, hem de yarı aç yarı

tok çalışıyor, halimizden hiç ama hiç şikayet etmiyorduk ki.

Biz ağır zorluklar içinde, sonu gelmez özverilerle, hiç mızımızlanmadan, gece gündüz çalışmaktaydık. Bunu yapmak kolay değildi de, kolay olan kaçmaktı... Ne iyi etmişiz de kaçmamışız.

Ne olurdu kaçsaydık? Yanıt sanıldığı kadar zor değil... Kafamdan geçeni açıklamadan da duramam. Kaçsaydım, ben bugünkü ben olmazdım ki... Başkası olurdu.

Daha iyi mi olurdu?.. Daha kötü mü olurdu?.. Bu olasılıkları düşünecek değilim. Kötüsüyle de iyisiyle de bütün yaşadıklarım benimdir. Hiçbir dakikasından vazgeçmiyorum.

Hiçbir pişmanlığım da yok!.. Yanlışlarım da benimdir.

Bir kez daha dünyaya gelip, başka türlü yaşamak mı?

Aklımdan geçmez... Bir keresi yetiyor. Başka türlü bir yaşamı da, zaten başkaları yaşayacaktır. O, ben olmayacağım.

4.14. Ya Sonra?

Uzayda durmak yok ki,
Her şey her an değişmekte
Tekillik'ten de ucuzu
Bir "Karadelik" oluşu.

On güneşlik bir yıldız da,
Delirerek dönmektedir.
Merkezkaç kuvvet yüzünden,
Ortası boşalmaktadır.

Fazla hızlı döndüğünden,
Ortasında karadelik.

Karadelikler uzayda,
Tek yönlü bir kozmik yoldur.
Bu delikten geçilirse
Başka Evren'e varılır.

Bildiğimiz zaman-mekân
Yoktur artık oralarda,
Süper Evren'dir orası
Işık hızı bile sanki
Yürüyüş gibi kalmakta.

Şehirler arası yollarda
Işıklara binilmekte.

Ya sonrası? Bilinmez ki,
Bilinse anlaşılmaz ki.

BEŞİNCİ BÖLÜM
Vehbi Koç'lu Yıllardan

*Vehbi Bey gülerken bile kendisini hemen tutardı.
Bu fotoğraf bir saniye öncesini gösterir.*

5.1. Vehbi Koç'la Tanışma

Dünyamızı terk ettiğinden beri, 13. yıla girdik. Rahmetli dünyamızı terk etti ama, beni hala terk etmedi. Bakışları sanki hâlâ üzerimde... Yemek sofrasında eğer içki varsa, üçüncü-dördüncü kadehe uzanırken, onun bakışları aklıma geliyor. Ben yine bakışımı başka taraflara çeviriyorum. Yaşarken yaptığım gibi.

Vehbi Beyi 1954 yılında tanıdım. O zaman da ünlü bir kişiydi. Arçelik yeni kurulmuştu. İstanbul'da, Haliç Sötlücesinde inşa edilecek birinci üretim binası yapım için görüşecektik.

Koç camiası merkezini, Ankara'dan İstanbul'a taşıma kararı vermişti. Yerleşme yeni başlıyordu. Kendisine İstiklal Caddesi Merkez Han'da geçici bir yer ayrılmıştı. Orada ziyaret ettik.

İlk görüşme olumlu ve umutlu geçti. Vehbi Bey'e iş yapmış olmak, yararlı bir referans olacaktı. O ise bu görüşmeden önce, benim nasıl birisi olduğumu, ailem dahil inceletmişti.

O zaman ortağı olduğum firma ile işi aldık... Aldık ama, teklif fiyatımızı sürekli düşürölerek. Hatta imzadan beş dakika önce bile, yine tenzilata mahkum edilerek. Son dakikada bile, bu işi yapmaktan vazgeçmeye yanaşmayacağımız bilinerek.

Yaşanan zaman içinde bir an durup da ileri-geri zıplamak, yaşamın hoş bir yanıdır.

Şimdi, şu anda, bu bölümü yazarken bile düşünüyorum da, işi ille de almak için razı olduğum bu eğilimlerden pişman olmuyorum. Böyle davranışlar benim bütün ömrüm boyunca yaşamının yol göstericisi oldu. Sabredişlerim kadar, vazgeçişlerim de benim ömrümün yol haritalarıydı.

Ben yanlışları yapmasaydım eğer, doğruları da yapamamış olacaktım. Bugün artık, doksana yaklaşıırken, yaptığım yanlışları da, elbet doğruları da benimsiyorum. Hepsini ben yaptım. Hiçbirisinden pişman değilim.

Şimdi, 1 Ekim 1954, Cuma gününe dönelim.

Arçelik birinci binasının temeli, İstanbul Haliç kıyısında atılacak... Temel çukuru, çukura konacak şişe içindeki bilgi kağıdı, dökülecek betonun malzemesi, temel kalıp ve demirleri, üzerine çıkarak temel beton dökülecek iskele, konuklara sunulacak lokum kutuları... Hepsi hazır.

Hazır da, önemli bir noksan var. Dua okuyacak imarnı çağırmak, kimsenin aklına gelmemiş. Temel atılacak ama, dua okuyacak imam yok!

Günlerden de cuma... Üstelik, cuma namazından hemen öncesi... Vehbi Bey ise, elbet Cuma namazına gidecek... Dakikalar geçiyor.

Sonunda Vehbi Bey'in sabrı tükendi. Kendisi iskelele çıkarak yüksek sesle dua okudu. Kurban kesildi, harçlar temele atıldı. Vehbi Bey hemen cuma namazına gitti.

Şimdi hemen, bir kez daha zamanda zıplayalım. Tam 30 yıl sonrasına-, benim Etiler'deki evime gidelim.

Akşam yemeği sofrasına, Arçelik temel atma törenine katılanlardan Vehbi Bey başta olmak üzere, ku-

ruluştan başlayarak Arçelik ikinci üst kişisi Lütfü Doruk ile birkaç kişi daha birlikte oturduk.

Elbet eski günlerin sözü açıldı. Aradan 30 yıl geçmiş, Arçelik müthiş büyümüş. Hepimiz neşeliyiz. Ben o akşam değerli konuklarımı niçin davet ettiğimi açıkladım:

“Bugün Arçelik temel atma töreni gününün, 30’uncu yıldönümüdür.”

Herkes şaşırdı. Hele Vehbi Bey düşündü düşündü, olay aklına gelmedi. Bana da şişelere yakınlığım dolayısıyla inanamadı.

Ama Vehbi Bey bu kişi... Aklına taktığını unuttuğuna rastlanmadı. Mutlaka o akşam cebindeki kağıdı çıkarıp, olayı not etmiştir. Ertesi gün mutlaka gerçeği bulup tereddüdünü gidermiştir. Sonraki ilk görüşmemizde bana:

“Doğru söylemişsin!.. Temel 1 Ekim 1954 günü atılmış” demişti.

5.2. 6-7 Eylül Olayları

1955 yılı, Sötlüce’deki Arçelik birinci binası inşaatının bitmek üzere olduğu zamandır.

Eylül başında bir akşam, o zamanın oturduğum Laleli’den Nişantaşı’na, arkadaşlarımıza akşam yemeğine gidiyoruz. Tarlabası’ndan, Taksim’e giderken, akıl almaz gariplikler gördük. Binaların üst katlarından caddeye, buzdolabı-koltuk-iskemle gibi eşyalar atılıyordu. Çapulcu kılıklı bir takım adamlar sokaklarda koşuyordu. Eşim Suzan Hanım ağlamaya başladı. Ben kendisini avutmaya çalıştım:

“Kokma! Bu ülkede devlet var” Ben serserileri polis biraz sonra yakalar...” dedim.

Safça düşünmüşüm.

Nişantaşı'na arkadaşlarımızın evine vardığımızda öğrendik ki, İstanbul'da birdenbire isyan benzeri bir kitle hareketi başlamış. Bu azgınlık nasıl olmuşsa öteki büyük şehirlere de akmış... Dramatik bir kitle haydutluğu başlamış.

O zaman televizyon yok, radyolar sınırlı. Telefonlarla gazeteci dostlardan bilgi alıyoruz. Durum yürekler acısı.

Gösterilen sebep, Selanik'teki Atatürk evine güya bomba atılmış olması. Kıbrıs sorunu tabelaya konmuş. Politikacılar güya Atatürk'e saygısızlığı kundaklıyorlar. Besleme basından bir gazetenin akşamüstü ikinci baskı yaparak Atatürk evine saldırıyı bildirmesi olayları kundaklamanın işareti oluyor.

Nişantaşı Kuyulubostan sokakta bir apartman daireesinde konuştuk (yıllar sonra biz de kiracı olarak o binaya taşınacağız). Komşularla sokakta sürekli temas kuruldu. Herkes birbirine öğrendiklerini aktarıyor. Herkes evine bayrak asıyor. Bayrak asmayan binaları serseriler taşlamakta. Şehrin her yanından telefonla aldığımız bilgilere göre, haydutluklar her yanı sarmış.

O akşam, 6-7 eylül 1955 olayları olarak tarihimize geçiyor sonradan.

Laleli'deki evimize dönmek, o zaman bir yaşında olan oğlumuzun yanına gitmek istiyoruz ama, yolların hali yürekler acısı. Arkadaşımızın komşusu pervasız Doktor Nejat: Ben sizi götürürüm, yürüyün!" dedi. Biz 10 kişi, kocaman Amerikan arabalarına doluştuk... Nasıl mı? Elbet elde bayraklarla.

Taksim'e zor ulaştık. Serseriler ve çapulcular sokakları sarmış. Bazı binaların cepheleri harabeye çevrilmiş. Serseriler otomobilleri arkasına bir top kuma-

şın ucunu bağıyorlar. Araba hareket edince, peşinde 30-40 metre kumaş dalgalanıyor. Sokaklarda yer yer, üst katlardan atılan eşyalar yığılmış. Nara atan birini gövrüyorum. Elindeki bir şişe rakıyı durup, sonuna kadar içti. Şişeyi duvara vurarak parçaladı, koşmaya başladı. 10 adım sonra yere yığıldı, kalkamadı.

İstiklal Caddesi yürekler acısı... Pek çok mağaza harabeye dönmüş. Üst bazı (lütfen dikkat: ama bazı) katlar da, perişan edilmiş. Vitrinlerden sokaklara dökülen mallardan, kaldırımlar, yollar kaplanmış, görülüyor.

Bir fedakar adam patronunu kurtarıyor: Caddedeki bir kundura mağazasının önünde durmuş, sürekli bağıyor: “Bu mağaza, Türk ve Müslüman Semih Tanca’nın yeridir” diye... Bu mağazaya kimse dokunmuyor.

Biz o akşam, Nişantaşı’ndan Laleli’ye ulaşma olanağını bulamıyoruz. Gece yarısı Galata ve Unkapanı köprüleri kapatılmış, başka yol da yok.

Sabah, sıkıyönetim ilan ediliyor. Görünür görünmez, olay çıkaran binlerce, on binlerce kişi, ortadan kayboluyor.

Bu olayları bu bölümde anlatışının bir nedeni var. Ertesi sabah erken, Sütlüce’deki Arçelik yapısı yerimize gidiyorum.

İşbaşı saati gelmiş, barakalarda yatan yaklaşık 150 kişiden bir teki bile, işe çıkmamış. Neden çıkmadığı anlaşıyor, çünkü o gece hepsi, Beyoğlu’na, nereye varırlarsa oraya fırlamış gitmiş... Bir söz yeterli olmuş: “Talan var!” Onun için hepsi yorgunluktan perişan, hepsi baygın, uyuyor.

Çavuşları uyandırıp bildirdim: “Talan mallarını derhal, yapı yerinin dışına çıkarın. Birazdan askerler

gelecek, kimin bavulunda talan malı bulurlarsa, onu alıp götürecekler. Çabuk olun!”

Biraz sonra gelen amele çavuşları, kamyonları istediler ki, malları yapı dışına çıkarsınlar... Kabul etmedim.

Bütün işçiler uyandırıldı. Hepsi talan mallarını yapı dışına çıkarıp bildikleri bir yerlere gömdüler.

Öğleye doğru başlarında komutanlarıyla gelen askerler, işçi koğuşlarını aradı. Talan mal bulamadılar... Bir istisna hariç: Bayburtlu İbrahim’in tahta bavulunda ipek bir Paris kravatı bulundu.

Yüzbaşı İbrahim’e: “Bağla şunu!” dedi. O da kravatı uçkurunu bağlar gibi bağladı. Çocuğu alıp götürdüler.

Zavallı, kravatı alınca bir şeyler kurtaracağını sanmıştı.

Aradan yarım yüzyılı akın zaman geçti. 6-7 Eylül 1955 olayları, ülkemizi, insanlarımızı gölgeleyen nedenler olarak tarihe geçti Bu olayların doruktaki kundakçısı iki kişiden birinin adı bir üniversitemize, ötekinin adı ise bir havalimanına verildi.

Genç insanlarımızın bu örnekteki saçmalıklarla şaşırtılması, gelecek zamanlara zehir tohumları ekilmesidir.

5.3. Haliç’ten Kurtuluş

Haliç kıyısında, Sötlüce’de kabına sığamayan Arçelik için taşınmak, gelişebileceği bir yerde yeniden yerleşmek kaçınılmaz oldu. Uygun arsa aranmaya başlandı.

Elbet ilk akla gelen çözüm, çok uzaklara gitmektir. İstanbul il sınırları içinde, önce Trakya yönün-

de arsa aranmaya başlandı. Ancak büyük zorluklarla karşılaşıldı.

Birinci zorluk, arsanın imar durumunun elverişli olmamasıydı. İnşaat ruhsatı zorluk çıkmadan alınabiliyordu. Endüstri yerleşmelerinin yapılabileceği bir imar planı rahatlığı olmalıydı.

Bu da yetmiyordu. Arsa üstelik, enine ve boyuna yüzlerce metrelik bir düzlük olmalıydı. Ciddi bir endüstri kuruluşu, yokuşlarda-inişlerde kurulamazdı. Bütün tesis, yatay bir zemine oturmalıydı.

Bir başka zorluk, arazinin hisseli sahiplerinin bulunmasıydı. Bizim aradığımız ölçüde arsanın bazı yerde yüzlerce kişi sahibi oluyordu. İstisnasız tüm hisseler alınmadıkça, hırslı isteklerin önüne geçilemezdi.

Ayrıca bu araziye kitle taşıtlarıyla ulaşılabilir olmalıydı. Kuş uçmaz kervan geçmez bir yerde olamazdı.

Ancak dertlerin en büyüğü, imar durumu ve dolaşısıyla yapı ruhsatı alınmasında toplanıyordu. İstanbul il sınırları içinde istediğimiz koşullarda bir araziye bir yıl sabırla aradık, bulamadık.

Aklımıza parlak gözüken bir çözüm geldi. İzmit yolunda, İstanbul il sınırını geçtikten sonraki ilk uygun araziye almalıydık. Böylece, engellerin en önemli bölümünü aşmış olacaktık. Düşündüğümüzü yaptık. Uygun bulduğumuz arsayı istediğimiz boyut ve şartlarla hemen aldık. Hatta fiyat artırma heveslerini azdırmamak için, şirket adına değil de başka bir kişi adına aldık.

Neşemiz yerindeydi. Yapı projesi düzenleme ve yapı kontrolü işi, mimar olarak tümüyle bana verildi. Konuyu tanıyordum ama, bizim eski bilgilerimizin yeterli olmadığını da bilirdik. Bütün Avrupa'da, yapılmış olan modern benzer tesislerin gezilip görülmesi plan-

landı. O zaman, zaten gelecek zamandaki işbirliği umutlarını ve olasılıklarını hesaplayan yabancılar da bize zorluk çıkarmadan yardımcı oldular. İşletme bilgilerini saklamadılar.

Ben o zaman Karaköy'de bulunan proje büromu, تنها ve rahat bir yere naklettim. Etiler'e dersem, şaşı-rılmasın. O zaman öyleydi, yıl 1965 idi. Büromun karşısında toprak bir düzlük vardı. Orada bürolar arası futbol maçları yapardık. Ya orası neresi mi? Orası sonradan Akınerkez binalarının yapıldığı dü-z-lüktür.

Proje işlerine baş döndürücü bir hızla başladık. Ar-çelik içindeki insanlar da ne istediklerini biliyorlardı. İşin fiilen başındaki Lütfü Doruk üretim konusunda çok yararlı deneyimleri olan bir işletmeciydi. Bizim görebildiğimiz en uzak gelecekteki muhtemel sorunla-ra çözümler arama hırslımızı, engellemek öyle dursun, teşvik bile etti.

Ben de kuruluştan başlayarak şirketin hiçbir zaman uzağında kalmamış, her gelişmenin hep içinde olmuş, üretimi tanımakta olan birisiydim.

Yapı projesi ekibimde ise inşaat mühendisi olarak, hem en yeni ve doğru sistemleri bilen iki çok değerli İstanbul Teknik Üniversitesi profesörü bulunuyordu. Prof.İsmet Aka ile Prof.Müfit Yorulmaz, uzun yıllar yanlışı ve eksiksiz işbirliği yapılabilecek iki mühen-dist. Mühendisliklerinin yanında, insan olarak da iki mükemmel arkadaşım.

Çayırova arsası, Vehbi Koç'a gerekli bilgiler verile-rek, tasvibi alınarak satın alınmıştı. Ancak kendisi ar-sayı görmemişti. Taşınma kesinleşince, arsayı kendisi-ne göstermek istedik. Bir Cumartesi günü gitmek üze-re program yapıldı. Koç Grubu'nun o zamanki ikinci

kişisi Hulki Alisbah ile Arçelik'in ikinci kişisi Lütfü Doruk da katıldı. 1965 seçimlerinden bir gün önce, 9 Ekim 1965 günü hep birlikte arsaya gittik.

Çayırova'da alınan arazi, yaklaşık 700 bin metrekare (yedi yüz dönüm) idi. Hepsinin toplam fiyatı, yaklaşık 1.5 milyon lira olmuştu. Her bir metrekare için ödenen para 2.20 lira (iki lira yirmi kuruş) idi. Haliç kıyılarındaki boğuntudan kurtulunca, hele ekonomik bir arsa edinme fırsatı ele geçince, alınacak arsanın ölçüsü biraz fazla tutulmuştu.

O gün arsanın içi ve etrafı iyice gezildikten sonra Vehbi Bey de arsayı beğendi ama, bir düşüncesini söylemekten de vazgeçmedi.

“Gözünüz doymamış... Dağı taşı satın almışsınız.”

O zamanki Koç Grubu mensupları içinde Hulki Alisbah, çok saydığım ve sevdiğim kişilerden birisiydi. Cumhuriyetin önemli yılları içinde Sümerbank Genel Müdürü olmuştu. Mülkiye mezunu olan, devlette üst kademe görevlerde bulunan Hulki Alisbah, kişisel olarak da olağanüstü derecede akıllı, deneyimli ve renkli bir zattı. Ayrıca icazetli Bektaşî de olan Hulki Alisbah ile çok daha sonraki yıllardaki vefatına kadar sürekli görüşmüştük.

Arsayı gezdiğimiz o gün Alisbah, Tuzla'da öğle yemeği yenmesini önerdi. Programı olan Lütfi Doruk ayrıldı. Hulki Bey önden gitti. Biz de Vehbi Bey'le birlikte. Onun arabasında, Tuzla'ya doğru yola çıktık.

Hatta o zamanın çok sakin Tuzla kıyısında, mezarlık yanında denize bile girdik. Sonra da benim ahbabım olan köftecinin dükkanında Hulki Bey'e ulaştık. Hulki Alisbah orada, yanındaki masada oturan iki genç adamla dostluk kurmuştu bile... İkisi de Hulki Bey gibi Mülkiye (Elbet sonraki Siyasal Bilgiler Fakül-

tesi) mezunuydu. Tuzla'da Yedek Subay Okulu'na öğrenci gelmişlerdi. Köfteci dükkanında yanlarında sessiz oturan kişinin Vehbi Koç olduğuna da bir türlü inanamadılar.

5.4. Kurtarılan Davetler

1970'li yıllarda Vehbi Bey, Büyükdere'deki evinin bahçesinde büyük yaz davetleri verirdi. Konuk sayısı, sanırım iki yüz kişi kadar olurdu.

Günün birinde bir şikayette bulundu: “Geceleri erken, yağmur yağmasa bile, kırağı yağıyor. Bahçede açıkta olan hanımlar çabuk gitmek istiyor. Masrafa yazık oluyor. Ne yapayım da, misafirler erken kaçmasın?” diyordu.

O anda benim aklıma, bir çare geldi. Arçelik Sütluce binasında üretilen buzdolapları ambarlara sığmayınca, terasa çıkarılır, orada depolanırdı. Elbet üstüne örtülen muşambalarla yağmurdan korunurdu. Bunlar 10x10 metre boyutlarında, kare biçimli örtülerde. Ben Vehbi Bey'e bu işe çare bulabileceğimi söyledim. Hem de masraf etmeden çare bulacaktım.

Ben asma konstrüksiyonları mimarlık gereği iyi öğrenmiştim. Arçelik'te bulunan muşambalarla, zaten orman içindeki bahçede geçici çadırlar kuracaktım. Bu bir geometri sorunuymuştu. Diyagonal iki köşe yukarı, öteki iki köşe aşağı bağlanınca, uçmayan bir hiperbolik parabolit biçimi sağlanıyordu. 20 kadar kare muşambayı, geometri bilgimle ağaçlara bağlatımdı.

Davetler kurtulmuştu, artık kimse erken kaçmadı yararlı ve güzel de oldu. Vehbi Bey'in: “Karpuz sergisine benzemesin sakın!” korkusu da geçti.

5.5. Sevgili Mahallemde

1966 yılındaydık. Ben Vehbi Koç Bey’le birlikte Hulki Alisbah ve Lütfü Doruk beyleri de bir akşam yemeğine davet ettim. Bu yemek öyle kibar bilinen pahalı restoranlarda değil, Samatya kıyılarında bir balıkçı restoranında sunulacaktı.

O zaman Samatya’da gerçekten iyi balık pişiren bir kenar mahalle restoranı vardı. Sahibi de ilginç bir insandı. Bu kişi, 1936 Berlin olimpiyatlarında ülkemize altın madalya kazandıran güreşçi Yaşar Erkan’dı. Sevimli ve saygıdeğer bir kişiydi.

İki otomobille peş peşe balıkçı restorana gittik. Girer girmez bir köşede içen çocukluk arkadaşlarıma rastladım. Sevgi ile kucaklaştık.

Konuklarım önce restoranı pek bir şeye benzetemediler ama, hepsinin çok mükemmel bulduğu bir yemek yendi. Vehbi Bey de, Hulki Bey de yemekten anlarlardı. Lütfü Doruk Bey ise, güney kıyılarımızda dalyan çalıştırmış bir kişiydi. Balıktan anlardı.

Konuklarım yemekten de, çevreden de pek memnun kaldılar.

Bir hafta sonra Vehbi Bey’den bir telefon aldım. Bir akşam önce pehlivan Yaşar’ın balıkçı restoranına yine gittiğini, yine dört kişi olduklarını, ben ne ısmarladığımı, kendisinin de tıpatıp aynı şeyleri ısmarladığını anlattıktan sonra, şikayetini bildirdi:

“Yaşar Bey benden, senden aldığından 15 lira daha fazla para aldı... Bunu neden yaptı?”

Vehbi Bey’den hiçbir şey saklanmazdı ki... Yanımda oturduğu için, ödediğim hesabı uzanıp görmüştü.

Yaşar ise: “Ben kendisinden kesinlikle fazla para almadım. O gün balık daha pahalıydı” diyordu.

Arada kalmıştım. Yaşar daha sonra telafi ikramı olarak, balık gönderdi de sorun kapandı

Ya Vehbi Bey'in Yaşar Restoran'daki konukları kimler miydi? Çalışma Bakanı Bülent Ecevit, sayın eşi ve Vehbi Bey'in eşi Sadberk Hanım'dı.

5.6. Torino Gezisi

Koç Holding ile FIAT, birlikte Bursa'da otomobil fabrikası kurmak için anlaşmışlardı.

Vehbi Bey, Fiat'ın merak ediyordu. Genel olarak meraklarının bir bölümünde, fabrika binaları projelerinin nasıl yapılacağı konusu yer alıyordu. Bu konuyu öğrenmeliydi. Bu iş için seçilecek kişi ise, proje işinden anlayan birisi olmalıydı. Torino'ya gidip onların nasıl proje yaptığını görmek ve yerel planlama şartlarını bildirmek için, işten anlayan birisi oraya gitmeli ve öğrenmeliydi.

Kısacası Vehbi Bey, bana bu işte bir görev düşebileceği umudunu da vererek Torino'ya gönderdi. FIAT'çılar tarafından Milano'daki uçaktan alındım, otomobille Torino'ya götürülüp, konuk olarak bir otele yerleştirildim. Bir hafta sürecek inceleme başladı.

FIAT sözü zaten Fabbrica İtalyana Automobile Torino sözcüklerinin baş harfleriydi. Torino bir Fiat şehriydi. Şehrin her köşesine dağılmış tesisleri gezdik. Planlama ve üretim şartlarını öğrendim. Almanya ve başka ülkelerde de otomobil fabrikaları gezmiştim. Hepsinin benzer yanları vardı ama, önemli olan benzemeyen yanlarıydı.

Ben haftanın sonunda, Torino'da gördüklerimi özetleyen bir raporu yazdım. Vehbi Bey'in, mutlaka yazılı bir bilgi istediğini bilirdim. Milano'ya gittim.

Kendisini Fiat'çılarla birlikte havaalanında karşıladık. Otel Galleia'ya geldik.

Odasına giden Vehbi Bey, biraz sonra beni de çağırttı. Telaş içinde aradığı bir "şey" vardı. Aradığı o şey "kıblename", yani pusula idi. Namaz kılacağı yönü öyle bulacaktı.

Ben yurtdışı gezilerde haritam olmadan dolaşmazdım. Çantamdan önce Torino şehir planını, sonra Ortadoğu'yu da gösteren Avrupa haritamı çıkarttım. Cihetlerine koydum. Namaz yönünü kendisine gösterdim. Bana güvenmedi. İlle de kıblenamesini aradı, sonunda buldu. Benim gösterdiğim yön ile onun bildiği biraz farklıydı ama, bu fark Torino il İstanbul arasındaki boylam farkı dolayısıyla doğuyordu. Bunu da kendisine açıkladım, inandı.

Buraya ekleyeceğim ilginç bir sahne bulunuyor. Vehbi Bey pusula bulmak için bavullarını karıştırırken gördüm ki, bir bavulun yarısı Ankara armudu ile dolu...

Ben armutları görünce, geniş geniş sıırttım. İtalya'ya armut götürmek, kolay rastlanabilecek bir iş değildi.

Vehbi Bey güldüğüm için bana kızdı ve sordu: "Ne olsun? Dalında çürüsün mü yani?" dedi.

Benim İtalyanlarla fabrika projesi konusundaki işbirliğim ise, Torino seferinden ibaret kaldı.

5.7. Erdek'te Tatil

Vehbi Bey, Erdek Pınar otel anılarını bizim de yaşamımıza soktu.

Deniz kıyısında sevimli bir yerde olan bu otel, bol yıldızlı kuruluşlardan biri değildi. Kaç yıldız hak etti-

*Vehbi Bey'le oturulan sofralarda kimse çok yemez ve çok içmezdi.
Tarık Minkari ve ben hariç.*

ğini ben de bilemem. Belki de yıldızı yoktu. Ancak başta sahipleri hoş insanlardı ve makbul insanlar gelirdi. Kocaman otel binalarının karışıklığına girmeden, kısa mesafeli bir çevrenin rahatlığı yaşıyordı.

Vehbi Bey de yaz tatillerini, sanırım 30 yıl kadar bu otelde geçirmişti. Bu nedenle ben ve ailem de bu fırsattan yararlanmıştık.

Yazların birinde, Vehbi Bey'den kesin bir istek geldi. Kısa süre de olsa Erdek'e gidip Pınar Otel'e ulaşmalıydım.

İki gün için gittim. "Gitme!" dedi, kaldım. Dördüncü günü sabah erken ayrılmak zorundaydım. Otel hesabını istedim. "Borcunuz yok! Vehbi Bey'in konuğusunuz" dediler.

Aradan sanırım iki hafta geçti. İstanbul'da hafta sonu yürüyüşüne çıktık. Ben kendisine: "Beni mahcup ettiniz. Erdek'teki otel parasını siz ödemişsiniz!" deyince, hemen cevap verdi:

“Bırak şimdi hesap konusunu! Amma çok ekstra içmişsin ha” deyiverdi. Güldüm, ona da kızdı.

Ömür boyunca kontrol etmeden hesap ödemedi. Miktar ne olursa olsun.

5.8. Deniz Sofraları

Ben deniz sevgimi İstanbul’un Samatya kıyılarında-ki yaşamımızdan edinmiştim. Denize girmeye de, dibine dalmaya da, balık tutmaya da bayılırdım.

Yaş ilerleyince, İstanbul’un Nişantaşı, Etiler gibi, denizin dibinde olmayan semtlerine taşınınca, deniz keyfinden uzaklaştık. Ancak bu mahrumiyeti telafi eden gelişmeler oldu. Ayduk Koray arkadaşımızla birlikte, onun sahibi olduğu teknelerde, başka birkaç arkadaşımızın daha katıldığı yat gezilerine başladık.

Bu gezilerin birinde, Bodrum koylarında dolaşıyorduk. Bir gün öğleye doğru demir attığımız yerde, yakınımıza bir tekne yaklaştı. Bir de baktık ki tekne, Şarık Tara’nın yatıdır. Onun teknesindeki konuk ise, Vehbi Koç Bey’dir.

Hepimiz sevindik. Selamlaşmadan sonra karar verildi ki, öğle yemeği onların teknesinde, akşam yemeği ise bizim teknede yenecektir. Denize girme programları serbesttir.

Öğle yemeğinde o teknede konuk olduk. Akşam sofrası ise, bizim teknede hazırlandı, geldiler.

Önce içki ikramı başladı. Tarık Minkari (Prof.Dr.) ile ikimiz, başlangıcı Zubrovka ile yaptık. Bu votka benim Polonya gezilerinden tanıdığım zehir-zıkkım bir içkiydi. Sonra birkaç(ar) kadeh viski göçürdük. Öteki dostlar da, viskiyi tatma sınırında yudumladılar. Yemekte önce kırmızı şarap, sonra beyaz şarap içildi. Biz

Tarık'la herkesten çok göçürdük. Yemek sonunda hepimiz kahve ile konyak içtik.

Sofradan kalkıldı, söyleşiye oturuldu. Neşeli konuşmalar oluyor. Tarık'la ben içkiden kızıışmışız, birer teneke soğuk bira istedik. Tenekeden içip serinliyoruz. Vehbi Bey bakıyor. Biz birer teneke bira daha istedik. Vehbi Bey: "İki etti!" dedi. Biz sııttık. İkinciler de yetmedi. Biz birer teneke bira daha istedik. Vehbi Bey: "Üç etti!" dedi. Biz yine gülümsedik. Biraz sonra biz, dördüncü birayı isteyince Vehbi Bey: "Bunun tenekesi kaç para yahu?" dedi.

Biz kakhahayı bastık.

5.9. GAP Gezisi

1988 yılı yazında, Vehbi Bey'in düzenlediğı ve programladığı bir gezide, GAP incelemesine gittik. Gezi ekibimizde beşte kendisi olmak üzere Ayduk Korumay, Feyyaz Berker ve Fahir İlkel ile birlikte olduk.

O sırada Atatürk Barajı inşaatının henüz bitmemiş olması, yapı işlerinin hızla devamı, bizim için çok ilginç olmuştu. Kaldığımız birkaç günde GAP projesinin ülke için hayırlı olacağı inancıyla sevinmiştik.

Gezi sonunda Atatürk Barajı'ndan helikopterle Diyarbakır'a gidilecek, bir gece orada kalınacak ve ertesi günü uçakla dönülecekti.

Yapı yerindeki eski dostlarım beni düpedüz ayarttılar. O akşam kendileriyle kalmamı istediler, ertesi günü beni otomobille aynı uçağıya yetiştireceklerdir. Üstelik Mersin'den balık getirtmişlerdi. Sofra hazırda.

Ben Vehbi Bey'e gerçeğı söyleyemedim. Helikoptere neden binmediğimi soran Vehbi Bey'e: "Ben helikopterden korkarım" dedim. Kuşkulandı, yine sordu:

Vehbi Bey’le GAP gezisi anısı: Fahir İlkel ve Ayduk Koray ile birlikte.

“Senin canın benden kıymetli mi?..” dedi. Ben: “Bırakın da bari canım kıymetli olsun: Bana bir şey olursa, benim çoluk çocuğuma kim bakar?” dedim. O da bana sordu:

“Bana bir şey olursa, sen benim çoluk çocuğuma bakar mısınız?” dedi. Ben ise hemen ve yüksek sesle:

“Bakarım!” dedim.

Atılan kahkahaların sesleri göklere yükseldi.

5.10. Programda Yoksa!

1988 kışı, Vehbi Bey’le Uudağ’da tatile gidildi. Her günümüz onun yaptığı programa göre yaşıyordu. Örneğin: “8.30’da aşağıda buluşalım. 9.45 kahvaltı edelim. 10.30’da Otel Fahri’nin kazan dairesini görelim. 11.00’de yürüyüşe çıkalım, 12.30’da dönelim. 13.00’de öğle yemeği için buluşalım...” Bu programlar her gün yapılır ve uygulanırdı.

Yine bir tatil sabahı. Vehbi Bey henüz telefonla haberleri almamışken.

Günün birinde arkadaşlarımızdan biri yürüyüş sırasında rahatlamak için bir ağaca doğru yöneldi. Uzaktan bağırdım:

“Bana bak! Programda yoksa, yapamazsın!”

5.11. Çin’de Nüfus Kontrolü

Görkemli Çin ülkesinden, yazar sıfatımla resmi bir çağrı almıştım. Üç hafta süreyle Çin’in önemli yerlerini, itibarlı konuk olarak gezecektim. Hafta sonu yürüyüşlerinde Vehbi Bey bu bilgiyi duyunca, benden bir istekte bulundu... Orada büyük başarıyla uygulanan nüfus kontrolü konusunu öğrenmeli ve kendisine bildirmeliydim. Vehbi Bey de Türkiye’de nüfus kontrolü konusunu önemseyen ve bu konuda bir vakıf kurulmasına öncülük eden kişiydi.

Çinliler yeni devletlerini kurduklarında, doğumları teşvik bile etmişlerdi. Ancak yarım milyar basamağındaki nüfus hızla bir milyarı aşınca, başlarına gelecek dertleri kavramışlar ve sert nüfus kontrolü önlemlerine başvurmuşlardı. Evlenme yaşı yükseltilmiş ve çocuk sayısı artışı vergi önlemleriyle sınırlandırılmıştı. Üstelik Çin yasakları ciddi uygulanıyordu, bizim bazı yasaklarınıza hiç benzemiyordu.

Ben Çin gezimde aradığım bu bilgileri kolaylıkla aldım. Dönüşümde Vehbi Bey'e, bir raporla birlikte bazı dökümanlar da verdim.

Beni Büyükdere'deki evine çağırarak, yazdığım raporu okuttu ve açıklamalarımı dikkatle dinledi. Gerçekten de ibret alınacak uygulamalar yapılmaktaydı.

Verdiğim bilgilere ve dökümanlara teşekkür etti. Üstelik bana bir hediye kutusu da verdi. Zarif ve değerli bir masa çakmağıydı bu hediye.

Hediye kutusunu açmak alışkanlıktır ya! Ben de açmıştım. Ancak çakmağın altını çevirince, bir yazı gözüme ilişti: "Ford Bayiler Toplantısı" yazısı okunmaktaydı.

Ben geniş geniş gülünce Vehbi Bey uyanmıştı.

"Sen benim elime bedava geçen şeylerin, bana kaç mal olduğunu bilmezsin ki..."

5.12. Karşı Koymak

1960 yılı yaklaşıyordu. Başbakan Adnan Menderes ve Demokrat Parti kodamanlarının pervasızlaşmaya başladığı dönemlerdi. Vatan Cephesi diye bir tabela uydurmuşlar, herkesi kendilerine çekmeye çalışıyorlardı. Anadolu'nun ücra köşelerindeki köyler dahil, Vatan Cephesi'ne katılan binlerce kişinin adları radyoda

okunurdu. Bir yandan da tanınmış kişilere Demokrat Parti'ye katılma baskıları uygulanırdı.

Bu arada elbet Vehbi Bey'e baskı, uzaktan Menderes tarafından yönetildi.

Vehbi Bey bu baskıya uzun süre ve sonuna kadar direndi. Sonunda Başbakan ve Demokrat Parti Genel Başkanı Adnan Menderes'e bir yazı göndererek, Demokrat Parti'ye girmeyeceğini kesin olarak bildirdi. O zaman okuduğum bu yazının şöyle bittiğini iyi hatırlıyorum.

“Başbakanlık gücünüzü kullanarak beni batırmamız mümkündür. Ben de gider Keçiören'deki evime otururum, bir şey değişmez.”

Her şey bir kenara, sırf bu mektubundaki davranışı nedeniyle Vehbi Bey'i övgüyle anmak gerekir.

5.13. Övülecek Düşüncesi

İnançlı bir Müslümandı. Ancak ayrıca ülkemizin Cumhuriyet dönemi devrimlerine de yürekten bağlıydı.

1995 seçimlerinin yapıldığı gündü. Akşam hepimiz ilk sonuçları merakla televizyonda izliyorduk. Oy vermeye gelen önemli kişilerle röportajlar yapılıyordu. Televizyoncular Vehbi Bey'e de sonuçlar konusundaki düşüncelerini sordular. Yanıt unutulamayacak gibiydi:

“Atatürkçü bir hükümet gelsin de, kim olursa olsun!” demişti.

5.14. Davranış Biçimi

Hassas bir noktaya çekinmeden dokunmak isterim. Bu isteği göstermekte oluşum, bu konuda da aklımla

dan geçeni açıkça belirtmenin bir vicdan görevi olması yüzündendir.

Vehbi Bey'in acımasız olduğunu söyleyenler olmuştur. Acaba neden böyle söylenebilmiştir?

Vehbi Bey her konuda haklarını son kuruşuna kadar, gerekirse söke söke almak için çaba göstermiştir.

Ama haklarını!.. Bir kuruş fazlasını değil.

Hakkı olmadan, kimsenin bir kuruşunu da istemedi.

Hakkı olmayan hiç kimseye de bir kuruşunu yedirmedi.

Bu davranışların hangisinden acımasız olduğu sonucu çıkarılabilir ki?..

Hiçbirisinden... Evet, hiçbirisinden.

Vehbi Bey, böylesi bir iş hayatı şartları içinde, azıcık olsun, acımaya başlasaydı eğer, kendisine yazık olacaktı, kurduğu kuruluşlara yazık olacaktı.

Ben bu ülkede, bu dünyada, yaptığı işler nedeniyle çok değişik çevrelerde, çok değişik insan tipleri tanıdım.

Adam yerine koyduğum doruktaki insanlardan, adam yerine koymadığım hak yiyicilere kadar... Sonradan kravat takmış nicelerini!..

5.15. Ölçüleri

Ömrünü mutlaka ölçü içinde geçirdi. Hesabını yapmadan, hesabını bilmeden, hiçbir işe girişmediğini herkes bilir ama, tüm kişisel yaşamı içinde de hep ölçülü, hep hesaplı olduğunu herkes bilmez.

1954 yılında başlayan iş ilişkilerimize, daha sonra kişisel ilişkilerimiz de katıldı... Eklendi demiyorum, katıldı diyorum. O iş ilişkileriyle kişisel ilişkileri birbirine bulaştırmazdı.

Ancak bir nokta atlanamaz. Özel yaşamımda uygun görmediği yanları sürekli belirtmekten, değişmesini istemekten vazgeçemezdi. Bana yaptığı yazılı ve sözlü uyarılar, sabrının ve takipçiliğinin ilginç, hatta sevimli işaretleridir.

Bu uyarıların ne denli haklı ve içten olduğunu yıllar sonra daha iyi anlıyorum.

Görünüşteki bazı yanları, şimdi açıklamadan da duramayacağım.

Çevresindeki herkes, Vehbi Bey’le birlikte iken uslu ve akıllı görünme hevesine kapılırdı. Neredeyse hepsi, Vehbi Bey’le birlikte iken, hep daha uslu görünür, hep daha az içki içerdi.

Bu yapılan hareket, ucuz bir şaklabanlık idi. Ben de bu tiplere duyduğum öfke yüzünden Vehbi Bey’in yanındayken bazen inadına, istediğimden daha çok içtim. Ondan da saklamazdım.

Vehbi Bey her günkü azami beş sigara istihkakından birisini içerken.

Demek istemiyorum ki, bu konuda benim hakkımda yanlış düşünmüştür. Sadece bu düşüncesi birazcık da olsa, yanlı olmuştur.

5.16. Bir Daha Yaşasak!

Birlikte oluşumuzun son yıllarına doğru, mimar olarak Koç Grubu'ndan bana iş verilmez oldu. Önemsemedim, zaten başka kuruluşlardan, yapabileceğim kadar iş alıyordum.

İş alanımdaki bu kopma, kişisel ilişkilerimizi etkilemedi, o ilişkiler hep sürdü.

Ancak kopmanın nedenlerini düşünmeden olamazdı. Son derecede sakın ve tarafsız düşündüğüm halde, benden doğan bir neden olabileceğine inanamadım.

Mimar olarak ne yaptıysam, doğru ve iyi yapmıştım. Bu nedenle yüreğim rahattı, yüksünmedim.

Kesilmemiş kişisel ilişkilerin keyfi sürüp gidiyordu. Ben ise Vehbi Bey'in yanında, her zamankinden çok içmeye devam ediyordum.

Vehbi Koç merhum, unutulacak insan değildi. Kitabın bu bölümünü yazarken, sanki yine onunla birlikte oldum.

Bir kez daha aynı şartlarla, birlikte bir kez daha yaşasaydık, acaba bazı ölçüsüzlüklerimle davranışlarımı değiştirir miydim diye düşünüyorum.

Sonunda diyorum ki, hiçbir davranışımı, azıcık bile olsun değiştirmezdim.

Şaklabanlık olurdu... Kendimden utanırdım.

ALTINCI BÖLÜM

Sokaklarda

1930'lu yıllarda oturduğumuz Narlıkapı
Çıkmaşı'ndaki evimizin önünde.
Sevgili sokağımızın adı "çıkmaş" dı
ama iki tarafı da çıkardı.

6.1. Binalar Zinciri

Cevdet anlatıyordu:

“Yaşadığımız mekânları okumak gerek!

Her sokağımızın, her köşemizin anlattığı, ama hiçbirimizin pek anlamadığı şeyler var.”

Raif sordu:

“O şeyler dediğin ne ki?” Cevdet sürdürdü:

“Şiir değilse bile, hiç olmazsa bir öykü bölümü var... İstersen nasıl de! Her sokağın, her köşenin, bizim kör gözlerimize sokarak anlatmak istedikleri var. Üstelik şiir de her zaman, ‘ay ışıklarının suları öpüşünü’ anlatmaz. Bazı acı gerçekleri de kör gözlere sokar.”

“Örnek var mı?”

“Var ya! Al sana, öyle bir şiir ki, kalın kafaları bile gerçekleri anlatıyor, işte:

Tanrıça Büyükkent tükürdü attı bizi / Bu ıssız taş denizine / Bıraktı yüzüstü, biz ki / Soluğunu çekmiştik içimize. (W.Borchert)”

Vedat boşaldı:

“İçinde olunan mekânı yaşamak, ama insan gibi yaşamak gerek. O mekânları yüreklere doldurmak gerek... Dalga geçmeyin! İnsanların hepsi şair olmaz ama, her insanın yüreğindeki şiirsellikle hiç olmazsa başkalarının yazdığı şiirlere açabileceği ruhsal kapılar olsa gerek...”

Durup durup ekledi:

“Kereste yürekliler dışında.”

İtişmeli kahkahalar atıldı. Cevdet örnek verdi:

“Kır evinde bir açık pencere / ve sen nerdeyse attın adımını bana doğru / dalgın sokaklar buldum, / daha yeni yürümüşün onlarda sen.”

Bıçak Raif kestirip attı (bıçaktı ya!):

“Ah be! O Divan Edebiyatı’nın şaklaban şairleri olsa, bu sokağı böyle mi anlatırdı? Önce sokak için, sonra da sevgilisi için neler neler döktürürdü. Şu sadeliğe bak!” Ekledi:

“Eee... onlar da sedirlere kurulup, önlerine konan baklava tepsisine uzanarak, bir samsa ağdalı baklavayı elle alıp ağzına atan, yuttuktan sonra da parmaklarını şakırtılarla yalayan şairlerdi.”

Vedat da söze karıştı:

“Ne anlardı o keresteler, sevgilisinin çok önce geçtiği sokağı: ‘Daha yeni yürümüşün onlarda sen’ diye, tertemiz, edepli edepli, cıvıtmadan anlatan şairin dediğinden?”

Duramadı, ekledi:

“Hele bizim sokaklarımız, bir binalar zinciri. Biz böyle sokaklarımızdaki binaların mimarlık değerlerini de abartarak önemseriz. Oysa sokak üçüncü boyutta, hatta dördüncü boyutta, kendiliğinden oluşan, bambaşka bir sonuç... Tek tek binalarının önemini neredeyse unutturan, bir sonuç... Değil mi ki zincir de böyle bir olaydır. Tek tek halkalarının ne yaptıklarını bilmez. Her bir halka yalnız kendi işini bilir, ama zincirin ne olduğundan haberi bile yoktur.”

Cevdet doğruladı:

“Bir sokağın estetik değeri de böyle... Tek binalarının estetiği dışında oluşan, başka bir etkisi var. Tek bi-

na estetik değerlerinin matematik toplamı da sonucu etkilemez. Çoğu çirkin binaların oluşturduğu bir so-kağın güzel olmasına şaşan varsa eğer, saçmalıyor demektir.”

“İşte şimdi aklıma bir şiir geldi, senin bu sözlerin üzerine... Sanırım tam benzemese bile, andırıyor... Benim aklıma getirdiği için”

“İster ata, ister taşıta bin, / Ha iki olmuşsun ha üç, / Son adımı tek başına atacaksın, / ne kadar güç (H.Hesse).”

Vedat konuyu bitirdi:

“Tek binanın mimarlık değerlendirmesi kendi içinde kalır... Harf-hece-sözcük gibi... Tümce bile olamaz. Oysa sokaklardan başlayarak şehir çevrelerini yaratan masallar uzun uzun anlatılabilir, öykülerle, kitaplarla.”

6.2. *Zamanı İyi Kullanmak*

İkinci Dünya Savaşı'nın sonu olan beş yılda (1940-45), mimarlık öğrencisiydim. Savaşa girmemiştik ama, çok zor zamanları yaşıyorduk. Bu zorlukları kısaca açıklamazsam, hiçbir şey anlaşılmaz. Karneli ekmek bile günde 150 grama düşmüştü. Katık paramız zaten kıttı. Yarı açtık. Bizim için taşıt olarak yalnız tramvay vardı ya da birkaç kilometreyi mutlaka yürürdük. Geceleri hep karartma vardı. Yollar hep kapkaranlıktı. Her olasılık buna göre idi.

İşte o zamanda tüm Avrupa'yı işgal etmiş Hitler ordularına karşı koyabilen tek devlet başkanı Churchill olmuştu. Uçakların ağır Londra bombardımanlarına özveriyle karşı koyan İngilizlerin simgesi idi artık. Başbakan Churchill...

Kendisi 2. Dünya Savaşı'nda, dünyadaki en önemli birkaç kişiden biriydi. 1940'lı yılların başında dünyanın başına bela olan Hitler'in karşısında, dünya demokrasilerinin direnme gücünü temsilde uzun süre yalnız kalmıştı.

Biz o zamanın kıt olanaklarıyla, savaşı sürekli izliyorduk. Radyo ve gazetelerden başka kaynağımız yoktu. Hitler'in 1941 baharında bütün Balkanları birkaç haftada işgal ettiğini ve bizim Trakya sınırimıza dayandığını görmüştük. Almanya Sovyetler Birliği'ne henüz saldırmamıştı. B. Amerika henüz savaşa girmemişti. Hitler'in ülkemize saldırması olasılığı ciddi olarak söz konusu oluyordu.

İşte tam o zamanlarda öğreniyorduk ki İngiltere Başbakanı Churchill, tatilini geçirmek için, Atlantik Okyanusu ortasındaki Madeira Adası'na gitmişti. Orasının çok güzel ortamında hazret, suluboya manzara resimleri yapmaktadı.

Beni bu haber çıldırtıyordu.

Ben o sırada, mimarlık öğrencisiydim. Okul görevlerini aksatmadan yerine getiren, başarı için gönüllü çaba gösteren iyi bir öğrenciydim. Her ikisi de mütevazı memur olan annemin ve babamın sınırlı maaşlarına katkıda bulunmak için uğraşmak da vicdan görevimdi. Hasta bir kardeşim vardı.

Hiç durmadan, deyim yerindeyse deli gibi çalışmaktaydım. Tatil yapmayı aklıma getirmek bile bana vicdansızca bir niyet gibi görünüyordu.

Ben, İstanbullu bir öğrenci, tatil yapamıyordum, İngiltere Başbakanı Churchill savaş içinde tatil yapıyordu. Benim aklıma başımdan alan bu karşılaştırma idi.

Aradan yarım yüzyıl, yani 50 yıl kadar bir zaman geçti. Ben bir yandan mimarlık mesleğini çırpıntılı ça-

balarla sürdürürken, öte yandan sürekli gazete yazıları da yazmaya başladım. Dünya gezilerinden diziler de yazdım.

İlginç rastlantıdır, ben de işte o Atlantik Okyanusu'ndaki Madeira Adası'na davet edildim. Elbet gittim de.

Bir hoşluk daha: Portekiz'e bağlı olan o adada çok ilginç günler geçirdim. İzlenimlerimi hem gazetede, hem de kitaplarımda yazdım.

Churchill'in resim yaptığı yer olan Camara de Lobos'u da gördüm. Çok iyi yer seçmişti.

O günleri burada yine anlatacak değilim. Ancak o günlerde düşündüğüm bazı konuları mutlaka ekleyeceğim.

Herkesin ömründeki en önemli sıkıntıların başında, "zamanını nasıl kullanacağını bilmek" geliyor.

Ben genç yaşlarımda çok çalışıyordum ama, zamanımı doğru olarak nasıl kullanacağımı henüz iyi öğrenememiştim. Ben bu konuyu daha sonraki yıllarda, hem tanıdığım akıllı ve ilginç insanlardan öğrenmeye, hem de kendi deneyimlerimden çıkarmaya çalıştım. Yakından uzaktan tanıdığım insanların yaşamlarından dersler aldım.

Geçmekte olan zamanı doğru ve iyi kullanmak, istisnasız tüm insanların önemli sorunlarının başında gelir.

İçinde bulunduğum ilerlemiş yaşta, geriye baktığımda görüyorum ki bu gerçeği öğrenmekte çok geç kalmamışım.

Evet bu kitap, 63 yaşımdan sonra yazdığım 33. kitaptır. İki gazetede 10+3 yıl, sürekli yazıları yayımlandı. Son yıllarda çok çeşitli ortamlarda yaptığım konuşmaların sayısı yüzleri geçti. Televizyon konuşmalarım da o sayıları bulur.

Sağında, solunda, arkamda kitap rafları. Önümde yetiştirdiğim çiçeklerin görüldüğü pencereler olunca yazmak kolaylaşıyor.

Mimar olarak planladığım ve gerçekleştirdiğim yapılar bitştirilse, 1.5 milyon m2 (200 futbol sahası) doldurur. Öğretim de yan görev aldığım mimarlık (İ.T.Ü. Maçka) 15 yıl sürdü. Mimarlar Odası'nda toplam beş yıl (genel sekreterlik ve başkanlık) görevlerim oldu.

Az sayılmaz ama, yine de boşuna geçirdiğim zamanları anımsamaktan sıkıntı (hatta biraz utanç) duyuyorum.

Genç yaşlarımda aile büyüklerimin bir öğütü olduğunu onun da ne denli doğru olduğunu, şimdi daha iyi anlıyorum:

“Acele etme, çabuk ol!” derlerdi.

6.3. Vedat Kara

Vedat Bey'i, bir konuşma yapmaya zor razı ettim. Çok tereddütleri vardı. Ülkemizde 1950'den sonra ya-

şadığı yıllar, ona işkence olmuş gibiydi. Yüreği doluydu ama, gördüklerinden, yaşadıklarından aldığı izlenimler, onu ruhunun kapılarını kapatma niyetlerine kadar götürmüştü. Ama sadece aralık bırakmıştı, bütünü kapatmamıştı.

Armağan olarak kendisine, kaba kağıtlara sardığım bir şişe götürmüştüm. Ne olduğunu anladı. Gülümse-di.

“Bu şişeyi güneş batmadan açmayacağımı bilirsin herhalde!” dedi. Sordum:

“Dün akşam Sarmaşıklı Meyhaneye de niye gelmedin? Anıyoruz seni... Sensiz tadımız kaçıyor.”

“Canım sokağa çıkmak istemiyor. 21. yüzyılın gölgesi bizim sokaklarımıza da, sentimize de düştü... Elbet benim yüreğime de... Sokak dediysem hani, yalnız benim Narlıkapı Caddesi’ni, senin Narlıkapı Çıkma-zı’nı kasdetmiyorum. Tüm İstanbul’un caddeleri, bulvarları, meydanları, bu dediğime dahildir. Çamlıca tepesi, dağlar, dereler de... Biz hemşehriler olarak hep-sinde pay sahibiyiz.”

Ben ekledim: “Gecekondu konut ya da Taksim’de olduğu gibi, “gecekondu gökdelen” yapılmadıysa...”

“Doğru ışık çaktın. Her insan kendine ait şiirle birlikte doğuyor. Kimisinde bu şiir tıkanıp kalıyor, kimisinde fışkırıyor. Halkın kendi eliyle yarattığı sokaklar, işte bu doğal ışıktan pay almış mekanlar oluyor. Eski Bursa’nın dar sokakları, eski Samatya sokakları gibi. Bunlar cetveli şehirciliğin girmediği mekânlar.”

“Bu sokaklarda şiir vardı.”

“Haydi gel, bu sokaklar şiirdi demeyelim de, bu sokaklarda şiirsellik vardı diyelim, senin dediğin gibi.”

“Haklısın Abi! Bizim eski sokaklarımız; binaları, taş döşemeleri, bahçeleri, kapı önlerine konmuş çiçek-

*Masa çok
büyüktür ama
masraf olmasın
diye az mezeyle
içilmeye çalışılır.*

leri, cumbalara tırmanan sarmaşıklarıyla düpedüz şiirsel değil miydi?

“Ev kedilerimizi, beslediğimiz sokak kedi ve köpeklerini unutma! Kümeslerimizde tavuk-horoz, hindi-kaz beslediğimizi de unutma!”

Vedat durup durup ayağa kalktı ve parmağını sallayarak bildirdi:

“Dünyada eski kalelerin, surlarının duvarlarını, çok renkli ve incecik tüllerle renklendiren tek şehir İstanbul’dur.”

Sorgu dolu bakışlarım üzerine açıkladı:

“Bizim Samatya’da, Yedikule’de, yazmalar yok muydu? Onlar on binlerce, yüz binlerce yazmayı, deniz kıyısında yıkayıp, surların üstünde iplere serip kurutmazlar mıydı? Sur kuleleri yazmalarla renklenmiş başlıklar giymez miydi?”

Elbet ben de bilmez miydim! O yazmacılar esintilerle canlıymış gibi oynaşmaz mıydı? Açıkladım:

“Çok şiirsel anlattın da ondan anlamadım.”

“İster şehirde ister köyde, bir ortak mekânın şiirsel oluşu, sokakları, binaları, bitkileri, pencerelerdeki kapılardaki saksıları ve elbet insanlarıyla, hatta kedile-riyle bir sanat çevresi oluşturmamasından kaynaklanır.”

Vedat yüreğini yine boşalttı:

“Benzetmek kolay... Bir şeyi başka bir şeye benze-tip meramını anlattığını sanırsın. Hele keyif düşkünle-ri, her aklına geleni şiir’e benzetip, marifet yaptıklarını sanırlar. Oysa bakarsın, bizim demci hınzırlardan biri kalkar, çiroz salatası için ‘şiir gibi’ deyiverir. Niyeti iyi-dir ama, yaptığı hafifliktir. Çiroz şiir gibi olmaz ama, çiroz şiirle anlatılabilir, yani diyelim ki şiirlenir.”

Vedat üşenmedi gitti, Charles Cross’un şiirini bul-du geldi: “Hele bu şiiri Türkçeye Orhan Veli’nin çevir-miş olması bir başka zevk kaynağı!” dedi, sordum:

“Türkçesi, aslından daha mı güzel?”

Vedat düşünceli konuştu:

“Amma zor soru yönelttin ha! Bu sorunun tek doğ-ru yanıtı olmaz. Her iki dili de bilen, aynı şiiri her iki dilde okusun!”

Ben atıldım:

“Sonra da birbiriyle karşılaştırmasın! Sanki iki baş-ka şiirmiş gibi...”

Vedat bu düşünceyi, ne kabul ne de reddetti. Sonra da şiiri zevklenecek okudu:

Beyaz kocaman bir duvar – çıplak mı çıplak

Üzerinde bir merdiven – yüksek mi yüksek

Duvar dibinde bir çiroz-kuru mu kuru

[...]

O gün bugündür çirozcuk – kuru mu kuru

Mezkur sicimin ucunda – uzun mu uzun

Nazikçe sallanır durur – durur mu durur.

[...]

Ben bu hikayeyi düzdüm – basit mi basit
Kudursun bazı adamlar – ciddi mi ciddi
Ve gülsün diye çocuklar – küçük mü küçük.

6.4. Akşam Olurken

Güneşin batışını pek severlerdi, Sarmaşıklı Meyhane gediklileri. Alışkanlıkları öyleydi ki, güneş batmadan önce içkiden yudum almazlardı. Gelip otururlar, sofraya donansa bile, almazlardı. Kendileri büyüklerinden öyle görmüşlerdi. Bir noksanlıkları, aralarında Güneş'in doğuşunu görenlerin az oluşuydu.

Her mevsimi severlerdi... Üstelik yaşanacak olan mevsimleri... Çünkü her yaşanmamış olan zaman, onlar için umut dolu olurdu. Yaşanmış zamanların çekilmiş çilelerine katlanma gücü başka türlü bulunmazdı ki.

Vedar'la Cevdet, konuk gittikleri bir geziden yeni dönmüşlerdi. Epey kıdemli sayılabilecek bir Anadolu üniversitesinde öğrencilere konuşmalar yapmışlardı.

Gece başladı. İlk yudumlar alındı. Tosun geziden dönenleri konuşturmak için pusu kurmaya başladı:

“Ah be! Sokaklarımızdaki yaşam biçimi de, şehirlerimizdeki yaşam biçimi de bir tuhaf oldu. Komşuluk ilişkileri bitti... Üstelik tuhaf olan yaşama biçimiz değil, biz kendimiz tuhaf olduk. Şehirlerimiz tuhaf oldu.”

Cevdet söze girdi:

“Şehirlerde biz yaşamaktayız ama, biz de şehirleri yaşıyoruz. Biz olmadan şehir yaşamaz ki... Ölmüştür o şehir... Bütün binaları sağlam olsa da harabedir orası artık.”

Vedar da konuyla ilgilendi:

*İşte, tam akşam
olurken aklımıza gelen
adam kim olabilir?
Umut, Çiçek Bar'da
Arif Keskiner'i
görmektir.*

“İnsanların yaşamadığı şehre yakışan, harabe ol-
maktır... Alalım Efes'i... Harabelerin dünya güzeli
Efes... Orasını korumamak cinayettir ama, Efes'i res-
tore ederek yepyeni bir şehre dönüştürmek de yapıla-
bilecek en aşâğılık iştir.” Cevdet:

“Şu anda ben de böyle bir restorasyonu düşünüyö-
rum da irkiliyorum. Şehirler de insanlar gibi... Yaşları-
nı saklamamalı... Dediğin doğru! Efes gibi bir tarihsel
güzelliği yapıldığı çağdaki gibi bir yenilemeye soksan,
neye benzer?”

Vedat yakıştırdı:

“Bayram günü süslenmiş genelev mamasına!” Gü-
lemediler bile... Eğer gülüşte bir küçültme varsa, alay
etmek varsa, dudaklar azıcık uzar, gözler kısılırdı.
Böylesi, gülümsemenin saygılı biçimiydi. Böylesinde
küçümsemenin, alay etmenin zerresi bulunmazdı.

“Şehirlerimize, 20. yüzyılın tozları çöktü. Kendimi
tutmazsam derim ki, kirleri çöktü. Cumhuriyetimizin
ilk 15 yılındaki parlak silkinmede varılan temizlik, uy-
garlık ışıltıları, sonraki politika oynaklıklarının tozla-
rıyla örtüldü. Ortalık toz... Duman... Cumhuriyetin

ilk 15 yılındaki yıldırım hızı değişme, çağdaşlaşma atılımları gürültüye gitti.”

Tosun, Vedat Abi’sini nasıl deşeceğini, nasıl öfkelendireceğini bilirdi:

“Hep bunu söylersiniz ama, o 15 yılda yapılan değişiklikler kalıcı olabildi mi?”

“Hepsini birden anlatamam ki... ama istersen, önce yalnız bir değişikliği alalım... Örneğin Dil Devrimi’ni. Bir ünlü şairimiz vardı: Adı Ahmet Haşim’dir. Bir değişme örneği verirsen, bu konuda da nelerin başarılmış olduğu, belki senin kafana bile girer.”

“Abicim, bu ‘bile’ sözünden vazgeçmezsen, seni dinlemem!”

“Peki, bu bile’yi geri aldım. Dinle şimdi gözünü aç da Ahmet Haşim’in Yollar şiirini dinle:

Yollar, ah gitmez mi hattı sâkitiniz, / Şimdi zer gözleriyle tâ öteden tâ öteden / Gam-ı ervâhı vecde dâvet eden / Uzak meâ-bid-i pür-nûr-ı vecd-ü rüyâya / Ki câbe-câ kapıyor bâb-ı va’dini sâye.”

Sonra, Tosun’a sordu: “Söyle bakalım! Ne anladın bu şiirden?”

Tosun biraz sıkıntıyla sırtıyordu:

“Hiçbir şey anlamadım.”

“Sıkılma anlamadığın için... Bize dilimizi unutturanlar, o saray züppeleridir. Bu okuduğum onların dilidir. Yoksa Ahmet Haşim şair olarak değerli biri... Hatta Nurullah Ataç: ‘Ahmet Haşim iyi şair ama, bu dil yüzünden unutulacak diyordu. Çok doğru söylüyordu. Ataç eski yıllarda, benim de yetiştiğim İstanbul Pertevniyal Lisesi öğretmenlerinden biriydi.”

Vedat masadakilerin isteği üzerine, şiiri anlaşılır Türkçeye çevirerek anlattı:

“Yollar, ah gitmez mi susan çizgileriniz, / Şimdi altın gözleriyle, tâ öteden tâ öteden / Ruhların tasesını

bir kendinden geçiŖe çağırın / Uzak ışıık dolu coŖkun
ve rüya tapınaklarına / Ki yer yer kapıyor verdiği sö-
zün kapısını gölge.”

Ŗiiri Türkçe okuması bitince, mırıltılar işitildi:
“Güzelmış yahu!” diye.

Vedat, hepsine birden sordu: “Ŗimdi anladınız mı benim kuşacağımın kendi anadilimizi bile, iki kez öğrenmek zorunda kaldığını?..” Sonra Tosun’a döndü:

“Ben akşam sofrasındayız diye, Cumhuriyetin ilk 15 yılı devrimlerinden yalnız birini anlattım. Yoksa daha o süreye neler neler sığdırılmadı. Mecelle kalktı, Medeni Kanun geldi. Devletin yapısı, padişahlıktan anayasası olan cumhuriyete döndürüldü. Yazı değiştii, yazı... Arap harfleri yerine, uygar dünyanın kullandığı Latin alfabesi geldi... İmam nikâhı yerine, Medeni Kanun geçti. Takvim değiştii, saat değiştii. Mahalle mektepleri yerine, okullar, liseler kuruldu... Medreseler yerine üniversiteler...”

Tosun, Vedat Abisinin ellerine yapıştı:

“Yeter Abi! Anladım.”

Vedat, Cevdet’e rica etti:

“Hocam! Dili anlaşılmayan şiirlerimizden örnek verdik, bir de anlaşılanlardan örnek versek bu gençlere, nasıl olur?”

“Hani Ahmet Haşım’inki gibi, rüya tapınakları, ruhlar falan olan bir şiir mi-, yoksa bütün insanları ilgilendirecek bir şiir mi olsun?”

“Aman Hocam! Tam dediğın gibi, hepinizi ilgilendirecek bir şiir, olur mu?”

“Öyleyse konuştuğumuz konudan kopmadan Orhan Veli’nin sokakta bir sokak kızını nasıl anlattığı şiirini okuyacağım... Şöyle:

“İstanbul’u dinliyorum gözlerim kapalı; / Bir yosma geçiyor kaldırımdan; / Küfürler, şarkılar, türküler, laf atmalar. / Bir şey düşüyor elinden yere / Bir gül olmalı / İstanbul’u dinliyorum, gözlerim kapalı.”

6.5. Yeni Umutlar

Evet... bir yeni yıla daha başladık. Alışkanlığımız odur ki umutlanmak, zaman dilimlerinin başındaki huyumuzdur. Yılların, ayların sonu gelince, “Ah! Ah!..” diye yakınmaktan vazgeçemeyiz.

Ne oldu geçen yılda? Daha önceki yıllarla “hele bir karşılaştırma yapalım!” der miyiz? Deriz ama, böyle karşılaştırma çabalarından, ciddi sonuç çıkmaz. Hele benim gibi karşılaştırma yapılacak yıllar, kocaman bir zaman demeti olursa.

Bizim geçmişimizde, aşk ile ve şevk ile bağlı olduğumuz zaman dilimi Cumhuriyetin ilk 15 yılıdır. Ortaçağ beyin çukurlarından fırlayarak dünya zaman ölçülerine füze gibi yükseldiğimiz yıllardır. İstanbul Pertevniyal Lisesi’nde, Nurullah Ataç, Reşat Ekrem Koçu, İhsan Kongar gibi saygı ve sevgi ile andığım öğretmenlerimizin ışık tuttuğu yıllardır. Eklemeden durmam: Bizim müzik öğretmenimiz bile, dünya müziğinin ve ulusal müziğimizin ustası Mesut Cemil Bey’dir.

Evet... eski günleri özlemle anmak, neşelenmenin de, yakınmanın da kaynağı olabilir. Olsun varsın!.. Hem zaten hepimiz üç zamanı ille de birleştirerek yaşamak durumunda değil miyiz? İlkel olmaktan kurtulan bütün insanların varabildiği ruhsal basamak, üç zamanı birlikte yaşamak olmamalı mı? Geçmişimizden de, gelecek hesaplarından da bir an olsun kopmamak, uygar insan olarak görevimiz değil mi?

Geçmişimize bakarak mızımızlanmak, en kolay kaçış... Geleceğe bakarak umutlanmak da, hiç düşünmeden, hiç hesap bilmeden ve yapmadan umutlanmak, kolayına kaçmak değil mi?

İnan olsun ki yine en ciddi ve akıllıca iş, gelecek zaman için çırpınarak çalışmak, elbet aklını kullanarak çalışmak olmalıdır.

Ve o akıl ne kadarsa!.. Fark etmez, ne kadarsa! Ne varsa, o kadarı kullanılmalı!

6.6. Epey Önceleri

Koptu Anne Dünya'mız,
Güneş Babamızdan,

Ateş topuyken ikisi de.

Ya zaman?

Dört buçuk milyar yıl önce.

Esirgemedi Baba Güneş,

Işığı ve ısını
Milyarlarca yıl,
Dünya Anamızdan,
Uzaktan da olsa.

Güneş Baba

Oksijen üretti fotosentezle,
Canlılara nefes verdi
Beş yüz milyon yıl öncesinden.

İnsanlarda

Anlayış, akıllılık ve bilinç başladı.
Planlayarak,
Kullanır oldular zaman'ı.
İnsandı onlar elbet,
Aptallar da birlikteydi.
Bilmezlerdi DNA'nın
Temel genetik madde olduğunu,
Yeni doğanlara
Akıtırken.

YEDİNCİ BÖLÜM
Kentlerimizden

*Samatya sahillerinde insanlar ile deniz iç içeyken şiirsel bir hayat yaşanırdı.
Adına imar diye sahte isim takılan sahil trafik yolu getirilerek insanlar ve
denizin kucak kucağa yaşaması henüz balta gibi haince kesilmemişken.*

7.1. Çarpık Şehirleşme

Şehir nosyonu ile ilgili her konu, benim ömrüm boyunca her zaman yüreğimi oynatan, karıştıran bir nedenden oldu.

Karıştırmak deyince, herkesin yüreğinde, kafasında bazı düşüncelerin birbiriyle tokuştukları, anlaştıkları ya da zıtlaştıkları akla gelebilir... Doğaldır. Benim de aklıma önce ömrümü geçirdiğim İstanbul ve ülkemiz, sonra da dünyamızda yaşadığım kentler ve mekanlar geliyor.

Ben 1921 yılında İstanbul'un olağanüstü tutumlu yaşayan bir kenar mahallesinde doğdum. O zamanın kenar mahalleleri, patlarcasına büyüyen bu kentte artık nerdeyse göbekte kaldı ama, "kenarda kalmış" olmaktan hâlâ kurtulamadı. İstanbul'da yaşadığım ilk semtler: Davutpaşa Çöp İskelesi, Davutpaşa Ispanak Viranesi, Samatya Narlıkapı Çıkmazı ve Yeşilköy Bamyâ Tarlası'dır.

Ömrümün ilk 15 yılını geçirdiğim buralardaki evlerde akarsu yoktu, elektrik yoktu. Suyumuzu, atlı-eşekli sakalar, mahalle çeşmesinden getirirlerdi. İçinde kuyu bulunan eve taşındığımızda sevinmiştik. Işığımız gaz lambası ile sağlanırdı. Odun kömürü yanan mangalla ya da sobayla ısınırdık. Mangalda ısıtılan suyla ya da mahalle hamamında yıkanırıkdık.

Kadim İstanbul, Bizans surlarının içinde kalan bölgede yaşırdı. Hatta surların içindeki bölgede kentin sebzesini sağlayan çok sayıda bostan bulunurdu. Yeşilköy-Bakırköy, İstanbul'dan kopuk ve adları üzerinde, köy yerleşmeleri idi. Kadıköy de Beyoğlu da şehirden uzak yerleşmelerdi.

Ancak hemen belirtmelidir ki, bu kent “bütün” yaşıyordu. Topkapı ve Yedikule'den Şişli ve Maçka'ya tramvayla gidilebilirdi. Bütün Boğaziçi ve Adaları çok düzenli vapur seferleri bağlardı. Pendik ile Bakırköy ve Yeşilköy, banliyö trenleriyle kolayca ulaşılan yerlerdi.

Kentlerimizin sokakları genellikle çok dar olurdu... İstanbul'da da, tüm kenar mahallelerde de... İyi bildiğim Bursa'nın da, öteki kentlerimizin de ana caddeler dışındaki bütün mahalle sokakları, dar sokaklardı. Örneğin Bursa'nın eski dar sokaklarında karşılaştığımız

Karayollarının şehirlerimize girişi kuzuların arasına giren kurtların yarattığı görsel vahşet örnekleri oluşturuyor.

iki insanın birbirine kenara çekilerek yol vermesi eski alışkanlıklarımızdı.

Biz ülke olarak, bütün dar sokaklarımızı, bütün şehirlerimizde geleneklerimizle birlikte yok etmiş bir toplumuz.

Oysa son yıllarda gezdiğim Japonya'nın Tokyo'sunda, bizim eski Bursa'mızda ve tüm kentlerimizde yok ettiğimiz dar sokakların, santimlerine dokunulmadan tümüyle korunmuş olduğunu gördüm.

Japonlar her alanda bütün geleneklerinden hiç kopmadan tümüyle uygar yaşam biçimine geçmiş olmayı başarmışlardı. Yaptıkları iş, bizim gibi geçmiş zaman şaklabanlığı değildi, değerleri koruyabilme ahlak ve yeteneğı idi. Anıları yok ederek, yalnız görünüşlerle insanları aldatmaya çalışmak cibiliyetsizliğinden uzaktı. Üstelik Japonlar bizden en az 10 kez daha zengindiler.

Ülkemizde tehlikeli gözüken önemli bir iş nüfus artışıdır.

1927 yılındaki sayımda 13 milyonu biraz aşan nüfusumuz, şimdi artarak 80 milyona yaklaşmış bulunuyor.

Yine çok önemli bir gösterge, 1927 yılında yaklaşık iki milyon olan kentlerimiz nüfusunun şimdi 25 misli artarak 50 milyona ulaşmasıdır. Aynı dönemde tarımla uğraşan nüfusumuz ise, yüzde 85 iken, yüzde 40'ın da altına inmiştir. Şu anda aklıma zorla giren bir hayal, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk banknotlarından tek bir liranın üstünde, iki öküzle çift süren bir köylü resminin bulunmasıdır. O zamanlar bizim "Tarım Ülkesi" olmakla övünmemizdir.

Planlama denen eylemin kısa tanımı: "Gelecek zamanı düzen altına almak" gibi anlatılır.

Bizde de önceki yıllarda, şimdi adını neredeyse hiç duymaz olduğum bir “Devlet Planlama Teşkilatı” kurulmuştu.

Planlama denen eylemi yapabilmenin bazı şartları olsa gerekir. O planı düzenleyebilmek için bilgi ve yetenek, uygulayabilmek için ise elbet ehliyet ve dürüstlük şarttır.

Plan deyince akla önce kent planlamaları geliyor. Yanlış değildir ama yetersizdir, çünkü devletlerin yıllık bütçeleri bile, bir planlama uygulamasıdır.

Hemen belli oluyor ki, planlama gelecek zaman şartlarına doğru olarak hazırlanmaktadır. Ancak bir plan için önemli tehlike, uygulamadaki yeteneksizliklerin, geçmiş zamanın getirdiği zorluk ve pisliklerin, planı uygulanamaz duruma düşürmesidir. Bir başka paralel tehlike de, çıkar haydutlarının planlara tuzak kurmasıdır.

7.2. Yeni Mahkûm

Eskiden, “tulûat tiyatrolarımız” vardı. Bunlar da şimdi, yok oldu. Benim kuşağım, son ünlü sanatçımız Naşit Bey’i zevkle seyretmişti.

Komik-i Şehir Naşit Özcan Bey zamanının dünya güzelleri kantocu hanımlarla birlikte.

Bu tiyatrolarda bir oyunun sadık kalınan yazılı metni olmazdı. Ya ne yapıldı? Güneşin doğuşuna tulû denirdi ya! Bu oyunlar da oyuncuların zihinlerinde “doğuveren” söz ve sahnelerle oynanırdı.

Oysa tiyatronun bu türü, bizim yaşadığımız gerçek hayatta hep oynanır durur. Örneğin kaza geçiren bir otomobil sürücüsü hanımefendiye tamirci sorar: “Ne oldu buna?” diye. Cevap:

“Duvara çarptım!” Tamirci:

“Kaç defa?”

Hapishanede iki kişilik hücreye yeni tıkılan adama öteki mahkûm kodes dilindeki adını sordu: “Numaran kaç?” Cevap: “12894682164” Yeni mahkum ince adamdı, ekledi “Merasime gerek yok! 64 desen de yeter!”

7.3. İstanbul’da Köprü Masalı

Tarihlerin yazdığına göre İstanbul Boğazı üzerine ilk köprü Pers Kralı Darius (M.Ö. 521-485) tarafından yaptırılmış. Anlaşılan o ki bu yüzer köprü, teknelerin yan yana getirilip bağlanmasıyla yapılan, geçici bir geçiş olanağıdır. Ordu geçtikten sonra da kaldırılmıştı.

Bundan sonra yüzyıllarca benzer bir girişimin sözü edilmiyor. Ancak Topkapı Sarayı arşivinin 6184 sayılı belgesinde şu bilgi notu eklidir: “Ceneviz’den Leonardo adlı bir kâfirin(!) gönderdiği mektup suretidir.”

Yazı padişah II. Beyazıt’a hitap ediyor. Ancak herhangi bir gelişme kaydına rastlanmıyor. Kâfir olarak anılan kişi ise ünlü önemli sanatçı Leonardo da Vinci’dir. Konu ise Boğaziçi’ne değil, Haliç’e yapılacak bir köprüdür.

Yıllar geçer. 1900 yılında Fransız Arnoden Sarayburnu ve hisarlar için iki proje önerir. Aynı yıl bir Boğaziçi Köprüsü projesi, Sadrazam Rıfat aracılığıyla Bosphorus Railroad Company tarafından Sultan Abdülhamit'e önerilir.

Bu projeye göre Boğaziçi'nin sularına büyük kargir temeller ve ayaklar inşa edilecek, her bir ayağın tepesine dörder minareli camiler yapılacaktır. Bütün ayaklar ve camiler, tuğlalar, çiniler ve yıldızlı tunçlarla süslenecaktır. Taş ayakların araları kısa asma köprülerle bağlanacak ve trenler bunların üstünden, camilerin altından geçecektir.

Teknik açıdan da, zevk açısından da bezirganca bir şarlatanlık olan bu öneriye verilmiş bir yanıt rastlanmıyor.

7.4. İstanbul Köprüleri

İstanbul köprüleri, çocukluğumun ilk yıllarından başlayarak anılarıma giriverdi. Elbet önce Galata Köprüsü olmak üzere.

O ki konuya girdik, nasıl başladığını da anımsayalım... Birinci Galata Köprüsü'nün hizmete girmesi ilk olarak 1845 yılında gerçekleşiyor. Dördüncü Galata Köprüsü ise 1912 yılında açılıyor. Bu köprülerden 1930 yılına kadar hep geçiş ücreti alınıyor. Ücreti toplayan adamların entari bozması uzun giysilerle boyunlarına asılı teneke kutulara para topladığını bile görmüşümdür.

Ücretler ise, bayağı verimli sayılırdı. Yaya 5 para, beygir-merkep-manda ve sığır 10 para ne koyun-keçi ve kuzunun "beherresinden" 3 para geçiş ücreti alınır-
dı. Anlaşılması için açıklayalım: 40 eşek için tek bir lira ödenirdi.

Önceki yıllarda Galata Köprüsü bütün Boğaziçi ve Haliç vapurlarının iskelesi olurdu aynı zamanda.

Sevimli bir ek daha yapalım: Galata Köprüsü'nde denize girme kabinlerinin günlük kirası: 5 kuruş.

Galata Köprüsü İstanbul yaşamının önemli bir sahnesiydi. Tüm Boğaziçi ve Kadıköy vapurları köprü iskelelerinden kalkardı. Üstünden bütün Beyoğlu tramvayları geçerdi. Köprü'nün şenliği, tava balık satıcısından meyhanesine, kitapçıdan, manava, Kadıköy iskelesi üst katındaki restorana kadar, sevimli eklerle şenlenirdi.

Galata köprüsü, İstanbul yaşamının koparılamaz bir parçasıydı. O köprü'nün üstünde de, altında da yaşanırdı. Unutulmaz hayırlı yanlarından biri ise, yersiz yurtsuz gariban takımının köprü altında ve bazı köprü dubalarının üstünde yağmurdan, soğuktan korunarak geceleme olanağı bulması idi.

Benim ağıma giden olay, eski zavallı Galata Köprüsü ne denli İstanbul yaşamına girmiş ise, iki Boğaziçi köprüsünün de İstanbul şehri yaşamını umursamaz gibi tepelerden geçip, sanki insanlarımızdan kopuk oluşudur. Bir telaş, bir telaş ki, anlaşılır gibi değildir. Yukardan ha köprü geçmiş, ha uçak geçmiş, fark etmiyor sanki.

Uzun yıllar önce sürekli gazete yazısı yazarken önermiştim. 2. köprü'nün altında veya üstünde bir yaşama katı yapılmalıdır. 60 bin metrekare kullanma alanı sağlayacak bu katta restoran ve sergi gibi amaçlarla kullanılacak son derecede manzaralı ve neşeli, mükemmel kullanma alanları yaratılır.

İki kıyıdaki iki köprü ayağı ise, her birinde 40 kat olmak üzere her biri 1.000 (bin) m² katlar yapılabilir. Sağlanacak toplam 140.000 (yüz kırk bin) m² alan, İstanbul'un en güzel manzaralı ve neşeli yeri olur. Dünyada da eşî bulunmayan bir fırsat yaratılmış olabilir.

Kimse tınmamıştı.

Birinci Boğaziçi Köprüsü'nün 1973 yılında açılarak hizmete girdiğini anımsayalım.

Bu köprümüze pek benzeyen İngiltere'nin Bristol Köprüsü'nü de gördüm. Tek görebildiğim fark, orada trafik soldan işlediği için geçiş ücretinin sağdan ödemesidir. Bu fark önemsizdir ama, çok önemli fark bizim Boğaziçi köprü başlarının tam bir sessizlik içinde olmasına karşın, Severn köprü başlarının turistik tesislerle olağanüstü neşeli yerler olmasıdır.

Dünyada bu önemde, çok sayıda köprü gördüm. Bizim Boğaziçi köprüleri kadar bulunduğu şehirden kopuk yaşayanına rastlamadım.

7.5. Hızlanan Zaman

Merak gelecek zamana
Ya olanlar? Önemlisi,
Başını bilmezsen eğer
Sonunu anlamazsın ki!

Ruh bedenden çıkmadıkça
Hızı hep ışık kadardır.
Ruh bedenden çıktı ise
İkisi de yok demektir.

Sonlu ya da sonsuz olmuş
İkisi de hiç fark etmez
İnsan kafasına giren
Hepsi birbirinin aynı

Hızın sonsuz olan türü
Süper Evren'e sığar mı?
Yoksa yavaşlar durur mu?

İki saçma soru bunlar,
Hızın sonsuzu zaten yok!
Süper Evren'de duvar yok.

Ruh taşıta bindirildi,
Hangi taşıtı isterse.
Baktım ki eşek üstünde
Bıkmış politikacılardan.

7.6. Aldatmalar

Sakin düşünürsek, çözüm arama konusunda içtenlikle çaba gösterirsek, politika denen etkinliğin çok saygıdeğer bir uğraş olması gerektiğini anlarız.

Ancak dünyada (ve bizde) şöyle bir etrafa bakınca, bu sakın düşünce bombalanır gider, politika alanının haksız ve saçma işgallerle doldurulduğunu görürüz. Politikacılar çözüm aramaz, zıtlaşırlar. Oysa amaç zıtlasma değil uyuşma olmalıdır.

Bir deneyimli kişi, H.Kasper, amacın ne olması gerektiğini çok doğru ve çok kısa özetler: “Politikanın temeli, ara çözüm uyuşmalarıdır diye aldatanlar bulunur. Oysa politika, ara çözüm uyuşmaları aranması sanatı değildir. Aksine, sentez (bireşim) sanatıdır; uyuşma, her iki pozisyonun da parçalanıp bölünerek birleştirilmesi anlamını taşır. Sentez (terkip), çoğalma prensibine göre birleşmedir ki, iki pozisyonun birleşmesinden üçüncüyü kompoze eder.”

Kasper düşüncesini daha da yayarak açar:

“Uyuşma iki noktayı birleştiren çizgide bir noktadır. Sentez ise bu çizgi dışındaki bir üçüncü noktanın sağladığı, daha sonraki ve yüksekteki bir boyuttur.”

Anlatmak isterim ki, yapılacak iş aynı ipi iki taraftan çekiştirerek yaklaşmak değildir. Çünkü böylece, ipin dışındaki gerçekler bulunamaz... Gerçekleri ipin dışında da aramak şarttır.

Kasper böylece, politikacı değil, “devlet adamı” aramış oluyor. Politikada partiler dolusu, binlerce-yüz binlerce politikacı vardır da, devlet adamı mumla aransa bulunmayabilir.

Bir önemli kişi, Montherlant: “Politika, halka hizmet sanatıdır” diyordu. Yani ailesine değil, halka hiz-

met demek istiyordu. Politikaya doğru yolu ise Joubert çok güzel gösteriyordu:

“Politika kitleleri, gitmek istedikleri değil, gitmeleri gereken yöne yöneltme sanatıdır.”

Böylece o da anlatmak istiyordu ki, ana konulardaki kararlar, ancak o karmaşık konuları kavrama, anlama ve değerlendirme gücü olanlar tarafından verilmelidir. Bu görüşe demokrasi bezirganlarının karşı koyması da önemsizdir.

Öyle bir kişi ki, ölümünden beri beş yüzyıla yakın zaman geçmiş, adı hiç unutulmamış... Ne zaman politik dönemlik, kalleşlik, aldatmacılık akla gelse, onun adı anılıyor... Sanki yaratıcısı o imiş gibi.

Oysa sanırım bu işte bir yanlışlık var. Bu kişi, politika konusunda şu sözleri söyleyen kişidir: “Tüm ahlak değerlerini çizmeyen vicdansızca bir yarar güdücülük, hiçbir moral düşüncenin durduramayacağı bir iktidar yarışkanlığı...”

Ne de doğru, ne de güzel bir anlatımlı, haydut politikacıyı sıfatlandıran bu tanısını yapan, işte o Makyavel dediğimiz ve aşağılık siyaset anıldıkça akla gelen kişidir (Niccolo Machiavelli, 1469-1527).

Ya bu kişi bize yanlış tanıtıldı. Ya da Makyavel, bizi bu dürüst sözleriyle de aldatacak kadar, “Makyavelist” bir kişidir.

Ah bu politika?.. Haydutları ermiş görünmeye, mamsuları da dolandırıcıya dönüştürür.. Yaklaşıp da namusunu ve adını kurtaran, işte o kişi, saygıya değer.

7.7. Gelecek Aranırken

20. yüzyılın bizim için en önemli olayı, Osmanlı harabelerinden bir Türkiye Cumhuriyeti devletinin

kurulmuş olmasıdır. Bu devletin yaşama geçtikten sonraki ilk 15 yılında, o yangının külleri arasında kalan kıvılcımlardan ateşlenerek, füze gibi bir uygarlık çağına yetişme çabasına girişidir.

Cumhuriyetin ilk 15 yıllık döneminden sonra kopan 2. Dünya Savaşı da bittikten sonra ülkemiz karmaşık bir “demokratik gelişme” dönemine girdi.

Demokrasi denen devlet yönetim biçiminin uluslar için en iyisi mi olduğu kuşkusunu taşıdığını açıklamaktan kaçınacak değilim. Kültürel ve ruhsal gelişme ve bütünleşmesini henüz tamamlamamış olan bizim gibi ülkeler için demokrasinin tehlikelerini ortadan kaldıracak temizlenmiş ve saydam bir kuruluş biçimi henüz bulunamadı. Kaldı ki dünyanın en ileri sayılan ülkelerinde bile, başa geçen kişilerin ne denli sarsak davranışlarda bulunabildiği açıkça ortada.

Her şeyden önce ahlak, sonra da akıl ve bilgi bakımından en iyi durumda olanların, belki yalnız birkaç bin ya da birkaç yüz bin kişinin karar sahibi olacağı bir siyasal yönetim tarzı geçerli olmadıkça, dünya da, ülkeler de yaşanan bu karmaşık politika çukurunun tehlikelerinden kurtulamaz.

Çağdaş ve dürüst politikacının amacı, halkı her zaman yaptıkları gibi niyetlendikleri kolay yönlerle değil, gelecek zamanları görebilme yeteneğindeki plancıların ve uygarlık yanlılarının gösterdiği yönlerle sevk etmeye çalışmak olmalıdır.

Politikacının görevi, iktidar rüyaları kuran politika magandalarından toplumları kurtarmaktır.

Demokrasiyi toplumların hayrına olacak bir biçime dönüştürme gerektiği düşüncelerimi demokrasi düşmanlığı sanacak politika züppelerinin, bu düşünceleri yanlış anlamalar olasılığı ise, beni hiç ilgilendirmez.

7.8. Profesör Yaşları

Haddimiz olmayan işleri yapmak, ulusal özelliğimiz... Bu işler çoğu zaman gerçek münasebetsizlik çukuruna kadar iniyor.

Böylesi tuhaflıkların başında üniversite profesörlerinin 67 yaşında zorunlu olarak emekli edilmesi geliyor. Hakkımız ve haddimiz olmayan işlerden akla mantığa sığmaz birisi de bu davranışımız.

Üniversitelerimizin 120'yi aştığını ben yeni öğrendim. Biliyorum ki bu sayının bu denli çoğalması hepsinin bu sıfatı hak etmiş olmasından kaynaklanmıyor. Üniversitelerimizi bu yazıda verdiğim hükümleri deneyerek tanıdığım için, sonuç böyle... En köklü üniversitelerimizin birinde dışardan öğretimle görevli olarak 15 yıl bulundum.

Politik direksiyonu elinde tutanlar, pek yakında düzine hesabı üniversite daha açacaklarını bildiriyorlar. Oysa açılmış üniversitelerimizin önemli bir bölümü, maddesel açıdan önemsemesek bile, bilimsel açıdan zorluklar ya da açıkça söyleyelim, düzey düşüklüğü ile hastadırlar.

Üniversite sayısının birkaç yıl içinde 70'li sayılardan 120'li sayılara çıkışı, sadece gösteri amacı taşıyan bir haddini bilmezlik davranışdır. Bu gerçeğe bile yetinmeyip yeni üniversiteler açılması, ciddi konuları sulandırma gösterisinde yeni bir perde açılışdır.

Politik görevlerde hiçbir yaş haddi sınırlaması yapılmazken, istisnasız her yaşta, her türlü görevin alınması kapıları açık iken, profesörlüğün 67 yaşla sınırlanması vurdumduymazlık oluyor.

Üstelik profesörlük, en temiz ortamda, en seviyeli çevrede yapılabilirken, 67 yaş ile sınırlanıyor. Bu yaşın değişmesi, bu durumda bile akla gelmiyor.

Politika ise, en karmaşık ve sinir bozucu ortamda, en ağır ruhsal baskılar altında, isterse 80-90 yaşına kadar yapılabilecek ha?

Ayıplıyorum.

7.9. *Mizah Üzerine*

Eski masallar uzun mu uzun. Komik sahneler, çeki-ci elemanları... Amaçları mizah değil, ahlak dersi vermek. Zamanımın toplum bilimi de, ruh bilimi de bu kadar. Cicero'nun sözleri kısa ve vurcuydu ama, mizah amacı yoktu. Çok sonraları aforizmalar çıktı. Esprili ve vecizeli karşılıklar kısa ve vurucuydu.

Asya ve Avrupa mizah hazineleri, Moğollar, Fenikeliler ve Venedikliler tarafından, karıştırıldı, yayıldı. Yıllar, yüzyıllar geçti. Eğitim görevi masallardan, vazalardan okullara, üniversitelere geçti. Mizahın sırtından tıraş yükü kalktı.

İki delinin konuşması şöyle: "Dün gece seni rüyamda gördüm." Öteki: "Atıyorsun! Ben seni görmedim."

Evlenmenin doğru yaşının ne olacağını, Diyojen doğru anlatıyordu: "Genç iken erken olur. Yaşlanınca da zaten vakit geçmiştir."

Rus mizahı Çehov hikayelerinde can buluyor.

Arabasına binen yaşlı prenses, tam 20 dakika arabacısını beklemek zorunda kalıyor. Sonra da onu azarlıyor: "Sen arabacı İvan ha? 20 dakika helada ha! Tıpkı prensler gibi..."

7.10. *Almanlarla Birlikte*

Almanya'nın en güneyinde Konstanz Gölü bulunur. Bu ilginç gölün güneyi İsviçre, doğusu ise Avustur-

ya'dır. Ufak da büyük de olmayan sevimli Konstanz şehrinde son yıllarda bir de üniversite kurulmuştur.

İşlerim nedeniyle belki 50 kez gidip kaldığım bu şehirde, bir de kumarhane vardır. Bu kuruluşların beni ilgilendiren yanları, son derecede iyi restoranlarının, üstelik istasyon restoranları gibi ehven fiyata yemek ve içki vermeleridir. Konstanz'da kaldıkça, neredeyse her akşam gittiğim kumarhanenin oyun salonuna ise, bir kere bile girmiş değilim.

Konstanz yakınındaki küçük Singen kentinde bulunan alüminyum üretim tesisleri, benim o bölgeye gidişimin nedeni olmuştur. O tesislerin ve Konstanz'daki tesislerin yetkilileriyle ilginç iş ve kişisel ilişkilerim kurulmuştu.

Bu kişilerden Singen yetkilisi F.J.Groten, eski bir Alman albaydır. Savaşta esir düştüğü Rusya'dan, ancak 10 yıl sonra dönebilmiş ve bir akrabalık nedeniyle bu işe girmiştir.

Bir sabah Groten'le birlikte, İsviçre'nin güneyindeki Cenevre şehrine gitmiş ve iş görüşmeleri yapmıştık. Aynı akşam da yine uçakla geri dönmüş ve Zürich Havalimanı'na inmiştik. Onun otomobiliyle havalanından Konstanz'a dönecektik.

Ancak dönemedik. Çünkü hazretin bir hanım arkadaşı, Zürich yakınındaki bir otelde barmaid olarak çalışıyordu. Onu özlemişti. Kısa bir süre için uğradığımız otel barında, saatlerce kaldık. Ertesi sabah 9.00'da Singen'de toplantımız vardı. Ben yol arkadaşımı kaldırıp yola çıkaramadım. O ise o gece barın otelinde birkaç saat uyuyup sabah erken otomobille yola çıkmaya beni razı etti.

Gerçekten de birkaç saat uyuduktan sonra, yine onun otomobiline bindik. Yaklaşık bir saat yolculuk-

tan snra saat tam 9.00'da, yani dakikasında toplantı-mıza yetiştik.

Ancak bu acele hiçbir işe yaramadı. Çünkü Groten toplantı için gerekli olan doküman çantasını Zürich'teki otel odasında unutmuştu.

Konstanz ilişkilerinde tanıdığım bir başka ilginç ki-şi ölçüsü büyük olmayan bir metal üretim tesisinin sa-hibi olan Richard Scholz olmuştur. Kendisiyle kişisel yakınlık kurmuştuk. Onun firmasından Mühendis Ar-nold ile de yakın kişisel ilişkilerimiz olmuştur.

Bazı akşam yemeklerini, Konstanz Kumarhanesi müdürü Armbruster ile birlikte yerdik. İkimizin de birlikte olmaktan hoşlandığımız iki Konstanz'lı ile de aynı masada olurduk.

Bir akşam yemeğimizde İstanbul'dan getirdiğim iki şişe kulüp rakısını da masaya koydum. Dostlarım hiç denemedikleri rakıyı pek coşkun ve ölçüsüz miktarda ve susuz içmeye başladılar. Uyarılarımı önemsemek şöyle dursun, kendilerinin iyi demci olduğunu söyle-yip benimle alay bile ettiler. Pek neşeli içiyorlardı.

Yarım saat sonra, üçü de renkleri sararmış olarak masadan kalkıp kayboldular. Kumarhanenin her ak-şam hesabını görmeden 20 yıldır evine gitmemiş olan müdürü, o akşam iki kişinin kolunda evine erken gö-türülmüştü.

Öteki iki masa arkadaşım ise lavaboda midelerini temizlemekle meşguldüler.

7.11. *Dünyamız İyidir*

İnanmak istersen eğer
Dünyanın güzelliğine
Yok olmayı düşün, sevin!

Ya yok olunmasaydı ki,
Dünyamızdaydı cehennem.

Leyla bin yaşında idi,
Mecnun büsbütün çıldırmış.

Jüliette yüz torunlu iken,
Romeo sürekli nezle

Gitmek doğrudur
En iyisi yine elbet,
Dünya cehennemindedir.

Yakıt nasılsa bitecek,
Serinler elbet ortalık,

Sevin bu dünyaya geldin!
Hem de elbet gideceksin.

Gitmek olmasaydı eğer
Dünya olmazdı ki cennet

SEKİZİNCİ BÖLÜM
Ayduk Koray

*Ayduk Koray gerçekleştirdiği yapıları sanki
beste yapar gibi üretmiş, üstelik bazı önemli
yapıların projelerini de bürosunda
tamamlamıştır.*

8.1. *Yapı Bir Bestedir*

Bir mimarlık yapısının nasıl gerçekleştiğini benzetmeler yaparak anımsayalım... Bütün benzetmelerde, elbet de benzemeyen yanlar olduğunu, öte yandan: “Teşbihte (benzetmede) hata olmaz” tekerlemelerini unutmadan.

Bir mimarlık yapısının projesi, o yapının bestesidir. Bir bestenin hayata geçmesi, onun başka sanatçılar tarafından seslendirilmesi ile gerçekleşir. Seslendiren, müzikte nasıl virtüöz olursa, önemli mimarlık yapıları da, ancak o önemli virtüözlük seviyesinde yapımcılar tarafından gerçekleştirilebilir. Müzikte notanın seslenmesi ne ise, mimarlık yapısında inşaatın yapılması da odur.

Bu yorum ola ki yadırganabilir. Böyle bir sonuç ise, benim düşüncemi değiştirmez. Nedenini de açıklamalıyım ki, yanlış anlamaları varsa, azalsın hiç olmazsa diye.

Şimdi hemen beste ile seslendirmeye dönelim. Bir halk türküsünün de bestesini ve notası var, icracıları da... Bazı besteye davul-zurna yetiyor, bazıları ise, saz heyeti gerektiriyor. Bestesine göre icracı gerekiyor.

Sıra klasik dünya müziğine gelince, besteler de iyice karmaşık biçime dönüşüyor. Bu besteleri seslendirmek içinse, virtüöz düzeyinde icracılar veya orkestralar gerekiyor. Müzik artık tek sesli değil, “çok sesli”dir.

Halk türk  leri seslendirmesi için m  zikte ne derece m  tevazi bir seviye aran yorsa, basit yapıların gerçekleşmesi için de benzer seviyede inşaat yapma ehliyetleri yeterli olabiliyor.

 nemli (b  y  k olmaları her zaman şart değil) yapıları doğru gerçekleştirebilmek için ise, inşaat ının (artık inşaat firmasının demek gerekiyor) mesleğinde virt   z d  zeyinde yetişmiş olması şart oluyor. Bu şart artık, çok katlı y  ksek yapılarda, elbet artık str  kt  rel (yapısal)  zelli i olan her t  rl   yapıda da, vazgeçilmesi tehlikeli hafiflik ve cahillik olan, şart oluyor.

Bir mahalle zurnacısının devlet t  renlerinde seslendirme yapabilmesi ne denli saçma bir yanlışlık ise, çok da olsa geçmişi basit yapılardan ibaret olanların, önemli yapıları el uzatabilmeleri, yanlış, çirkin ve tehlikeli oluyor.

Ayduk Koray'ın s  z  n   ederken, Koray inşaat firması b  nyesinde kurulmuş ve uzun yıllar çalışmış olan bir yapı projesi grubunun da bulunduğunu, anımsamak gerekiyor. Bu gerçeğin anlamını kolaylaştıracak bir benzetme yapılabilir.

Bu bilgi o anlama da gelir ki, Koray firması inşaatını yaptığı birçok yapıyı da kendi kuruluşu içinde projelendirmiştir.

Yani orkestra, kendi kadrosu tarafından bestelenen eserleri de seslendirmiştir.

8.2. Çok  nemli Bir Yapı

Ülkemizde yapılmış önemli yapılardan biri, Ankara'daki  nceki İş Bankası Genel M  d  rl    binasıdır. Genel m  d  rl  k İstanbul'a taşındıktan sonra, bu bina şimdi başka amaçlarla kullanılıyor.

Bina 30 katlı bir gökdelen... Benim için de görünüşü ilginç... Öyle ama, inşası olağanüstü zor bir yapı... Hiçbir köşesi düşey değil.

Banka inşa görevini Koray'a veriyor... İnşaat başlıyor. Üstteki 30 katı taşıyacak olan, çok önemli temeller ve bodrum katlar betonları dökülüyor.

Tam bu sırada İş Bankası yönetiminde bir değişme oluyor. Yönetim Kurulu Başkanlığı'na, İsmail Rüştü Aksal geliyor. Benim şimdi aklıma gelenlere göre bu zat, dürüst ve anlayışlı bir politik kişilik... Ancak bu yetenekler, zamanın mimarlık yapılarına epey uzak kalan özellikler.

Daha projeyi görünce: "İş Bankası'na böyle bir yapı yakışmaz. Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi gibi taş kaplama klasik bir bina yakışır. Ben bu projeden rahatsızım!" yakınmasını beyan ediyor.

Zamanın İş Bankası Genel Müdürü, çok değerli bir yönetici olan Ferit Basmacı... Bir pazar günü şantiyeye gelerek, durumu Ayduk Koray'a bildiriyor ve nasıl bir çözüm bulunabileceğini sunuyor. Ayduk Koray ise:

"Yapı durdurulup da Dil-Tarih'e benzetilmek istenirse, bu büyük bir olaydır. İki metre kalınlığında betonarme radye temel bitmiş. İki bodrum çıkmış. Zemin kat çıkmış. Bu bina Dil-Tarih görünümüne değişmez" diyor.

Ferit Basmacı'nın ne çare bulunabileceğini sorması üzerine Ayduk Koray öneriyor:

"Binada Atatürk Salonu diye bir hacim var. Yüksekliği 10 metreden fazla... Bu salona binanın, "bir bölü on maketini" yapıp gösterelim. Yönetim kurulu projelerden ne yapılacağını hayal edemeyebilir. Kurul bu öğretici maketi inceler. Ya tamam derler, devam ederiz Hayır derlerse çare düşünürüz."

Mevsim zaten kış ayları... O zaman soğuklarda kullanılacak beton katkı maddeleri henüz uygulanmıyor. Yapı zaten yavaş ilerliyor. O koskoca maketin yapılmasına karar verilip hızla başlanıyor.

Hızla bitirilen maket, yetkili-İlgili yönetim kurulu üyelerine gösteriliyor. Kurul üyeleri sunulan projeyi ve maketini beğeniyor. Başkan İsmail Rüştü Aksal'ın da gönlü alınıyor. Bina böylece projesine uygun olarak devam ediyor ve bitiriliyor.

Bu yapı, Ankara'nın bir başkent olarak dünya tarihindeki o kısacık yerini alışı içinde, en ilginç, en saygı-değer mimarlık eserlerinin en başlarında, yerini alır.

Proje mimarı Ayhan Böke'yi de, bu yapıyı gerçekleştiren Koray İnşaatı da gönülden kutlarım (Bu sefer mimar sıfatımla). Hele her bir bölümünde gönye ve şakul ile dalga geçermişçesine zor betonarmeyi gerçekleştiren Koray uygulamacılarını da övgüyle kutlarım.

8.3. Vakıf Kuruluşları

Son yıllarda Ayduk Koray, topluma yararı olan vakıflarda ve işlerde de gönüllü olarak çalışıyor. Ancak bu konudaki üzüntüsünü şöyle dile getiriyor:

“Üzülerek söylüyorum. Bu vakıflar kurulurken, ünlü iş adamları, isimleri bulunsun diye yer alıyordu. Ancak daha sonra, ismen varoluşlarının yeterli olduğu düşüncesine kapılıyorlar. Oysa bu gibi kuruluşlar onların biraz da maddi katkılarıyla gelişebilir. Bu gibi kişiler içinde öyle zenginler var ki, sadece mevduatlarının faizi ile bile, ne yapacaklarını şaşıyorlar.”

Ayduk Koray, konuyu içinden incelemiş, çözüm öneriyor:

“Koç’lar, Sabancı’lar, kendi vakıflarını kurmuşlar, onlara çok büyük yatırım yapıyorlar. Bu yatırımların boyutları artık milyar dolar olmuş. Nisbeten daha dar bütçeli olanlar da kendi vakıflarını kurmaya başladılar... Türkiye’nin 100 büyüğü kendi vakıflarını kurmuşsa, öteki başarılı vakıflara kim yardım edecek? Bu noksanlığın çaresi, büyük vakıfların bütçelerinin bir bölümünü başarılı öteki vakıflara kanallize etmektir. Örneğin yüzde 90’ı kendi vakıflarına, yüzde 10’u bu başarılı vakıflara ayırsalar...”

Soruyorum: “Bazı başarılı vakıflar zamanla yaşayamaz hale gelir mi?”

“Eriyorlar... Enflasyon bu vakıfların ana varlıklarını eritiyor.”

8.4. Akdeniz Gezilerimiz

Ayduk Koray, çeşitli hayat sahnelerinde, ilgisiz gibi gözüken eylemlerde görev alıyor. Hepsinde de üstün başarılarla ulaşıyor.

Birbiriyle hiç ilgisi yokmuş gibi gözüken bu alanlardaki üstün başarı nedeni, birbirinin tıpatıp aynı... Konuları kavrama gücü, yapılacak işi baştan planlama yeteneği... Sonra da sonuca varıncaya kadar takip hırslı... Ayduk Koray’ın yapı planlama ve organizasyondaki başarılarının kaynağında bu yetenekleri var ama, bu kişilik özellikleri yalnız işinde değil, milli takımda başarılı basketbol oyuncusu oluşunda dahi, kişisel özelliklerinin kaynağı oluyor.

Bir insanın özellikleri böyle olabiliyorsa, bunun etkileri aile hayatında da, insan ilişkilerinde de yol gösteren nedenler oluyor.

Bitmedi, Ayduk Koray’ın kişisel özellikleri, yaşadığı tüm sahnelerdeki ilişki biçimine de geçiyor elbet...

Ayduk Koray'ın teknesinde bütün doğu Akdeniz'i harmanlayarak neşemizi bulduğumuz yirmi kadar geziden birinde.

Ayduk Koray'ın deniz merakı, çeyrek yüzyıldır denizlerde yaşama zevkine sahne olan, teknelerle gerçekleşiyor. O, bütün ailesinin kullanımına açık tuttuğu bu teknelerde her yıl arkadaşlarıyla da iki-üç haftalık geziler düzenliyor.

Bu gezilere katılanlar arasında, benim de saydığım ve sevdiğim değerli dostlarım bulunuyor. Bunlar arasında Tarık Minkari (Prof.Dr.), Hikmet Binark (Prof.Dr. İTÜ eski rektörlerinden), Gürbüz Barlas (Ürolog Dr.) gibi dostlarımız da var.

Katıldığım, bu unutulmaz güzellikteki 20 gezide, Akdeniz'in kuzey-doğu bütün kıyılarını zevk içinde gezdik. Antalya-Çanakkale arası, tüm Ege Yunan adaları, tüm Yunanistan kıyıları, Balkan Yarımadası'nın Venedik'e kadar bütün batı kıyılarını, gezdik. 20 gezinin zaman toplamı ise, her biri 15-20 gün hesabıyla, toplamda yaklaşık bir yıl kadar olur.

Ayduk Koray İstanbul'daki rahat bir günümüzde, o gezilerden birisini şöyle anlatır:

“Bu gezilere başladığımızın ilk yıllarında idik. Henüz hiçbirimiz, deneyimli değildik. İstanbul'dan güney kıyılarına gideceğiz. Babakale'yi dönüp Ayvalık'a giderken, kuzey rüzgarlarının aşırı dalga yaptığı bir denizdeyiz. Çantası ve fotoğraf makinesini elinden bırakmayan bir arkadaşımız, uyarılarımı dinlemedi. Bir büyük dalgada tekne içinde bir köşeden bir köşeye, altı metre uçtu.”

Bu sırada dinleyen hepimiz kahkahayı patlattık. Çünkü Ayduk'un anlattığı kişi “ben”dim. Bu uçuşun vücudunda bıraktığı çürükler aylarca geçmemişti. İki ay kadar topallamıştım. Kırık ve çatlak olmayışına şükretmiştim. O sahnenin sonunu ise Ayduk şöyle anlatmıştı:

“Zor da olsa ayağa kalkınca: Denizin küçüğü, teknenin büyüğü olmaz demiştin ya!”

Bir akşamüstü Kekova'dan dönerken Meis Adası yakınlarından geçiyorduk. Yanımızda pasaportlarımız yoktu. Ancak bir arkadaşımızın Meis'teki meyhaneci Yorgo'yu iyi tanıdığını hatırladık. Akşam yemeğini Meis'te yemeye heveslendik.

Boylu boslu, fiyakalı Yılmaz Akar arkadaşımızı güzel giydirip bir akşam yemeklik izin alması için liman amirine yolladık. İzini alıp Yorgo'ya selamlar söyledik, iznimizin az olduğunu bildirip bize hızlı servis yapmasını istedik Yorgo ise, fena öfkelen-di:

“Buraya gelip gitmenin hesabı mı olurmuş?.. Benim beyaz peynirim bile Türkiye'den Kaş'tan geliyor. Liman amiri de kim oluyormuş? Günlerce kalın!” dedi.

Bir denizin dalga büyüklükleri, denizin büyüklüğüne kesinlikle bağlı değildir. Yaza kışa da bağlı değildir.

Örneğin Ege Denizi'nde yaz fırtınaları acımasız eser, okyanus büyüklüğünde dalga yaratır. Bir Atina dönüşünde bir gece için uğradığımız Mykonos Adası'nda hiç istemeden altı gece kalmak zorunda olduk.

Girit Adası'ndaki bir akşam yemeğimizde çok keyifli bir lokanta bulduk. Hele hepimizin sevdiği barbunya balıkları nefis ve iriydi. Yalnız kılçıklı baik yemediğinden biz dört kişi için garsona 14 (fourteen) barbunya ısmarladık Bir süre sonra sofraya iki büyük tepsi içinde 40 (forty) barbunya gelmesin mi. Acaba garson yanlış mı anlamıştı? Biz dört kişi, Ayduk, Tarık, Gültekin ve ben, bu 40 barbunyayı ve öteki meze-leri bitirinceye kadar sabretmeyelim mi?

Dönüş yolumuzda bir benzin istasyonuna uğrayıp kiralık minibüsümüze yakıt koyduk. Bütün servis işlerini iki jenerasyon hanımlar (elbet Samatya'mızdakilere benzer Rum kızları) ve siyahlar içindeki yaşlı bir hanım yapıyordu. Yılmaz eşine vermek için alıp cebine koyduğu pahalı bir deodorant parfüm sprey ile bütün hanımları esans bulutlarına gömdü.

Ben ise gittim, kocasını İkinci Dünya Savaşı'nda kaybetmiş olan ve o zamandan beri geleneklere uyarak matemde ve siyahlar giyinen yaşlı hanıma yaklaştım. İyice sarılarak yanaklarından öptüm.

Herkesten öyle bir sevinç çılgılığı patladı ki.

DOKUZUNCU BÖLÜM
Eski Günlerden

*Benim kuşağım, kolay yaşamadı. Biz
tahin pekmezle yüzdük, işkembe
çorbasıyla futbol oynadık. Protein
azgını olmadık ama, hepsi bize vız geldi,
mutlu olmasını bildik.*

9.1. Gece Başlarken

O masa ilginçti. Her yaştan insan vardı. Yaşları mı? 60'ın altında ve üstünde... 60'ın altındakilerin ne kadar altında olduğunu kimse merak etmezdi. Üstündekilerin ise, ne kadar üstünde olduğunu, kimse sormazdı. Onlar zamanı gelince, zaten söylerlerdi. Söylemeseler bile, anlaşılırdı. Son Osmanlı padişahı Vahdettin henüz tahtta iken bile doğmuş olanlar vardı.

Sofra kurulmuştu. Beyaz peynir, yumrukla patlatılmış iri kuru soğan, taze soğan, bakla ezmesi, kızarmış ekmek sofradaydı. Sonrası, sonra istenecekti.

O akşam Vedat Bey, erken gelmişti. Sıkıntılı görünüyordu. Senede bir, eski mahallelerini gezer, duygulanırdı. Kolay değil, doğma-büyüme-yaşlanma, İstanbullu idi. Onun eski mahallelerine gittiği günler duygulandığını, hatta biraz aksileştiğini bilirlerdi. Böyle akşamların kolaylığı, duygulanmış Vedat Bey'i dinlemeydi. O artık konuşma patlamalarına hazır demekti. Tek sözcükle anımsatmalar yeterli olurdu.

Kerim sordu:

“Demin تنها dedim abi! O ne demek?”

“Çok basit. Şehir şimdi Sultanbeyli'den Büyükçekmece'ye kadar bütünleşti. Boşluk kalmadı boşluk... Arada boşluk kalmayınca, şehrin bütünleştiğini anlamak gerek. Bu şehrin nüfusu şimdi 20 milyon en az... Kaymakamı başkaymış, belediyesi başkaymış, kime

ne? Bu şehir artık, 20 milyon nüfusu birlikte yaşayan bir Dev-Kent. Anlamak ve kabul etmek gerek... “Tenna İstanbul mahşerleşti.”

Tosun söze karıştı:

“Biz sizin yaşadıklarımızı yaşamadık. Neler olduğunu görmedik. Anlat da öğrenelim.”

Vedat Bey anlatmaya başladı:

“Cumhuriyetimizin ilk yıllarıydı. Bizim Pertevniyal Lisesi İstanbul’un merkezindeydi... O zaman... Evet o zaman. Benim kuşağımla biz, bu şehrin akla sığmaz garipliklerini yaşadık. Kime söylediysem, hep garip karşılardı, o zaman İstanbul’un nüfusu, evet bütün İstanbul’un nüfusu bir milyonun epeyce altındaydı. Tenna ve sakin bir kentte, huzur içinde yaşamaktaydık.”

“Şehir, Yedikule surları ile biterdi. Sonra bostanlar, marul bahçeleri bölgesi gelir, Kazlıçeşme’de şehir, bir kez daha başlardı... Sonra da hemen yine biter, Bakırköy’e kadar düzlükler-yeşillikler-bostanlar dizilirdi. Arada deniz kıyısında, yalnız duvarla çevrilmiş küçük ölçüde askeri fabrikalar yerini alırdı. Yenimahalle bile sonradan olmadır.”

“Ya Zeytinburnu?.. Yani Yedikule-Bakırköy demiryolunun kuzeyi? Trenden gözüken, kuzeye doğru dipsiz bir boş araziydi.”

Kerim okuduklarından anımsadı:

“Yazılır ki ülkemizin ilk gecekonduları, Zeytinburnu düzlüklerinde yapılmış. Sandık tahtası ve teneke kullanılarak... Hepsi gece vakti yapılmış ve hemen yataklar taşınıp içine girilmiş.”

Vedat açıkladı:

“Çok doğru... İskân edilmiş binayı yıkmak, mümkün değildi. Gecekondu olayının tüm şehirlerimizi, tüm ülkemizi sarması, önce bu kanun boşluğundan

yararlanarak gerçekleşti. Bunun çaresi bulunmaz mıydı? Elbet bulunurdu. Konu fakirlik ve demokratik haklar kılıfı ile kaplanınca, politikacılarda dokunma cesareti yok edildi.”

“Gerçekleri açıklayacak kimse çıkmadı mı?”

“ıkmadı desek yeridir. Toplum düzeyini perişan edecek kanunsuzlukların yaygınlaşmasına kullanılan kaynak demokrasidir. Bizde demokrasi yalama edilmiştir. Kültürel gelişmesini tamamlamamış toplumlarda her türlü yolsuzluklar için kullanılan kılıf demokratik haklardır.”

Meraklı Tosun sordu:

“Bu gevşeklik nereye varır?”

Vedat açıkladı:

“Vardı bile... nemli büyük şehirlerimizin yarısı, kaçak yapılarla doldu. Ülkede yaşayan bütün vatan-daşların malı olan kamu arazisine kaçak yapılarla do-luştu.”

“Dünyada başka örnek var mı?”

“Bildiğim kadarıyla dünyada bizim yaptığımıza benzeyen bir şehirleşme yok! Biz bu konuda, bir dünya rekoru sahibiyiz... Ters tarafından. Dünyada başka rneği olmayan bir marifetimiz daha bulunuyor.”

“Nedir o?”

“Kaçak gökdelen!.. Benzeri dünyada bilinmiyor. İstanbul’da, şehrin gözbebeği bir parkında, bir yeşil alanda, 100 metre yüksekliği aşan bir gökdelen, kaçırılmış bir ruhsatla inşa edildi, iskan edildi, yıllardır işletiliyor.”

Canip Bey’e sıkıntı bastı:

“Nru aynım (Gözümün nuru)! Sen lütfen yine, tren yolculuğunu sürdürür müsün?”

Vedat Bey, devam etti:

“Ya Bakırköy? Adı üstünde: Köy... Nüfusu 30.000 (otuz bin) sadece... Gürültüsüz bir cennet... Deniz kıyısında bir ufacık otel... Sahibi Novotni Bey, İstanbul’a yerleşmiş bir Çek... Otel, güzelim bir koru içinde. Bazı akşamlar Novotni ile ağaçlar altında sofralar kuruyoruz. Neşemizi buluyoruz desem, yanlış olacak, neşemiz bizi buluyor. Kim mi bu zat? Tepebaşındaki Novotni Saz Salonu’nun sahibi... Zamanının seviyeli alaturka müzik dinlenen, müstesna salonu... Ünlü müzisyenlerle şarkıcıların neredeyse hepsi orada.

Canip Bey Novotni sözünü duyar duymaz, zaten içini çekmeye başladılar. Osman Nihat, Selahattin Pınar hayranıydı. Eski altın çağlarında, onların ve başka bazı sanatçıların arkadaşıydı. Sürekli Novotni müşterilerinden biriydi. O da eskiden Yeşilköy’de oturmuştu. Vedat’a treni anlatmaya sürdürmesini rica etti. Vedat yine başladı:

“Gelelim yine trene... Bakırköy’den kalkan tren Yeşilköy’e kadar dakikalarca boş araziden geçer, durak olmadığı için iyice hızlanırdı. Bu arazinin adı: “Baruthane” idi. Şaşılmazın, evet binada barut üreten bir tesis vardı. Dağınık serpilmiş ilkel, ortak binalarıyla... Seyrek ağaçları ile. Burası neresi mi? Lütfen şaşırmayın! Baruthane dediğim bu yer, şimdiki Ataköy semtidir.

Lütfen şaşırmayın derken bile, ben utanıyor ve şaşıyorum. Baruthane’nin ortasından Ayamama Deresi geçirdi. Adı dere idi ama, pekâlâ bir nehir boyutlarındaydı. Durgun dere değildi, akan bir suydı.”

Tosun Vedat Abi’sinin sözünü kesti:

“Abi sen bu nehri rüyanda görmüş olmayasın!”

Vedat kızdı:

“Hadi be! Biz rüya görürken bile, gerçeklerden kopmazdık...”

Sonra kaldığı yerden devam etti:

“Konuyu sürdürelim. Gelelim Yeşilköy’e... Atlamayalım, oranın da adı köy... Nüfusu 10.000’i (on bini) bulmaz. En zengin konaktan, en tutumlu evciğe kadar, istisnasız hepsi bahçe içinde konutlar... Evet, hepsi bahçe içinde. Bazı bahçelerde rüzgar gücüyle kuyulardan su çeken tulumbaların pervaneleri dönüyor.”

“Banliyö trenleri nereye kadar giderdi?”

“Banliyö trenlerinin hepsi Florya’ya gitmiyor. Bir kısmı Yeşilköy’de kalıyor ya da oradan kalkıp Sirkeci’ye gidiyordu.

Yeşilköy’ün kuzeyi boş arazi... Dipsiz... Göçebe kuşlar bu arazi üstünden geçip gidiyorlar ya da konuyorlar. Yeşilköy’de trenden tüfekleriyle, köpekleriyle inen avcılar, kuzeye doğru yüz adım attıktan sonra avlarına ulaşıyor, kalkan kuşlara ateş etmeye başlıyorlar.”

Tosun Vedat Abi’sinin duyarlı olduğu kaybolan dereler konusunu kaşıyor:

“Koca dere kaybolur mu Abi? Nereye gitti?”

“Haklısın sormakta! Nerede bu büyük dere ya da ufak nehir? Dünyada eşine rastlanmayan bir marifet yaptık. İstanbul’un koskoca nehrini, tarihten sildik, yok ettik. Bir şehirde, bir nehrin “yok edilmesi” dehşet verecek bir ilkelik, bir vahşet gösterisidir. Hem biz şehirleşmemizdeki yabaniliklerle yalnız Ayama Deresi’ni değil, Kadıköy’ün Kurbağalı Dere’sini de, Kasımpaşa Deresi’ni de yok etmiş bir toplumuz. Biz doğamızın derelerini öldüren bir toplumuz. Biz dere ve nehir cellatlarıyız.”

9.2. Sözcükler Üzerine

Vedat Bey tabağına beyaz peynirden bir parça ke-sip koydu. Üstüne damla hesabı zeytinyağı gezdirdi. Hafiften tuz-karabiber serpti. Sonra da çatala ezip karıştırdı, bir yudum rakı, bir yudum su içtikten sonra, mezesinden bir çatal tattı. Sonra söze başladı:

“Ben yaşta insanların, bugün kimsenin anlayamaya-cağı zorlukları vardı. 1930’lu yılların başlarındaki Türkçemiz, Osmanlı döneminde halkın anlamayacağı bir dile dönüştürülmüştü. Arapça-Acemce binlerce sözcüğün sokuşturulmasıyla dilimiz her türlü çiğ mal-zemenin pişmeden katıştırıldığı, bir salataya benziyor-du. O günlerin günlük gazetelerini bile okuyanlar, şimdi şaşır kalırlar, çünkü anlamazlar.

Tosun’a merak olmuştu, soruyordu.

“Divan Edebiyatı der dururlar. O divan dedikleri, saray toplantıları olduğuna göre, neye yarardı? Halka hitap eder miydi?”

“O Divan Edebiyatı denen Saray peyki abartmaları, halk da anlamazdı ki... Cumhuriyetimizin ilk yıllarında öğrenci olan ben yaştakiler bile, bu karmaşık dili öğrenmeye mahkum olmuştuk. 1935 Dil Devrimi, sonraki kuşakları böylesi zaman katilliklerinden kurtardı.”

Kerim de Vedat Bey gibi düşünüyordu:

“O saray şaklabanı Divan Edebiyatı’ndan kurtarılmamız çok yerinde olmuştur. O edebiyatın gerçek değerleri olabilen bazı şairleri bile, şimdi unutulup gitmiştir. En ünlülerini bile artık tanıyan, fakülte profesyonelleri dışında kaç kişi vardır?”

Ancak Kerim, bir de başka açıdan bakarak yeni saptamasını anlatıyordu:

“Eski Arapça-Acemce salatası dilimiz bir derece temizlenmiştir ama, dilimize çağdaş ve yeni züppelerimiz tarafından yeni etiketlerin tükürükle yapıştırılmasına başlanmıştır.”

Sordular: “Nedir o kızdığın sözler?” O da açıkladı:

“Benim duydukça sinirime dokunan bir yeni konumuz: “Performans” oluyor. Merak ettim, her şeyi iyi bilen bir arkadaşına bu sözcüğün ne demek olduğunu sordum, söyledi:”

“Temposu düşmeyen başarı, doruğu yakalayıp sürdürmek, yapılmakta olan bir işi aynı tempoyla götürebilmek, iyi bir çizgi yakalanması.”

“Bu yakıştırmanın yapılamayacağı durumlar var mı?”

“Bu yakıştırma, özel ve tüzel kişiler için de yapılabilir. Ancak, yalnız ve yalnız pozitif anlamda kullanılabilir, negatif anlamda kullanılamaz. Yani hiç kimse yaptığı bir yanlışlık ve saçmalığı: “Performansım bozuk” diye açıklayamaz.”

“Bu sözcük hangi durumlarda çirkin kaçar?”

“Kale dibine gelip de beş metreden topu avuta atan futbolcu, eğer mazeretini: ‘performansım bozuktur’ diye açıklayan bir okul kaçkını ise, ona söylenecek haklı uyarı: ‘Oha!..’ sözcüğü olabilir.”

9.3. Ayrılış

Yaşamanın da, yaşama veda etmenin de (kısacası ölümün) sözünü etmekten kaçınmak, yakışıksız olmanın da biraz, (hatta epeyce) ötesindedir.

Bu yaşa kadar o denli çok yaşama veda ile karşılaştım ki, hep ama hep yeniden duygulandım. Hiç değişmeden.

Her vedanın yüreğinde yaktığı ateşi hep küllemeye çalıştım. Biz mangallı evlerde yetişmiş çocuklar, ateş küllemeyi bilirdik. Kalorifer çocuklarına benzemezdik. O külleri eşince, yine kıvılcım ışıldayacağını bilirdik. O dostları yüreğimizi eşince görürdük, neşelenirdik.

Bu neşelenme, sakın ha ayıplanmasın! Neşelenmek de, üzülme kadar ciddi iştir. Yaşamak bizim dünyadaki ciddi işimiz kabul ediliyorsa, elbet üzüldüğümüz gibi, hatta üzüldüğümüz kadar neşeli olmak da bu görevimizin ayrılmaz bölümüdür. Surat asarak ciddi olacağını sanmak, hak olmayışın ötesinde sahtekarlıktır.

Benim kuşağım, kolay yaşamadı. Biz tahin pekmezle yüzdük, işkembe çorbasıyla futbol oynadık. Protein azgını olamadık ama, hepsi bize vız geldi, mutlu olmasını bildik.

Çünkü o zaman ezan, Türkçeye çevrilmiş okunurdu.

9.4. Eleştiri Coşarsa

Tosun meraklı idi. Bazı konularda Vedat Abi'sinden bilgi almak istiyordu:

“Bir deyimimiz var: ‘Fırça çekmek’ diyoruz. Spor yazarından politikacıya kadar herkes bu deymi kullanıyor... ne demek bu?” Vedat yanıt verdi:

“Fırçadan fırçaya son derece azgın farklar var. Benim çocukluğumun evlerinde oda döşemeleri tahtadan olurdu da, temizlik için fırçalanırdı. Çok sert kıllı fırçalarla... Kılları telden fırçalar da vardı, bunlarla taş kaplı döşemeler temizlenirdi. Konuyu nerelere döküm ki ben?.. Bunca kibar kullanım yerleri varken, böyle eskinin eskisi örneklerle kaymanın alemi yok! Öyleyse hemen konuyu kibarlaştırmamanın çaresini bulmalıyız.”

Tosun, böyle başlayan konunun nasıl olup da kibarlaşacağını anlamıyordu. Sordu:

“Abi sen döşeme temizlemekle başladığın konuyu nasıl olup da kibarlaştırırsın?”

Vedat bunun da yolunu bilirdi:

“Fırça konusunu edepli edepli, edebiyat diliyle kibarca anlatmak bile olası... Nasıl mı? Balzac gibi... Üstat diyordu ki: ‘Eleştiri bir fırçaya benzer. Çok yumuşak olursa, zahmet edip kullanmamalıdır. Çünkü hiçbir etkisi olmaz.’”

Şimdi de eleştirinin ne demek olduğunu ince ince anlatmaya çalışalım: Eleştiri, ele alınan konuyu ölçüye vurmadır. Konu ne ise, ya da kim ise, onun enini-boyunu-derinliğini ortaya koymaktır. Gerçek ölçülerini açığa çıkartmaktır. Ölçsüzlük varsa, onu da gözler önüne sermektir.

“Yani eleştiri yalnız eleştirmen denen kişilerin mi hakkıdır? Yani ben, sıradan vatandaş, hiçbir sanat olayını eleştiremez miyim? “

“Pekiye de konuya kim ve nasıl bakacaktır? Eleştiri hakkının yalnız eleştirmen denen fildişi kuledeki asık yüzlülerde olması düşünülemez. Hak, tüm sanatsever kişi tarafından kullanılabilir.”

“Sen kapıyı kapatır gibi yaptın ama, şimdi de fazla açtın galiba?”

Vedat gülümseyerek açıkladı:

“Burada eklenmesi gerekli husus, sanatseverin de, eleştirmenin de konuyu bir sanat merceğinden geçirecek seyredecek oluşlarıdır. Sanat eserini seyredecek göz, eserin adi camdan görüldüğü gibisini görmez. Bu gerçeği bir deyim şöyle belirtir:”

“Sanat dünyanın, bir sanat merceğinden seyretilmesidir.”

“Fiziksel ışıklar sanat merceğinden geçerken karılacak ve değişecektir. O ışıklar artık, sanat merceğinden geçmiş olacaktır.”

Tosun konuyu hâlâ kavramamıştı. Sorup duruyordu: “Yani bir ressam ne görüyorsa tıpatıp aynını mı resmeder?”

“Hayır, hayır! Resim o ressamın gözüne nasıl görünüyorsa, tuvaldeki görünüşünü öyle alır. eğer tıpatıp benzerse, o ressamın gözündeki sanat merceğinden geçmemiş demektir. O artık kartpostal düzeyini aşamayan görüntüdür.”

Tosun’un merakı tükenmemişti:

“Yani sen diyorsun ki, tıpatıp benzerse olmaz. Ama hiç benzemezse olur mu? Yani hayale hiç mi benzemeyecek? Hiç mi andırmayacak?”

Vedat sabırlıydı, anlatıyordu:

“İstersen şimdi, tam ters taraftan başlayalım:

“‘Gerçeküstü’ diye yafta yapıştırılıp sokuşturulan her tuval, konuyu hiç de hatırlatmayacak kadar bambaşka olma hakkına sahip midir? Biraz dahadeşelim:

Sanatçı böylece, özgürlük hakkını mı kullanmaktadır?.. Yoksa buralara varıldığında, bütün yeteneksizlerin, aldatma sahteciliği sınırı mı aşılmaktadır?”

Tosun heyecanlandı: “Yaşa Abi! Galiba ben şimdi anlamaya başlıyorum!..” Vedat sözü bitirdi:

“‘Gerçeküstü’ sözü, bir aldatmacaya kalkan oluyorsa yanlıştır. Resim sanatının gerçekten büsbütün koparak havalara uçması da yanlıştır Sanat merceğinden geçecek gerçeklerin bulunamayacak kadar az olduğunu sanmak da yanlıştır.

Dünya gerçekten yetenekli sanatçıya yetecek hazineler içermektedir. İster resimde, ister edebiyatla, gerçek sanatçının yansıtacağı gerçek, gerçekten daha gerçektir.”

9.5. Açık Yürekli Yüreği

Anadilimiz önceki yıllarda çok ama çok işgal altında kaldı.

Hele Osmanlı Sarayı “iç havası”, Fatih Mehmet çağı cengaverliğinden uzaklaşarak zevke düştükçe, saray şaklabanı şairler yüz­süzleşerek anadilimizi Arapça-Acemce çorba bir ağdalaşmaya döndürdükçe, edebiyatımız halktan büsbütün uzaklaştı. Hatta iyice koptu. Edebiyat, yeni bir saray maskarası dili ortaya çıkardı.

Bu gelişmenin trajikomik yanı, o yaltaklanma dilini dünyada kendilerinden başka kimsenin anlamaz olmasıdır. Yani Arap da anlamaz, Acem de anlamaz ama, asıl dramatik sonuç, Türklerin de hiç mi hiç anlamaz olmasıdır.

İşin asıl pis tarafı, bu dilin devlet içine de sıçrayıp, resmi yazışmalara da bulaşmış olmasıdır. Sonuçta bu aşamanın, Osmanlı’nın son döneminde, bilim dilimize de, okul dilimize de sıvaşmış olmasıdır. Ben ve yaşıtlarım, lise sınıflarında bile hâlâ eski terimlerle okuyan kuşagız ne yazık ki!

Eski yıllarda çok kullanmaya alışık olduğumuz kavram: Samimi olmak idi. Son yıllara artık bu sözcüğün de daha az kullanılır olması ilginç bir değişimdir. Nedendir acaba? Yoksa artık hiç kimse samimi olmak gereği duymuyor da herkes rol mu yapıyor?

Dilimizin yabancı işgallerden kurtarılması çabalarına girilince, samimi olmak karşılığında “içtenlikli” olmak gibi bir sözcük kullanılır oldu.

İçtenlikli olmak “açık yürekli” olabilmekten kaynaklansa gerekir. Bunun da temelinde, iyi huylu olabilmek vardır herhalde... Yoksa eğer, ikiyüzlü, sahteci olmak gibi arka plan bulunsa gerekir.

Benim kişisel olarak kurtulamadığım üzüntü, bu cibiliyeti bozuk dilden kendimi hâlâ, bu yaşta, bütünüyle kurtaramamış olmağıdır.

9.6. *Kanser Ameliyatlarım*

İki kez akciğer kanseri ameliyatından kurtulmuş bir hasta olarak olayı bir kez daha anlatmaktan çekinmeyeceğim.

1992 yılı Ocak ayı başında ilaçlarla geçmeyen bir öksürüğe tutuldum. Kuşkulandım ve hastaneye, Prof.Dr. Tarık Minkari dostuma gittim. Röntgen ve tomografi filmleri çekilip, ışıklı cama asıldı. Filmlere bakan dostlarım ciddi-ciddi bakışp beni odadan dışarı çıkardılar. Çünkü sol akciğer alt lobunda mandalina kadar bir ur saptanmıştı.

Hemen incelemeler başladı. Prof.Dr. Seyhan Çelikoğlu dostum, ağızımdan-burnumdan borular sokup

Nisbeten daha pervasız yaşamama sebep bulduğum ve beni kurtaracaklarına inandığım müstesna profesör doktorlardan ikisi, Tarık Minari ve Gıyas Korkut ile birlikte.

akciğerimden numuneler aldı. Urun habis olduğu anlaşıldı.

Hemen ameliyat planlandı. Tarık Minkari ile Prof.Dr. Cem'i Demiroğlu, planladıkları ameliyatın Prof.Dr. Aydın Aytaç tarafından yapılmasını uygun gördüler. Florence Nightingale Hastanesi'ne yatırıldım ve ameliyat edildim.

16 yıl sonra hâlâ huzurunuzda olduğuma göre, ameliyatın çok başarılı olduğunu belirtmek gereksiz kaçacak.

Hasta olarak açıklamak zorunu duyduğum bir husus var. Durum iyice ciddi idi ama, belirtmek isterim ki, o günlerde yüreğime dünyaya veda etme korkusu girmediydi. Bu durumun birisi ciddi, ötekisi lâubali iki nedeni vardı. Müstesna hekim dostlarımla sıcak kişisel ilişkiler içinde oluşum bana güven ve huzur veriyordu. İkinci neden ise, dostlarım benim dünya değiştirmeme nasıl olsa izin vermezler diyardım.

İki günlük yoğun bakımdan sonra, hastalığın neşeli günleri başladı. Bir akşamüstü hasta ziyaretinde, Tarık Minkari ile birlikte Prof.Dr. Gıyas Korkut'un da gelişini sevindirici oldu. Ben şımarık bir hasta olarak, yanlış yerimden hasta olduğumu, karaciğerimden hasta olmam gerekirken, akciğerimden olduğum için bir yanlışlık bulunduğunu anlatıyordum.

Üstelik, Amerika'da geçmiş bir olayı da açıkladım. Bir büyük şehrin büyük hastanesinde emekliye ayrılan önemli ve sevilen bir göz doktoru için tören yapıldığını, ziyafetler verildiğini, hatta doktor adına bahçede göz biçiminde bir anıt inşa edildiğini söyledim. Anıtın açılış töreni sırasında hınzır bir gazetecinin doktora ne hissettiğini sorduğunu, doktorun da: "Kadın doktoru olmadığımı şükrediyorum" dediğini anlatıyordum.

Tam bu sırada Ürolog Profesör Gıyas Korkut ağabeyim, pek sevimli bir uyarıda bulunmuştu, demişti ki:

“Ürolog olsa daha mı iyiydi be?”

Ameliyat olduğumda 30 yıl sigara içip terk ettikten sonra, aradan bir 21 yıl daha geçmişti. Ameliyattan üç gün sonra bana kontrole gelen Aydın Aytaç: “Amma çok sigara içmişsiniz ha!..” demişti. Bıkmadan yine belirtiyorum: Bıraktıktan 21 yıl sonra... Duman tüccarlarını uyarırım: Bırakmamış olmasaydım dönülmez yola daha önce çıkmış olacaktım.

Bu ameliyat günleri her bakımdan daha iyi geçmezdi. Konuyu bitireceğim ama, bir kısa ek daha yapmak zorundayım. Aradan beş yıl kadar geçti. Bende yine aynı hastalık patlak verdi. Tıpatıp aynı olaylar, aynı kişilerle tekrarlandı. Ancak bu sefer hastalık, 9 milimetrelilik bir “nodül” iken yakalanmıştı. Sağ akciğerimin altından, “az tenzilat” yapılarak ameliyat edilmiş, yine kurtulmuştum.

Şimdi aradan bir 11 yıl daha geçti. Henüz ses yok. Bu sefer artık, O mu daha önce gelir, ben mi daha önce giderim, bilmiyorum.

Bana sorarsanız, niyetim yok!

Müstesna hekim dostlarıma yine minnetler.

9.7. *Tunç Başaran*

Ünlü sinema yönetmenimiz Tunç Başaran ile تنها bir saatte, Çiçek Pasajı’nda buluşuyoruz. Haftada bir düzenli toplantılarımız olan “Demak” (Demciler Akademisi) yetmemiş, bu sefer yalnız ikimiz buluşmuşuz.

Bizim tipimizde insanların alışkanlığı konuşma sırasında, konuları macunlaştırmayıp, birkaç cümle

söyleyip susmaktır. Tunç ile de öyle başlıyoruz. “Daldan dala” söyleşi huyumuzu bırakmıyoruz.

Tunç Oscar Wilde’ı anlatıyor: O 26 yaşında B. Amerika’ya giderken gümrükteki alışılan soru olan “Deklare edecek bir şeyiniz var mı?” sorusuna: “Zekamdan başka bir şeyim yok” yanıtını veriyor. İstihamız kesilsin diye, Hitler ve Musolini’yi anıyoruz. Sonra Neyzen Tevfik Kolaylı’yı unutmuyoruz.

Tunç Başaran anlatıyor:

“Çankaya’da akşam içki masası... Gece de biraz ilerlemiş... Cumhuriyetin de daha ilk yılları yaşanıyor. Şimdi Atatürk Bulvarı denen cadde daha açılmamış... Atatürk’e soruyorlar: ‘Bu caddenin genişliği kaç metre olmalıdır’ diye... O da ‘100 metre olsun’ demiş... Soranlar Atatürk’ün içkili olduğunu sanıp, ertesi gün bir kez daha sorunca, o: ‘Dün akşam 100 metre dedim ya!’ diyor.”

Tunç, ancak vizyon sahibi insanların böyle ölçüler verebileceğini düşünüyor. Ben de planlamanın ne demek olduğunu açıklayan bir tanıımı hatırlıyorum:

“Planlamak, gelecek zamanı düzen altına almaktır denir.”

*Tunç Başaran büyük
sofralarda da yüreğimize
ferahlık veren gülücüklerini
dağıtırken.*

Tunç'a merakımdan soruyorum: "Senin ömrünün ana konusu sinema oldu... İlk gördüğün filmi hatırlar mısın?"

"Bir keresinde babam bir 10 kuruş verdi. Baktım Küçükpazar içinde bir sinema var. Gireceğim, kapının önündeki birisi 'Oğlum film bitiyor' dedi. Ben yine de girdim. Bordo renkli perdeyi aralayıp salon girdiğimde, karşımda gördüğüm bir kadın bir erkek kafası birbirine yaklaştı, öpüştüler. Sonra da perdede, 'Son' yazısı görüldü. Benim gördüğüm ilk film oydu. Sonra da bütün hayatım, orada ve sinemada geçti."

"Çok küçük yaşta başlamışsın bu işe... Unutmadığın filmlerden söz eder misin?"

"Küçükken seyrettiğim bir filmde görmüştüm, ringte boks başı seyreden birisi, maçta arkadaşının dövüldüğünü görünce ringe fırlar, bu sefer arkadaşını döven boksörü, iyice döver. Seyircilerden birisi onu çok beğendiği için yaklaşıp ve küçük bir top hediye eder... İster ki o topu her gün, sabah-akşam sıkarak kendisini güçlendirme idmanı yapsın..."

"Yararı olmuş mu?"

"Olmuş ama, sonuç acı..."

Top sıkma idmanı yapan adam yaman bir boksör olur. Günün birinde karşısına rakip olarak çıkan boksör, o top hediye eden adam değil midir?.. Top sıkın adam, karşısındaki top hediye eden adamı bir yumrukta devirmesin mi? Adam ringte ölüvermesin mi? Öldüren yumruğu atan boksörün üzüntüden hayatı sönmesin mi?"

Tunç bu film oynarken, seyircisi olduğu filmde kısımların karıştırıldığını anlayacak kadar, yetenekli bir seyirci olduğunu kanıtıyor. Hem de daha sekiz yaşındadır. Cesurdur da... Hemen dışarı çıkarak yanlışı

*Tunç Başaran kamera arkasında
film yönetirken ordular idare
ediyor gibidir.
(Cuma sofrasındakine hiç
benzemez.)*

yapıldığını uyarıyor. Salonda birdenbire lambalar yanıyor ve film yine, karışıklık düzeltilerek gösteriliyor.

Yıllar geçer. Tunç lise öğrencisidir. Okula gitmeden, kendisini sinemacı olarak yetiştirme çarelerine başvurur. Gülhane Parkı'na giderek defterine film hikayeleri yazar. Tunç kendisini yetiştirir. Bu biçimdeki görünüşüyle tehlikeli gözüken davranışlar sonunda, buna rağmen başarılı sonuçlara ulaşmasını bilir.

Üniversite öğrencisi Tunç Başaran'ın sinema konulu ilk başvurusu umut kırıcıdır. Saygıdeğer annesinin tavassutu ile, ünlü yönetmen Memduh Ün'e yazdığı senaryoyu götürür. Ün kendisine:

"Bunların yüzlercesi geliyor, atıyorum. Seninki de herhalde öyle olacak" deyince, Tunç anlatır: "Yıkıldım... Ağlamamak için kendimi zor tuttum!.." der.

Ancak iki gün sonra durum tersine döner. Reha Yurdakul kendisine telefon ederek görüşmek istediklerini bildirir. Umut kapıları açılmıştır.

Memduh Ün, Tunç'a önerir:

"Bana asistanlık yapar mısınız?" Tunç bu sözcüğün anlamını bile henüz bilmez. Tam bu sırada Memduh Ün'ü dışarı çağırırlar. Tunç odada oturan genç bir adama sorar: "Beyefendi özür dilerim, asistanlık ne demek?" Sonradan adının Halit Refiğ olduğunu öğrendiği genç adam yanıt verir:

"Hani kuvvet çizelgesinde kafasına vurulan yapma adam vardır ya, işte kahve yapmaktan başlayarak her işe koşulan bu adam asistandır."

O gün Tunç'un asistanlık dönemi başlar. Daha 20 yaşında bile yoktur. Ama hayal ettiği işe girmiştir. Bu dönemde: "Kendi yeteneğinin dışında bildiğim her şeyi Memduh Ün'den öğrendim" der. Daha sonra Ertem Göreç'e, uzun süre Halit Refik'e, Memduh Ün'e asistanlık yapar.

Bu işe başladıktan birkaç yıl sonra Tunç, artık yönetmen olarak, daha 25-26 yaşlarında kendi eseri filmleri yapmaya başlar. Orhan Kemal'in kitabını yazdığı Murtaza filmini çevirir. Bu film 40 yıl sonra hâlâ sinema dersleri konusu olarak üniversitelerde gösterilir. Tunç öğretimde de görev alır.

"Ben üniversite öğretim görevlisiyim. Daha açılış gününde öğrencilerime: 'Yeteneğiniz yoksa, bu okulda boşuna okumayın, çünkü benden bir şey öğrenemezsiniz. Sinema yönetmeni olmanın okulu yok! Oyuncu olmanın çok okulu var... Olabilir. Ama yönetmenin okulu olamaz.'"

Tunç şöyleşirken anlatır:

"Birbirimize yakınız. Ben Fatih'liyim, sen Narlıkapı'lısın. Dar sokaklarda yaşadık."

Sonra konu yine bize döner:

“Ben bizim Demciler Akademisi’nin en çıtır üyesiyim. Bir Mustafa Alabora benden gençtir. O 60 küsur yaşında, ben 70 oldum. Biz de inşallah senin yaşına geliriz. Hayata güzel bakmak gerekir. İnsan önce kendini sevmeli. Kendini sevmezsen, kimi sevebilirsin ki? Taşı toprağı, hiçbir şeyi sevemezsin. Önce kendini, sonra hayatı seveceksin... Sabah ıslıkla kalkabiliyor musun?.. Sorun bu!”

Tunç duramadı, sonra da büsbütün net bir özet yaptı:

“Akşam yattığın zaman, sabah kalkmayı kimse garanti etmiyor... Hayatı yaşa, bütün istediklerini yap!”

9.8. *Kimden Korkulur?*

Sevin Azrail gelince
Ondan korkma sakın!
Oy avcılarından kork!

Azrail götürür, bırakır
Ötekiler yapışır kalır

Karaborsa cennet biletleri
Hep oy avcılarında

Cehennem zor olur ama,
Cennetin böylesi
Hiç çekilmez

Öteden haber
Yakıt bitti, cehennem soğudu,
Herkes kürk giydi.

Bu soğuk daha iyi
Yakmıyor ama zor.

Seyişmek zor oluyor
Bu kürklerle.

Bir hayır sahibi çıksa da
Aile boyu kürkler getirse.

ONUNCU BÖLÜM
Prof.Dr. Tarık Minkari

*Günün gezileri ve sus boruları bitmiş, akşam sofrasının neşesi umuduyla
dakikalar geçiyor.*

10.1. Dostluk Pişerken

Söze, değerli bilim adamı, müstesna hekim, Prof.Dr. Tarık Minkari Bey diye başlayacağım. Ancak bu yazıda hep böyle devam edemem. Yarım yüzyıllık ve artık elbette kadim dostumun sözünü ederken, hoş-görün lütfen, sadece “Tarık” diye anacağım.

Yarım yüzyıl önce ikimiz de Alanya’da bir otelde tatil yaparken tanıştık. Gıyaben birbirimizi tanırdık ama, ilk kez orada birlikte olduk. Birkaç gün içinde öylesine kaynaştık ki, çok uzun nefesli bir dostluğun temeli atıldı.

Dostluğumuzu bir de Tarık nasıl anlattıysa öyle belirtelim:

“Aydın Boysan ile kırk yıllık dostluğumuz var. Klişeleşmiş ‘kırk yıllık dostluk’ lafı, sanki bizim için söylenmiş. Biz dostluğumuzu korumak için özen gösteriyoruz. Bir insanı tanımak kolaydır ama, tanıdıktan sonra şayet sevdiiyseniz, aranızda ruhi ve akli bir iletişim olduysa, birbirinize mesaj verebilmişseniz, başlayan dostluğu sürdürmeniz hünerdir. Bu, iki tarafın da çabasını gerektirir.”

Filozof Tarık Minkari, değerlendirmeyi sürdürür:

“Dostunuzu kırmak çok kolaydır, kötü bir laf söylersiniz. Gururunu kırarsınız ve anında söner, tıpkı bir çiçek gibi. Fakat dostluğu yaşatmak hünerdir. Yaşatmak için iki tarafın da hüner göstermesi gerekir, biz

bu özeni hep gösterdik. Asla birbirimizi rencide etmedik bakın, en zor yaşantılar, müşterek gece ve gündüzü yaşadığımız yaşantılardır...”

Tarık Minkari bundan sonra sözü, Ayduk Koray dostumuzun teknesinde ve onun sayesinde, Akdeniz ve Ege’de her yıl yaptığımız, şimdi artık 20 yılı bulan deniz gezilerine getiriyor ve diyor ki:

“Bunlar 15-20 gün arasında değişti. Demek ki 15 gün süreyle biz aynı teknede yattık-kalktık. Neşeliydik, kederliydik, yorgunduk, coşkunduk, her ne hal ise ama, asla birbirimizi kırmadık...”

Daha sonra filozof Tarık Minkari, Bodrum’da bir başka birlikte oluşumuzu şöyle anlatır:

“... Aydın Abi’yle beraber, yedi gün yedi gece Gündoğan’daydık. Ayrılırken sanki askere gidiyormuş gibi yeniden buluşmak üzere birbirimize hasretle sarıldık. Dostluğun büyük hüneri sadece mutluluğu, neşeyi, keyfi paylaşmak değildir; kederi-üzüntüyü ve keyfi de paylaşmaktır. Ve bu paylaşımlar esnasında insanlar büyük bir dengeyle konuya yaklaşmak zorundadır. Şımarıklık yaparsan, böbürlenirsen ya da kasdi olarak onu koruyor jestine girersen, bunlar öbür tarafı mağdur eder, üzer, alıngan insanı perişan eder. Bunları hissettirmeden yapmak lazım. Biz mutlu ve mutsuz birçok günlerimizi paylaştık. Hiçbir zaman kötü izlenimimiz olmadı.”

Tarık’la benzer yanlarımız da vardır, benzemez yanlarımız da...

Bana göre en önemli ortak özelliğimiz, başta elbet eşlerimiz, hanımlara olan saygımızdır. Bir başka benzer yanımız, asık suratlı hallerimizin kısa süreli oluşudur. Genelde neşeli sayılmak hakkımızdır.

Adına gevezeydik demeyeyim de, zaman zaman biraz çokça konuştuğumuz gerçektir.

Benzemez bir yanımız, benim çiçekleri ve bitkileri, onun ise hayvanları daha çok sevmesidir. İkimiz de dünyayı gezmeye meraklıyız. Ancak ben ormanları ve çiçekleri ararım, o ise hayvanların peşindedir. Kitaplarını, filmlerini alır, inceler, izler.

Benzer bir yanımız, ikimizin de meslek dışı yazı yazmaya çok ileri yaşlarda başlamış olmamızdır. Benim ilk kitabım çıktığımda 63 yaşındaydım. O, daha da sonra yazdı.

Emekli olduktan sonra yazdığı anılar kitabını ben hekimliğin devamı sayıyorum. İşte o günlerde bir akşam onların evine yemeğe çağırıldık. Ben kendisine armağan olarak, bir top A4 formu kağıt ile bir düzine karışık kalem götürdüm. Kısacık bir de not yazdım: “Yazacağın kitaplar için!” diye. Bunca yıl sonra bile bu jestimi unutmayan Tarık dostumun kitapları düzinelerle hesap ediliyor.

Eşi bulunmaz, paha biçilmez dostlarımızdan biri, önceki İTÜ rektörü Prof. Hikmet Binark’dır. Onun Tarık’a bir yazı hitabı, şöyle:

“Sevgili Minkari! Anıların saf, temiz, etkili... onları büyük bir dikkatle okudum. Zaman zaman güldüm, zaman zaman içimden ağlamak geldi. Hocalarıma ve arkadaşlarına sevgin, beni gerçekten çok etkiledi. Keşke ben de doktor olsaydım, seninle birlikte çalışsaydım...”

Müstesna Melih Aşık ise, Tarık Minari için şöyle yazar:

“Sadece tıbbî bilgilerin derinliği değil... Bir romantizm ve mizah derinliği de taşır sevgili Minkari’nin anıları.”

Hulki Cevizoğlu’nun televizyondaki Ceviz Kabuğu programına Tarık’la birlikte katılmıştı.

Bu konudaki izlenimleri Akşam'da Burhan Ayeri: "Kendi itirafları ile yaşları toplamı 155 olmuş (o zaman) iki insan bizi ekran başına çiviledi. Saatlerce gözümüzü kırpmadık. Büyük keyif aldık. Bir seyircinin 15 yaşında kızına: "Uyuma, seyret bu adamları, çünkü dinlenecek çok az adam kaldı sözlerine aynen katıldık."

Burhan Ayeri ekliyordu: "...Bilgi birikimi ve hayat görüşünün en güzel örneklerini verdiler. Mizah anlayışlarını seyirci ile paylaştılar."

Erdoğan Sevgin ise, Sabah'ta yazıyordu: "Ceviz Kabuğu'nda bu hafta, sohbeti baldan tatlı iki isim vardı: Tarık Minkari ve Aydın Boysan... Son zamanlarda bu kadar keyifli bir sohbet izlemedik desem yalan olmaz..."

Birinci kitabı çıkınca ben:

"Tarık Minkari, konuların bütününe yaklaşma yeteneğine sahip, sentez ve değerlendirmeyi de iyi biliyor. Hepsinden önemlisi, olayları renk cümbüşü ile ışıklandıran kendi kişisel katkısı. Dilerim bu kitap, çok sayıda yenisinin birincisi olur." diye yazmışım.

10.2. Doktorlara Mesaj

Mesajını meslekdaşlarına verirken, Minkari şunları da ekler:

"Bir tıp hocası demiş ki: 'Size öğrettiklerimin yarısı doğru, yarısı yanlıştır, ama hangi yarısı doğru hangi yarısı yanlış, bunu zaman gösterecektir.'

2000'li yılların eşiğinde tanı ve tedavi imkânları, yakın geçmişte hayali bile kurulamayacak kadar çok gelişti. Akıllı, deneyimli, dengeli, vicdanı dürüst hekimler, öğrendiklerini iyi kullanmakta, hastalarını Az-

Çok uzun yıllar yakın dostluk ilişkilerinde bulunduğumuz Prof. Dr. Tarık Minkari ile kişisel ilişkilerimizi taçlandıran iki olay, onun Prof. Dr. Aydın Aytaç ile birlikte beni beş yıl ara ile iki kez akciğer kanserinden kurtarmasıdır.

rail'in pençesinden alabilmekte, onlara uzun ve sağlıklı ömür verebilmekedirler.

Tıp dalında elde edilmiş olan mesleki gelişmeler, hem çok zor oldu, hem çok zaman aldı. Hastalar yüzyıllar boyunca iyileşebilmek için, hep ilahi bir gücün himayesi altına sığınmak istediler. Sonra işe sihirbazlar, din adamları ve şarlatanlar karıştı.

Şimdi sormak gerek: Teknik ve tedavide elde edilmiş olan akıl almaz yeniliklere karşın, hekimin ahlaki meziyetleri de aynı şekilde gelişti mi?"

Prof.Dr. Tarık Minkari (yani müstesna Tarık kardeşim), çok duyarlı bir noktaya daha çekinmeden (tıpkı bir hekim gibi) parmak basar:

"Hasta hekimi hep bir ilahi güce sahip kişi olarak görür. Bu nedenle hekimin ahlaken, aklen, ruhen, bedenlen sağlıklı ve dengeli olmasını ister."

(Ah, ah! Bu araya sığma sandığımız bir duygulanma sokmak zorundayım. Ben de Tarık', canını kurtardığı hastalardan biriyim.)

Bu konudaki son sözlerini şöyle ekler:

"Hastaların faziletli, vicdanlı, dengeli, dürüst, tok-gözlü hekimler tarafından tedavi edildiklerini görmek, bizlere, yaşlanmakta olan bir neslin son temsilcilerine huzur vermektedir."

Tarık Minkari genç meslektaşlarına, çok doğru, çok güzel ve akıllı önerilerde bulunuyor:

"Önce mesleğinizi, yaptığınız işi sevin! Bir işi sevmeyen yapan insan, o işte başarıya ulaşamaz. Kime hizmet ediyorsa, onlara kendisini sevdiremeyecektir. İkinci olarak, mesleğinizi çok iyi öğrenin... Üçüncü olarak mesleğinizi çok iyi icra edin... Dördüncü olarak hastanızı adam yerine koyun! Hasta, madde-eşyaya taş değildir. Hastanın hislerle dolu bir yaratık olduğunu kabul edip, onun gönlünü alacak şekilde yaklaşmak ve onu ürkütmeden hekim-hasta ilişkisini kurmak gerekir."

Tarık genç meslektaşlarına, yoğun bir akıl daha veriyor:

"...Mutlaka başarılı olmak gerek. Başarılı olmak için kişinin bilgisini yerinde ve iyi uygulaması gerek. Şarlatanlık yapıp kötü uygularsa, o an için durumu kurtarır, ama er geç bu foyası ortaya çıkar. Dolayısıyla vicdani sorumluluğu olacak... Ahlak sahibi, bildiğini iyi bilen ve iyi uygulayan, hastasıyla insani ilişkiler içinde kişi olacak. Başarının yolu budur."

10.3. Kişisel İlişkiler

Değerli ve ünlü hekim-hocaların, çok uzun yıllar süren cumartesi öğle yemeklerine, ben de uzun bir sü-

re katıldım. Bu takımda Tarık'tan başka profesörler, Cem'i Demiroğlu, Cengiz Kuday, Yılmaz Kafadar ve daha başka değerli tıp mensupları bulunurdu.

Bundan başka hepsi, tıp profesörüydü ama, bu toplantıların amacı "gölmek, gevşemek, eğlenmek, sıkıntıdan kurtulmak"tı. Tıp çok seyrek ve kısa konuşulurdu. Bazı eski hikayeler sulandırılır, yeni fıkralar ve anılarla süslenirdi.

Yıllar önce bir gün, Vehbi Koç merhum da bu toplantıya konuk olmuştu. Tarık ona: "Siz bizim aramızda mutlusunuz. Çünkü biz, sanayici veya tüccar değiliz. Sizden para-pul, senet istemiyoruz. Sizi güldürüyoruz. Bu bizi mutlu ediyor."

Vehbi Bey anlatılanlara dakikalarca güldükten sonra sormuştu: "Siz hiç ciddi şey konuşmaz mısınız?" Tarık anlatmıştı:

"Hayır, konuşmayız. Biz burada keyfi paylaşmak istiyoruz. Ciddi konuları bir başka güne bırakıyoruz."

Vehbi Bey gülümseyerek: "Haklısınız" demişti.

Tarık'la İstanbul'daki evlerimiz komşu... İkimiz de Etiler'de oturuyoruz. Bir ikindi vakti evlerden telefonlaştık. Tarık: "Bu akşam size yemeğe geliyoruz" dedi. Ben de "Ne varsa, onu ikram ederiz" dedim. O ise: "Hiçbir şey hazırlamayın! Yemeği de ben getireceğim" dedi.

Akşam oldu. "Tarık Bey geldi" dediler. Yukarıdan baktım, arabadan önce bir tencere çıkarttı. Sonra büyücek, sonra da ufak bir çuval yukarı taşındı. Gördüm ki tencerede işkembe çorbası, çuvalarda da tandır baş ve kokoreç var. Ben şaşkınlıkla yüzüne bakınca, Tarık mahcup, açıkladı:

"Bir işkembeci ameliyat ettim de..."

Hastası işkembeci, ayrıca minnet borçlarını ödemekteydi.

Ömür boyu tiyatro sevmiş, sahneye çıkmayı hayal etmiş birisi olarak, sahneye çıkamayıp da Tarık Minkari arkadaşımın sahneye çıktığını görüp, fena halde kıskanınca:

Bana göre demiştim ki:

İnsanlar ikiye ayrılır: Doktorlar ve diğerleri

Doktorlar ikiye ayrılır: Cerrahlar ve diğerleri

Cerrahlar ikiye ayrılır: Genel cerrahlar ve diğerleri

Genel cerrahlar ikiye ayrılır: Tarık Minkari ve diğerleri.

Tarık Minkari ile dostluğumuzun, uzun ömürlü ve sağlam oluşunda acaba nasıl etkenler rol oynadı?

Benzerlikler ve benzemezliklerin hepsi mi acaba? Yoksa benim, onun bazı özelliklerini yeni öğrenişim veya yeni anlayışım mı?

Yoksa son günlerde dökümanlardan inceleyip de yeni öğrendiğim yanları mı? Bunca yıl dostluğumuza da karşın...

Hangisi olursa olsun! Bu farkların önemi yok! Arkadaşlık sağlam temeller üzerinde!

10.4. Gezilerde

Tarık dostum, yıllar önce Bodrum'da bir ev edindi. Yarımada koylarından birinin tepesinde, güzel manzaralı hoş bir ev düzenledi. Bir yaz ben de bir haftalığına konuğu oldum.

Benim de tanıdığım komşularıyla hep birlikte olduk. Tüm yarımadanın keyfini çıkardık.

Bir sabah erken tepedeki evden aşağıya, çarşıya indik. Henüz gelmemiş olan gazeteleri beklemek için, yol kenarında kahve iskemlelerine oturduk, söyleşiyoruz.

*Denizin ortasında bile rahatını aramaktan vazgeçmeyen üç kişi:
Ayduk Koray, Tarık Minkari ve ben.*

Derken Ankara plakalı lüks bir Amerikan otomobili durdu. Şoför kapıyı açtı, içinden bir beyefendi ile bir hanımefendi indi. Şaşırmışlar, Bodrum yolunu sordular. Hanımefendi beni, Tarık ve Erol Dallı'yı görünce, kocasına dedi ki:

“Gidelim! Burası Bodrum değil! Kenar mahallesi...”

Bir tekne gezisinde, Göcek limanındayız. Bir akşamüstü saatinde karaya çıkmış, dolaşıyoruz. Tarık Minkari ve Ayduk Koray'la birlikte.

Televizyondaki bir programda konuşacağını Tarık biliyor. Onun isteği üzerine tekne kaptanımız bize tanıdığı bir berber dükkanında yer buldu, oturttu. Program başladı. Zevkle seyrediyoruz. Tarık yine döktürüyor. Dükkana başkaları da doluştu. Kalabalığı merak eden karşı manav gelip sordu: “Ne var burada?” diye... Berber açıkladı:

“Bu bey televizyonda kendisini seyredip gülüyor, biz de hem ona, hem de ekrana gülüyoruz.”

Güney kıyılarımızda bir gün yine yorucu geçti. Tatilin dinlenmek için olduğunu bildiğimiz halde yine de yoruluyoruz... Yoruluyoruz ama, sadece beden... Ruhlarımız ise dinleniyor. Yine Ayduk Koray'ın bir teknesindeyiz. Gün bitmiş... Uyumuşuz.

Sabaha karşı bir uğultuyla uyandım. Tepemizden uçak geçiyor sandım. Uğultu bir türlü bitmedi. Üstelik haykırışlar eklendi. Meğer uçak geçmiyormuş, fırtına çıkmış... Bizim tekne yanıımızdaki ufak teknenin üstüne doğru kayıyor.

Kıçtan kara bağlantı ipimizi çözmeye o sırada, o fırtınada olanak yok... Hemen açılmazsak, karaya ve öteki teknelerin üstüne düşeceğiz. Ümit Kaptan ve tayfalar, akli başında deliler gibi çırpınıyor. Komodor Ayduk Koray, emirler veriyor.

Biz Tarık'la güverteye çıkmışız. Serpintilerden ıslanmışız, üşüyoruz. Sonunda teknemiz kurtarıldı. Fırtına ve dalga almayan bir koya kadar gitmeyi başardık. Demirledik, bağlandık. Hava yeni aydınlanıyor. Biz serinlikten ve yağmurdan üşüyoruz. İkimiz de soğuktan titremekteyiz.

Böyle hallerde havayı değiştirmek gerek. Çare aradım. Hemen yanıımızdaki buzdolabından iyice soğumuş bir şişe bira çıkardım. Üstü bir anda buğulanan şişeyi titremekte olan Tarık dostuma uzattım:

“İçer misin?”

O anda Tarık dostum, sanki bir dinamit patlaması gibi infilak etti. “Ha” diye başlayan bir sözcük kullanarak “Deli miyim be abi!” dedi.

Ben de kendisini, Uluslararası Deniz Hukuku şartlarına göre, teknemizin komodoru olan Ayduk Koray'a şikayet edip, davacı oldum.

Mahkeme kuruldu. Ben davacı olarak iddialarımı açıkladım. Tarık davalı olarak savunmasını yaptı. Hakim Ayduk Koray, hukuk tarihinde eşi bulunmayan bir karar verdi.

Davacı olan ben, mahkûm edildim: Davalıya bir şişe içki ödemeye.

ON BİRİNCİ BÖLÜM
Eski Dostlar

*Tarık Minkari ve Erol Günaydın ile birlikte hayatın bin türlü sahnesinde
gözükmeye doyamadık.*

11.1. Cihat Burak

1940 yılının Ekim ayında Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Şubesi'nde öğrenime başladım. O zaman pek de zor olmayan giriş sınavını kazanmıştım. Şimdiki adı Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi olan okulumu birdenbire pek sevmiştim. Bina Fındıklı'da deniz kıyısındaydı. Binanın kara tarafında bakımlı bir çiçek bahçesi vardı. Sonraki yıllarda adına imar hareketi denen 1956-57 tahribatında bu bahçe yola gitmişti.

Bina, Osmanlı Mebuslar Meclisi binası idi. Dışı ve içinde, zamana göre karakteri olan bir yapıydı. Bina içinde ünlü dünya klasik heykellerinin mulajları yer alırdı. Ben en çok merdiven başındaki klasik Somothrace Zaferi heykelini severdim. Her yerde resimler asılıydı. Resim-heykel atölye öğrenci çalışmaları, bütün okulda sergilenirdi. Hatta beş sınıf olan Mimarlık Bölümü öğrenci çalışmaları da bütün okul duvarlarını donatırdı. Biz böylece bütün mimarlık öğrencilerinin neler başardığını bilirdik. Mimarlık bölümünün beş sınıfındaki toplam öğrenci sayısı ise 200'ün biraz üzerinde idi.

Bir başka hoşluk ise bütün öğrencilerin beyaz atölye gömleği giyme alışkanlığı idi.

Eklemeden duramayacağım bir olay, bu binanın 1947 yılında geçirdiği yangınla tahrip olmasıdır. Sonradan yapılan restorasyonun binanın cibilliyetini tahrip ederek yapılması ise, okulumuzun ikinci talihsizliğidir.

Yine eski yıllara dönelim. O yıllar mimarlık öğrencilerinin hepsi birbirini tanırdı. Duvarlara asılması alışkanlık olan bütün öğrenci çalışmaları apaçıktı. Bütün sınıflarda herkes birbirinin ne başardığını bilirdi. Öğrencilerin tümünün, yakından veya uzaktan arkadaşlık ilişkileri vardı.

Biz bu nedenle bizden önceki sınıflarda okuyan Cihat Burak ve Maruf Önal'ı takdir etmiş ve sevmiştik. Kendileriyle o yıllarda sıcak ilişkiler kurmuştuk.

Her ikisi de tüm sanat dalları ile sıcak ilişkiler içindeydi. Cihat'ın çok sonra ressam olarak büyük ün kazanmasının başlangıcı o yıllardır. O daha Galatasaray Lisesi öğrencisiyken iyi resim yapardı.

Cihat, çok çalışkan bir kişiydi. Yazdığı değerli öykü kitapları ölümünden sonra yayınlandı. İleri derecede ressam olduğu da ölümünden sonra anlaşıldı.

Çok çalışkan ve çok başarılı arkadaşımız Cihat'ın kendisini herkese doğru anlatamayıp nedenlerinin başında, zaman nosyonu ile olan ilişkilerinin pek kendine göre oluşu gelir. Bu huyu, ömrü boyunca değişmemiştir.

Örneğin mimarlık öğrencilerinin her sömestrde bir projeyi bir atölye hocası ile birlikte yapması görevi vardır. Öğrenci görev aldığı konuyu her hafta çalışarak geliştirir ve her hafta hocası ile görüşür. Cihat dostumuz 4. sınıfta bir projeyi düzenli olarak hocası ile görüşmeden bitirmiş ve hocası ile hiç görüşmeden teslim etmiştir.

Proje olağanüstü başarılı olduğu halde, Cihat bir yıl sınıfta kalmıştır. Çünkü Hoca, o projeyi Cihat'ın yaptığına inanmamıştır. Oysa Cihat, bu projeyi de, çok daha iyi projeleri de ileri düzeyde ve yalnız olarak geliştirebilecek yeteneğe sahipti.

Cihat Burak ile mimarlık öğrenciliğinde başlayan arkadaşlığımız Erzurum'un Dumlusunda askerlik yaparken de, mimarlık çalışmalarımızda da, şişeli sofralarda da uzun yıllar ne de güzel sürüp gitmişti.

Cihat'ın da, Maruf'un da aynı konuda yaptıkları iki kültür merkezi projesini bunca yıl sonra unutmuyorum. Birbirinin projesini eleştirirken de davranış incelik ve edeplerini hiç ama hiç unutmamışım.

Aradan yıllar geçtikten sonra talih bizi Cihat'la yine bir araya getirdi. 1948 yılı sonbaharında ikimiz, Yedek Subay Okulu İstihkam Bölüğü öğrencisi olarak buluştuk. Altı ayı birlikte geçirdikten sonra çektiğimiz kurada yine aynı birliğe düştük. Erzurum'un Dumlu Köyü'ndeki 18. Kolordu İstihkam Taburu'nda, Erzurum'un kuzey doğusundaki Büyük Güney tepelerinde, yedek subaylık görevimizi yaptık.

1950'li yıllarda Cihat Ankara'da Bayındırlık Bakanlığı kadrosunda, Proje Tanzim Fen Heyeti Müdürü olarak çalışmakta... Çok başarılı hizmetler yapmaktaydı... Ancak Cihat'ımız zaman nosyonunu kendine gö-

re yorumluyor. Sabahları saat 10-11'den önce işine gelmiyor. Gece yarısına kadar çalıştığı da oluyor ama, bu fedakârlığı herkes görmüyor.

Müsteşar Orhan Alsaç ağabeyimiz kişisel ilişkilerini kullanarak Cihat'a rica ediyor: "İşe bir gün zamanında gel, yeter benim için. Ben hep onu örnek gösteririm."

Cihat hatır kırmıyor. Bir akşam kaldığı apartmanın kapıcısını çağırıyor. Kendisini ertesi sabah erken uyardırmasını ve sokak kapısından çıkana kadar kendisiyle ilgilenmesini istiyor.

Cihat o gün gerçekten de sabahın 8'inde makamına oturuyor. Elbet kimse yok. 8.30 kimse yok, 8.50 kimse yok. Cihat, herkes geç kalıyor sanıyor. 9.30 kimse yok 10.00 kimse yok.

Elbet yok! Çünkü günlerden pazarmış.

1957 yılında Bayındırlık Bakanlığı Yapı İşleri Dairesi Gaziantep ve Samsun devlet hastaneleri için mimarlık projesi yarışması açtı. İşin başında Cihat'ın dairesi bulunuyor. Jüri üyesi olarak dışardan davet edilen mimarlar arasında Fatın Uran ve Turgut Cansever ile birlikte ben de varım.

Önce arsayı görmek ve yerel şartları incelemek için yedi jüri üyesi birlikte Gaziantep'e gittik. Hoş rastlantı şu idi ki, bütün jüri üyelerinin Gaziantep'te birer sınıf arkadaşı vardı.

Üç günde altı yemeği kimin vereceği konusunda anlaşmışlar. Bizi üç gün yedire-içire perişan ettiler. Dördüncü gün sabah erken, saat 5'te ikram sırası bulamayan Halil arkadaşımız bizi otelde uyandırıp, mezbahaya çağırarak kebab yedirmeye zorla götürdü. Bu kebab, yeni kesilmiş hayvanın sakatatından yapılmış, kısacası perişan olduk.

O sabah mezbahasından unutulmaz bir olay var. Biz bir çardakta oturmuş kebab mahkumlarıyken, kasapların elinden kutulan bir keçi deli gibi kaçmaya başladı, canhıraş melemelerle.

Cihat kendisi atletik yapıda olmadığı için üzülüyor, koşmadığımız kurtarmadığımız için bize kızıyordu. Ancak Cihat Antepli dostlarımızı araya sokmayı ve keçinin hayatını kurtarmayı başardı.

1960'lı yıllarda Bayındırlık Bakanlığı Cihat'ı görevle Paris'e yolladı. Aylarca süren görev süresi bitti ama, Cihat Paris'ten dönmedi. Kaldığı süre sanırım üç yıla kadar uzadı.

Bir yaz günü Cihat İstanbul'da ortaya çıkıverdi. Yine görüştüğümüze sevindik. O günlerde biz birkaç arkadaş, pazar günleri bir balıkçı teknesi tutup Boğaziçi'nde yüzer, gezerdik. Bir pazar Cihat'ı da çağırdık.

Taka Bebek koyunda demir attı. Hepimiz soyunup mayoları giydik. Cihat'ta soyundu ama, biz şaşırp kaldık. Cihat ortaya tam bir dalgıç kıyafetiyle çıkmıştı. Elinde denizaltı tüfeği de eksik değildi. Kendisi mahcup, gülümseyerek açıkladı: "Ben kıyafeti pek sevdim. Belki balık da tutarım."

Hep birden denize atladık. Ama Cihat hemen tekneye çıktı. Çünkü tüfeğini düşürmüştü. Ben eski Samatyalı deneyimlerime dayanarak daldım ve tüfeği çıkardım. Tüfeği Cihat'ın beline bağladık ve yine daldık. Bu sefer de paletini kaybetmişti. Dostumuzu sudan çıkarttık. Masaya oturarak önüne rakı ve beyaz peynir koyduk. Karşı koymayarak oturdu ve artık kalkmadı.

Bir defasında Cihat, Ankara'da çalışan birkaç arkadaşımızla birlikte bizim eve, akşam yemeğine geldi. Gece yarısı oldu gidecekler ama, Cihat'ın misafir olacağı arkadaşımız İstanbul'da değil, evi kapalı.

Bizde kalmasını rica ettik. Kabul etti. Gece rahat uyuyamadığını anladık ama, ses çıkaramadık. Ertesi sabah anlaşıldı ki Cihat, sigarasını söndürmeden uyuşmuş. Yatak yanmaya başlamış, eli de yanınca uyanmış, sigara tablasıyla lavabodan su taşıyarak yangını söndürmeye çalışmış... Sabah: "İtfaiye neferi gibi çalıştım" diyordu."

Bitirmeliyim bu yazıyı... Çok kısa süren bir evlilik yaptı. Unutamadığım bir yanı şöyle. Boşanma sırasında iki taraf da beni hakem tayin etti. Verdiğim karara iki taraf da itiraz etmedi.

Konuyu bir özet yaparak bitireceğim.

Mimar olarak Cihat'ın değerini yakından biliyorum. Görünüş ve davranışlarındaki anlaşılması zor yanlara karşın, Cihat ciddi çözümü buluncaya kadar çırpınmaktan vazgeçmeyen, ciddi çözüm ararken konuları sanat bulamaçlarına sokmayan, değerli ve başarılı bir mimardı.

Kitapları da ancak onun, yalnız onun yazabileceği tipik ve kaliteli yapıtlardı.

Resimleri ise, yalnız Cihat'ın yapabileceği, ondan başka kimsenin yapamayacağı eserlerdi. Yüreğinden geçeni resmetmesini bilirdi.

11.2. Elif Naci

Elif Naci ile okul arkadaşız. O dünyaya benden epey önce gelmiştir ama, yine de okul arkadaşız, çünkü ikimiz de Akademi'liyiz: Hani sonradan adı değiştirilip, MSGSÜ denen Güzel Sanatlar Akademisi'nden okul arkadaşız.

Eski günleri anlatırken: "Biz empresyonizmi Çalı'dan, sembolizmi de Ahmet Haşim'den öğrendik"

demişti. Daha da anlatmıştı ki bir akşam bir dost evinde, Ahmet Haşim’le ters düşmüşler, zıtlaşmışlar ve şair kendisine: “Bir dost evinde olmasaydık seninle boğazlaşırdım” demiş.

Ama Elif Naci, kin tutmayacak ince insanlardan biri... Hatta ölümünden sonra “Ahmet Haşim’i ben öldürdüm” diye bir yazı bile kaleme almış.

Ancak Nurullah Ataç bu yazıya karşı koyarak, o da bir yazısında: “Ahmet Haşim’i patlıcan dolması öldürdü” demiş.

Ressam Elif Naci, müzecilik ve basında da değerli hizmetleri olan bir “güzel insan”dı.

11.3. Selahattin Pınar ve Osman Nihat Akın

Sahne: Galatasaray Çiçek Pasajı köşesindeki, Degustasyon Restoran... Bir masada Selahattin Pınar, Osman Nihat Akın, piyanist Feyzi Aslangil, Amca Mithat, Jim Burnet Vedat’la birlikte bazı günler akşama doğru oturmaktayız.

Ötekiler fazla konuşkan ama, onlara göre en az konuşan da Selahattin Pınar... Oradan gecenin içine fazla girmeden kalkıyor ve hep birlikte Tepebaşı Bahçesi’ne gidiyoruz. Müzikli akşam yaşayacağız.

Selahattin Pınar’la ve Osman Nihat’la zevkli ortamda birlikte oluşum, bu akşamüstü sofralarından başlar.

Bu masadaki arkadaşlarımdan her biri, eşi bulunmaz, renkli insanlardı. Örneğin Osman Nihat da, müstesna bestecilerimizden biriydi. Ama kişiliği de besteleri kadar renkli ve hepimize yakındı.

Dediğimi kanıtlayacak bir örnek hemen aklıma geliyor.

Dolmabahçe futbol stadyumu ilk açıldığında, çekiciliğini artırmak için çareler aranmıştı. Fenerbahçe-Galatasaray gibi büyük takımların maçlarından önce, futbolu terk etmiş oyuncuların kurulu takımların tekaütler maçları olurdu. Bir cin fikirlinin nasılsa aklına gelmiş, bu maçlardan birine Osman Nihat futbol hakemi olmuştu.

Unutulmaz bir olay şöyle gerçekleşti: Hakem Osman Nihat oyun sırasında kendisine itiraz eden bir futbolcuyu sahada tabanca çekerek kovalamıştı.

Biz bir stadyum dolusu seyirci de kahkaha atmak-tan sancılanmıştık.

Selahattin Pınar'ın ve Osman Nihat'ın burada anmak için aklıma gelmesi müzisyen oluşumdan falan değil, sıradan vatandaş sıfatıyla müzikle ilişkimden doğmuş olsa gerek... Gerçekten de benim kuşağımın gençlik çağlarımızı kendi müziğimizin içinde yaşamış olmamızdan doğmuş olsa gerek.

Biz ki İstanbul'un Samatya'sının Narlıkapı Çıkma-zı'nda komşularımızla birlikte saz çalarak koro halinde şarkılar söyleyen mahallelilerdik de ondan. Annem ut ve keman çalar, babam şarkı söylerdi de ondan.

Pertevniyal Lisesi öğrencisiyken bizim müzik öğretmenimiz üç yıl boyunca Mesut Cemil Bey'di de ondan... Daha ne olsun?

O Mesut Cemil hocam ki, pek ünlü tamburi Cemil Bey'in oğludur. Batı müziği diye bildiğimiz dünya klasik müziğinde de viyolonsel virtüözü olacak kadar üstün sanatçıdır. Onun klasik batı müziğinde de dinleyicisi olmak onurum ve zevkim vardır.

Selahattin Pınar'ı sahnede doğru değerlendirmek, elbet de müstesna insan Mesut Cemil hocanın başarısıdır... Diyordu ki:

Selahattin Pınar'la İstiklal Caddesi'nde, degustasyon Restoran'da Osman Nihat'la birlikte başlayan akşamlar Tepebaşı Bahçesi'nde onu saz heyetinde dinlerken sürüp giderdi.

“...Orada daima coşkun, heyecanlı, hareketli ve aynı zamanda hakim ve işini bilir haliyle, sahneye adımını attığı andan çıkıncaya kadar, ısrarlı alkışlarla karşılanır ve uğurlanırdı. Tam manasıyla popüler bir sanat-kâr; İstanbul'un her devirde bir ayrı eda ve tavırda yarattığı, halis İstanbul çocuğu idi.”

Mesut Cemil hocam Selahattin Pınar'ı sahne dışında da iyi tanıyor ve şöyle anlatıyordu:

“Sahnenin dışında Selahattin Pınar, oradaki samimi heyecan ve hararetini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Tambur çalarken, balığa çıkarken, otomobil sürerken, meze hazırlarken, şarkı söylerken, bir dostun evine giderken, bir arkadaşla karşılaştığı zaman, onun bütün davranışlarındaki canlılık, birinde ne ise, ötekinde de oydu. Her yaptığı şeyi, durdurulması kendi elinde olmayan, zaten durdurmayı istemediği, o içinden gelen, o cömertçe kendini verişle başarırdı.”

Mesut Cemil hocam Selahattin Pınar için pek yoğun ve açık bir özet de yapıyordu:

“Beğendiği zaman karşısındakini, kalbinin sevgi dalgalarına boğan, en güzel samimi sözlerden, kısa kelimelerden, nidalardan mürekkep çiçekler yağdırır, gönlünü alır, bağrına basar, öperdi. Aksine, beğenmediği, doğru bulmadığı olaylar karşısında ise, müsahhasının ve İstanbul efendisi terbiyesinin hududundan çıktığı, tanıdığı-tanımadığı bir kimseyi bilerek isteyecek incittiği, görülmemiştir.. Ki o heyecanlı, fevrî mizaçta bir insanın kendi nefesine bu hakimiyeti; ancak pek köklü bir terbiyenin ve asil bir karakterin eseridir, işaretidir.”

Mesut Cemil hocam, yeni bir beste yapmış olan Selahattin Pınar’ın heyecanını da şöyle anlatırdı:

“Bak dinle! Yeni bir beste yaptım da der, şarkıyı söylerdi. Ve şarkı söylemiyor da ilanı aşk ediyor gibi hararetle konuşur, sonra o temiz, saf, lekesiz insanın samimi merakıyla sorardı: ‘Nasıl?’ diye... Aslında eski musikiyi pek iyi bildiği ve ona hayranlıkla bağlı olduğu halde, yüzlerce şarkısından birinde bile, eski ustaları taklit etmemiştir.. Müstakil şahsiyeti, onu eski ustaların kuru taklitçisi olmaktan kurtarmış ve kendine mahsus tarzı kazandırmıştır..”

Osman Nihat Akın, Adalar’da otururdu. Evlenince ise, akşamüzeri sofralarında görünmez oldu. Ondan ayrı kalmak, kendisini çok seven, ayrı kalışlarına katlanamayan biz arkadaşlarına yürek üzüntüsü oldu. Hasret gidermek için çare arandı.

İki arkadaşımız bir akşamüzeri Beyoğlu’nda onun görevli olarak çalıştığı binanın kapısında belirdiler. Osman Nihat da çıkar çıkmaz, sanki rastlanmış gibi boynuna sarıldılar. O da sevindi ama, hemen ayrılıp

gidemedi ve ısrarlar üzerine birlikte bir kadeh içmek için Degustasyon'a gelmeye razı oldu. Kadeh sayıları arttı. Yeni damat telaşlandı. Sonunda kendisine yapılan öneriyi kabul ederek Galatasaray Postanesi'ne gitti ve Adalar'a yıldırım telgraf çekti: "Son vapuru kaçırdım, affet, sevgiler" falan diye... Sonra da dönüp, geceyi arkadaşlarıyla geçirdi.

Ertesi akşam Adalar'daki evine sevinçle ve hediyelerle gitmesi bir işe yaramadı. Çünkü Galatasaray'dan çekilen yıldırım telgrafın üzerinde yazılı olan veriliş saati, Galata Köprüsü'nden kalkan son vapurdan iki saat önceydi.

Selahattin Pınar sanki bütün ömrünü sahnede geçiriyor gibiydi. Tüm yaşayışındaki bütün davranışları ile tam bir İstanbul çocuğu, İstanbul efendisi, İstanbul çelebisidir. Çok güzel ve zarif giyinir, özel marka, titizce seçilmiş ipek kravat takardı.

Yemek pişirmek, tam ayrıntıları ile meze hazırlamak ve sofrayı kurmakta da İstanbul toplum terbiyesi sonuçları görülürdü.

Titiz olmak, hele sanatın bütün inceliklerine sahip çıkmak, tüm sanatçıların en önemli özelliğidir elbet... Selahattin Pınar yalnız kendi eserleri için değil, tüm bestecilerin, tüm sanatçıların eserleri için de titiz bir ilgi seli içindeydi.

Şiir de severdi, şiir de okurdu. Şu anda yüreğimde bir merak dalgalanıyor: Yoksa o ilgilendiği bütün şiirleri, acaba bundan nasıl bir güfte olabilir diye mi, okurdu ki?

Selahattin Pınar'ı takdir edenler arasında şair Yahya Kemal de bulunuyordu. Onun besteleri için "Ben bu nağmelerle geçmişim eski hazan bahçelerinden" diyordu.

Öte yandan bakınca görülür ki Selahattin Pınar da edebiyata meraklı... Nasıl mı? Nedim'in Divan'ını ezbere okuyacak kadar meraklı.

Konserler sırasında saz heyeti bir ara durur, Selahattin Pınar yalnız kendi sesi ve kendi sazı ile benim de çok sevdiğim bir şarkıyı yine yalnız söylerdi:

“Bir bahar akşamı rastladım size...”

Ve Selahattin Pınar koskoca Tepebaşı Bahçesi'ni, o açık gökyüzünü, yalnız kendi sesi ve sazıyla doldurur da doldururdu. Hele şarkının sonrasındaki sözlerle Selahattin Pınar, benim de, hepimizin de yüreğine bir daha girerdi:

“Sevimli bir telaş içinde idiniz...” diye.

Selahattin Pınar, bestelenmek için seçtiği güftelerin seçiminde de olağanüstü titizdi.

Onun bestelerinde güfte ile beste bütünleşirdi. Güfteleri açıkça belirtmekten çekinmez, güfte anlamlarını beste ile gölgelemeye sokmazdı. Şiirsel güfte anlamları onun bestesi ile büsbütün aydınlığa çıkardı.

Bir başka önemli özelliği ise bestelerinin sadece İstanbul'a ve toplumuna mahsus oluşudur, Avrupa veya Anadolu ya da batı veya doğu, esinti gölgelerini içermeyişidir.

Ses skalasının aşağısında veya yukarısında gezintilere çıkışta cesurdur. Onun şarkılarını ancak ses ufukları geniş olanlar zorlanmadan seslendirebilir.

Geniş kitlelerin yüreğine kolay girebilmek için ucuz tuzaklara tenezzül etmezdi. Bütün dinleyenleri yukarı çekmeyi başarırdı.

Kişisel değerlendirme doruğunun en üstünde saydığı bestecilerden biri Sadettin Kaynak oluyordu.

Sadettin Kaynak da bunu sezdiği ve bildiği için Selahattin Pınar'ı çok akıllıca teşvik ediyor ve her beste-

si için: “Sen bundan bile daha iyisini yaparsın!” di-yordu.

Selahattin Pınar’ın yüreklere dokunan bir davranışı daha var:

Kendinden geriye kalmasını kabul ettiği bestelerin dışında kalan binlerce bestesinin yakılmasını, yok edilmesini, yakını Sadun Aksüt’e vasiyet ediyor... Şöy-le:

“Kalması için ayırdıklarım, bana, beni anmaya, yer-ter!.. Ötekilerin hepsini yak! Yoksa sana hakkımı he-lal etmem” diyor.

Yine Sadun Aksüt anlatıyor:

“Bazen şiir de okurdu. Gözleri buğulanır, yüzünde-ki hatlar histen değişir ve sanki içinin titreyişi dışına vururdu.”

Aksüt gece dönüşlerini de şöyle anlatıyor:

“Gazino çalışmalarından sonra her gece beraberce ve onun otomobiliyle Kadıköy’e dönerdik. Birçok ge-ce bana buğulu sesiyle öyle güzel eserler okumuştur ki... Sesi hâlâ kulaklarımda.”

Selahattin Pınar, gün bitmiş müziğe hâlâ doyma-mıştır.

Selahattin Pınar’ı da, Osman Nihat’ı da, Mesut Ce-mil’i de anmak kolay değil benim için.

Hepsi dünyamızı terk etti ve ben hâlâ buralarda-yım. Hepsini anmaktan da mutlu oluyorum.

Ölüleri anarak mutlu olabilmenin hak olup olama-yacağını sormak da elbet haktır...

Ölüleri anarak, mutlu olunur mu?.. Elbet olunur!

Eğer onları sevinç gözyaşları dökerek anıyorsak, el-bet hak... Öyle andım!

Sanat, gözlerden ve kulaklardan izler açarak, insan ruhuna giriyor.

Resim, heykel, tüm görsel sanat eserleri hiç ama hiç ortadan kaybolmadan etkisini sürdürüyor.

Oysa müzik eserleri sanki ortada yok gibi... Görsel sanat eserlerine benzemiyor. Sanki yok gibi ama, öyle sanılıyor, oysa hep var... Müzik eserleri de hiç yok olmuyor.

Şiir de hep var ama, o da okunmadıkça yok oluşuyla, sanki müziği bir açıdan andırıyor.

Hepsinin birbirine benzeyen yanları sonsuza dek var oluşları... Onlar hiç ölmüyor, ruhlarını hiç teslim etmiyorlar.

Ölmez bütün eserler hep ama hep uyanıyorlar. Hangi eser olursa olsun!

Müzik sanatında ise, o ölmez eserleri bestecilerle icracılar birlikte uyandırıyorlar. Bir kere de... Bin kere de...

11.4. Arif Keskiner

Arif Keskiner mi? Tanınmış kişidir ama, tanımayan varsa bile, bu yazıyı okuduktan sonra tanıyacak. İlginç adamdır.

Arif, Adana'nın Osmaniye'si yaylaları çocuğu... Adana Ticaret Lisesi'nde bir yıl öğrenci olduktan sonra, ömür boyu ille de yerinde duramayan Arif, yarım çuval buğday satarak aldığı 24 lira ile yola çıkıp, 1954 yılında İstanbul'a geliyor.

Sultanahmet Ticaret Lisesi'ne kaydını yaptırmak isteyen Arif, öğrenci velisi isteğine karşılık veremiyor. İstanbul'da kimsesi yok. Hayır sahibi okul müdürü veli oluyor. Bir sınıf arkadaşı da Arif'e iş buluyor, ücret haftada 10 lira... Elbet çalışıp para da kazanması gerekiyor ki okuyabilsin.

İşin sahibi iki hafta sonra Arif'e "Burası sana göre yer değil... Sen çalışma! Her hafta gel, 10 lirayı al git..." diyor. Gerçekten de işyeri sahibi "Tarlabasıllı Turgut", her ne kadar bir "bitirimhane" işletiyorsa da çelebi ruhlu bir adam, genç Arif'e kıyamıyor. Arif başka iş buluyor.

Yıl: 1956... Arif, şiir yazmaya başlıyor. Tanıştığı Senih Orkan, onu "Baca" meyhanesine götürerek, "genç şairimiz" diye takdim ediyor. Hem de önemli kişilere: Sezer Tansuğ, Demirtaş Ceyhun, Edip Cansever, Fethi Naci gibi.

Arif hemen o mekâna alışıp sürekli müşterisi oluyor. "Baca" müşterisi takımı, sonra "Lefter" meyhanesine geçiyor.

Ancak Arif bir yandan çalıştığı her işte, o iş ne olursa olsun, büyük emek vererek çalışıyor, öte yandan öğrenciliğı de ciddi çabalarla sürdürüyor.

Kadim dostlarımdan Arif Keskiner ile benzerliklerimiz şişeli masalarda da, ileri yaşlarda kitap yazmakta da sürdü gitti.

Fakat Arif, bu kargaşa içinde bile, kişisel olarak kendisini tartmak huyundan vazgeçmiyor. Bulunduğu aydın kişi çevrelerindeki eksikliklerini hafiflik edip atlamadan, mutlaka tamamlamak hırsına düşüp, sabahlara kadar kitap okuyor.

Çalıştığı işler de artık eskilere göre farklılıklar gösteriyor. 1965 yılında artık Arif, Ağaoğlu Yayınevi müdürüdür. Adanalı Yaşar Kemal ve Orhan Kemal ağabeyleri ile yakınlaşmıştır. 1960 yılındaki ilk evliliğinde Yaşar Kemal nişan yüzüklerini taktığı gibi, sonra nikah şahidi de olur.

Yüksek Ticaret'teki öğrenim bitiyor. 1963-65'te Mustafa Kemal Paşa Güllüce Köyü'nde yedek subay öğretmen oluyor. Köyde kitaplık kuruyor. Tiyatro oyunları sahnelenmesi ve futbol takımı kurulması işlerini başlatıyor. Arif'in Güllüce ile ilişkisi hiç kesilmez, hâlâ okul duvarında resmi asılıdır.

Fotospor'da gazeteciliğe başlar (1969). Muhabir olarak İsveç'e gider. İsveç'çe öğrenir. Fotospor kapınca, parasız kalır. Orada aşçı yamağı ve komi olarak beş ay çalışır. Bir ay süren bir Avrupa gezisinden sonra İstanbul'a döner.

Bir kez daha sıfırdan başlayacaktır. Günaydın-Saklambaç-Pazar Dergi'de, muhabir ve düzeltmen olur.

Arif bu kişi? Ne yapacağının hesabı olur mu hiç? Yılmaz Güney'in Umut filmini Cannes'a götürür, film yarışma dışı olarak gösterilir. Sonra da fotoroman işine girer.

"Filmcilik damarlarım kabardı" der... Film hikayesi ve senaryo yazma işine girer. Film yönetmeye başlar, ortak film şirketi kurar.

Fransızlara tv dizisi yapar. Prodüktör olarak: Otobüs, Kurt Kız filmleri yapılır. Kapıcılar Kralı (Kemal

Sunal'la), Selvi Boylum Al Yazmalım, Sensiz Yaşayamam (Metin Erksan'la) çevrilir.

Günün birinde Engin Cezzar, Arif'e sorar: "Halit Çapın'ı okudun mu?" Onun "Okudum" demesi üzerine, bu yazılardan bir televizyon dizisi yapma düşüncesi doğar.

Bu düşünce gerçekleşir. Arif'n çevirdiği film, TRT dışı çevrilen ilk film olur.

Arif'in işlerine akıl erer mi hiç! Film çevirir gibi evleniyor.

Birinci evlilik 1974 yılında boşanma ile sonuçlanıyor. İkinci evlilik de iki yıl birlikte yaşadktan sonra sona eriyor. Üçüncü evlilik ise Moskova Film Festivali sırasında doğan bir aşkın sonucu oluyor. 1978 yılında Moskova'da yapılan düğünün otomobili Kosigin'in arabası. Bu evlilik de 15 yıl sürdükten sonra ayrılıkla sonuçlanıyor.

Arif'in 30 yaşında bir oğlu var.

Arif'in candan isteyip de henüz yapamadığı bir iş (ama henüz yapamadığı) Atatürk Filmi.

Senaryosu bile Attila İlhan ve Ziya Özkan tarafından yazılmış. Arif'in bu düşüncesini de gün olup gerçekleştirmesi beklenir.

Arif'le ikimiz, bir gündüz ortası saat 13-14'te, Sıraselviler Çiçek Bar'da söyleşiyoruz.

Hem söyleşiyoruz, hem de ayran içiyoruz... Ben bir ara diyorum ki:

"Şu perdeleri kapattır lütfen... İkimizin de Çiçek Bar'da ayran içtiğini gören olursa, dedikodu yapılmasını önleyemeyiz. Dile düşeriz. Belli olmaz, dostlar bize doktor mu getirirler, yoksa Bakırköy'e mi götürürler, bilemeyiz. Kapıyı da kapatsınlar."

Arif kahkahayı basarak dediğimi yapıyor.

Arif’le benzer yanlarımızdan biri, ikimizin de ileri yaşlarda kitap yazmaya başlamamız...

Konuşurken boyuna, 70 yaşında olduğunu sözcükler arasına sokuşturup duruyor. Ben de dayanamayıp diyorum ki:

“Ariiif!.. Karşında 87 var. Gençliğinin kıymetini bil!..”

11.5. Benzer Gibi

Zorunuz ne be?

Doğrudürüst konuşmak varken,
Neden şiir yazarsınız?

Seni hatırlarım dalgalara ay
Renkler verince dermiş

Güneş çıkınca da
Unutur gidermiş.

O gözlermiş ki,
Ruhunu delip geçen
Oklarmış.

Anlaşılan şair,
Ok da görmemiş.

Zorun ne be?
Bütün güzel sözleri
Anlatsana kulağına
O güzel kızcağızın.

Biz aracı mıyız ulan!

Laf anlatamayacağım ben de,
Şiire benzer gibi oldu
Bu da.

ON İKİNCİ BÖLÜM
Bazı Yapılar Üzerine

Hürriyet Güneşli binası Türk gazeteciliğinin doğum yeri olan Babıali'den koparak dünya ölçüsünde modern tesislere kavuşması ferahlığıdır benim için... Bu tesislerin proje mimarı oluşum nedeniyle.

12.1. Cahit Ortaç

Nereden estiyse, filmlerden mi neydi, mimarlık öğrenimi yıllarımızda Amerika'ya gitme kararları vermiştik. Öğrenimimizin bittiği yıl (1945), zaten savaş da bitmişti. Ucuz tarafından bir şilebe atlayıp, B. Amerika'ya gidecektik.

Mimarlık öğrenimi sırasında sürekli birlikte çalıştığımız arkadaşım Ferdi Aksel bu karara uyarak bir şileple Amerika'ya gitti. Ben ise önce para kazanıp ondan sonra gitmeyi uygun gördüğüm için ülkemizde kaldım. Para kazanmak için de uygun gözüken bir fırsat elime geçti. O sırda ihale edilen Hakkâri Hükümet Konağı İnşaâtı işinin şantiye şefliğini kabul ettim. Orada 1.5 yıl çalışarak para kazanacak, ondan sonra Amerika'ya güvenle gidecektim. Orada belki işsiz kalıp zorluk çekecek Ferdi arkadaşımı bile ben kurtaracaktım.

Haydarpaşa'dan trene binip üç günde rayların sonu olan Kurtalan'a vardık. Oradan kamyonundan bozma otobüsle Van Gölü kıyısına, sonra Van Gölü vapuru ile Van'a ulaştık. Aradan bir hafta geçmişti.

Van'da da bir hafta bekledik. Çünkü o zaman Başkale'den geçen Hakkâri yolu henüz yapılmamıştı. Gürpınar üzerinden giden berbat bir yol-iz, yılda ancak bir ay geçit veriyordu. Biz Van'da 23 Ağustos'ta, yolun kardan açılmasını beklemekteydik.

Hakkâri'ye gidecek taşıt bir kamyondu. Şoför mahallinin arkasında beş kişilik oturacak kapalı yeri daha vardı. Kamyonun onuru üstünde yazılıydı: "Hakkâri dağlarını aşan Ford" övünmesi okunuyordu.

Van sokaklarında bir gün tellal bağırdı: İki gün sonra Ford, Hakkâri'ye hareket edecekti.

Sabah erken bütün yolcular Ford çevresinde toplas-tık. Çoluk-çocuk 50 kişi kadar vardık. Bu sefer, Hakkâri'ye 11 ay kıştan sonra yapılacak ilk gidişti.

Kadınlarla çocuklar, kapalı yerlere tıkıştırıldı. Biz ise, kamyon kasasına doldurulan eşyaların üzerinde yer aldık.

İki gün süren bu 160 kilometrelik yolculuk akla sığmaz bir maceradır. Kamyonun hangi yollardan gideceğini şoför Hamit'ten başka kimse bilemezdi. Çünkü bu yola yol demek için, edep dışı davranmış olmak gerekirdi. Öyle yokuşlar çıkılmıştı ki, biz kamyon tepesindekiler aşağı inip, yokuşu koşarak çıkmış ve yetişmiştik.

Ertesi gün gece yarısına doğru Hakkâri'ye ulaştığımızda rüya görüyoruz sandık. Bizi yüzlerce kişi ellerinde lüks lambalarıyla ve "yaşa-varol!" naralarıyla karşılamıştı. Şoför Hamit omuzlar üzerindeydi.

Karşılamanın başında ise, Vali Cahit Ortaç Bey bulunuyordu.

O zaman iki saat yürüyüş mesafesi içindeki bütün nüfusu ile birlikte Hakkâri'de toplam 2.000 (iki bin) kişi yaşamaktaydı.

O akşam 11 aydır motorlu taşıt görmemiş olan il merkezi Hakkâri için çok neşeli bir gece oldu. Biz ise otele benzer bir yer olmadığını biliyorduk ama, han bile yoktu. İnşaatçıların ilk takımı olan biz yedi kişi o akşam ilkokul binasının boşaltılmış bir sınıfında, tah-

ta döşemeler üzerinde kıvrılarak yattık, iyi de uyuduk, çünkü çok yorgunduk.

Cahit Ortaç o zaman ülkemizin en genç valisiydi. Sadece 36 yaşındaydı.

Ertesi sabah hemen, çadırlarımızı kurduk. Ödünç yataklar alıp yerleştik. İlk işim, akşamdan yüreğimin ısındığı Vali Cahit Ortaç'ı ziyaret etmek oldu. Daha uzun yıllar ömür boyu sürecektir olan sıcak bir dostluğun temeli atıldı. Kendisi de İstanbul kökenliydi. Ben-den yalnız 10 yaş büyük ağabeyimdi.

Ben Hakkâri'ye vardığım ilk geceye kadar geçen yolculukta başıma neler geldiğini kavrar gibi olmuştum. Belalı bir dönemin başladığını anlamıştım.

Bu işte 1.5 yıl içinde çektiklerimi, yeterince anlatacak değilim. Sadece bazı enstantaneleri anlatırsam, zaten neler olduğu anlaşılacak.

Yapı yerinin taş gereksinmesi için taş ocağı işletmesi şart oldu. Diyarbakır'dan Tekel İdaresi'nden aldığım dinamit-fitil gibi malzemeyi kullanarak taş çıkarıyorduk. Kalıp tahtası için 10-15 kilometre çevrede dikili kavak ağacı satın alıp, hızarca götürüp, yerinde kestirip biçtiriyor, iki metre uzunluğa indirilen tahtaları, katır sırtında yapı yerine getiriyorduk. Çimento torbaları Sivas fabrikasından önce trenle, sonra kamyonla Van'a, sonra Van'dan Hakkâri'ye katır sırtında getiriliyordu. Her malzeme için zorluklar buna benziyordu.

Sonraları 100 kişiyi geçen inşaat kadrosu için bostan kiralamış, sebze yetiştiriyorduk, et için koyun sürümüz vardı. Ekmeği kendi fırınımızda yapardık.

İlk yıl soğuklar başlayınca çadırda kalmak zor olmuş, valilik at ve katırlarının bulunduğu ahırda, çatı arasında yatma izini veren Cahit Ortaç sayesinde has-

talanmaktan kurtulmuştuk. Her hayvan bir radyatör gibi ısıtıyordu.

Başımıza hiç beklemediğimiz bir iş daha gelmişti. Dolar kuru 1,30 liradan 2,80 liraya, resmen çıkmıştı. Bu fark her şeyin fiyatını da yükseltmişti. Sabit birim fiyatla alınmış işin başta hesaplanan kârı da buharlaşıp uçuyordu.

Zaman içinde zıplayarak atlamamız şart oluyor, yoksa bu Hakkâri masalı bitmez bilmez. Ömrümün en genç, en güçlü ve değerli zamanından 1,5 yılı ziyan ederek Hakkâri'ye veda ettim. Amerika'da rahat yaşamak için kazanmayı hesaplayıp rüyasını gördüğüm para uçuşt gitti. Dönüş için atımı satıp yol parası yaptım. Baba evine döndüğümde cebimde 5 (evet beş) lira para kalmıştı, 1,5 yıl sonra.

O yaşta o maceranın, devrilmeden-moral bozulmadan yaşanabilmesi için, sağlam sinirler gerekliydi. İşten kazancım belki de böyle sınırlara sahip olabildiğimi kendime kanıtlamak olmuştu. Teselli edecek bir olay da Cahit Ortaç ile tanışma fırsatını Hakkâri'de elde etmiş olmamdı.

12.2. Bursa'da Villa

1946-47 yıllarında Hakkari valisiyken tanıştığımız, sonra ailece de yakınlaştığımız Cahit Ortaç, daha sonra Kırklareli valisi oldu. Ülkenin diyagonal olarak güneydoğusundan, tam tersi olan kuzeybatısında görev aldı. İstanbul'a da çok yaklaştı. Görüşme olanağımız kolaylaştı. Arada bir ben eşimle onlara konuk gittim, onlar bize buyurdu.

Daha sonraki yıllarda ise Cahit Ağabey, Bursa valisi oldu. Bu makamda yıllarca kaldı. İlişkilerimiz ko-

laylaştı. Bursa ili vali konağı, Anıtkabir mimarı Prof. Emin Onat projesiydi. O binaya da konuk gitmek bana ilginç gelirdi.

Bir keresinde Bursa'dayken Karacabey Harası'na da gitmiştik. Atlara merakım, daha çocuk yaşlarında başlamıştı. Orada da at binmiştim. Araya bir bilgi sıkıştıracağım. Bu konuya yakın olanlar "ata bindim" demeyip "at bindim" dendiğini bilirler. Ben de İstanbul'un Samatya'sından sonra Hakkâri'de sahip olduğum yağız aygıra "at binerdim" ya...

Cahit ağabey çevresiyle sıcak ilişkiler kurabilen bir vali idi. O sıralarda Bursa'da eşraftan Rıza Biçen ile de ahabplık ilişkileri içindeydi. Rıza Bey çok büyük çiftlik sahibi bir tarım adamıydı. Bursa'da bir "büyük ev" yaptırmak istiyordu. Vali beyden kendisine bir mimar adı vermesini istemişti. Cahit ağabey de benim adımı vermişti.

Rıza Bey'le önce İstanbul'da görüştük. Yapılacak bina konusunda çok cömert hayalleri vardı. Evde vereceği ziyafetler için 30 kişilik oturacak yer olmalıydı. 100-150 kişiye kokteyl parti ikramı yapılabilmeliydi. Çok sayıda personel için lojman olmalıydı. En az beş konuk için ayrı banyolu yatak odası bulunmalıydı.

Ben kendisine, bu isteklerin gereksiz fazlalıklar olduğunu anlatmaya çalıştıkça: "E canım! Örneğin sen Bursa'ya gelince nerede kalacaksın?" diyordu.

Uzun konuşmalar sonunda bir derece azaltılan istekler kesinleşti.

Bursa'ya davet edildim. O sırada benim proje büromdaki yardımcı mimar arkadaşlarımdan üçünü alarak Bursa'ya gittim. Hepimiz heveslenmiştik.

Bursa'ya, o zaman çalışan THY uçağıyla gittik. Alanda Cadillac otomobille karşılandık. Önce arsayı

gördük. Çekirge anayolu üzerinde ve Çelik Palas otomobil girişinin yanındaki arsa, hem seçkin bir yerdeydi, hem de boyutları zengindi. Sevindik... Hevesimiz arttı.

İlk kez gören genç meslektaşım mimarlar da arsayı ve şehirdeki yerini pek beğendiler. Sonra da Rıza Bey'in o zaman oturduğu eve gittik.

Bina, o zamanın tipik bir Bursa eviydi. Dışardan 8-10 basamakla giriş kapısı sahanlığına ulaşılırdı. Kapısının sağındaki konuk odasına alındık. Bu ufak odadaki minderli sedirlere oturduk.

Yapı ile ilgili olarak tapu-çap gibi evrakı istedikçe Rıza Bey, oturduğu şilteleri kaldırıyor, istenileni şiltenin altındaki düzinelerce evrak içinden arıyordu. Dağınıklığın genç arkadaşlarımdaki negatif etkisini yok etmek kolay olmadı.

Yapı işi çabuk başladı. İnşaatın başına benim uygun gördüğüm genç bir mimar getirildi. O zamanın malzeme zorlukları gidermek için hepimiz uğraştık. Bütün zorluklara da karşın yapı uygun şekilde bitirildi. Aile binaya yerleşti.

Biz konuk olarak çağrılmayı boşuna bekledik. Rıza Bey eşiyle birlikte yerleştiği bu binada uzun yıllar yapayalnız bir ömür geçirdi. Kimseyi çağırmamış... Ömrünü bu binada yalnızlık içinde tamamladı.

Sağlığında hayırlı bir iş yaptı. Binayı Bursa Üniversitesi'ne hibe etti. Ben de nasıl kaldığını merak ettiğim binayı uzun yıllar sonra gezdim. Rıza Bey'i ve eski günleri andım.

12.3. Bursa Günlerinden

Cahit Ortaç Hakkâri'den sonra ülkenin diyagonal olarak tam ters tarafında bulunan Kırklareli ilimize vali oldu. İlişkilerimiz kolaylaştı.

Daha sonra Bursa valisi olan Cahit Ortaç'la ilişkilerimiz daha da düzene girdi. Kendilerini eşimle de birlikte arada ziyaret eder olduk.

Bursa benim için önemliydi. Orası Bulgaristan'dan Bursa'ya göç etmiş olan annemin ailesinin şehriydi. Çocukluğumdan beri her yıl severek ve çok kez gittiğimiz, yakınlarımız ve anılarımız olan kentti. Cahit Ortaç'ın eşi Sabiha Ortaç'la benim eşim Suzan Boysan da, yakınlaşmışlardı. Onları ailece vali konağında ziyaret eder ve konukları olurduk.

Bu gidişlerin beni ilgilendiren bir yanı da, Bursa valili konağının projesini yapmış olan Mimar Prof. Emin Onat'ın, Atatürk'ün Anıtkabir'inin de mimarı olmasıydı.

O yıllarda eski Bursa'nın eski zamanlardan kalan karakteri henüz kaybolmamıştı. O şiirsel dar Bursa sokakları yok olmamıştı. Bursa'nın o ünlü "ova"sı, şehrin kuzeyinin eşsiz bir devamı olarak, çok güzel ve çok ince manzarasını cömertçe şehre katmaktaydı. Kısacası ünlü ve güzel Bursa Ovası'nın, şehirleşme uygarlığı(!) tarafından henüz "yok" edilmediği bir dönemdi.

Avuçtan biraz büyük, yamyassı ve incecik Bursa tahinli pidesinin üstü, pişerek kararmış buruşuk çehresini koruyordu. "Bursa'nın kestanesi - Okka çeker beş tanesi" tekerlemesinde anlatılan, o yumruk kadar büyük, dil ısırtan lezzette kestaneler henüz kaybolmamıştı.

Cahit Ortaç'ın konuğu olarak gittiğimiz Bursa'da, tanıdığımız kişilerle görüşme, tanımadıklarımızla karşılaşma fırsatları bulmuştuk. Örneğin Karacabey Harası ziyaretimizde, benim de pek meraklısı olduğum atlar konusunda sevimli bilgiler edinmiştik. Taylar doğduktan bir ay sonra isimlerini öğreniyorlardı.

O ünlü “Kebapçı İskender”in oğlu Nurettin Bey’in Mudanya-Geçit’teki evine konuk olmuştuk. Elbet İskender kebabı yemiştik.

Ekonomi ve insan nüfusunun tıpkı başka bazı kentlerimizdeki gibi defalarca katlanarak, tipik şehirlerimizi de, o şehirlerdeki yerel ve tipik güzellikteki karakterleri de ayakları altına alması, üstüne abanarak yok etmesi ölçsüzlüğü (yoksa vahşeti mi demeli?) henüz yaşanmamıştı.

Doğudan batıya, Erzurum’dan Konya’ya bütün şehirlerimizi apartmanlı caddelerle donatarak, saçma bir sonuç çıkarıp tıpatıp birbirine benzeten “imar hamleleri” henüz ufuklardaydı... Bu dalga şehirlerimizi henüz altına almamıştı.

Bursa Bursa’ya benziyordu o zaman, Antalya da Antalya’ya!..

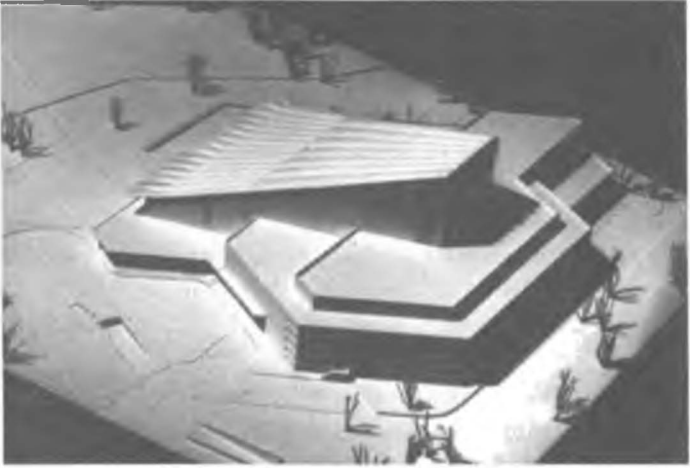
Şimdi hepsi birbirine benziyor... Ya da hiçbiri bir şeye benzemiyor.

12.4. Uluslararası Yarışma

1973 yılına girmiştik. O yıllarda benim proje bürom ömrümdeki en ağır iş yükünü sırtlanmıştı. Büro kadromdaki mimar ve mühendis sayısı 40 kişiyi aşmıştı. Yaşım 50’yi geçmişti ama, “gençlik” hâlâ sona ermemişti.

Günün birinde Atatürk Kültür Merkezi proje ve inşaatının başına bulunan genç mimar arkadaşım Dr. Hayati Tabanlıoğlu bir öneride bulundu. Yani Bulgar Devlet Operası projesi, uluslararası yarışmaya çıkarılmıştı. İkimiz birlikte o yarışmaya girmeli idik.

Ağır işti. Pek çok sayıda katılım olacağı kesindi. Ödül alınsa bile, mutlaka birinci olamadıkça, yarışma

1973 yılında dünyada uluslararası yarışmaya açılan Bulgar Devlet Operası projesi için dünyadan katılan 123 proje arasında dördüncülük ödülü alan eser mimar olarak benim Hayati Tabanlıoğlu ile birlikte gerçekleştirdiğim projedir.

bize pahalıya mal olacaktı. Ancak her zorluğa rağmen, mimarlık mesleği aşkımız ağır bastı. Girmeye karar verdik.

Benim Etiler'deki proje büromdan, çok yetenekli üç genç mimar arkadaşı ayırdık. Projeyi yürütecek üç genç, Savaş Bingöl, Halit Alan ve Yüksel Tür idi. Çizime yardım edecek birkaç genç arkadaş da ayrıca seçildi. Proje çalışması başladı.

Elbet çalışmaya hemen katılan Willi Ehle gibi bir sahne uzmanımızın bulunması da bizim için çok yararlı bir fırsattı. Aylarca ve gece-gündüz çalışarak proje bitirildi. Maket yapıldı ve proje teslim hazır edildi. Biz Hayati ile birlikte benim Peugeot 404'e binerek Sofya'ya kadar gittik. Projeyi teslim ettik. Sonra da

Romanya'ya geçerek Mamaia'da birkaç gün tatil yaptık. Yorulmuştuk.

Aradan zaman geçti. Jüri toplandı ve sonuçlar ilan edildi. Dünyadan 123 proje katılmıştı. Bizim projemiz dördüncülük ödülüne layık bulunmuştu. Sevinmiştik.

Ben Sofya'da açılan proje sergisine o zaman İstanbul-Sofya arasında çalışan Bulgar uçağıyla gittim. Bulgar mimarlar tarafından sıcak karşılandım. Günlerce projeleri inceledim.

Her yarışmadan sonra, her katılan tarafından söylenen sözlerden başkasını ben de söylemeyeceğim:

En iyi proje bizimkiydi.

Bulgar mimarlar beni dönüş için Sofya Havaalanı'na götürmüşlerdi. Sıcak ilişkiler içindeydik. Bulgar konyakları da iyiydi. Hatırlı Bulgar dostlarım birlikte oluşumuzu uzatmak için uçağı bir saat geç kaldırmışlardı.

12.5. Doyamadan Gitmişti

Bir arkadaşım vardı onunla işimizde de, akşam sofralarında da yıllarca birlikte olmuştuk.

Özellikle akşam saatlerinin neşesiydi. Çok lezzetli balık pişirir, çok nefis meze hazırlardı. Bir akşam işin bittiğı saatlerde onun evine gittik. Hazırladığı sofraya oturduk ve tüketime başladık.

Aradan saatler geçti hızımız kesilmedi. Bunun üzerine saygıdeğer eşi yengemiz, arkadaşımı uyardı:

“Yeter artık, içme! Dayanamazsın!”

Arkadaşım ise hep saygılı davrandığı eşine, o gün ve o anda karşılık verdi:

“Aaaa! Ölersem ölürüm... Ona da mı izin alacağım?..”

Benimle yaşıt inşaat mühendislerimizden Mithat İlkay (Amca Mithat) ile birlikte yapı planlama işlerinde de, akşam sofralarında da uzun yıllar birlikte olmuştuk.

Eşi ise, açık konuştu:

“Bana bak! Benimle yalvararak evlendin. İki de çocuğumuz oldu. Onları yetiştirip, büyötmek zorundayız. Şunu kafana koy! Daha önce ölmene de izin vermiyorum!..”

Kahkahalar patladı. Karı-koca birbirine sarıldılar. Gece neşeli bitti.

Gece öyle bitti ama, yaşam öyle bitmedi. Arkadaşım kısa bir süre sonra, daha 46 yaşındayken ve 40 yıl önce, dünyamızı terk etmişti... Hem de içmeye doymadan.

12.6. Uygarlıkta Vahşilik

Vedat söze başladı:

“Dünyada” vahşi sözcüğünün yakıştığı bazı görüntüler bulunuyor. Yani toplum yaşamına henüz alışmamış yabaniler kastediliyor. Azaldılar ama yine var...

Konunun asıl pis yanı, ilkel yaşamları yüzünden doğada yarı çıplak yaşayan insanların yaptığı vahşiliklerin şehirlere sıçramış olması... Yani uygar toplumların insanlarına...”

“Ne kastediliyor vahşi deyince?”

“Belki illellikte ölçsüzlük... Uygarlıktan nasibini alamayıp gibi şeyler...”

“Yani Afrikalılar mı?”

“Duralım bakalım! Ölçsüzlük deyince, ille de illellikte olması mı önemli?.. Uygarmış gibi gözüken davranışlarda da vahşet olmaz mı? Her türlü ölçsüzlük vahşetin yeni biçimde hortlaması değil mi? Örneğin 84 Los Angeles Olimpiyatları’ndaki açılış töreninde Gershwin’in Mavi Rapsodisi’nin tam 84 piyano ile seslendirilmesi de vahşet değil miydi?”

“Konuyu amma yaydın ha? Başka benzeri örnek yok mu?”

“Yok!.. En çoğu bir J.S. Bach bestesidir. O da dört piyano için konçertodur. Ben bu bestenin İstanbul’da bir kerecik seslendirildiğini anımsıyorum. 1940’lı yıllarda Tepebaşı Dram Tiyatrosu sahnesinde... Piyano ve orkestra sahneye sığmamıştı da bir kısmı salona kaymıştı.”

“Vahşet başka türlü nasıl patlıyor?”

“Bazı dünya şehirlerinin 10 milyon, 20 milyon insan barındırması da vahşet değil mi? Şehir denen kuruluşun da ölçüsü olmalı. Aslında bir şehir nüfusunun bir milyonu aşması da vahşettir. İnsanları aşağılamaktır. En kirli şehirleşme örneklerinden biri New York...

Caddeleri de vahşet örneği... Broadway’in uzunluğu 17 kilometre, Fifth Avenue 15 km. Böylesi boyutlar şehirlerin vahşileşmesidir.”

“Gerçekten de bir ölçü kaçırma örneği...”

“Ölçü kaçırın her iş vahşileşir. Vahşet artık Afrika yerlileri tarafından değil, uygar gözüken mekânlarda ve olaylarda yapılıyor. Işıklarla da vahşet uygulaması yapılıyor. Time Square’in o gözlere mızrak gibi giren ışıkları, sabah sönüyor... ortaya çıkan görüntüler, çöp pisliklerine bulanıyor.”

Vedat başka örneğe geçti:

“Ya o Las Vegas caddeleri ve binaları?.. Her gece öylesine çeşit ve şiddette ışık oyunlarına bulanır ki, bu ışık renkliliği yalnız gözleri kör etmez, bu ışıklar kulakları bile sağır eder. Gece caddede yürürken gökyüzüne bakıp yıldız görmek isteyen normal bir insan, bu lanet ışık enflasyonu yüzünden yıldız bile göremez.”

“Şehir gündüz nasıl gözüküyor?”

“Sabah olunca ışıkların aldatıcı müziği kaybolur, ortaya dipsiz bir çöl ortasına oturtulan bir zavallı şehir çıkar.”

Tolon sordu: “Her B. Amerika şehrinde böyle örnekler var mı?”

“Vahşetin bir başka çağırışı da San Francisco’da hortlamış... Transamerica adında bir mimarlık vahşeti yapılmış. Binanın dış görünüşü sıska mı sıska bir piramit... Zeminde normal bir bina ölçüleriyle başlayan bu bina, yüzlerce metre yukarıda tek bir noktaya kadar incelen bir piramit.”

Cevdet merak ederek sordu: “Bu piramitin tepeleri nasıl kullanılıyor?”

“Piramitin kullanılacak kadar incelendiği en tepedeki son yerde sadece general manager çalışma yeri var.”

“Asansörler bu kata çıkmıyor mu?”

“Elbet çıkıyor. Hem de o piramitin kristal olması gereken kütesinden dışarı fırlayarak, kütleyle çirkinleştirerek fırlamış asansörler olarak çıkıyor.”

“Ya tesisat işleri ne oluyor.”

“Normal olarak yukarıda olan tesisat hacimleri, çok büyük zorluklar ve masraflarla bodruma indirilmiş.”

“Ya bina maliyeti?”

“Kepazelik olmuş.”

12.7. Ne Güzel Olur?

Musluk taksam da Zaman'a,
Yavaşlatsam – hızlandırsam.
Açarım, buluştukça dostlarla
Kaparım uyurken,
Ziyan etmem.

Amaaa, tehlike var.
O politikacılar da takarlar musluğu
Gitmezler hiç?

Yasak olsun!
Zamanı akıtan
Bu musluklar?

İlkelin Biri

Hasta ziyaretine
Rakı götürür
Donunu çıkarır
Çorabını çıkarmaz
Sevişirken
Öpmeden sarılır
Zevkine varınca
Sırtını döner uyur.
Ayıdır.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Sedat Hakkı Eldem

Güzel Sanatlar Akademisi (sonraki Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) 1945 yılı mezunları fotoğrafında en ön sırada sağdan dördüncü olarak oturan Prof. Sedat Hakkı Eldem yakışıklı adamdı.

13.1. Akademi Yıllarında

Mimar olarak yetiştiğim ocaktan bir yazı görevi verildi. Elbet yazacağım... Ancak konunun Prof. Sedat Hakkı Eldem olması beni zihinsel olarak geçmiş yıllara gömüyor.

Mimarlık yaşamımızın 20. yüzyıldaki birkaç yıldızından biri olan Sedat hocamızı, bize gösterdiği ve teşvik ettiği doğru yollar için, elbet överek anacağım. Bu davranış biçimi mimar olarak vicdan borcumdur.

Ancak Sedat hocamızın, yanlışlarını gözlerimi yumarak atlamak da yakışsız bir davranış olur. Bu sefer, Hocamıza geniş açıdan bakarak değerlendirme yapmak da, bu konudaki düşüncelerimi açıkça belirtmek de bir başka açıdan vicdan görevimdir. Bana bu görevin kapılarını 13 yıl pek çok konuda sürekli gazete yazıları yazmış olmam ve çok çeşitli konularda 32 kitabımın yayınlanmış olması açmaktadır.

Övgülerimin de, eleştirilerimin de kafamdan geçen düşünceleri açıkça belirtmek olduğu, anlaşılmalıdır. Anlamayanlar için ise, bir ek yapmak gereği duymuyorum.

Yıl 1940... İkinci Dünya Savaşı'nın ikinci yılı yaşıyor. Ben üniversite öğrenimine başlayacağım.

Hem ortaokulu, hem sonrasını okuduğum Pertevniyal Lisesi'ni bitirmişim. Yüksek öğrenime başlamak şimdiki gibi zorlaşmamış. Heveslendiğim iki olasılığın

birisi, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne kaydolmak. Şimdi herkese çok kolay gibi gözükür, giriş sınavı falan yok! Lisemden bir yazı ve mahalle muhtarından bir ikametgah belgesi alarak gittim, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne kaydımı yaptırdım. Numaram 5033... Hepsi 10 dakikada bitti.

Programda bir şık da mimar olmak... O tarihte tüm ülkede mimarlık eğitimi veren tek bir kuruluş, Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Şubesi... Sonraki Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi. Oraya kaydolmak o denli kolay değil, giriş sınavı var. Ama o sınav bile, zor değil... 120 aday girdik. Ben kazanan 60 öğrenci arasındaydım.

Mimarlık öğrenimi, tıp fakültesinden 15 gün önce başlıyordu, ben de başladım. Bir hınzır hesabım var, beş-on gün devam edip sevmezsem, kaçıp tıp okuyacağım... Başladım.

Sevdim, kaldım ve mimar oldum.

Aradan kaç yıl geçti? Çooook!.. Şimdi 70 yıla yaklaşan zaman geçti. Kararımdan hiçbir zaman pişman olmadım. Sonraki yıllarda pek değerli doktorlarla, tıp profesörleriyle çok yakın ilişkilerim olması, benim talihimdi, defalarca benim canımı da hastalıklardan kurtardılar. Tıp ile bu ilişki bana yetti.

Mimarlık öğrenimine, 15 Ekim 1940 günü başladım. Akademinin Fındıklı'da, deniz kıyısındaki binasını ve çevreyi hemen sevdim.

O yılların Güzel Sanatlar Akademisi, tüm öğretim elemanlarıyla da olağanüstü çekici ve şiir gibi bir yerdi. Resim ve heykel bölümü hocaları arasında Çallı İbrahim, Bedri Rahmi, Leopold Levy gibi kimseler vardı. Nuri İyem ve Şadi Çalık ben yaşta öğrenciler arasındaydı.

Mimarlık öğretimi görevlileri arasında Vorhölzer, Schütte gibi yabancılar yanında, Türklerden Sedat Hakkı Eldem gibi gençler de bulunuyordu.

O gencecik (benden sadece 13 yaş büyüktü). Sedat Hoca, bizim tanımaya alıştığımız kişilere hiç benzemiyordu. Olağanüstü yakışıklı olmasını önemsemiyorduk ama, o yılda bile parlamaya başlamış bir mimar olması, önemliydi. Üstelik o yıllarda bile, spor Amerikan otomobili kullanıyordu.

Mimarlık öğrenimine 1940 yılında başlamıştım. Son derece merak içinde bekleyerek izlediğimiz hocalarımızın bazıları beni fena halde şaşkınlığa uğratmıştı. Hele dilimiz Türkçeyi kargaşaya döndürerek konuşan bir zat, beni üzüntüye gömmüştü. Bir süre sonra bu zatın çok düzgün Almanca konuştuğunu duyunca, büsbütün şaşırmıştım.

O sıralarda GSA müdürü olan Burhan Toprak'tan, estetik dersi de alıyorduk. Kendisinin o sıralarda (sonrasını bilmem) Necip Fazıl Kısakürek ile de yakınlığı vardı sanırım. Böylece Kısakürek de o yıl bize edebiyat dersleri vermeye başlamıştı.

O derslerden yıllar sonra aklımda kalan bazı sahneleri belirtmeden duramayacağım. Din ile ilgili hınzırca bir sorum üzerine Kısakürek'in müthiş öfkelenişini unutmuyorum. Unutmadığım bir düşüncesi ise, bizim kuşağımızın "Yeni bir Türk mimarisi yaratma" görevimiz olduğunu bildirmesiydi.

Şu sırada bana bile garip gözüken bir duygu, Sedat Eldem hocamızın da özellikle o zamanlar "Milli Mimarî"ye abartılı biçimde yakın ve düşkün oluşu, ve bir Türk Evi arayışında olduğu, eserlerinde zaman zaman bu anlamda görüntüler patlattığı gerçeği gelmektedir. Bu konuya bu yazıyı bitirmeden yine dönmek zorunluğumu unutmayacağım.

Ülkemizdeki mimarlık eserlerinin röleve edilerek, hiç olmazsa kağıt üzerinde yüzyıllarca saklanması düşüncesi doğrudur.

Ancak benim mimarlık öğrenciliğim süresi olan 1940-45 yılları, 2. Dünya Savaşı zamanıydı. Yaşama şartlarımızın pratik sefillikleri yanında, röleve yapmak bir işkenceydi. Kullanabildiğimiz araçlar, çelik metre-ip-şakul ve marangozların kullandığı tevziye ruhundan ibaretti.

Sedat Bey hocamız bize, röleve etme görevleri vermişti ve biz sınıf arkadaşım Ferdi Aksel ile birlikte iki öğrenci, üç önemli konuyu bu olanaklarla ölçerek çizmek zorundaydık. Konular ise Beyazıt'taki Simkeşhane binası, Çakmakçılar'daki Büyük Valide Han, Emirgan Şerifler Yalısı'ydı. Hepsini röleve etmek bu olanaklarla çok zordu ama, çok eğimli bir yokuşta bulunan üç avlulu Büyük Valide Han rölevesi düpedüz işkenceydi.

Üstelik Sedat Eldem hocamız bu binaları öylesine iyi tanıyordu ki, örneğin bir noktaya parmak basıyor ve: "Burada iki taş yok, tek taş var! Düzeltin!" diyebiliyordu. Hocamızın göz belleği şaşılacak kadar güvenli ve doğru idi.

Biz 1945 yılında diploma projesi yaparak mimar olacaktık. Kendimizi öyle kaptırmıştık ki, bu son projemiz bizim unutulamaz başyapıtımız olmalı diye düşünüyorduk. Toplumdan kopmalıydık ki, aklımız projemizden başkasına takılmasın... Gece-gündüz çalışmalıyız ki, şaheserimiz gerçekleşsin diyorduk. Düşündüğümüzü yaptık ve Çamlıca Tepesi'ndeki boş bir konağın büyük bir üst kat odasını ayda 15 liraya kiraladık ve oraya taşındık. Sınıf arkadaşım Ferdi Aksel'le birlikte.

Öyle bir altı ay geçirdik ki, dünyamızı değıştirsek bile unutamayız. Sanırım 20 Haziran'da diploma projelerimizi teslim ettik. Ancak uykusuzluk ve yorgunluktan ölmemize bile izin yoktu. Çünkü Sedat Bey'den röleve görevi aldığımız Şerifler Yalısı röleve projelerini bitirmezsek, diploma alamaz, öğrenimi bitiremezdik.

Bir hafta daha ölesiye çalışarak bu görevi de bitirip, teslim için gittik. Yüzümüz sapsarı, gözlerimiz kıpkırmızı, sakallarımız on günlük, hocamızın huzuruna çıktık.

Sedat Bey çizimlerimizi, o atlamayan dikkatiyle iyice inceledi. Anlaşıldı ki uygun gördü. Sonra da bizim yüzümüze baktı. Sakallı ve sefil görünüşümüze şaşırarak sordu:

“Nedir bu hâliniz efendim?..”

Biz patladık:

“Bizim hâlimiz trajedidir, trajediiii...”

O ise çok sakın, düşünce belirtti:

“Trajedi değil, tıraş lazım di mi?..”

Benim mimarlık sınıfım, 1945 yılı Haziran ayı sonunda mezun oldu.

Sınıf arkadaşlarımızın yardımıyla ben, mezun oluşumuzu kutlamak için Boğaziçi'nde bir tekne gezisi düzenledim. Bazı hocalarımızın katıldığı gezide Sedat Hakkı Bey'i Yeniköy'de oturduğu yalının rıhtımından aldık, akşam yine oraya bıraktık. Sedat Bey'le beş yıl korunan aramızdaki mesafe, o gün biraz olsun azaldı. Hepimiz rahatladık.

Hatta öğle yemeği sofrada, ben kendisine, kendisinin taklidini yaptım. Onun projelerimizi başparmak kalınlığında bir min olan kurşunkalemle tashihini canlandırdım, mutfaktan aldığım bilek kalınlığı bir elleme kömürünü kalem gibi kullanarak... Kendisi de pek gülmüştü.

13.2. *Türk Evi Öyküsü*

Mezun olup mimar olarak aradan yıllar geçti. Yıl 1952 olacak, İstanbul Hilton Otelı inşaatına kabul edilecek müteahhitleri seçecek bir komisyonda bir hafta Sedat Bey'le birlikte olmuştuk. Ben Mimarlar Birliği temsilcisi idim. Çalışma sonundaki törensel bir kokteyl-yemekte yine birlikteydik.

Onun boyuna: “Di mi?” deyişlerini unutmamıştım. Ama İngilizce konuşurken hiç “Di mi?” demiyordu. Ben kendisine bu farkın nedenini sorunca: “hiç farkında değilim efendim... Di mi?” demişti.

Bir mimarlık jürisinde üye olarak birlikte olmuştuk. O günlerde de sevimli bazı sahneler yaşamıştık.

Özellikle başta Sedat Eldem tarafından bir “Türk Evi” deyimini ortaya atılmıştır. Önce bir an bile olsa, “Türkçülük Nedir” konusuna girmek doğru olacak.

Turan İmparatorluğu düşüncesini ortaya atan Ziya Gökalp bile, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra imparatorluk hayalini bırakmış: “bugünün gerçeklik alanında Türkiye’cilik vardır, Kızılalma gerçeklik alanında değil, hayal alanında” demiştir.

Şimdi artık dünyada değil, Türkiye’de bile bir “Türk Evi” konusunun gerçekleşmesi derecesi artık Turan İmparatorluğu kadar bir hayaldir... Bu gerçeği anlamının kolay yollarından biri, MSGSÜ’nün bastırdığı Sedat Hakkı Eldem 50. yıldönümü armağan kitabına (özellikle 276, 277 sayfalara) bakınca, hemen görülür.

Üstelik mimarlık konularının çok önemlileri arasında, kendisinin de yaptığı üniversiteler, kentsel yerleşmeler, devlet yönetimi yapıları gibi, gerçekten önemli yapılar bulunur. İsterse çok olsun, tek konut mimarlığı önemini sınırsız abartmanın anlamı olamaz.

Türklüğü-Türk Evi'ni aramak gerekirken, bu özelliği cumbada-saçakta değil, yaşama biçiminde aramanın doğru yol olduğu sanırım atlanmaktadır.

Asıl aranması gereken, Türk Evi değil, Türk ahlakı olmalıdır. O ahlak kaybolmadıysa eğer, cumbalı-saçaklı binalara da yakıştığı kadar, cumbasız-saçaksız binalara da yakışır. O ahlak aranıyorsa, saçakla-cum-bayla bulunmaz.

Toplumun iskeleti, yani taşıyıcı sistemi, o toplumun ahlakıdır. Saçaklarla cumbalar bir toplumun ahlak göstergeleri değildir... Ya nedir?.. Özetleyelim:

Büyüklerle saygı... Küçüklerle sevgi... Komşuluk ilişkilerinde saygı, yardımlaşma, sevgi... Toplumumuzun bu önemli ve güvenli komşuluk ilişkileri yok olup gitmiş. Görüşmek için aileler arası ve içi, fırsat arama bile bitmiş... Bayram ziyaretleri bitmiş, önce gençler yaşlıları, sonra yaşlılar gençleri, görmüyor artık... Çoğu kimse bayramlarda tatile kaçıyor.

Arkadaşlıklar seyrekleşmiş, zayıflamış. Gizli servetlerin hesabı bilinmiyor. Vergisini vatandaş namusuyla ödeyenler azalmış.

Politikacılar arası edep-terbiye mi?.. Çocuklar duymasın!

Bütün bu milli hasletler bir kenara konacak, asılan Türk ahlakı savsaklanacak da ille de Türk Evi aranacak.

Bulunamaz... Bulunması da gerekmez.

Bir Türk Evi konusunun 21. yüzyılda artık büsbütün masallaşmış olduğu, sahibinin kapatmadığı gözler tarafından hemen görülür.

Bu ülke insanların yaşama biçimi, artık dünya ortalama insan yaşayışına, bütünüyle benzemiştir.

Ülkemizde köylerde yaşayan nüfus artık yüzde 40'ın altına inmiştir. Şehir yaşantımız artık "apart-

manlaşmış” bulunuyor. Mutfaklar standartlaştı, ev aletleri, buzdolabı, çamaşır makinesi, Avrupa-Amerika gibi... Hepsi gecekondularda bile var. Eşekli saka su getirmiyor, musluklar akıyor. Mutfak-yiyecek biçimleri değişti, serçe parmağı gibi yaprak dolma sarılmıyor. Daha nice örnek var. Telefon-televizyon... Yet-sin bu örnekler.

Boğaziçi yalılarında nasıl yaşıyor? Apartmanlardaki gibi.

Bakmak gerekiyor ki: “Türk Evi, bu yaşamların neresinde?” diye.

13.3. Yapılanların Anlamı

Sedat Eldem, 1980 yılında 50. meslek yılı jübilesinde şu düşünceleri ileri sürüyor:

“50 yıllık meslek hayatımdaki başlıca çabam, mahalli bir mimari yaratmak olmuştur. Bu arada çeşitli yollardan geçtim, bunların hepsinin verimli ve isabetli olduğunu iddia edemem.”

Bu ikinci cümle isabetli bir saptama olmuştur... Hoca şöyle devam eder:

“...Zaman geçtikçe mimaride enternasyonalizmin pek verimli bir yol olmadığı kanısı, kuvvetlenmiştir. Dünya mimarlığı kriz geçirmektedir...”

Sedat Hoca bundan sonra fonksiyonalizm, enternasyonalizm, brutalizm gibi “izm”lerin yerini rejyonluzmin alacağını bildirmektedir.

Sedat Eldem denli dünya görmüş bir hocanın, 1980 yılında bu kanısını ileri sürebilmesi gerçeklerden uzaklaşması anlamına gelir.

Oysa tüm dünya ülkeleri öylesine yakın ilişkiler içindedir ki, geri Afrika ülkeleri bile, hiçbir alanda rej-

İstanbul Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi binalarının projeleri iki en ünlü mimarımız Prof. Sedat Hakkı Eldem ve Prof. Emin Onat tarafından yapıldı. Mimar olarak kişisel peyki olan kişilerin dışındaki mimarlar, ben dahil bu yapıyı milli mimari aşkına yapılmış bir eski zaman fişkırması olarak görmekteyiz.

yonalist ya da yerel kalma gücüne sahip değilken, mimarlığı “yerel”leştirmek olanak dışıdır.

Bir Sedat Eldem kitabı yayımlanmış bulunuyor. Bu kitapta İ.Ü.Fen-Edebiyat Fakültesi binaları mimarlık yapıtı olarak eleştirilirken, bir edebiyat yapıtında yapıldığı gibi, sevgiliye ileri sürülen düşüncelerdeki pervasızlıkla davranılamaz. Örneğin bu yazıda belirtilen: “Tasarım felsefesinin doğrusal tarihi gelişimi, küresel eğilimin bir parçası olabilmek için modernizm veya post-modernizm peşinde koşan batılılaşmış Üçüncü Dünya mimarları tarafından hem fark edilememiş, hem de gözardı edilmiştir” gibi anlatımlar, mimarlık gerçeklerini anlatmaz. Hele mimarlıkla ilgili yayınlarda:

“Eldem’in yaklaşımı o dönemde olduğu gibi bugün de, devrim niteliğinde bir girişim sayılmalıdır.” sözleri, mimarlık gerçeklerine uzak övgüler sınırında kalır. Bu yakıştırmalar havada kalan sözlerdir.

Sedat Eldem 26-28 Eylül 1978 günlerindeki bir bildirisinde şu düşünceleri belirtiyor: “...Mevcut kültürel ve mimari kıymetlerimizi tanıyalım, tanıtalım, bunları sevelim ve bunlardan istifade etmesini öğrenelim. Ondan sonra bilgi ve duygulardan istifade ederek, bu kurduğumuz esas üzerinde yeni binalarımızı, yeni mimarimizi kuralım.”

Bu düşüncelerin birinci cümlesi çok doğru ve içtenliklidir. Ancak ikinci cümle, yalnız eskiye dayanan bir planlama yolu göstermekle, gerçeklere aykırı düşmektedir.

Sedat Eldem 26-28 Eylül 1968 günleri İstanbul’da gerçekleştirilen Ağa Han Mimarlık Ödülü seminerinde konuşuyor:

“Herhangi bir hamle yapmadan evvel ve yabancı etkiler karşısında müdafaasız kalmamak için, her şeyden evvel mimari kültür mirasımız üzerine eğilerek ondan feyizlenmek, kuvvet ve ilham almak mecburiyetindeyiz. Başka türlü bir girişim verimli olamaz ve dünya mimarisi içinde yutulup yok olmaya mahkum olur.”

Sedat Eldem Hocam böylece, geçmiş zaman hayranlığını da ölçü dışı bir coşkunluğa dönüştürerek yanlış gelecek zaman hesaplamalarına kapılmış oluyor.

Sedat Eldem 1 Nisan 1986 tarihindeki bir söyleşisinde açık yürekli bazı itiraflarda bulunuyor.

“Tarihselcilik kokan bir mimariden hep kaçınmaya çalıştım. Bununla birlikte bazı büyük binaların düzen-

lenmesinde bazen, belki tarihselcilik olarak değerkendirilebilecek bir sonuca yaklaşılmıştır.”

Yine soruyor:

“...bir mimar, büyük bir bina için sipariş aldığında kendisini tarihselci bir araştırmmanın peşine düşmüş gibi hissedebiliyor... Kaç mimar böyle bir fırsatı kaçırmayı göze alabilir?”

Bu cümle Sedat Hoca'nın o her zaman kapalı gibi gözüken davranışlarındaki mantığı çözebilecek bir anahtar gibi gözüküyor.

Üstelik, “Tarihselcilik kokan bir mimariden hep kaçınmaya çalıştım.” sözleri de gerçekleri hiç ama hiç anlatmıyor.

Sedat Eldem'in bazı yapılarını onun yaptığına inanmak çok zordur.

Her mimarın hem yanlış, hem de doğru yapıları olabilir. Sedat Eldem'in adına bağlanan yanlış yapıların çokluğu, onun gerçekleştirdiği yapıların olağanüstü fazla olmasından da kaynaklanır belki... Evet, belki.

Hilton Oteli planlamasında Sedat Hakkı Eldem Bey dünyanın en büyük firmalarından Amerikalı S.O.M ile birlikte oldu.

Önemli noksanlıklarından biri, özellikle mühendislik bilgileriyle fazla ilgilenmeyişi olmuştur. Yapı endüstrisi gelişmelerine de uzak kalmıştır.

Fen-Edebiyat Fakültesi binalarında da, İstanbul Hilton Oteli'nde de mimar Sedat Hakkı imzası bulunmasını yabancı mimarların hiç kavrayamamış olduğunu izledim. Benzer izlenimleri, Fındıklı Mimar Sinan G.S.Ü. için de Tophane binaları için de duydum.

Şehirleri de, oradaki şehir mekanları ile başyapıt olan veya sıradan binaları da kendisine yakışacak gibi yaratanlar, o şehirleri kuran ve yaşatan toplumlardır.

Dolayısıyla Ayasofya'yı da, Süleymaniye'yi de yapacak toplumları ve mimarları yaratanlar, o dönemlerin toplumlardır.

Bizim toplumumuz ise Ankara'da mimar Vedat Dalokay'ın inşasına başlanmış olan çağdaş görünüşlü camisini durdurup, temellerini dinamitle yok etmiştir. Vedat Dalokay 20. yüzyıl camisi eserini Pakistan İslamabat'ında gerçekleştirebilmiştir. Gidip gördüm ve utandım. Ankara'da ise dinamitlenen temellerin yerinde yapılmış olan yeni bir cami, sanki yüzyıllar öncesiinden zamanını şaşırmış bir ruh gibi başkente çökmüştür.

Merakım, Sedat Eldem hocamızın yapabilseydi eğer, böyle bir görevi nasıl yerine getirecek olmasıdır.

Her türlüünü yapabilecek yetenekte olduğuna inanıyor, ancak hangi türünü ne zaman, nasıl yapabilecek olduğunu kestiremiyorum.

Seat Eldem mimar olarak, her konudaki eserini sanırım önemsemi. Hepsini "aşk ile ve şevk ile" yaptı diyemiyorum. Örneğin Salıpazarı binaları, sanki küstüğü sevgiliyle zıtlaşması gibiydi. Yangından sonraki Akademi (sonraki MSGSÜ)'de aynı ilişki sevgisizliği

içinde yapıldı bitti. 1947 yangınından sonra yeniden yapılan bu bina eski binayı aratır oldu.

Aklına taktığı Türk Evi düşüncesi ve projeleri hep kağıt üzerinde kaldı. Tahsin Günel yalısında görünüşü epeyce “eski yalıları andıran”, ancak yine de çağdaş olabilen yapı, bazı başka örnekleriyle gerçekten çağdaş mimarlık yapıları olarak gerçekleşti. Bu oluşumun iki örneği, Suna Kırac yalısı ve Rahmi M. Koç villasıdır. Bu iki yapı da planı ve kullanım olanaklarıyla tarihsel Boğaziçi binaları takıntılarından uzaklaşmış, günümüz yapı eserleri olabilmıştır.

Sedat Eldem kendisi, mimar olarak etkilendiği kişilerin, F.L.Wright, Corbusier ve Auguste Perret olduğunu belirtmiştir.

Bu kişiler gerçekten de zamanlarının en iyi mimarları olarak parlamış kişilerdir. Ancak Eldem’in bu mimarlardan etkilendikten sonra, nasıl olup da İ.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi binalarına, Anıtkabir için yaptığı yarışma önerisine imza atabilmiş olması zihinsel olarak kavranamıyor.

Prof. Sedat Hakkı Eldem hocama ya da Sedat Bey üstadımıza, öğrencisi olduktan sonra geçmiş çok uzun yıllarda da sevgi ve saygı duymaktan vazgeçemedim. Eleştirdiğim bazı yanları olduğu için, kimse aksini düşünmesin.

Olağanüstü yetenekliydi, müthiş çalışkan bir kişiydi ve mimarlığı severek yaptı. Çocuk yaşlarından başlayarak Avrupa’da yaşadı ve feyiz aldı. Çok düzenli yaşadı ve ömrünün büyük bölümünü mimarlık uğraşlarına adadı.

Ben ise İstanbul’un Narlıkapı’sında yetişmiş birisi olarak düşünüyorum ki; acaba Sedat Hoca başka kültür konularına biraz daha fazla zaman harcasaydı,

daha çok Dostoyevski ve Gorki okusaydı, tiyatroya-konserlere daha çok gitseydi, kısacası daha az takıntılı yaşasaydı, daha iyi mimar ve daha iyi hoca almaz mıydı?..

Benim ne düşündüğüm belli olmuyor mu?

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Mizah ve Dem

*Bana ilkokulda dört yıl ders veren
öğretmenim diler ve umardı ki benim
fotoğraflarım müzelere geçsin... Oysa benim
fotoğrafım Çiçek Pasajı'nın duvarına asıldı.
Dilerim ki benim aynı zamanda annem olan o
öğretmenim bana kızmaz.*

14.1. Mizah Düşündürür

İnsanlar çoğu zaman yanlış düşünüyorlar. Saçmalıyorlar desem, yine ölçüyü kaçırdığım sanılabilir. Öyleyse demiyorum.

Yanlış düşünmenin çokça rastlandığı bir konu, mizahla ille de güldürülecek sanılmasıdır. Akla konmalıdır ki mizah ille de güldürmez. Güldürmeyebilir de... Ağlatabilir bile... Mizah aldatıcı numaralar yapar. Mizah aklın sanatıdır. Mizah aslında aklını kullananlara hitap eder. Aklını az kullananlar ise bu arada bir derece sebeplenir.

Mizahın en parlak ve yoğun amaç tanımını, bu işin büyük ustası Molière şöyle yapar:

“İnsanları neşe yoluyla düzeltmektir.”

Mizahın amacı, insanların düşünme yeteneğini harekete geçirmektir. Amaç, güldürmek değildir. Gülmek-güldürmek, yan ürünlerdir. Gülünse de olur, gülünmese de.

Ya düşünmek? Evet düşünmek!.. İşte o, olmazsa olmaz.

Mizah gülmenin değil, düşünmenin dilidir. Mizaha gülmece demek hafifliktir. Yanlış ve aldatıcıdır. Amaç düşündürmektir. Bu nedenle mizahın duru Türkçesi ancak “düşünmece” olabilir.

Mizah, akıl çalıştırmak için kullanılan araçtır. Aklın çalışması neşe doğurduğu gibi, üzüntü de doğurabilir. Mizah insan zihinlerine şimşek hızıyla girer. İn-

san beyinlerinde patlamalar yaratır. Bu patlamalar insan zihinlerini açar, genişletir. Daha geniş ve derin düşünme yetenekleri yaratır.

İnsan beyinleri düşünme volumlerini (hacimlerini) genişleten ve her etkisinde hızlandıran mizah eserleri tüm insanların yaşama iksiridir. Yaşamları güzelleştirme ve genişletme etkisi yapan fırsattır.

Bu gerçeği her düzeydeki insan akli kavrar. Bizim halk deyimlerinin bazen çok keskin bir bıçakla gerçekleri açığa çıkarabilme örneklerinden biri, çok doğru ve güzel bir yakıştırma olarak ortaya çıkar... kısaktır ama, çok derin bir övgüdür ya da yergidir:

“Şakadan anlar” denir ya da “anlamaz” denir.

Şakadan anlamayanlar için yapılan yakıştırmalar ise, azıcık olsun mizah örneği de olabilir.

Uyarıcı bir mizah tanımını Feurbach yapar. Der ki: “Mizah ruhu uçurumlardan atlatır ve ona kendi kederi ile (evet, kederi yani üzüntüsü ile) oynayabilmeyi öğretir.”

Üstat demek ister ki, kof kahkahalar atmaktansa, kederli bile olsa düşünme çırpınmalarına girmek, bir insana yakışan tek alternatiftir.

O ki mizah aklın sanatıdır, öyleyse yalnız akıllıların mizah yapabilmesini gerekli sayanlar olabilir. Böylece seyrek de olsa, aptalların da mizah yapabileceği kanıtlanmış olur.

Aklın sanatı olan mizahı bazen de olsa aptalların yapabilmesi, aptalların politika yapmasından çok daha az tehlikelidir.

14.2. Bektaşî Usulleri

Bu yazı içki içmeyenlere hitap etmez. Ne onlar içenleri ilgilendirir, ne de içenler onları ilgilendirir.

Ancak deneyimli(!) birisi olarak, içenlere bazı sahneler sunmak, hakkım ve görevimdir.

Tanıdığım çok kimse vardır ki, eski deyimle “def’i gam” etmek için için, yani “sıkıntıdan kurtulmak” için içtiğini sanır. Oysa içki sıkıntıdan kurtarmaz. Hele kendisine hakim olmayan kişiyi büsbütün karamsar yapar. Benim çok yıl önc rahmetli olan anneannemin deyimine göre: “Ya güldürür, ya ağlatır!”

Sorun en azından “nasıl içileceğini bilmek” olmalıdır. İlle de içilecekse... Nasıl içileceğini öğrenemeyecek kadar “kelle züğürdü” olan ise, içkiden uzak durmalıdır. İyi niyetli ve akıllı başında demci ise, erbabından akıl almalı ve ondan sonra içmeye başlamalıdır.

Bizim İstanbul eski kenar mahallelerinde keyif sahibi demci masaya oturunca, şişeyi seyrederek hallenmeye başlardı. Bizim eski deyimlerimizde “hallenme”, yaklaşma isteği duyuran hanımlara karşı duyulan, “yürek fıkırdaması” anlamına gelirdi.

Demci daha sonra şişeyi dikkat ve sevgiyle ele alır, kadehe çok yavaşça, ince bir iplik gibi akıtarak boşaltırdı. Kadehe rakı, öyle çeşme açmış gibi şarıl şarıl akıtılmazdı.

Demci daha sonra, çok saygılı ve ince bir biçimde, önce ağzına yarım yudum alırdı. Sonra, arkasına yaslanırdı. Dudaklarını aralayıp dişleri arasından nefes alırdı. Amaç, akciğerlerin de bu nefesle nasibini almasıydı.

Daha sonra ikinci yarım yudumu ağzına alarak yavaşça, ama yavaşça ve nazikçe yutardı. Rakı yudumlamak, susamış insanın yalaktan su içmesine benzemezdi.

Demci, ikinci yarım yudumu da yavaşça yuttuktan sonra, oturduğu yerde helezoni olarak sallanmaya başlardı.

Bu hareket, son derece mantıklı nedenlerden kaynaklanırdı. Çünkü içki en çok, gırtlaktan geçip de mide borusundan inişi sırasında keyif verirdi. Amaç, bu yoldaki süreyi ve keyfi uzatmaktı ki, akıllıca bir tutum anlamına gelirdi.

Hatta anlatılır ki, bu inceliği iyi bilen bir Bektaşî, bir deve görünce kıskanmış ve: “Vay anam! Ne güzel içer bu yahu!” demiştir.

Bu anlattığımız, içki olayının sadece bir tarafıdır. Oysa her olayı, tek yanından değil, tüm çevresini dolaşarak, hatta altını üstünü de iyice öğrenerek bilmek, boynumuzun borcudur. Biraz daha açalım: Gecelerimizi şenlendiren-renklendiren ay bile, bizi aldatır. Bazen incecik gözükür, bazen de top gibi bir ışıktır. Oysa bu görüntüler bizi aldatır. Ay her zaman top gibidir ama, güneş ayı bazen az, bazen çok aydınlatır da, görünüş farkı bundan doğar... aldatıcıdır bu fark.

Olaya bir kez de ters tarafından bakalım da aldanmayalım.

Bir Bektaşî uyarısıdır, hem de bir Bektaşî babası uyarısıdır: “Ölçüsüz içmek, marifet noksanından doğar.” Demek istenirdi ki, içkide ölçüsünü bilemeyen, ayarını kaçıran kişinin düşünme yeteneğinde sakatlık vardır.

Ya iki değerli şairimizin yaşama gencecik veda edişlerinde yok edici rol oynayan neden alkol değil miydi?

Cahit Sıtkı Tarancı, yürekten ve yüreklice nasıl anlatıyordu, görelim: “Meyhaneler, sabahçı kahveleri / Cümle eş dost, şair, ressam, serseri, / Artık cümbüşte yoksam geceleri, / Sanmayın ki tarafımdan ihanet var.”

Cahit Sıtkı da, Orhan Veli de daha edebiyatımıza çok eser verecekleri gencecik yaşlarda aramızdan bu yüzden ayrılmış degiller miydi?

14.3. Martin Luther

Tosun, Vedat Abi'sini tongaya düşürmeye çalışıyordu:

“İçki teşvik eden din adamı dünyaya geldi mi?”
Vedat, ne yanıt vereceğini biliyordu:

“Sırası mı?” denebilir ama, şu anda aklıma Martin Luther gelir. Kendisi Hıristiyan din reformcusu idi üstelik. Dünya nimetlerine de düşküdü. Şerbetçi otu yetiştirerek bira ürettiği gibi, şarabını da kendi bağının üzümünden üretti. İkisini de zevkle içerdi. Hele yaşı ilerledikten sonra nasıl keyif aldığını da şöyle özetledi:

Biz yaşlılar, yastık ve yatağımızın rahatını kadehte arıyoruz.”

“İçki deyince, damak zevki de anlaşılır mı?”

“Bazı ulusların damak zevkleri, ünlü edebiyatçılar tarafından da anlatılır. Örneğin Alman şair H. Heine, şöyle anlatır:

“Din reformcusu Luther, Almanya'yı temelinden sarstı. Oysa F. Drake bizi patatesi damıtarak sakinleştirdi.”

Tosun mırıldanıyordu:

“En çok birayı Almanlar mı içer?”

Vedat açıkladı:

“Bizde bira deyince, Almanlar akla gelir. Bazı komşusu ülkeler daha çok bin içtiği halde... Anlatılır ki ünlü başbakanları Bismark, Alman parlamentosundaki muhalifler dahil, bütün üyelerin tartışmasız anlaştığı tek konunun bira sevgisi olduğunu belirtir.”

Münevver Bey, söze karıştı:

“Şu batasica içkiyi çok övmeyin! Karşıtları yok mu sanki?”

Vedat, onu da anlattı:

“Ünlü İngiliz düşünürü B. Russel hiç de içkiden yana değil... Diyor ki:”

“İçki düşkünlüğü, içilen zaman için geçici intihar dır. Yalnız ve yalnız ters yönde bir mutluluktur, üzüntülerin kısa bir süre için dinmesidir.”

Sonra da ekledi:

“İcazetli Bektaşî bir saygıdeğer dostum da, kendisi de arada severek içtiği halde farklı düşünmüyor:

Azı az zarar, çoğu çok zarar diyordu.”

Herkes bir düşünce belirtmeye çalıştı:

“Amma katı sözler ha!”

“Katı-matı!.. Dalga geçip de gerçek yanlarını unutma!”

“Sanki herkes keyfinden mi içiyor mendebur dünyada!..”

En düşünceli açıklama yine de en kıdemlileri Vedat Bey'den geldi:

“Demci ille de mutluluk peşinde koşmaz... Keyifli olmak ona yeter... Yani mutluluğun sulandırılmışı... Sürekli mutluluğun da tehlikeli olduğunu, akıl kullanmada tenzilat yaptığını bilir.”

14.4. Terslikler

“Güzel sözler içinden çözüm çıkarmaya çalışmak saçmadır” denir... Doğrudur.

Bir Alman atasözüne göre: “Evlilik bir kumardır. Bu kumarda erkek bağımsızlığını, kadın ise mutluluğunu tehlikeye atar.” Ne hoş gözüken bir deyim değil mi? Öyle ama, hiçbir öğretisi olmaz ki...

Ressam çalınan kapıyı açarak, çıplak resmini yapacağı modeli karşılar, sarılarak öpücöklere boğar. Bir tı-kırtı duyunca da hemen rica eder:

“Çabuk soyun! Karım geliyor, kuşkulanmayın!”

Ünlü manken ruh doktoruna giderek sıkıntısını anlatır: “Ne zaman bir erkekle yemeğe çıksam, gece onun yatağında son buluyor. Pişman oluyorum, yardım edin!”

Doktor: “Anladım. Sizin iradenizi, red edecek kadar güçlendireceğiz.”

Manken: “Yanlışı anladınız... Ben red edecek kadar değil, pişman olmayacak kadar güçlenmek istiyorum.”

14.5. Zehir-Zıkkım

“Zıkkımlanmak” diye bir deyim kullanmak, alışkanlıklarımız arasındadır. Anlamını bilir bilmez kullanırız. Niyet “zıkkımlananı” batırmaktır. Niyetin bu olduğunu bilene, bu bilgi yeter, batırır durur. Ya ne demektir bu zıkkımlanmak? Ne demek istenir?

Açıklayalım: Zıkkım sözü, o güzelim dayanıklı çiçek “zakkum”dan kaynaklanır. En çok saygı ve sevgi duyduğum bir çiçek türüdür. Nazlı çiçeklerden değildir, cömert çiçek açar. Önemli başarısı, az su ile yaşamını sürdürebilmesidir. Ülkemizde de çok bilinen ve sevilen bir türdür.

Zakkumu, yalnız insanlarımız değil, hayvanlarımız da iyi tanır. Örneğin hiçbir eşek zakkum yemez, çünkü zakkumun zehirli olduğunu bilir. Her eşek anasından, zakkumun zehirli olduğu bilgisiyle doğar. Yeni doğmuş sığa açlıktan kıvransa bile zakkum yemez. Bu özellik eşeklerde hayranlık veren bir doğuştan bilgi türüdür.

Zakkum, Müslümanlığın doğduğu ülkelerin de bitkisidir. Tıpkı hurma gibi... Bizim ülkemizin eşekleri de hurmayı yemesini bilir de zakkum yemezler.

Dostum Fethi Naci de, ben de çiçek olarak zakkumu severiz. Her ne kadar yenince zehirler ise de çiçeği yiyen insanlara acımak gerekmediğini düşünürüz.

Hayvanlar zararlı yiyecek ve içeceği, insanlardan çok daha doğru ayırt ederler.

Softalarımız da hayvanların bu özelliğini iyi bilir. Örneğin hayvanların bu özelliğini öteki insanlara öğretirler de... Bir softa, köy kahvesinde sorar:

“Besin ürünleri doğal olmalıdır. Üretilmiş ürün kullanılmamalıdır. Hiçbir hayvan, örneğin hiçbir eşek, doğal olmayan malzemeyi midesine almaz. Bir eşeğin önüne bir kapta su, bir kapta rakı koysan, elbette yalnız suyu içer... Neden?..”

Kahvenin öbür köşesinde oturan Bektaşî açıklar:

“Eşekliğinden...”

İçmekte, yalnız zevklenme amacı olduğunu sanmak, yanlış düşünce... Neden mi içilir? Soru zor da, cevabı daha zor. Şairimiz Turgut Uyar'ın şiiri de sorularla bitiyor:

“Böyle, bu sazlı bahçe neresi? / Nasıl da içiyorum
ölürcesine. / Sahnede bir bezgin kadın, / Bir gariplik
vermiş sesine. / O niçin şarkı söylüyor şimdi, / Ben ne-
ye ağlıyorum?”

Anlamazlar ki?

14.6. *Sofra Zevklerimiz*

Vedat Abi yaşını söylemez. Ama arkadaşları o doğ-
duğunda, Osmanlı İmparatorluğu’nun daha batmadı-
ğını, Türkiye Cumhuriyeti’nin de daha doğmadığını
bilirler. Yeme-içme konusunda akıl alınan üstat, odur.
Anlatır:

“Biz evimizde pastırmalı-sucuklu kuru fasulye pişi-
rince, neşemizi buluruz. Ülke ve dünya politikasındaki
sıkıntılarımızı bile, bir-iki saat unuturuz. Elbet yanın-
da pilav, pirinç pilavı da olacak. Bulunduyorsa, Trabzon
tereyağı ile pişirilmiş pilav...”

Tosun söze karıştı: “Bizde sos denen şey pek tanın-
maz da baharat kullanılır değil mi?”

“Bana çocukluğumda öğretilen, kuru fasulyeye kırmızı biber, pirinç pilavına karabiber ekilmesidir. Bu fasulye-pilav sofradaysa, sol elde tutulan az acılı ince biber de arada bir ısırılacaktır.”

“Yabancılar bizim fasulye-pilavı bilirler mi?”

“Bizim eve onur vermelerine memnun olduğumuz turizm uğraşlı Fransız dostlara da bu anlattığım fasulye-pilavı sunmuştuk. Çok beğenmişlerdi. Hatta “Bizim cassoulet’den daha lezzetli” demişlerdi.”

Tosun, Vedat Abi’sinin peşini bırakmıyordu:

“Bu antikalar, balık çorbası da yaparlar mı?”

“Fransa’nın Akdeniz kıyılarındaki Provence eyaleti, bütün Fransa’da “boullebaise” denen balık çorbası-

nı en iyi yaptıkları yerdir. Denedim. Derler ki “Meltem esintileri Provence’a şiiirini, ressam Cezanne renklerini, balık çorbamız da damak zevkini verdi.”

Tosun yine merak ediyordu:

“Balık deyince akla, bizim Karadenizliler gelmez mi?” Vedat Abi bir yarı-masal anlattı:

“Kıyamet kopacağı çocukluğumuzdan başlayarak hep anlatıldı ya! Hani bütün ölümler dirilere hep birlikte öbür dünyada cennet ve cehenneme gidecekler! Adı üstünde: Kıyamet... Bir kalabalık bir hengame ki, herkes telaş içinde... Karadenizlilerin birisi de korkular içinde, o kargaşada kıyamet koptuğunu duymazsam diye ödü kopuyor. Mezar taşına şöyle yazdırıyor:

Kıyamet günü uyanmazsam, bana ‘Hamsi’ diye bağırın yeter, ben kalkarım.”

Hınzır Tosun, yine konu kaşıymaktaydı:

“Abi be! Şu öbür dünya öyle hoş anlatılıyor ki, insanın bu meret dünyayı bırakıp gideceği geliyor.”

Vedat Abi de aynı düşüncedediydi:

“Bana göre ‘öbür dünya’ konusunda anlatılanlar, olağanüstü hoş şeylerdi. Cehennem dahil...

Bir Bektaşî ile bir yakın dostu aynı sokakta oturuyorlar. Komşuluk, uzun yıllar sıcak ilişkilerle sürmüş gitmiş. Ancak zaman geçtikten sonra kader gereğini yapıyor, ikisi de ömürlerini tamamlıyor, komşu cennete, Bektaşî ise cehenneme gidiyor. Birbirlerini özlüyorlar ama, görüşemiyorlar.”

“Hiç mi görüşememişler?..” Vedat Abi açıklar:

“Aradan uzun ‘öbür dünya yılları’ geçtikten sonra, beklenmedik bir rastlantı oluyor. İkisi de Araf’ta karşılaşsın mı? Cehennemdeki arkadaşı için üzölen komşu, Bektaşî’ye nasıl cehennem azapları çektiğini sormasın mı?

Garip şey, Bektaşî hiç oralı değil... Anlatıyor: Kala-balık olduğumuz için, günde yarım saatten fazla iş düşmüyor. Görevim, cehennem ateşine el arabasıyla kömür taşımak...”

Tosun üsteler: “Ya komşu, cennette nasıl yaşamış?” Komşu anlatır:

Ben sabah erken kalkmazsam, işimi yetiştiremiyorum. Önce yıldızları parlatıyorum, sonra rüzgarları estiriyorum, yağmur bulutlarını gezdiriyorum. Gece olmadan işim bitmiyor. Bektaşî niçin bu denli çok iş olduğunu sorunca da, komşu açıklar:

Adam yok!.. Adaaam!..”

14.7. İlaç Niyetine

Ata Bey: “Dinleyin çocuklar!” dedi.

Tosun fısıldadı: “Ata Abi bize hâlâ ‘çocuklar’ diyor. Yaşlandı...”

Canip Bey azarladı: “Çenenizi tutun da dinleyin be! Ağız alışkanlığı... Bırakılamaz.”

Ata Bey sordu: “Siz bu rakı denen zıkkımı yıllardır içersiniz de ne olduğunu bilmezsiniz! Bileniniz var mı?”

Ses çıkmayınca, konuşmasını sürdürdü:

“Distile, yani sizin anlayacağınız ‘imbikten çekme’ içkidir. İncir rakısı da vardır, başka sebze ve meyvelerden de yapılabilir ama, has rakı ancak üzümünden üretilendir. Rakıya çeşmisini asıl veren bitki ise ‘pimpinella anisum’dur.”

Hepsi sordu: “O da neymiş?”

“Anason be! Bildiğiniz anason... Dünyada asıl yetiştigi yerler Ortadoğu’dur ki, başta Türkiye ve Yunanistan gelir. Bitki olarak sevimli gözükür. Oval meyve-

lerinden çok açık renkli bir yağ çıkarılır. Bu doğal yağ, sindirim bozukluklarının ilacı olarak kullanılır.”

“Vay be! Demek ki biz farkına varmadan ömür bo-
yu ilaç da içmişiz.”

“Onca mezeyi zıkkımlanmak, iştah ilacı almadan
olur muydu ya!”

“Demek ki biz, rakı içmiyoruz da ilaç içiyoruz.”

Ata Bey uyardı: “Cıvıtmayın yine!.. Mezelere fazla
dalan, işte bu anason denen iştah ilacı yüzünden şiş-
manlıyor. Öyle kendine has bir kokusu ve lezzeti de
vardır ki, fazla alınırsa, alışmayana dünyasını şaşırtır”

“Avrupalılar rakı tanımazlar mı?”

“Fransa ve İsviçre’de de anasonlu içki bilinir. Örne-
ğin: Perno, absinth ve pastis adlarıyla. Ama Avrupalı-
lar bu içkileri bizim gibi gece boyu içmezler. Tek veya
duble olarak atıp ya bırakırlar ya da şarap veya bira-
ya dönerler.”

“Hiç dadanan çıkmamış mı?”

“Çıkmış... İsviçre’de absinthe dadananlar olmuş.
Ama bu kişiler, sarhoş olup olay çıkarmaya başlamış-
lar. Resmi makamlar olay nedenlerini araştırıp suç
kaynağı olarak anasonu görmüşler ve bütün anasonlu
içkileri yasak etmişler. Ben de eski yıllarda Zürich Ha-
valimanı’na gidince, gümrükçüler rakı şişelerine el ko-
yarlar ve alırlardı. İsviçre’ye anasonlu içki sokulmaz-
dı.”

14.8. Gece Dönüş

Eski arkadaşım Vedat Bey, içtikten sonra eve nasıl
dönmek gerektiğini şöyle özetliyor:

Adını “Demci”ye çıkaran adam, akşam saat sekizle
on iki arasında, evine dönmez. Ya daha önce, ya daha

sonra gider. Taksi ile dönülmüşse bir sokak ötede inilir. Ayakkabı dış kapının önünde çıkarılıp ele alınır, çorapla yürünür.

Evinin anahtarını daha içmeye başlamadan ayırıp, tek olarak ayrı bir cebine koyar. Daha kapıyı açmadan, bütün hepsini zindancı anahtarları gibi, şakırdatmaz. Zaten evin anahtarı da iyice tükürükle ıslatılır ki şakırdamasın.

Diyelim ki tüm önlemlerin de alınmasına karşın, hanım yine uyanmıştır. Bu durumda alınacak en ciddi önlem, eve öfke değil, şefkat çekecek kadar içerek dönmektir.

Ertesi sabaha gelince, önceki gece hakkında kesinlikle hiçbir şey hatırlanmayacaktır. Hatırlansa bile, çene tutulacak, şaşkın şaşkın bakılacaktır. Aptal sanılmak, alınabilecek en akıllıca sonuçtur.

14.9. Gözümüzü Açarsak

Gençtik, daha kolay inanıyorduk. Birleşmiş Milletler kurulduğunda, artık dünyanın disipline gireceğini, bütün dünyanın tepesinde bir “makam” olacağını, savaşların artık sona ereceğini, açlıktan kimsenin ölmeceğini umuyorduk... Hem de inanarak... Ne de iyi niyetli gençlerimiz?

Pekiye de Birleşmiş Milletler’in dünyamızda yaptığı hiçbir ciddi iş yok mu diye sorulduğunda, aklıma gelen tek bir hayırlı iş var: Dünyaya yaygın bir örgütlenmeyle yaptırdığı o başarılı tek iş, bir alkol araştırmasıdır... Gerisi boşunadır.

Başında Profesör Jellinek’in bulunduğu bu araştırmanın sonuçları bir kitapta özetlenmiştir. Ben de o kitabı yıllar önce çıktığında okunmuş ve notlar almışım-

dır. Alkol tutkunlarından alkol sevenlere-sevmeyenlere kadar bilmeleri yararlı olacak bilgiler bu kitapta açıklanmıştır.

Masallaşan bilimsel yanlarını bir kenara bırakarak, aldığım pratik, yani uygulamada işe yarar bilgilerin başında (kitapta sonunda), ille de içilecekse, nasıl içilmesinin doğru olacağı, yani zararın nasıl azaltılacağı bilgileri gelir.

Birinci akıl; aç karnına tek bir damla bile alkolün mideye indirilmemesidir. Hatta yemek başladıktan sonra bile, içkiye başlanmamasıdır. Önce akşam yemeğine oturulup, yaklaşık 1.000 (evet bin) kalorilik bir yemek bitirilmeli ve içmeye ondan 25-30 dakika sonra başlanmalıdır.

Ben eklerim ki sağlıklı içmek böyle de olmaz, çünkü demci takımının bildiğini sandığı anlamda içmenin sağlıklı biçimi yoktur. Daha açık anlatmak gerekir, bir-iki kadehten (yani her akşam 30-40 gram alkol-den) fazlasını beden bakımından sağlıklı olması bile söz konusu değildir.

Prof. Jellinek ekibinin içkiye başlamadan yarım saat önce tıka basa doyma önerisi, yalnız bizimkilere değil, dünya demcilerine de ters gelir. Akıl vermenin böylesi hiçbir dünya demcisinin aklına giremez ki giremez. Hiçbir dünya demcisi, aklın böylesini, aklının kapısından içeri sokmaz. Tıp gerçeği gerçektir ama, demci beyinlerinin kapısında sabırla bekler.

Ne yazık ki bazı demciler, ömürlerinin “bilmem neresinde” bu kapıyı açmak zorunda kalırlar.

Yine diyelim ki Jellinek Raporu’nu yazanlar, yemekten yarım saat sonra içmeye başlama önerilerinin havada kalacağını, bu salık vermeyi hiç kimsenin önemsemeyeceğini kendileri bile anlamışlardır. Uygu-

lanabilir bir akıl vermeleri gerektiğini görüp bir alternatif sunarlar, derler ki:

“İçmeye başlamadan önce üç-dört dilim Fransız ekmeği yeyiniz.”

Fransız ekmeği dendi diye bilmece söylendiği sanılmasın! Bu bizim çok iyi bildiğimiz bir şeydir, üzerine sarmısaklı tereyağı sürülmüş kızarmış ekmektir. Bizim de toplum olarak iyi bildiğimiz bir öneridir.

Amaç, ağız içini, boğazı ve mideye inen borunun o tertemiz yüzeylerini, incecik ve koruyucu bir tereyağ tabakası ile kaplamaktır. Niyet bu denli sade ve ciddidir. Alkol ile bu hassas yüzeylerin birdenbire temas etmesini önlemektir. Tereyağ incecik de olsa, bir geciktirme sağlayarak bu bölümlerin hırpalanmasını önler.

Bir başka neden daha vardır ki, bu da önemlidir. Alkol daha ağıza girdiği andan başlayarak deriden geçer ve kana karışmaya başlar. Amaç alkolün kana geçişini geciktirmek ve bu geçişi mide ve bağırsaklara ininceye kadar ertelemektir. Kana geçen alkolün, beyini etkileme süresini uzatmaktır.

Bu son derecede akıllıca tıp önlemini, sanırım Birleşmiş Milletler görevli kurulundan yarım yüzyıl kadar bile önce, bizim İstanbul’umuzun Samatya meyhanecileri keşfetmiş bulunuyorlardı.

Akşam saati bu meyhanelere gelen müşteri, soyunup-dökünüp yerine oturduktan sonra, kendisine bir fincan zeytinyağı sunulurdu. Bu konuk (müşteri değil artık), bu bir fincan zeytinyağını, sanki kahve içer gibi yudum yudum içerdi. Servis ve rakı sunuşu ancak bundan sonra başlardı.

Hemen akla gelen konu içkinin, bizde genellikle rakının, ısı derecesidir. Beyaz şarap elbet soğutulmuş içilir. Ama kırmızı şarabı da ille içilen mekan derecesinde

içmek saçma olur. Yaz ortası, 20 dereceyi geçip 30 dereceye yükselen yaşanan hacim suhnetindeki şarap, kırmızı değil ne halt olsa içilmez. Kımız şarap da mutlaka, hiç olmazsa serinletilmiş olmalıdır.

Kadehin ya da bardağın içine buz atmak, düpedüz saçmadır. Hangi içki olursa olsun (isterse viski, votka veya benzeri), içine buz atılmaz, soğutulup içilir.

İçine buz atılması en saçma olan içki ise rakıdır. Çok eski yıllarımızda evlerimizde buzdolabı yokken, rakı da, su da, kuyuya sallandırılır öyle soğutulurdu.

Rakı da, katılacak su da saatlerce önce buzdolabına konup soğutulmalıdır. İkisi de aynı derecede soğumuş olmalıdır. Rakının lezzetini yitirmemesini isteyen, suyu mutlaka rakıdan az koymalıdır. Üstelik kadehe veya bardağa erbabının önce suyu koyduğu sonra rakıyı eklediğini, acemiler öğrenmelidir. Yıllar boyunca su katılmamış rakı içmek ise, katlanması zor olduğu için yanlıştır.

Rakı bardağına atılan buz sürekli eriyerek su kaçıır, lezzet her bardağın başı ve sonu arasında değişir. Erbap demci bu değişikliğe katlanmaz.

Rakı sözü olduğu için, adına meze de denen yemeğe gelince, sindirilmesi zor olan her türlü yiyecek, içki ile daha da zor hazmedilir. İçki ile birlikte yeneceklerin miktarı da normal yemek miktarlarını hiç ama hiç aşmamalıdır.

Peynirlerin her türlü, her türlü içki sofrasının kraliçesidir.

Gelelim çok içmeyi marifet sayan kelle hamallarına... Bilmelidirler ki, bu kişilerin beyinleri zaman geçtikçe daha yavaş çalışacak ve daha çok içeceklerdir.

14.10 Cennet

Gidiş zamanı yaklaştı
Cennet ya da ötekine
Hesaplar hep tek kişilik
Sevaplar da günahlar da

Ailece sevap da yok
Ailece günah da yok
Razı değilim ben buna!

Tek korkum zebanilerden
Hangi dilden sorarlar ki
Ben gidene kadar elbet
Türkçeyi de öğrenirler.

Dinimize göre İsa
Ve de Musa peygamberdir.
Anlaşılan cennetler de
Cehennemler de komşudur.

Sevinmemek olamaz ki,
Holywood ha oracıkta!

ON BEŞİNCİ BÖLÜM
Yaşam Sahneleri

Tiyatro direktörü Willi Ehle ile Boğaziçi sofralarında başlayan dostluğumuz yaşadıkça sürdü gitti. Sol başta Willi Ehle, sonra Suzan Boysan, Hayati Tabanlıoğlu, Ayla Tabanlıoğlu Prof. Graubner ve ben.

15.1. Willi Ehle

Tanıma fırsatı bulduğum, üstelik çeşitli yaşam sahnelerinde yaşama tiyatroları oynadığımız çok sayıda insanla birlikte oldum. Kimisi ile tanışıklığımız zaman geçtikçe zihninde sislere gömüldü, flulaştı. Kimisinin sade çehresini anımsıyorum. Üstelik bazısı, dilimizdeki o hoş sözcükle, hayal meyal aklımda gözüküyor. Aradan yıllar geçince de gözükmediği oluyor. Daha açık diyeyim mi? O benim için artık “yok!”

Ya bazıları?.. Zihninin baş köşelerinde koltuklara kurulmuş, canlı canlı söyleşirler hâlâ... Aklımdan çıkmazlar.

Zihninin başköşesindeki konuklarımdan biri, Alman Willi Ehle'dir.

Kendisi dünyada eşine ender rastlanan bir ihtisasın sahibidir. Tiyatro teknik direktörüdür. Ancak hemen aklamak şarttır ki, buradaki teknik sözcüğü, öteki direktörlerden kolay ayrılsın diye kullanılır. Aslında bu tip direktörler, müstesna sanatsal kişilikleri olduğu için teknik direktördürler. Tiyatro-opera sanatlarına çok ama çok yakın olamayanlarsa, o işi başaramazlar.

İşte Willi Ehle dostum da müstesna klasik dünya müziği terbiyesi olan, dünya tiyatro-opera repertuarını iyi bilen, hangi temsilin hangi sahnesinde gerekirse sahneyi döner mekana dönüştüren, şimşek çaktıran, yağmur yağdıran, kısacası her oyunun istediği

sahne mekânlarını planlayan ve yaratan bir sanatçı-uzmandır.

Sahnenin arkasında seyircinin göremediği döner sahne, iner-çıkarak sahne planlamaları da, onun işidir. Velhasıl bu düzenleme olmazsa, sahne ve müzik sanatları yaşama geçemez.

İşte Willi Ehle, dünyada pek az kişinin uzmanı olabildiği gibi sahne projecisi ve işletmecisidir. Sanatçı kişiliği, derin teknik bilgilerinin oluşturduğu temele oturur.

Şimdi artık Will dostumuzu epeyce tanıdık sayılır. Öyleyse birlikte neler yaşadığımıza gelelim.

İstanbul Taksim'deki AKM inşaatına İstanbul Belediyesi başlamış ve çeşitli zorluklar nedeniyle yürütememişti. Seyirci salonu kabası yapılmış ve yarım inşaatın, aslında yarımın da yarısı inşaatın bitirilmesi için Bayındırlık Bakanlığı'na devredilmişti.

Bakanlığın Yapı İşleri Genel Müdürlüğü konuya el koymuş ve başta Orhan Alsaç, Serbülent Bingöl ve Mithat İlkray değerlendirme ve planlamayı yürütme görevini almışlardı. Yalnız bu iş için bir fen heyeti kurulmuş ve başına müdür olarak, o sırada Almanya'da bu konuda doktora yapmış olan Mimar Hayati Tabanlıoğlu getirilmişti.

Hepsi de benim yakın ilişkiler içinde olduğum arkadaşlarımdı. Hayati İstanbul'a taşınmıştı. İkisi de fen heyeti müdürü olan Serbülent ve Mithat, her hafta cumartesi günü İstanbul'a gelmekte, hep birlikte planlama ve inşaat işlerini yürütmekte idiler.

Onlar cumartesi toplantılarını bitirince, Taksim'de buluşur, Boğaziçi'nde öğle yemeğine giderdik.

Sahne projelendirmesi konusunda Willi Ehle ile de anlaşma yapılmıştı. Yemeklere ayda bir o da katılırdı.

Günün birinde Büyükdere’de Andon’a öğle yemeğine gittik. İçkiler-mezeler söylendi. Sohbet sürüyor ama, AKM konusundan bir türlü kopulamıyor. Varsa yoksa sahne-tiyatro sözleri sürüp gidiyor. Benim onlarla işim yok ama, ne olsa Samatya’lıyım, eski tiyatro seyircisiyim, ben de söze katılıyorum.

Yanımızdaki bir masada bir çift yemek yiyor. Bir süre sonra orada oturan hanım bizim yanımıza gelip bir iskemle çekerek: “Ben de sizin yanınızda oturacağım!” demesin mi? Elbet saygıyla kabul ettik.

Ancak masada kalan erkek eşine Ermenice bir şeyler söyledi. Anlaşıldı ki, bizim yanımıza gelmesinden hoşlanmadı. Madam ise kocasına dönerek:

“Korkma! Bunlardan zarar gelmez, bunlar tiyatrocu!” dedi.

O gün tanıdığım Willi ile birbirimize birdenbire kaynaştık. Rakı içmeye de öylesine hızla alıştı ki, yudum aldıktan sonra uzun uzun, “Ooooh!..” demeye bile başladı.

Ertesi gelişinde gittiğimiz Kumkapı’yı da pek sevdi. O zaman Kumkapı şimdiki gibi bezdirici meyhane kalabalığı olmayan, sakın bir yerdi. Yorgo ile Agop’tan başka meyhane yoktu. Bir akşam yine Yorgo’ya gittik. Willi oraya da bayıldı.

O zamanki işlerimle ilgili olarak ben de uzunca bir Avrupa yolculuğuna çıktım. Willi ile haberleşerek, gideceğim Düsseldorf’ta bana bir otel rezervasyonu yaptırtmasını rica ettim. Sevinerek kabul etti ve gideceğim gün ile saati ve uçağı bildirmemi istedi. Bildirdim. O bana otelin adını ve adresini bildirmedi.

Beni uçağımdan karşıladı. Spor Mercedes otomobiline bindik. Alana yakın yerde, bir bahçeli evler mahallesine girdik. Bir evin önünde durduk. “İniyoruz” dedi.

Ben otel falan göremeyip şaşırınca, açıkladı: “Sen bir hafta, benim evimde konuk olacaksın!” dedi. Mahcup oldum ama, reddetmedim.

Son derecede güzel bir hafta geçirdim. Evinde verdiği yemeğe çağırdığı dostları ile de sıcak ilişkiler kurduk. Opera ve tiyatro temsilleri ile, ilginç toplantılar ve insanlar ile güzel zamanlar yaşadım.

15.2. Leyla ile Mecnun

Sevgililer günü yine geldi demek!

Her şeyin bir günü oluyor. Evet, oluyor da nasıl oluyor? Anmak için mevsimi geliyor, fırsatı doğuyor. O işin, o konunun günü yapılıyor.

Ben bu “Sevgililer Günü” sözcüklerini çok saçma, hatta ayıp buluyorum... Niye mi? Yani sevgililerin “günü” mü olurmuş? Sevgi yalnız bir günde mi anılır-mış? Sevgi eğer sevgiyse, sanki bir gün mü anılmak içinmiş? Tuhaf bir kısıtlama bu? Hatta edep dışı sayılabilir.

Sevgi ile zaman arasında edep dışı ilişkiler, ancak kısa süreli yaklaşımlar için söz konusu olabilir. Böylesi “temaslar” ise, sevgi-sevgililer sözcükleriyle anlatılanların çok ama çok uzağında kalır.

Sevgililer günü deyince benim aklıma gelenler arasında Romeo Juliette bulunur. Filmini geçen yüzyılda seyretmişim (daha açık söylemeliyim: Geçen yüzyılın ilk yarısında). Juliette rolünü Norma Shearer oynuyordu. Aklımdan çıkmazdı.

Biraz daha yakın örneklerle gelmek gerekiyorsa, Leyla ile Mecnun’u anabiliriz. Bu aşk, öyle sevgililer gününde falan değil, gelecek zamanda bir “sevgililer yılı” olabilir, anmaya değer... “Günü” ile anmak, fırsatçılık olur.

Ama biz yine de fırsatı bulmuşken kaçırmadan, Fuzuli'nin Leyla ile Mecnun'unu analım.

Önce Mecnun'un ne anlama geldiğine bakalım. Sözcükte, iki türlü açıklama var: Önce: Çılgın, deli" yazıyor. Sonra da, "Sevda yüzünden kendini kaybetmiş" açıklaması var.

Bir insanın nasıl deli olabileceği böylece ortaya konuyor. Sevda yüzünden kendini kaybedenle delilerin aynı sözcüğe sokulması, akli başında bir insanı çıldırtacak kadar pervasızca.

Örnek vereyim ki, anlatmak istediğimi bilmeceye döndürmüş olmayayım. Örneğin akli başında bir insan bir seçimden sonra: "Nasıl olur da böyle bir sonuç çıkar?" diye düşünme düşünme tozutaabilir. Nerede mi? Herhangi bir ülkede. Böylesi, sevda ile ilişkisi olmayan bir delirme türüdür. Adam delirmiştir ama, sebep akıllıcadır.

İkinci anlam olarak bildirilen: "Sevda yüzünden kendini kaybetmiş" olma hali ise, Mecnun'u hiç ama hiç anlatmıyor.

Çünkü Mecnun, sevda yüzünden kendini kaybetmiyor, evet, kaybettiği falan yok, aksine "kendini buluyor".

Bir çünkü daha: Mecnun Leyla'ya kavuşmak için çırpınmıyor. Diyor ki: "Firkatin bana kâfidir/Vuslata takatim yoktur"... Yani: "Ayrı oluşumuz bana yeter, kavuşmamıza gücüm yetmez" diyerek.

Şimdi gerçeklere dönelim. Realite diyelim de daha çekici olsun (oluyorsa). Diyelim ki Leyla ile Mecnun, hayatlarını ayrılmamak üzere birleştirdi. Lakırdıyı do-laştırmayalım da diyelim ki, evlendiler. Nasıl sonuçlar çıkabileceği üzerine de biraz kafa yoralım. Palavraya kaçmadan, gerçekçi olarak.

Ev bulmak sorun... aileler yardım etti de buldular diyelim. Mobilya konusu da böyle çözüldü. Biri kız çocuk ister, öbürü oğlan, anlaşılmazlar. Kaynanalar zıtladır. Damat beyi eski arkadaşları azdırır... Gelin hanım çenesini tutamaz. Edalı davranışlar başlar... Vesaire...

Devam edelim mi?.. Etmeyelim.

Mecnun'un deli falan değil, "Deha" olduğu böylece anlaşılmış olur.

2000 yılından 2100 yılına kadar geçecek olan zamanı, "Sevgililer Yüzyılı" ilan ediyorum... İsterse de kimse takmasın. Ben de bu umursamazlığı hiç önemsemiyorum.

15.3. İktisatçı Ferda

İş yeri sahibi olan dostlarım arasında restoran işletenlerin bulunmasından ferahlık duyuyorum. Hele yarım yüzyıldan çok önce tanıdığım bu kişiler, dünyayı terk ettiler de yerlerine çocukları geçti ise ve bu işi başarı ile yürütenlere seviniyorum.

İşte tıpkı böyle bir gelişme, 60 yıl kadar önce tanıdığım Nüzhet İşeri ile başlamıştı, şimdi oğlu Ferda İşeri ile aynı sıcaklıkta sürüyor.

Set Restoran'ı Kireçburnu'nda, önce sahil yolunun kara tarafında açan Nüzhet arkadaşım, işini iyi bilen ve akıllıca yapan bir kişiydi. Sabırla geçirdiği yıllardan sonra yolun deniz tarafında bir arsa edinerek, işini orada yeniden kurdu ve genişletti. Hesabını bilen bir fiyat politikasıyla bir müşteri çevresi edinmeyi ve onları kendi yerine alıştırmayı başardı.

Çok sabırlıydı ölçüsünü ve hesabını bilirdi. Her yıl başı zamanı kendisine yakın müşterilerine, o yıl adam

başına ne ödeyeceklerini bildirdiği olurdu. Ondan sonra bütün yıl o kişiler, masaya ne gelirse gelsin, aynı parayı öderlerdi. Ancak ikramlar da hiçbir zaman kıstılanmazdı, hep cömertti.

Nüzhet arkadaşım yıllarca çalıştıktan sonra, öğrenimini başarıyla sürdüren oğlu Ferda'yı da çalışma yaşamına yaklaştırmayı başardı.

Nüzhet İşeri'nin yeri, uzun yıllar ben ve yakın arkadaşlarım için huzurla gittiğimiz bir sıcak mekan oldu. Oğluna kuruluğu güvenle çalıştıracak öğütler verdi: "Sürüme dayalı çalışmalısın! Uygun fiyat politikası güderek müşteri devamlılığını sağlamalısın. Çok çalışarak çok yorulsan da devamlılık ve güven sağlarsın, doğrusu böyle çalışmaktır."

Babasının çok yerinde öğütlerini tutan Ferda evladım, işini babasının zamansız ölümünden sonra da başarı ile sürdürüyor.

Genç Ferda bu işi mutfakta da yenilikler yaparak, zaman zaman yeni yemek çeşitleri katarak sürdürüyor. Restoran büyüdüğü halde servis iyileşti. Fiyat politikası, babasının öğütlerine uyuyor. Restoranı her gi-dişimde dolu gördükçe, memnun oluyorum.

Ferda'ya gelince, bir yandan yüksek öğrenimi Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde bitirip doktora yapıyor. Düzenli olarak basketbol oynamayı da, işini başarıyla yürütmeyi de sürdürüyor. Ben ise Ferda ile övünüyorum.

15.4. Mühendis Turgut

Yıllar önceydi... Söze böyle başlamak, kolay geliyor. Yoksa kaç yıl önce olduğunu bilsem, hemen şunca yıl önceydi diyeceğim... Hayır... Yıllar önceydi.

Bir meyhaneden kovulmuştum. Bir “kadîm” arkadaşım la gittiğim meyhaneden... Hem de bir cumartesi gününde... Gece yarısı mı? Hayır- öğle zamanı... Çok mu içmiştik? Hayır, başlamamıştık bile.

İyice açıklamalıyım ki, bu bilmece çözülsün.

Bir gençlik arkadaşım ki, eski huylarını hiç bırakmamıştı. Turuncu pantolon, yeşil gömlek giyerdi. İpek eşarp takardı. Beşiktaş'ın o güzel meydanındaki meyhaneye oturduğumuzda, önce masa örtüsünü beğenmedi. Garsonu çağırdı: “Değiştir bunu!” dedi. Sonra peçeteleri kirli buldu, “Değiştir” dedi. Peyniri tuzlu buldu, tuzluk ak mıyordu, iskemle gıcırıyordu, hepsinin değiştirilmesini istedi.

Garson ise ne getirdiyse götürdü, sonra da hiçbir şey getirmedi, “Size servis yapmıyorum!” dedi ve bizi düpedüz kovdu.

Sanılabilir ki ben de garsona kızdım... Hayır, ben arkadaşına kızdım. Garson haklıydı. Ben kısa bir süre sonra, o meyhanenin düzenli müşterisi oldum. Hele meyhane sahibini tanımaktan sevinç duydum. Şaşkınlıklar içinde bir sevinç... Neden mi?

O meyhanenin sahibi, benim Ortaköy Ziya Restoran'dan masa arkadaşım olan Makine Mühendisi Turgut Vidinli idi de ondan.

Turgut'un kişiliğine damga vuran bir yanı da Beşiktaş Spor Kulübü'nün, kültürlü amigo(!) türü, koyu mu koyu bir yandaşı oluşudur. Bu amigo'luğun şiddetini anlatmaya benim anlatım gücüm yetmez ama, ben yine de denemekten vazgeçmem. Turgut rakıya su katınca beyazlaştığı için mutlu olur. Eğer o rakı su katılınca lacivert veya kırmızı olsa, kesinlikle yudum almaz, rakıdan vazgeçer, votkaya döner.

Makine Mühendisi Turgut Vidinli Bey ya da merasimi bırakalım, değerli Turgut evladım, restoran işletmeciliğini çok akıllıca yapmaktadır. Aslında son derecede sabır isteyen bu işi yaparken, o her zaman gülümseyen yüzünü hiç ama hiç sertleştirmez. Davranışları hep güler yüzlü ve sıcaktır.

Tüm davranışlarını takdir ve sevgiyle andığım Turgut evladımın, hiç ama hiç kavrayamadığım bir yanı, asıl mesleği mimar olan benim nasıl yazar oluşuma şaşmasıdır... Onun makine mühendisinden nasıl meyhaneci oluşuna şaşmadığımı atlayarak.

15.5. Bektaşî Ne Der?

Mevlevilerle Bektaşîler birbirlerine takılmayı, alışkanlık ve zevke dönüştürdüler. Zıtlaşmaya bahane ararlar.

Örneğin Mevlevî hırkalarının kolları bol, geniş ve uzundur. Bektaşî bunun nedenini sorar. Mevlevî açıklar: “Başkalarının kusurlarını örtmek için...” der. Oysa Bektaşî hırkalarının yenleri dar ve kısadır. Mevlevî bunun nedenini sorunca, Bektaşî yanıt verir:

“Biz kimsede kusur görmeyiz ki.”

Yan yana dua edenlerden birisi yakarır: “Ya Rabbi, bana iman ihsan eyle!” yanında dua eden Bektaşî de yakarır: “Ya Rabbi, bana bir şişe dem ihsan eyle!” Öteki öfkelenir: “Bre zındık! Allahtan isteyecek başka şey bulamadın mı?” Bektaşî yanıt verir: “Ne kızıyor-sun? İkimiz de kendimizde olmayanı istiyoruz.”

Bir Bektaşî olan Yunus Emre, adına irfan dedikleri gönül bilgisini şöyle dile getirir: “İlim ilim bilmekdür / İlim kendün bilmekdür / Sen kendüyü bilmezsin / Ya nice okumakdur.”

15.6. Tehlike Sınırında

Uzun yıllardan beri katıldığım pek çeşitli toplantılar oldu. Son derecede ciddi olanlarından, son derecede (ne desem bilmem ki!) haydi diyeyim ki neşeli olanlarına (ya da öyle gözükenlerine) kadar. Bu sonuncular: “Şişeli Masalar” olur. Şişe deyince de benim öksürük şurubu şişesi kastetmediğim, sanırım hemen anlaşılır.

Bu masalarda birlikte oluşumun ömrü 10 yıl mı desem, yoksa 30 yıl ya da fazlası mı desem... Hepsi var. 40 yılı geçen de var.

Bu insancıkların(!) bu denli uzun yıllar, düzenli olarak birlikte olabilmesi, sanılmasın ki içki nedeniyledir. Bu kişiler için asıl neden, insanlar olarak birbirine yakın olabilmelerinden kaynaklanır. Hafiften zıtlasmalar olsa bile, bunlar “unutulabilen” olaylardır. Zihinlere yerleşip kök salan zehirlenmeler yaratmaz.

Yıllarca, hatta uzun yıllarca-, haftada bir aynı kişilerin katıldığı sofralarda yan yana ya da karşılıklı birarada olabilmek için, kişilerin “birbiriyle olabilmek” yetenekleri şarttır. Ufak tefek takışmalar unutulabiliyorsa, ayrıca zehir yetersiz ve etkisiz kalıyor demektir.

Bu konuya girilmişken, zorunlu olarak yapacağım bir ayırım bulunuyor: Akşamcı olanlarla olmayanlar.

Ben her ne kadar genç yaşlarımda, özellikle iş nedeniyle bulunduğum Anadolu yapı yerlerinde “akşamcı” oldum. Ama 40 yılı aşkın bir süredir akşamcı değilim. Bu süre içinde içki içtiğim ortalama hep haftada iki gün oldu. Bazen üç, bazen de hiç... Eklemek isterim ki, ağzıma damla alkol koymadığım uzun zamanlar da yaşadım. İki kere birer yıl, bir kere de altı ay... Konmuş yasaklar nedeniyle de değil... Kendi kararlarımla.

Bir başka zehir alışkanlığından kurtuluşumu açıklamamanın da sırasıdır. Ben 30 yıl içtiğim sigara tiryakiliğini de yalnız kendi kararım ile bıraktım. Hiçbir yasak konmadan... Evet yalnız kendi kararım ile... 50 yaşımı bitirdiğim gece yarısında.

Ne doğru davranmış olduğumu anlamam için, aradan 21 yıl geçti. Uzatmadan anlatayım: Habis akciğer kanseri ameliyatı oldum. Sol akciğerimin bir "lop"u ortasındaki ur ile birlikte (dokuz santim çapındaydı) alındı... Yıl: 1992 idi.

Ameliyatı yapan müstesna insan ve müstesna hekim Aydın Aytaç (Prof.Dr.), üç gün sonraki bir kontrole geldiğinde bana: "Amma çok sigara içmişsiniz ha!" demişti... Bıraktıktan 21 yıl sonra.

Benim hâlâ dünyamızı terk etmemiş oluşum, önce kesinlikle sigarayı günümüzden 36 yıl önce bırakmam nedeniyledir. İkincisi de akşamcılığı 50 yıl önce kendi kararım ile terk edişim nedeniyle olsa gerekir.

Bir dost-ağabeyimin uyarısı hep geçerlidir: "Zehiri miktar doğurur." Hemen bir de hatırlatma: Eski Çin'de su içirerek (evet, sadece su!) idam hükmü infaz edilirdi. 10 litreyle ölmeyen, 15-20 litre su içirilir ve öldürülürdü.

Şimdi hemen sorulabilir: Sigarayı bıraktığım gibi alkolü de o yaşlarda büsbütün terk etmem doğru olmaz mıydı?

Sigarayı bırakmam şarttı, bıraktım. Alkolü de azaltmam şarttı... Azalttım.

Yeter!

15.7. Anlaşılmaz ki!

Marmara, o minik deniz
Ufukta uzanıp gider,
Vardır ama elbet sonu,
İnsan gözü görmemekte.

Umut Birleşmiş Milletler
Pompalandı umut yerine,
Çok geçmeden anlaşılır
Gelir yine uzun gece.

Her karanlığın sonunda,
Hep aydınlık beklenmekte
Karanlıkların peşinden
Yine geceler gelmekte.

Aldattılar bizi yine,
Hep aydınlık beklettiler
Bitmeyen karanlıklara
Hep geceler eklettiler

Son nefesi gece veren
Sanırım mutlu gitmiştir.
Karanlıktır çünkü âlem,
Olanları görmemiştir.

ON ALTINCI BÖLÜM

Kişilikler

*Dünyamız garip mi garip, antika mı antika
tiplerle doludur. Başını hemen çevirip
başka yöne bakanlar bunları görmez.
Biraz olsun sabır gerekir.*

16.1. Gerçeklerden Kaçmadan

Acaba dünyaya ne zaman gelmiş olmalıydı? Şimdi şu anda böyle bir soruyu yöneltenin zihinsel sağlığından kuşkulananacak çok insan var... Olsun varsın!. Ben böyle düşünceleri kendim için tehlike saymıyorum. Çünkü ne sorarsa sorsunlar, önemsemiyorum.

Böylesi sorular aklıma geldikçe, dünyaya başka bir zamanda gelmiş olmak gibi bir olasılığı hep reddettim. Sanki teklif eden olmuş gibi. Düşünce pervasızlığı bu! İnsan aklına gelecek olasılıkları hep kendi seçmiyor ya! Aklımıza her zaman, bize hiç sormadan gelen düşünceler takıveriyor. Kötü düşünceleri içeri girmeden önce kovmayı, beceremiyoruz ki.

İkinci Dünya Savaşı bittiğinden beri, yarım yüzyıldan çok zaman geçti. Yeni dünya savaşı çıkmamış ama, yer yer çıkan kan dökücü olaylar huzur bırakmıyor. Üstelik çıkacak olan yaygın bir savaşta nükleer silahlarını kullanılması olasılığı çok ağır basıyor. 1945'in o fanatik Japonya'yı dize getiren iki atom bombası şimdi yapılmış olanlara göre çocuk oyuncakı gibi kalacak.

Sonra ne mi olacak? Onu da açıklayacak olan tek bir sahne var.

20 yüzyılın en ünlü bilim adamlarından birisi Albert Einstein'dır. O bilimsel gelişmeleri çok iyi izleyen ve bilen bir kişidir. Bu bilgiye dayanarak gelece zamanı da en iyi kestirebilecek bir kafadır.

Bir gazetecinin kendisine yönelttiği soru şöyle: “Üçüncü dünya savaşında sonucu belirleyecek olan silah hangisidir?” Einstein:

“Üçüncüyü güvenle kestiremiyorum ama, dördüncü dünya savaşının en önemli olabilecek silahlarını söyleyebilirim...”

“Nasıl bir silah olabilir bu?”

“Yontma taş balta”

16.2. İsmet Aka ve Müfit Yorulmaz

İstanbul Teknik Üniversitesi’nin tüm kuruluşlarında olağanüstü değerli öğretim üyeleriyle tanıştım. Kişisel ilişkilerimizin de geliştiği bu müstesna insanlar arasında seçkin dostlarım bulunuyor.

Hemen burada bir ilginç izlenimime işaret etmek isterim. Aydın kişi olarak insancıl genel kültürden de geniş ölçüde nasibini almış olan bu mühendis ve mimarların bu derecelere ulaşmaları, işte ancak bu kişisel gelişmeleri nedeniyle olabilmıştır. Zaten bu gerçek, üniversite mensubu olsun ya da olmasın, bütün mühendisler ve mimarlar için geçerlidir.

Genel kültürü ve kişiliği iyice gelişmemiş olan ötekiler de “sıradan kişi” olmak sınırını aşamazlar.

Benim mimar sıfatımla işbirliğinde bulunarak, sonuçlarında bize huzur (ve izninizle belirteyim onur) veren yapılar gerçekleştirdiğimiz İTÜ mensubu müstesna mühendisler arasında uzun yıllar birlikte çalıştığımız iki mühendis: Prof. İsmet Aka ile Prof. Müfit Yorulmaz oldu.

Her ikisiyle de yüz binlerce metrekare yapı planlayıp gerçekleştirdiğimiz bu müstesna kişileri, uzun yıllar sürmüş olan işbirliğimizden sonra da hâlâ sevgi ve övgü ile anıyorum.

Önce bazı genel konulara değinmek zorundayım. İstisnalar önemli değildir ama, mimarlarla mühendisler arasındaki işbirliğinde anlaşmazlıklar çıkabiliyor.

Benim yarım yüzyıldan çok daha fazla sürmüş olan bu işbirliğinden çıkardığım sonuçları, yanlış anlama tehlikelerinden de hiç kaçmadan anlatmak görevim bulunuyor.

Mimarlıkta da, mühendislikte de planlama yapabilecek yetenek önce bu konuların temel bilgilerini öğrenmiş, sonra da bu bilgileri iyice kafasına, hatta yüreğine sindirilmiş kişilerce elde edilebiliyor. Üstelik bu yetenek, planlama konusu ne denli önemli ve karmaşık olursa, o denli daha yukarı derecede olmak zorundadır. Basit ya da belki hacmi ufak bir konuyla, iyice karmaşık ve büyük boyutta bir kanunun planlanması için, değişik yetenek dereceleri aranması olağandır.

Anımsanması zorunlu başka bir paralel konu, işbirliği yapacak mimarın da, mühendisin de kendi mesleklerinde belirli düzeyde olmaları gereğidir. Üstelik bu düzeyde oluş, yalnız meslek ehliyetinde değil, insan olarak da paralel düzeyde bulunmaları zorunluğu doğurur.

Eklenmesi ayrıca zorunlu bir açıklama da her birinin ötekinin alanını, birbirinin dilini mutlaka anlayacak kadar bilmesi gerektirir.

Bu kadarı da yeterli değil!.. Her iki tarafın “insan” yanları da yalnız kendi işini değil, ötekinin de işini kolaylaştıracak kadar çelebi ruhlu (centilmen mi desek?) bir yardımlaşma yeteneğinde olmasını gerektirir.

Ben bu yazı konusuna girerken, önce iki mühendis profesör dostumla başladığım halde nasıl olup da genel konulara kaydığım, zihinlerde soru yaratabilir.

Yöneltilmesi doğal olabilen bu sorunun yanıtlanması da çok doğal ve basittir.

Kullanma çeşitleri binlerce olabilen yapıların projelendirilmesi, büyüklüklerin de olağanüstü değişken olmasıyla birlikte, çözüm arama ve bulma sorununu iyice zorlaştırıyor. Bazen büyüklüğü sınırlı, kısacası küçük bazı yapıların bile çözümünde derin bilgi, planlama yeteneği ve sabır gerekiyor. Bu tip yapıların yanlış yapılanmasından gürültü çıkmayacak olması, önemli değil... Bilgi ve vicdan sahibi projeci, ister mimar, isterse mühendis olsun, bu tip görevleri küçümsemez... Vicdanı bu hafifliğe izin vermez. Bu görevleri de büyük ve önemli görevleri nasıl yapıyorsa, tıpkı öyle yapar.

Öte yandan belirtmek gerekir ki, her türlü bina projesi düzenlemekte işbirliği yapacak mimar ve mühendisler birbirinin işini iyi öğrenmiş olmalıdır. Öteki tarafı, kendi işini kolaylaştıracak yönlerle süreklemeye teşvik gibi bir vicdan zayıflığına düşmemelidir.

Söz bu noktaya ulaştıktan sonra hemen akla gelen önemli bir planlama özelliği, en başarılı çözümlerin bazen en çileli ve zaman yitiren çalışmalarla bulunabilir oluşudur.

Mimar sıfatıyla 55 yıl sürdürdüğüm projecilik görevini bıraktığımdan beri sekiz yıl daha geçti. Öyle anlar oluyor ki, o dönemin anıları bazen hiç beklenmedik anlarda birdenbire patlak veriyor.

Geçenlerde bir kitap fuarındaki imza günüm için İzmir'e gitmiştim. İzmir benim 1942-43 yıllarında mimarlık öğrencisi olarak staj yaptığım, sonraki yıllarda pek çok kişisel anılarıma mekân olmuş, en sevdiğim şehirlerimizden biridir.

Önceki yıllarda İzmir’de ve civarında, hatta fuar alanında çeşitli yapılar planlamış ve gerçekleştirmiştim. Bazı yapılarımın yıllar sonra ne olduğunu hep merak ederim. Benim fuar alanımda yaptığım bazı pavyonların da ortadan kaldırıldığını görmüştüm. Böylesi durumlar hep yürek üzüntülerine neden olmuştu.

Bu kez fuarı gezdiğimde, fuar alanındaki önceden yapılmış çok sayıda başka binanın ortadan kalktığını da görmüştüm. Merakım, arkadaşlarımla yaptığım bir binanın ne olduğu idi... Gördüm ki yerinde duruyor. Yüreğe sevinç dalgalarının dolması, yalnız gençlere vergi değil... Ben de çok sevindim.

Bu yapı, 40x80 metre plan boyutunda 3200 m2 bir çelik yapıdır. Ortasında hiç direk yoktur. Tavan yüksekliği 8 metredir. Çok boyutlu uzay çelik konstrüksiyon formunda, çok ekonomik ve çok hızlı inşa edilmiş bu yapı, boru ve köşebentlerle yapılmış kaynaklı bir uzay sistemidir. Ülkemizde eşi yoktur.

Zevkle ve izninizle övünerek yine gördüğüm bu yapı projesini, düşünce ve yapı sistemini birlikte geliştirdiğimiz müstesna mühendis dostlarım Prof. İsmet Aka ve Prof. Müfit Yorulmaz ile yaptığımızı anmak da beni yine mutlu etti.

Kaldı ki bu yapı, birlikte yaptığımız çok sayıda karmaşık ve büyük yapı yanında en sadelerinden biriydi.

Bu müstesna iki arkadaşımı anarken, bu denli genel konulara kaymış olmam da yadırganmasın, çünkü sanırım bu düşüncelerimde onlarla uzun yıllar yaptığım işbirliğinin yansımaları da bulunuyor.

Meslek bilgileriyle doruklarda, insan olarak da pırıl pırıl olan bu arkadaşlarımla sözünü etmek bile bana huzur veriyor.

16.3. Doktorlar

Toplumlardaki sağlık önlemlerini ilk olarak üf-rükçüler almaya başladı. Sonra da din adamları ile doktorlar geldi. Reklamlar, hepsinden sonra... Bir B. Amerika televizyonunda Schubert'in Bitmemiş Senfonisi seslendirildi. Ekrana çıkan spiker Schubert'in mide asiti fazlalığından hasta olduğunu anlattıktan sonra, bunun ilacı olan hapları tanıttı ve sözlerini şöyle bitirdi:

“Değerli bestecimiz bu hapları alsaydı, bu senfoni bitmemiş olarak kalmayacaktı.”

Ünlü İngiliz hekim Dr.Aberthnethy'ye susmasını bilmeyen bir hanım hasta geliyor. Anlatıyor da anlatıyor. Doktor rica ediyor: “Şimdi lütfen dilinizi çıkarın ve ben sözlerimi bitirdiğimi söyleyinceye kadar öyle tutunuz!”

Sabaha karşı doktorun ev telefonu çalıyor. Bir hastası: “Uyuyamıyorum, ne yapayım?” diye soruyor. Doktor: “Dinleyin, telefonu kapamayın, size ninni söyleyeceğim” diyor.

Ah, ah! Doktorlar neler çeker bu hastalarından (Ben dahil)?

16.4. İbn Sina

Uzun yıllardır dünyayı da, ülkemizi de bıkmadan dolaşır dururum. Dünyanın müthiş merak ettiğim her yerini gördüm. Çin, Avustralya, Sibiry, bütün Avrupa, gördüğüm yerler arasında. Hepsini sayamam. Yüreğim rahat.

Merak ettiğim insanlar arasında, çok ilginç bulduğum kişiliklerden birisi İbn Sina'dır.

Başımdan geçen, tuhafmış gibi gözükp, gerçekte iyice tuhaf olan bir olay, geçmişimdeki gariplikler arasında yerini aldı. Tarihte müstesna kişilikler arasında saygıyla anılan, tıp kitapları yüzyıllarca örnek sayılan hekim İbn Sina, gerçekten anmaya değer ilginç bir kişiliktir. Ben ise bir toplantıda İbn Sina hakkında konuşma yapmak zorunda bırakılan, uzaktan birisiyim. Bu yazı ise, bu garipliğin devamıdır.

İbn Sina, Buhara yakınlarında Afşane'de dünyaya gelir (980). Felsefe, doktorluk, matematik, doğa bilimleri, astronomi öğrenimi yapar.

Tıp ile ilgili eserleri arasında, "Tıbbın Kanunu" bulunur. Bu eser Latinceye çevrilmiş olup, Batı üniversitelerinde 17. yüzyıla kadar kaynak kitap olur. Ayrıca üç tıp kitabı da Latinceye çevrilir.

İbn Sina sonraki zamanda, özellikle Türk halk hikayelerinin kahramanı olur. Kendisinin bu kaynaklarda yerini almasının nedeni, iyilik ve güzelliğin meftunu, kötülük ve haksızlığın düşmanı olmasıdır. İbn Sina

İbni Sina'nın (980-1037) Tıbbın Kanunu adlı eserinden bir sayfa.

halk hikayelerinde başarı ile anmanın ötesinde, efsaneye dönüştürülür. Rüzgar estirme gücüne kadar varan kerametlere sahip, olağanüstü bir yaratık haline getirilir.

İbn Sina'nın Batı âlemindeki ünü de hayret vericidir. Bu ünü, bir başka ünlü olan Dante Alighieri simgeleştirir. Çok tanınan La Divina Comedia adlı yapıtında İbn Sina'ya tarihin en müstesna kişilikleri arasında yer verir. Üstelik Dante, fanatik Hıristiyandır. Kendilerinden başka kimseyi kendi cennetlerine almaz ama, İbn Sina gibi bir Müslümanı da cehennemde düşünemez.

Dante bu ünlü eserinde İbn Sina, Selahaddin Eyyubi gibi ünlü İslamları, öbür dünyanın bir başka cennet gibi yerine, adı çemenzar olan ferah ve güzel bir yerine layık görür. Dante'ye göre Hıristiyanlıktan önceki önemli kişiler de, Aristo, Sokrat, Platon gibi ünlüler de bu müstesna yerin konuklarıdır.

"Filozof bilim adamı, bilim adamı ise filozof olmalıdır" düşünceleri, İbn Sina'yı dışlamaz.

İbn Sina'ya göre doğadaki sürekli değişme, yani insan ve canlı nüfusunun sürekli değişmesi de dünya yaşam kanununun doğru bir yanıdır. Aksi takdirde ne olacağını kısaca şöyle anlatır:

"...doğanın kurulu düzeni altüst olur ve dünyada yeni varlıklar için yer bulunmazdı. Demek ki böylece, bireysel ve mahvoluş, evrensel esenliği hazırlayıp meydana getirir."

16.5. Mahmut Bey

Bizim ünlü Şarlo'muz, Charlie Chaplin adlı ünlü aktör ile bilgin Einstein'ın karşılaşmalarında, ilginç

sahneler yaşanıyor. Bilgin sanatçıya hayranlığını iltifatlarla anlatıyor:

“Ne güzel... Sanatınızın en hayranlık veren yanı, bütün dünyaya hitap etmesi.. Bütün dünya insanları size hayran...”

Charlie Chaplin ise, bir başka açıdan bakıyor: “Bütün dünya sizin yaptıklarınızdan hiçbir şey anlamıyor ama, herkes size hayran... Sorun burada!”

Bizim parlamentolarımızın eski yıllarından da bir incelik aklıma geliyor. Örneğın o zaman elektronik düzenleme olmadığı için, yoklama ad okunarak yapılıyor. Meclis kâtibi Babanzade İsmail Hakkı Bey’in adını yanlışlıkla:

“Yabanzade İsmail Hakkı” diye okuyor. İsmail Hakkı Bey, oturduğu yerden düzeltiyor:

“Babandır.”

Bir Anadolu şehrimizde (tam adını söyleyemem) herkesin tanıdığı pek hoş bir zat yaşıyor. Adı: Mahmut Bey diyelim. Bütün kentin sevdiği, sohbetinden hoşlandığı bir zat. En ünlü meyhanenin de demirbaş müşterisi...

Mahmut Bey günün birinde, kişisel bir zorluğu yüzünden olağanüstü dertli... Büyük masaya bir selam sarkıttıktan sonra, karanlık köşedeki tek kişilik, ufak masaya gidiyor, demlenmeye başlıyor. Arkadaşları üzüntülü ve meraklı... Yakınlaşmaya çalışıyorlar:

“Mahmut Ağabey, sana İstanbul’dan selam söylediler!” İkinci kişi de bir başkasının selam söylediğini bildiriyor, üçüncü dostu da...

Mahmut Bey ise oralı değil! Üstüne varıyorlar:

“Merak etmedin mi kimlerin selam söylediğini?”

Mahmut Bey patlıyor:

“Bana kim selam söyler be?.. Ya orospudur, ya pezevenktir... Vali söyleyecek değil ya!”

16.6. Sigmund Freud

Üstat bilinen ünlü kişiler bazen öyle karmaşık ve şaşırtıcı sözler söylerler ki, insan tereddüte kapılır. Bilinmez: Bu sözler gerçekten anlaşılması zor düşüncelerin, aldatma amacı taşımayan açık anlatımı mıdır? Yoksa üstat bu hikmetleri, bezginlikten mi söyleyivermiştir, anlaşılmaz.

Ben şu düşünceye vardım ki ciddi insanlar, üstat olmuş olmamış fark etmez, düşüncelerini açık açık, temiz temiz, anlaşılacak gibi ifade ediyorlar. Bundan da çekinmiyorlar, ciddi davranma huyu olan düzgün insanlar... Bu kişilerden biri Freud ki, insan davranışları konusunda ufuklar açmış bir zat... diyor ki:

“Erişkin kişi, yaşamının sözde ciddi uğraşlarını bir zamanki çocuk oyunlarına eş tutar, dolayısıyla yaşamı enikonu ağır baskısını silkip üzerinden atar, mizah denen nesnenin sağladığı o derin haz kaynağına açılan kapıyı ele geçirir.”

Freud düzgün kişidir, düzgün insandır, açık ve düzgün düşünceleri, yanlış anlaşılmayacak kadar açık ve dürüst dile getirir.

Freud’un anlattığı “o derin haz kaynağı” olan mizah, özellikle ülkemiz için pek yakışacak bir ruhsal tedavi yolu olsa gerektir. Hele hele iktidarda ya da muhalif fark etmez, politikacılarımızın halini gördükçe, mizaha olağanüstü şiddetle gereksinmemiz oluyor.

Bunun da tehlikeli bir olasılık doğurması söz konusu. Acaba aklımızdan geçeni açık açık söylesek, hakaret suçu doğar mı, bilmek şart... Ben aynı kuşkuyu önceki yıllarda da duymuş ve hukukçu dostlarıma sormuştum: “Mizah yazısından haakret suçu doğar mı?” diye.

Sigmund Freud 1856-1939

Değerli hukukçu dostum bana demişti ki: “Eğer amaç, sadece aşağılamak değil de sanat yapmaksa, doğmaz.”

Yine de kuşkuluyum. Ben düşüncelerimi çok açık anlatan, ama hakaret kastı olmadan değerlendirme yapan, ele aldığım kişiyi hangi seviyede ise oraya yakıştırdığım bir yapı yapsam, ne olur acaba?

Güvenemem ki!.. Akşamdan sabaha kanun çıktıgı oluyor. Evet, kanun “makabline şamil” olamaz, yani geçmişİ konu edinemez ama, yine de güvenemem.

Politikanın ne olduğu, politikacının kim olduğu konusunda benim korkularımı azaltan bilgiler var.

Zamanının hem güzel hem sevimli alman aktrisi Pepi Gallmeyer var ki, cin gibi de akıllı... Komedilerdeki müstesna başarısını öven bakan Kont Beust müthiş iltifat ediyor. Güzel aktris ise sağlam bir düşünce belirtiyor:

“Ekselans, politika ile komedya fark etmiyor. İkimiz de aynı komediyi oynuyoruz. Ama siz çaktırmıyorsunuz.”

Bazı gerçekleri karşılaştırmakta da komedi doğabiliyor.

Bir Avrupa ülkesi var ki, kıyılarında 30 bin adası, karalarında 50 bin gölü var. Tek meclisi bulunuyor. Meclisinde yalnız 200 milletvekili var. 20 parti vardır kolayca koalisyon kurabiliyor. Seçim d'Hont sistemi. İşsizlik yüzde 5'in altında. Nüfus başına yıllık gelir 40 bin doların çok üstünde. Orman yangını yok. Anarşi yok.

Bu bilgilere ekleyeceğim bir şey de yok... Sadece burası Finlandiya diyeceğim.

16.7. *Picasso*

Dünyamız garip mi garip, antika mı antika tiplerle doludur. Başını hemen çevirip başka yöne bakanlar bunları görmez. Biraz olsun sabır gerekir.

Örneğin Picasso, tam böyle ve sabırla bakılması gereken bir tiptir. Çok ünlü ressamdır. Resimlerine çok hayran kimseler vardır. Ama bu hayranların çoğu, Picasso ünlü olduğu için hayran pozları takınırlar. Hayran oldukları için değil.

Ben ise Picasso'nun çok genç zamanında yaptığı resimleri gördüm. İspanya'da... Ben bu kişinin o resimlerini sevdim. Sonraki resimlerini sevemedim. Ben sanatçının bu tarzına, “hiç kimseye benzemeyen işler yapmak” hevesiyle daldığını sanıyorum. “Herkes benzeyen resimler” yapsaydı, bu ün doruklarına kesinlikle çıkamazdı diye düşünüyorum. İyi ressam mıydı? Bu soruya da yanıtlım: Evet'tir.

Pablo Picasso 1881-1973

Picasso'nun sanatçı kişiliği yanında, bir de aydın kişiliği bulunuyor. Cin gibi adam... Bu yanıyla öylesine akıllı ki, ressam kişiliğiyle yan yana getirince, anlaşılması zor sorunlar doğuyor.

Aydın kişi Picasso, sorunları hiç ama hiç çarpıtmıyor. Akla ve yüreğe öylesine zıpkın gibi giren sözler söylüyor ki, insan ressam Picasso'yu başka bir kişi bile sanabilir. Örneğin diyor ki:

“Genç olabilmek için, çok uzun zamana ihtiyaç vardır.”

Sanatçının bu sözleri kaç yaşında söylediği meraka değer. Ancak bu merak giderilse bile, sonuç bir işe yaramaz. Çünkü genel geçerliği olabilen bir düşünce, kişiselleşmiş olur... Bu da yanlış.

Gelelim gençliğin ne olduğuna... Bir hap yargı (gerçekten hap gibi), kestirip atar: “Gençlik umutlanma mevsimidir.”

Bunu da biraz deşelim... Diyelim ki, gençlik ile mevsimi anladık. Umutlanmayı bilemezsek, gerisi hiçbir işe yaramayacak. Arayalım bakalım, umut da nedir diye?.. Çok beklemeden bir tanım görürüz:

“Umut, her delinin üzerinde dans ettiği cambazhanedir.”

Biz akıllı davranalım diye bir yol ararken, yanlış yola mı saptık ki?.. Başka akıl arayalım derken, yoksa kendi aklımızı da mı tehlikeye sokuyoruz?

Zaten bu batasınca aforizmalar her konuyu, yalnız bir yanından aydınlatır gibi görünür. Karanlık yanı için başka aforizma aramaya kalkışan kişi, karanlığa kurşun sıkan umutsuzdur.

Biz her zorluğa da karşın, yine de aklımızı toparlayıp yol aramalıyız. Ufukta bir iyimserin (von Radecki) sözleri görülüyor:

“Gençliğin gücü, her zorluğu sevinçle karşılamasındadır.”

Yoksa Picasso da böylesine bir gençlik mi anlatmak istiyordu? Umutlar yitti-gitti ise, geriye insan mı kalır? İnan olsun kalmaz.

Aman!.. Kim olursa olsun, kendisini ister yaşlı ister genç saysın, gelecek zamanı yaşama hesabı içinde olmazsa, gelecek zaman güzel umutları tükenmişse, hesap dışına çıkmış demektir. Bu da ne mi demek?.. Anlaşıldı ya! Hiç olmazsa ruhsal olarak.

16.8. Copernicus-Chopin-Madam Curie

Beklenmeyen olayların çoğu sevimsiz oluyor ama, doğüstü sevimli olanları da bulunuyor. Benzer yaşadığım olaylardan biri, Polonya’nın Karakov şehrine, dostum Tarık Minkari (Prof.Dr.) ile birlikte Türk Festivali’ne çağrılmamızdır.

Daha önce 1988 yılında da dostlarla birlikte ziyaret ettiğim bu şehri bir kez daha görmekten, sevinç duydum. Krakov görebildiğim Polonya kentleri içinde

Copernicus 1473-1543

yüreğimin en ısındığı, görkemlisi ve gerçek güzeli oldu... Ben kuleleri simetrik olmayan tek kiliseyi orada gördüm. Öte yandan Krakov'lular, her makâmı, her binayı yenilemek gibi bir hevese düşmeyip, şehirlerinin tipik karakterini iyice korumuşlar.

Üstelik şehrin ölçüleri de iyi korunuyor. Şehrin imar çapkınlarınca saldırıya uğramasına fırsat verilmemiş... Karakteri de iyi korunmuş. Şehrin müzesinde Leonardo da Vinci ve Rembrandt'ın tablolarının bulunması da övgü nedenlerim arasında.

Konuşmalarımız tümüyle dolu büyük bir salonda yapıldı. Tarık dostum Türkiye-Polonya ilişkilerinin geçmişi üzerine dikkatle dinlenen bir konuşma yaptı. Ben ise, dünyaca tanınmış Polonyalıları anlattım.

Konuşmanın başında Polonyalı hanımların olağanüstü güzelliklerini övdüm. Eşimin de salonda dinleyi-

Fryderyk Franciszek Chopin 1810-1849

ci olduğunu ekleyeyim de yanlış anlama olmasın. Sonra da ünlü Polonyalıları anlattım.

Kişi olarak uzay merakım dolayısıyla ilk andığım Polonyalı Nicolaus Copernicus oldu (1473-1543).

Kendisi Krakov Üniversitesi'nde başladığı astronomi öğrenimini, İtalya'ya geçerek Polonya ve Roma Üniversitelerinde sürdürür. Sonra Padua ve Ferrara üniversitelerinde tıp ve hukuk öğrenimi görür. Sonra da Ferrara Üniversitesi'nde Kilise Hukuku doktorası yapar. Yataydaki bu zengin çeşitlilik, onun kafasına derinleme de girer.

Daha sonra Polonya'ya dönerek, 40 yıl süreyle Fromburk Kilisesi'nde din adamı olarak görev yapar. İşte bu din adamıdır ki, dünyanın evrenin merkezi olmadığı gerçeğini kavrar. Dünyanın öteki gezegenlerle birlikte güneş çevresinde döndüğü gibi, kendi çevresinde de döndüğünü açıklar. Yobaz Hıristiyanların bu gerçeğe karşı koymaları, ancak Galile'nin dürbünü buluşuyla son bulabilir.

Filozof E. Kant bu konudaki görüşünü, şu sözlerle bildirir: "Kopernikus Devrimi, sorunla ilgili felsefi görüş açısından yapılan en köklü değişikliktir."

Anlattığım önemli ikinci Polonyalı, F. Chopin'dir (1810-1849). Müzik öğrenimini Polonya'da görmüş, 21 yaşında Paris'e gitmiştir. Bütün ömrü zaten 38 yaşında sona eren Chopin, kısa yaşamında da Polonyalı olmaktan hiç uzaklaşmamış, Polonez ve Mazurka besteleri de sevilmiştir.

Bir başka ünlü Polonyalı, herkesin bildiği adıyla Marie Curie'dir. 25 yaşında Polonya'dan Paris'e göçen bu değerli bilgin hanım, 28 yaşında iken bilgin Mösyö Curie ile evlenmiş ve ikisi birden Nobel Fizik ödülü kazanmışlardır (1903). Sonra 1911 yılında, yalnız olarak yine Nobel kimya ödülü kazanan Marie Curie'nin müstesna bir kişiliği vardır. Einstein de onun için: "Kazandığı ünle şıarmadığını gördüğüm tek kişidir" demişti.

Bir başka ünlü Polonyalı, müzik üstadı, besteci ve piyano virtüözü Jan Paderevski'dir.

Garip görünen ama gerçek olan bir olay, Paderevski'nin 1919 yılında Polonya başbakanı ve dışişleri bakanı olmasıdır.

Marie Curie 1867-1934

Unutulmayacak bir sahne ise, 1919 yılında Polonya Başbakanı olarak Fransa'da Başbakan Clemenceau'yu ziyaretinde yaşanmıştır.

Versay Sarayı'nda Paderevski'yi karşılayan Clemenceau kendisine:

“Siz dünyaca ünlü büyük müzisyen Paderevski'siniz ve şimdi Polonya başbakanı oldunuz demek...”

Bir an durduktan sonra ekler:

“Ne feci düşüş bu Tanrım!..”

16.9. *Mark Twain*

Ne kadar isterdim bu kitapta adı geçen dostlarla yaptığım konuşmaları anlattığım gibi, Mark Twain ile de yaşadıklarımızı anlatabilmeyi... Severek okuduğum yazarlardan biridir. Ancak aynı zamanlarda yaşamış olsaydık, bu çareyi bulurdum ama, şimdi mümkün değil... Çünkü Mark Twain'in dünyamızdan ayrılış tarihi, benim dünyaya gelişimden 11 yıl önce, 1910 yılında.

Ama ne olursa olsun çare aramak zorunda olduğumuzu bana, öğrencisi olduğum İstanbul Samatya 43. İlkokul'da, dört yıl öğretmenlik yapan hanım (annem) öğretmişti. Üstelik Mark Twain İstanbul'a da gelmişti. Gittiği bir Türk hamamını da çok güzel anlatmıştı.

Acımadan çaba harcayarak, ustanın İstanbul anılarımı buldum. Çevirerek sunuyorum. Aynı zamanlarda yaşamadığımız için, kendisiyle İstanbul'da bir meyhaneye gidememiş olmayışımızın üzüntüsü azalıyor. İşte kendi dilinden Türk hamamı öyküsü:

“Bir doğu gezisi sihirli anlatımlarımı düşündükçe, başım döner, zıvanadan çıkardım. Yaz demez kış demez Türk hamamının mucizelerini düşler, yaz demez kış demez kendime bu zevki tattırma sözü verirdim.”

Mark Twain 1835-1910

Evet Mark Usta, mermer banyolara nasıl gömüleceğini, güzel okulu şark bitkilerini nasıl koklayacağını, hamamın süsleri arasından çıkacak hadım tellakların kendisini nasıl mincıklayarak yıkayacağını düşünlerini kuruyor.

Daha sonra yumuşak havlulara sarılıp bir saray salonuna taşınacağını, yumuşak yataklara gömüleceğini düşlemekte... Bu arada kendisini zenci esirlerin yelpazeleyeceğini, nefis Türk kahvesi içmekte iken, tütün dumanı çekeceğini, fıskiyeli havuzlarda yaz yağmurunu andıran su seslerinin müziği ile uykuya dalacağını hayal etmekten de geri kalmıyor.

Ancak Mark Twain'in İstanbul'a gelmeden önce kurduğu Türk hamamı hayalleri ile yaşadığı gerçekler hiç mi hiç çakışmıyor. Yaşadığı hamam macerası gerçeklerini anlatışı çok başka türlü.

Önce kocaman çıplak bir salona girdiğini, yerlerde şark halıları yerine kirli hasırların serili olduğunu, kitleden çıkmış kadar sıska uşakların hizmet ettiğini anlatıyor ve diyor ki:

“Hücrelerin birine girerek soyundum. Pasaklı bir uşak popoma alaca bir masa örtüsü sardı (peştemalı anlatıyor). Sırtıma beyaz bir çaput astı (havlu). Bir çift odundan terlik giydirdiler (nalın).”

“Yeterince ateş basınca, daha sıcak ve mermer kaplı bir odaya götürdüler. Yerler ıslak ve kaygandı. Beni ortadaki yüksekçe bir platforma yatırdılar (göbektaşını anlatıyor). Tellak, kaynar su dolu bir kapla yanıma geldi. Sağ eline kaba bir eldiven giydi ve derimi ovuşturmaya başladı (keseleme diyor). Kötü kokular çıkarıyordum. Ovaladıkça daha kötü koktum.”

“Vücut ölçüm küçülüyordu. Eldiveni basarak sürttüğçe, vücudumdan makarnaya benzeyen ince sosisler çıkıyordu. Bunlar kir olamazdı. Çünkü renkleri beyazdı.”

Mark Twain bu keseleme işinin niçin marangoz rendesi ile yapılmadığını şaşarak diyor ki: “Daha sonra bir kap, biraz sabun ve at kuyruğuna benzer bir şeyle geldi. O kadar çok köpük üretti ki, beni baştan aşağı köpüğe gömdü.”

Konuğu sonra yıkayıp kurulayarak havlulara sarıyorlar, tahta bir sedire yatırıyorlar. Son umudu Türk işi bir tütün keyfi için, hortumlu bir şişe (nargile) gelmesi... “Pirinçten bir ağız parçası” dediği marpucu alarak derin bir nefes çekiyor ve anlatıyor:

“Bulut büyüklüğünde bir miktar duman; ciğerlerime, mideme, bağırsaklarıma ve bütün vücudumun son noktalarına kadar içime girdi. Tek ve dehşeti bir öksürükle patladım. Vezüv yanardağı gibi... Sonraki beş dakika, bütün deliklerimden alev çıkan bir ahşap ev gibi yandım.”

Aydın Boysan yarım yüzyılı aşan mimarlık uğraşı, on yıldan fazla sürdürdüğü gazete yazarlığı, yirmi yılı aşkın bir zamandır kaleme aldığı kitaplarla bir ömre birden fazla yaşam sığdırmış bir kişi. UZUN YAŞAMANIN SIRRI, zekâ, neşe ve mizahı hayatından yazılarına akıtan bu verimli ve usta yazarın 63 yaşından sonra yazdığı 33. kitap.

"Gülümsemekle sırtıtmak, birbirine hiç mi hiç benzemez. Yerine yakışmayan herhangi bir eşya ya da hal için "sırtıyor" deriz. Gerçekten de sırtıtmak, güzel bir ruhun çehresine yakışmaz. Bazen bir anlık hınzırlıkların belirtisidir, hoş görülebilir. Eğer sebep hınzırlık değilse, sırtıma düpedüz kafasızlıktan kaynaklanır. Oysa gülümseme, ruhsal temizliğin, duruluğun yüze yansımasıdır. Ruhun kapılarını açma korkusundan eser bulunmayışıdır... Çevrelerine kasvet saçan suratsızlara karşı insanların koruyucu melekleri, güler yüzlüler değil midir?"

Kapak resmi: Aydın Boysan'ın fotoğrafı
Çiçek Pasajı'nın duvarına asılırken.